הלכה · מחברי זמננו

ואין למו מכשול - חלק ה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ואין למו מכשול - חלק ה

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ואין-למו-מכשול-חלק-ה/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

שער ההלכות - חלק אורח חיים 4
פרק א' - הלכות בית הכסא 4
פרק ב' - הלכות ציצית 10
פרק ג' - תפילה וקריאת התורה 15
פרק ד' - הלכות בית הכנסת 22
פרק ה' - נתינת אוכל למי שלא מברך 32
פרק ו' - הלכות שבת 34
פרק ז' - מועדים 57
שער ההלכות - יורה דעה 64
פרק א' - כשרות 64
פרק ב' - כיבוד הורים 80
פרק ג' - שמירת הגוף והנפש 83
פרק ד' - טבילת כלים 85
פרק ד' - ריבית 88
פרק ה' - איסור גילוח בתער 90
פרק ז' - שידוכים ושלום בית 100
פרק ט' - תלמוד תורה 106
פרק י' - קדושת השמות וכתבי הקודש 113
פרק י"א - צדקה 123
פרק י"ב - ברית מילה 124
פרק י"ג - שעטנז 128
פרק י"ד - אבלות 129
פרק ט"ו - צניעות וקדושה 132
פרק ט"ז - צער בעלי חיים 159
פרק י"ז - מידות 165
שער ההלכות - חושן משפט 170
פרק א' - הלואה- וגזלה 170
הרימו מכשול מדרך עמי 175

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 **- אסור בשימוש מסחרי**
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון GNU Free Doc. License
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) **ל הרב אברהם ישראל שליט"א**

הלכות שנכשלים בהם

הרב אברהם ישראל שליט"א
בהסכמת הרב יצחק יוסף שליט"א

שער ההלכות - חלק אורח חיים

פרק א' - הלכות בית הכסא

א. יש להזהר שלא לדבר בבית הכסא (שרותים). ולכן אדם שנמצא בבית הכסא, יש להיזהר שלא לדבר איתו ולא לשאול אותו שאלות בהיותו שם, מפני שגורמים לו לענות על שאלותיהם, ומכשילים אותו בדיבור בבית הכסא.[1]

1. הנה דין זה אינו חדש תחת השמש, וכבר נתבאר בהרחבה בשו"ת יביע אומר (ח"ח סימן א). אולם, מאחר ששמעתי וראיתי כמה מאחרוני זמנינו שהקשו על דברי מרן פאר הדור, מדברי השלחן ערוך סימן פה (סעיף ב) שכתב: דברים של חול מותר לאומרם שם (בבית הכסא) בלשון הקדש. לכן אמרתי בס"ד להרחיב קצת הדיבור בזה. וזה אחלי בעזר ה' יתברך:

גרסינן בגמרא ברכות (סב:), רב ספרא נכנס לבית הכסא, בא ר' אבא ודפק על הדלת של בית הכסא, כדי לברר אם יכול להיכנס לשם כדי לעשות צרכיו. אמר לו רב ספרא: "יכנס מר". לאחר שיצאו שניהם משם, הוכיח ר' אבא את רב ספרא על שאמר לו בהיותו בבית הכסא "הכנס מר".

ונחלקו הראשונים על מה הוכיחו. רש"י סובר שהוכיחו על עצם זה שדיבר בבית הכסא, שהרי אסור לדבר שם משום צניעות. אולם כמה מהראשונים הוכיחו ממסכת תמיד (כז:) שהקפידא של ר' אבא הייתה, על זה שאמר לו רב ספרא להיכנס, והרי אין זה צניעות ששניים יכנסו ביחד לבית הכסא. אבל על מה שדיבר שם, לא הוכיחו.

ומרן החיד"א במחזיק ברכה (סימן ג אות ג) תפס כדעת רש"י, והוכיח שם שכן עיקר, ודחה שם דעת החולקים. כיעו"ש. וכן הסכים לזה הגאון רבי חיים פלאג'י בספר כף החיים (סימן ח' אות כג) והביא דברי המחזיק ברכה הנ"ל להלכה. ע"ש. ועיין עוד בספר מקור חיים (סימן ג ס"א).

וגם מרן הראש"ל בשו"ת יביע אומר הנ"ל, הביא שיטות הראשונים בזה, וחיזק את דעת רש"י וסיעתו שאסור לדבר בבית הכסא, וכתב שכן פסק הרמב"ם (ה' דעות פ"ה ה"ו) וזו לשונו: צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמם וכו' ולא ידבר כשהוא נפנה אפילו לצורך גדול. ע"כ.

ואף שהרמב"ם כתב זאת על תלמידי חכמים, מכל מקום לאו דווקא תלמידי חכמים צריכים להיזהר בזה, אלא הוא הדין לכל אדם, שהרי כתב הרמב"ם שם כמה דברים שנוהגים בכל אדם, כגון קינוח בימין וכו'. ולכן צריך לומר שלכל אדם חל איסור לדבר בבית הכסא.

אלא שלכאורה קשה על הרמב"ם ממה שכתב בהלכות קריאת שמע (פרק ג ה"ה): דברים של חול מותר לאומרם בבית הכסא אפילו בלשון הקודש, וכן הכינויים כגון רחום וחנון נאמן וכיוצא בזה, מותר לאומרם בבית הכסא. עכ"ל. וקשה ממה שכתב לעיל שאסור לדבר כלל בבית הכסא, וכאן כתב שמותר לומר דברים של חול בבית הכסא?

וצריך לומר, דבהלכות קריאת שמע לא איירי אלא לעניין איסור הזכרת שם שמים במקום טינופת, שכל שהוא רק כינוי וכיוצא בזה, אין איסור להזכירו במקומות המטונפים מצד קדושת הדיבור והשמות, אבל אין הכי נמי אין לדבר בבית הכסא מטעם צניעות. עד כאן דב"ק של מרן הרב יביע אומר שליט"א.

ולפי זה יש להסביר נמי דעת עליון של מרן השלחן ערוך (שמקורו טהור מדברי הרמב"ם), דמה שכתב שמותר לדבר דברי חול בבית הכסא, על כורחך צריך לומר דקאי על עצם הדין של הזכרת שם שמים במקום הטינופת, אבל מודה הוא לרמב"ם שאין לדבר בבית הכסא משום צניעות, ויתכן שמרן כלל זה במה שאמר בסימן ג' (סעיף ג), שיש לנהוג צניעות בבית הכסא.

וסמך לדבר יש להביא מדברי הלבוש, דבסימן ג' (סעיף ב) כתב: לא ידבר בבית הכסא עם שום אדם העומד בחוץ, אף על פי שסגר הדלת בעדו, שכל זה הוא מדרכי הצניעות. ע"כ. ובסימן פ"ה פסק כפי שכתב השלחן ערוך, שמותר לדבר דברי חול בבית הכסא וכו'. וצריך ביאור כיצד סתר עצמו מסימן לסימן, אלא על כורחך צריך לומר כפי שחילק מרן שליט"א, שבתחילה דיבר על איסור דיבור בבית הכסא משום צניעות, ואחר כך דיבר על עצם קדושת השמות. וכן יש לומר בדעת השלחן ערוך.

וכן יש להוכיח מדברי קצות השולחן, שבסימן ד' (אות ב) כתב: אין מספרים בבית הכסא משום צניעות וכו'. ובסימן י' (אות טז) כתב: שדברי חול מותר לאומרם במבואות המטונפים. ועל כורחך צריך לומר כנזכר. ועוד יש לומר, דמה שכתב מרן בסימן פ"ה

שדברים של חול מותר לאומרם בבית הכסא, היינו דווקא כשעדיין לא ניפנה אלא שוהה בבית הכסא, אבל כשניפנה כבר, אין לדבר כלל, וכמו שהסביר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן סא) ליישב דברי הרמב"ם. ע"ש ודו"ק.

ועין צופה בשו"ת תורה לשמה (סימן כד), שגם כן כתב דלאו אורח ארעא לדבר בבית הכסא אפילו שני דברים בלבד [ומשמע שחשש לדעת רש"י שאין לדבר משום צניעות ודרך ארץ], ורק בעבור צורך גדול לית לן בה. וכן פסק המלבי"ם בספר ארצות החיים (סימן ג), וכן מוכח ממה כתב בשו"ת משנה הלכות (מהד"ת חלק א סימן ו) שאיסור הדיבור בבית הכסא נובע מחמת שצריך לנהוג שם בצניעות, ולכן יש לחנך אף את הקטנים להיזהר בזה. ע"ש. ומאחר שצריך לנהוג בצניעות בבית הכסא כפי שפסק מרן בשולחנו הטהור, אין לנהל דו שיח עם מי ששוהה שם, כדי שלא להכשילו. וכן עיקר.

וכעת ראיתי בספר לקט יושר חלק א (או"ח עמוד קכח) שתלמיד אחד שאל את בעל התרומת הדשן: האם אחד יכול לדבר בבית הכסא, ואמר לא. ע"כ. וכן כתבו בשו"ת מעשה נסים (ח"ג עמוד קצג), ובספר ואד יעלה (חלק א עמוד ע), ובשו"ת אור דוד חלק ב (סימן א), ואפריון נמטייה שכתב לחזק את דברינו הנ"ל, וראה עוד מה שכתבנו בס"ד בחלק ה (עמוד).

המקלח את בנו האם יכול לדבר כשיש שירותים באמבטיה

ועל כל פנים נראה, שאדם שמקלח את בנו באמבטיה שיש בה שירותים, ובנו קופץ ומשתולל, ורוצה אביו לגעור בו ולהזהירו שלא יקפוץ, כדי שלא יפול וינזק חס ושלום, בכהאי גוונא יש להקל, דלא גרע ממה שהתיר מרן שליט"א לדבר בטלפון בשירותים כשיש בכך צורך, כגון הפסד ממון וכדומה, והוא הדין בזה. וכן כתב בספר יגל יעקב (דרדק עמוד ב).

וכן ראיתי בספר יוסף דעת להרה"ג יוסף בן ארזה (ב"ב דף סא) שכתב, שהגם שאין לדבר בבית הכסא, מכל מקום במקום מניעת נזק וכדומה, מותר, כפי שמצינו שרב ספרא אמר לרבי אבא להיכנס לבית הכסא, כי סבר שאם ימתין בחוץ, יסתכן [משום עמוד החוזר]. ע"כ. והוא הדין בנידון דידן.

ומה גם שיש לצרף לזה מה שכתבו כמה מן הפוסקים, שכל האיסור לדבר בבית הכסא הוא דווקא כשנפנה כבר, אבל כל זמן שלא נפנה, יש להקל לדבר שם, כמבואר בשערי תשובה (סימן ג אות ב), ובספר עוזר ישראל (עמוד נז.) [ועל פי זה כתב ליישב את הסתירה בין סימן ג' לסימן פ"ה, שבסימן ג' מיירי שכבר התפנה, ולכן כתבו הפוסקים שאסור לדבר בבית הכסא, ובסימן פ"ה מיירי שעדיין לא התפנה ולכן התירו לדבר]. לפיכך מאחר שהאב מקלח את בנו

ואין האב עושה שם צרכיו, רשאי לדבר עם בנו כפי הצורך. וראה עוד בספר נתיבות החיים (סימן ג אות ה).

בניית שרותים סמוך לבית הכנסת

ב. אסור להרהר בדברי תורה בבית הכסא. ולכן יש לעורר את הגבאים, שיבנו את בית הכסא מרוחק מבית הכנסת, או שיבנוהו באופן שאותם ששוהים בבית הכסא, לא ישמעו את קולם של המתפללים, כדי שלא יגרמו מכשול לשוהים שם.

ועל כל פנים אם בכל זאת בנו את בית הכסא סמוך לבית הכנסת, אין איסור להכנס לשם, ואותם ששוהים בבית הכסא, ישתדלו עד כמה שאפשר להסיח דעתם מקול התפילה הבא לאוזנם.[2]

2. גרסינן בגמרא ברכות (כד:): אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא. וכתב בבית יוסף (סימן פה) בשם רבינו מנוח, דבירושלמי אמרינן דמותר להרהר בדברי תורה בבית הכסא, ולא פליג אגמרא דידן, דכי אמרינן אסור להרהר, הני מילי לכתחילה, כלומר לשׂום מחשבתו וליבו לחשוב בדברי תורה. אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו, מותר. ע"כ.

וכתב על זה מרן הבית יוסף, דכן מבואר בגמרא דידן זבחים (קב:), אמר רבא, האי דינא, מרבי אלעזר ברבי שמעון גמירנא, שאמר דין זה בבית הכסא. והקשו בגמרא, והכי עביד הכי, והאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן, בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית הכסא ובית המרחץ? ותירצו: לאונסו שאני. ופירש רש"י: לאונסו, שהיתה שגורה בפיו ומהרהר בה על כורחו. ע"כ.

נמצאת למד, דאף שמן הדין אסור להרהר בבית הכסא, מכל מקום במקום אונס לא חששו לכך. לפיכך אף שלכתחילה בודאי שיש לבנות את בית הכסא מרוחק מבית הכנסת כדי שאותם השוהים בבית הכסא לא ישמעו את קול התפילה של המתפללים, ויבוא להרהר בדברי קדושה במקומות מטונפים, מכל מקום אם כבר בנו את בית הכסא סמוך לבית הכנסת, מותר להתפנות שם אף לכתחילה, ואין לחוש למה ששומעים משם את התפילה.

והן עתה חזיתי למרן החיד"א בברכי יוסף (ריש סימן פ"ה) שהביא קושיית הגאון רבינו חיים בן עטר בספרו ראשון לציון (מגילה כ"ח), על הא דקאמר רבי זירא "מימי לא הרהרתי בדברי תורה במבואות המטונפים" וזה אחד הדברים שגרמו לו אריכות ימים. וקשה מה השתבח ר' זירא במעשיו, והרי קיימא לן שאם באה לו מחשבה של דברי תורה

לאונסו, הגם שיכול לדחותה, מותר לחשוב באותם דברי תורה במבואות המטונפים. ואם כן מה השבח בזה שלא הרהר, הרי גם אם היה מהרהר אין בזה איסור?
ותירץ מרן החיד"א, שאף על פי שהרהור לאונסו מן הדין מותר, מכל מקום מידת חסידות היא שגם לאונסו לא יהרהר, אלא ידחה הרהור זה ממחשבתו משום כבוד התורה וקדושתה. ומאחר שרבי זירא היה מקפיד לקיים חסידות זו, לכן היה משתבח שבזכות חסידות זו זכה לאריכות ימים. עכת"ד.
אתה הראת לדעת, שמן הדין אין איסור להרהר בדברי תורה לאונסו בבית הכסא, ולכן גם בנידון דידן יש להקל, משום דחשיב לאונסו. ועל כל פנים ישתדל להסיח דעתו ממה ששומע, ותבוא עליו ברכת טוב. וכן תחזה בשו"ת מים חיים משאש (סימן לג) שכתב גם כן, שלכתחילה לא יהרהר במה ששומע בבית הכסא, ואם הרהר אין בכך כלום, והביא ראיה מהגמרא בזבחים (שם). ע"ש.
והן עתה ראיתי בשו"ת דברי ישראל (חלק א סימן סה), שנשאל גם כן אודות מה שמצוי שבית הכסא נמצא סמוך לבית המדרש ובית הכנסת, ומי שנמצא בבית הכסא שומע התפילות מבית הכנסת, ואי אפשר שלא יהרהר במה ששומע, האם הדבר מותר או לא. והשיב, שלכתחילה בודאי שלא יבנו את בית הכסא סמוך לבית הכנסת, הן מצד שלא יהרהר במה ששומע, וגם יש לחוש שמאחר ורגיל לענות אמן כששומע קדיש וברכות, עלול לענות אמן כהרגלו. וכיוצא בזה נהג החתם סופר שלא לומר "לישועתך קויתי השם" כשהיה מתעטש, כי היה חושש שאם יתרגל לאומרו, לפעמים יתעטש בבית הכסא, ויבוא לומר פסוק זה כהרגלו.
והמקור לזה הוא מהרמב"ן בפרשת תולדות על הפסוק: "וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב גְּשָׁה נָּא וַאֲמֻשְׁךָ הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו", ופירש רש"י: אמר יצחק בלבו, אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו. והדבר תמוה, והרי לא היה עשו רשע בעיני אביו, ואם כן, כיצד אמר בלבו שאין שם שמים שגור בפי עשו? ואולי היה יצחק חושב בלבו כי בעבור היות עֵשָׂו איש שדה ולבו על הציד, איננו מזכיר שם שמים מפני שמפחד שמא יזכירנו במקום שאינו טהור, ולכן היה הדבר נחשב בעיני יצחק ליראת שמים. ע"כ.
ואנכי הרואה לרבינו חיים פלאג'י בספרו כף החיים (סימן ח אות כה) שכתב בזו הלשון: כי תבנה בית חדש ועשית בית הכסא, תיתן דעתך טרם עשותו שיהיה רחוק מהבית שיושבים בו, כדי שלא יגיע להם ריח רע וכו', וגם מטעם אחר צריך הרחקה, משום כי לפעמים בעת שלומדים ומברכים בקול רם באותו הבית, אז בעת ההיא הנכנס לבית הכסא, הנה הגם דהוא לאונסו על כורחו שלא בטובתו מה שישמע לאוזנו דברים

שבקדושה, הרי הוא אסור. ולכן כשהוא רחוק, ניצול מאיסור זה. עכ"ל. ותימה על פה קדוש כיצד אמר שדבר זה אסור, והרי מדברי הגמרא והפוסקים הנ"ל מוכח להדיא שאין זה אסור מן הדין אלא רק ממידת חסידות.

ונחה דעתי בראותי בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סימן א) שעמד בנידון זה, והביא מה שכתב הגאון רבי חיים פלאג'י בשו"ת לב חיים (ח"ג סימן ו) שנשאל בענין מי שבית הכסא שלו סמוך לבית הכנסת, וכשנכנס שם לעשות צרכיו, הוא שומע דברי תורה ותפילה, האם יש איסור בדבר או לא? ופסק שאין חשש איסור להיכנס בבית הכסא לעשות צרכיו אפילו ששומע קול תורה, דאף אם יבוא לידי הרהור בקול זה, אנוס הוא, משום שמוכרח הוא לעשות צרכיו.

וכתב שם הרב ציץ אליעזר, שכן כתבו להקל בספר מילי דחסידותא (סימן קנז) ובספר משנת אברהם (סימן ז), שאם אין לו מקום אחר להתפנות, הוי לאונסו ושרי. ורק אם יש לו מקום אחר, לא הוי לאונסו ואסור [א"ה. ולפי חילוק זה, אפשר לישב את דברי הגר"ח פלאג'י בכף החיים, דהתם מיירי שיש לו אפשרות מלכתחילה לבנות את בית הכסא רחוק מבית הכנסת, ולכן בכהאי גוונא כתב שאסור להתפנות שם, משום דאפשר בדרך היתר ולא הוי אונס. מה שאין כן בספרו לב חיים מיירי שכבר נבנה בית הכסא, ואין לו מקום אחר להתפנות, ולכן התיר להיכנס שם, משום דהוי בכלל אונס]. וכן פסק הרב ציץ אליעזר להקל בזה, אלא שסיים שיעשה את כל ההשתדלות להסיר אוזנו משמוע דברי תורה בבית הכסא. ע"ש.

נמצאנו למדים, שהגאון רבי חיים פלאג'י זיע"א הדר תבריה לגזיזיה בספרו לב חיים ממה שכתב בספרו כף החיים, ומסקנתו היא - שלאונסו שרי להכנס למקום ששומע שם תפילה ודברי תורה, ואין בזה איסורא, וכל "החיים" יודו לזה.

ומצאתי את שאהבה נפשי בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה סימן צה), שגם כן סבירא ליה שלכתחילה יש לבנות את בית הכסא מרוחק ממקום התפילה, אך בדיעבד כשאין אפשרות אחרת, יש להקל להתפנות באותו מקום, מפני שהטבע דוחקו. אך יסיח דעתו מהדברים שבקדושה, כגון על ידי שיחשוב בחשבונות וציורים וכיוצא בזה. עכת"ד.

וראה בשו"ת פאת שדך (סימן כח), שעשו מעשה ובנו בית הכנסת סמוך לכותל בית הכסא, והתירו זאת בפשיטות. ע"ש. ועיין עוד בכיוצא בזה בספר ילקוט יוסף (שבת ג' עמוד סז), שאדם ההולך בדרך בשבת, ושומע קול רדיו הבוקע מאחד הבתים שלא מרצונו, כיוון שאינו מתכוון להנות, מותר, ואינו צריך לחשוש לכך. ע"ש. ועיין בשו"ת מדאני אסא (חלק א סימן ב), ובשו"ת שרגא המאיר חלק ו (סימן ע אות ו).

פרק ב' - הלכות ציצית

המחנכים את הקטנים בני שלוש וארבע שנים, לברך על ציציותיהם, אף על פי שבודאי פסולות הן, אין למחות בהם, ואין זה בכלל "לפני עור לא תתן מכשול". אבל לאחר שהגיעו הילדים לגיל חינוך, יש לקנות להם ציציות כשרות.

ועל כן מוטל על ההורים לשים לב, שהטלית קטן שלובשים ילדיהם שהגיעו לגיל חינוך, תהיה כשרה, מפני שבתלמוד תורה מורים לילדים לברך על הציצית, ואם תהיה הציצית פסולה, הרי הם גורמים לילדים להיכשל בברכה לבטלה.[1]

1. כן כתב בספר הליכות שלמה (עמוד כו) בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל. וביאר, דלענין מצות ציצית שהיא חשובה מאוד וגם נוהגת כל היום, כיון שקטנים אלו לא הגיעו עדיין לחינוך, אין לגעור במחנכים אותם לברך. ע"כ.

ועיין עוד במשנה ברורה (סימן רטו ס"ק יד), שאפילו הרב יכול להזכיר שם ה' לתלמידים כדי לחנכם כיצד לברך. ע"ש. ואם כן, כל שכן הכא שרק הבן מברך כדי להתחנך, דשרי. וכן מבואר בספר אבני חושן (ח"ג עמוד שעט).

וכיוצא בזה כתב בשו"ת יד נתן חלק ב (סימן ב), שילדים קטנים אף על פי שאוכלים בבית או ב"תלמוד תורה" לחם פחות מכזית, עם כל זה יש לחנכם לברך ברכת המזון, ואין בזה איסור ברכה לבטלה, דאם לא כן, יהיו ילדים שכמעט לא תהיה אפשרות לחנכם לברכת המזון. וכן הסכים הגאון בעל שבט הלוי שליט"א. ע"ש.

אולם כל זה דווקא בקטנים עד גיל ארבע חמש בערך, שעדיין לא הגיעו לגיל חינוך. אבל משהגיעו לגיל חינוך, אין לתת להם ללבוש ציצית פסולה, שהרי צריכים לחנכם במצוה כראוי, וכפי שתראה בשלחן ערוך (סימן תרנז), שקטן היודע לנענע לולב כדינו, אביו חייב לקנות לו לולב כדי לחנכו במצוות. וכתב שם הביאור הלכה, דפשוט שצריך שיהיו ד' מינים כשרים כמו בגדול.

וראה באור תורה (חוברת כו סימן טל), שכתבו לעורר את תשומת לבן של האמהות, דאף שעיקר מצות חינוך מוטלת על האב, גם האם אינה פטורה מחינוך בניה, ובפרט במצות ציצית שהן בדרך כלל מלבישות את בניהם בבוקר, והן שולחות אותם לתלמוד תורה ולחדר, עליהן מוטלת החובה להקפיד שלא ילבישו את בניהם בציצית פסולה, כגון שנתקו החוטים מהקשר העליון, או שנקרע הנקב שתלויים בו הציצית כלפי מטה, או שנתפרקו החוטים משזירתם לגמרי, או שכנפות הבגד אינן מרובעות אלא עגולות, ולפעמים מכבסות את הציצית במכונת כביסה, והחוטים מסתבכים זה בזה, וכן כל כיוצא בזה. ובכל הפרטים האלה יש להזהר, כדי שלא להלביש את הקטנים ציצית

פסולה, שהרי ב"חדר" מברכים ברכות לבטלה על הציצית הפסולה, ואי אפשר למלמד לבדוק את כשרות הציצית של כל ילד וילד, ולכן חובה זו מוטלת יותר על ההורים, לחנך את בניהם בציצית כשרה שיכולים לברך עליה. ע"ש.

טלית קטן שאין בו שיעור

וראה בשו"ת שבט הלוי (חלק ג סימן ו), שנשאל בענין ילד הלובש טלית קטן שאין בו שיעור, האם מותר לברך ברכת ציצית ואין בזה ברכה לבטלה, או שיש למנוע אותו מלברך עליה.

וכתב, שיש חילוק בזה בין אם הילד הגיע לחינוך או לא, דבהגיע לחינוך, גם זה מכלל חנוך שיעשה המצוה כצורתה, ולכן צריך שיהיה שיעור בטלית שלובש, ורק באופן שאין אפשרות לעשות זאת, אפשר לחנך הילד לעשות המצוה אף שלא כתיקונה.

וכיון שאפשר בקלות להביא לקטן טלית כשרה, הרי הוא חייב לחנכו לכך. אומנם קטן שלא הגיע לחינוך והגיע לחינוך ברכה לבד, ורוצים לחבב עליו המצוות, יכולים להרגילו לברך גם כשאין בטלית שיעור. ע"ש.

לחלק ציציות לבעלי תשובה

ב. ישנם שמחלקים טלית קטן מבד או מכותנה, לבעלי תשובה שמקבלים עליהם עול מלכות שמים, ומורים להם לברך ברכת שהחיינו, ויש למחות בידם, מפני שמכשילים אותם בספק ברכה לבטלה, שהרי לפי הדין אין לברך שהחיינו על טלית קטן שעשוי מדבר שאינו חשוב.

ואף על פי שאותם בעלי תשובה שמחים על שזכו לקבל עליהם מצות ציצית, יש להסביר להם שאין מברכים שהחיינו על שמחה והנאה ממצווה. אולם על טלית קטן עשוי מצמר, יש לברך שהחיינו כששמח בו.[2]

2. הנה בשלחן ערוך (סימן כב) כתב: קנה טלית ועשה בה ציציות, מברך שהחיינו, דלא גרע מכלים חדשים. ע"כ. ולגבי כלים חדשים כתב בשלחן ערוך (סימן רכג ס"ג): בנה בית חדש או כלים חדשים, אפילו היה לו כיוצא בהם תחילה, או קנה וחזר וקנה, מברך על כל פעם שהחיינו. ובסעיף ו' כתב: על כל דבר שאינו חשוב כל כך, כגון חלוק או מנעלים ואנפלאות, אין לברך עליהם. ואם הוא עני ושמח בהם, יברך. וכתב הרמ"א בהגה, שיש אומרים דאפילו עני אינו מברך על חלוק ומנעלים, וכן נוהגים. ע"כ.

והנה שורש מחלוקתם של מרן השלחן ערוך ומור"ם בהגה, נובע ממחלוקת הראשונים שהובאו בבית יוסף, שמרן סבירא ליה כדעת הרא"ש שפסק דהכל לפי מה שהוא אדם, שיש עני ששמח בחלקו יותר ממה ששמח עשיר בכלים חשובים, וכפי שמצינו אצל רבי

יהודה שכשהיה לובש את גלימתו הרעועה, היה מברך "ברוך שעטני מעיל", לפי שהיה חשוב לו כמעיל לעשיר. ולכן יש לעני לברך על גרביים וכיוצא בזה כששמח בהם. ע"כ. לעומתם, הרמ"א סובר כדעת התוספות ותרומת הדשן, דסבירא להו שהקונה כלים חדשים צריך לברך שהחיינו דווקא אם הכלים חשובים, דומיא דבית חדש וכדומה. אבל דבר קטן שאינו חשוב כל כך, כגון נעליים ואנפלאות, אין צריך לברך עליהם שהחיינו. והרב המאירי (פרק בתרא דברכות), העתיק דברי התוספות, וכתב שאין נראים לו דבריהם, אלא כל הכלים יש לברך עליהם שהחיינו. ע"ש.

הרואה יראה שנחלקו הראשונים האם אפשר לברך על דבר חדש שאין לו חשיבות. שלדעת הרא"ש והמאיר, ברכת שהחיינו תלויה בגברא אם הוא שמח בחפץ או לא, וכן דעת מרן. ולדעת התוספות ותרומת הדשן, מסתכלים על החפצא אם הוא חשוב או לא, ולא על הגברא.

והן אמת דבכל מילי נוקטים אנו בתר שיפולי גלימי דמרן ז"ל בכל דבר אשר יאמר, מכל מקום מאחר שיש כאן ספק ברכות, קיימא לן דאמרינן ספק ברכות להקל אפילו נגד מרן, ולכן בנידון דידן אין לברך שהחיינו על בגד שאינו חשוב, אף על פי ששמח בו.

ואף לדעת הרדב"ז שהובא במגן אברהם (שם ס"ק י) שהסביר, שהתוספות מדברים דווקא בעשיר שאינו שמח באנפלאות, ולכן כתבו שלא יברך. אבל עני השמח בהם, מודים התוספות שיש לו לברך שהחיינו אף כשהדבר אינו חשוב. כיעו"ש. עדיין מדי ספק לא יצאנו, שהרי התרמות הדשן והרמ"א סוברים שלא יברך על דבר שאינו חשוב, ולא חילקו בין עני לעשיר, ולכן שפיר יש לומר בזה סב"ל.

ומינה נילף לנידון דידן, שאם הטלית קטן עשוי מצמר, שפיר יש לברך עליה ברכת שהחיינו כששמח בה, משום שצמר הוא דבר יקר וחשוב. אבל טלית קטן העשוי מבד וכותנה שמחלקים לבעלי תשובה, אין בהם חשיבות, ולכן אין לברך שהחיינו אף על פי ששמח בלבישתם.

ושמחה נפשי לראות בשו"ת אגרות משה חלק ג (או"ח סימן פ) שכתב, דמסתימת השלחן ערוך שכתב "על טלית מברך שהחיינו", משמע דהוא הדין לטלית קטן. אבל נראה דכיוון שהוא מטעם "קנה כלים חדשים" שצריך שיהיו חשובים [כדאיתא בסימן רכג סעיף ו], יש לחלק דעל טלית גדול מברכים אליבא דכולי עלמא שהחיינו, דהא ודאי בגד חשוב הוא. אבל על טלית קטן, רק למי שחשוב לו יברך שהחיינו, אבל לסתם בני אדם אין זה בגד חשוב כל כך. ואף שבשביל המצווה נקרא הבגד "חשוב לו", לא מסתבר שמשום כך יברך שהחיינו, כיוון שעצם הבגד אינו חשוב. עכת"ד.

והנה מה שכתב שמי שחשוב לו הטלית קטן יברך שהחיינו, לכאורה קשה, שהרי הרמ"א לא סבירא ליה הכי, ומדוע סטה מדרך הרמ"א, ועל כל פנים האגרות משה שפיר קאמר שטלית קטן אינה חשובה לסתם בני אדם, ולכן לא יברך עליה שהחיינו. וראה עוד בכף החיים (סימן כב אות ה) שהביא בשם החסד לאלפים והבן איש חי, שיש לחלק בין טלית קטן העשויה מדבר חשוב, לבין דבר שאינו חשוב. כיעו"ש.

המברכים על טלית קטן מכותנה האם יש להם על מה לסמוך

ועדיין צריכים אנו למודעי, האם אותם שמברכים על טלית קטן מבד או כותנה אין למחות בידם בחזקה, מפני שיש להם לסמוך אתכא דמרן. או שמא יש למחות בהם ולהורות להם שלא יברכו, מפני חשש ברכה לבטלה.

ולכאורה אפשר לומר שאותם המברכים אין למחות בידם, מפני שאף על פי שאומרים סב"ל נגד מרן, מכל מקום נודע בשערים דברי מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן טו), שהעושה כדעת מרן השלחן ערוך בברכות, אין מזניחין אותו. ואם כן, לכאורה הכא נמי אין מזניחין את המברך, ובפרט שכדעת מרן פסקו כמה אשלי רברבי, ומהם הרב בן איש חי (ראה אות ד) שכתב: אם הוא עשיר ועשה בגד חדש שאינו חשוב אצלו ואינו שמח בו, לא יברך. אף על פי שאם היה אותו בגד אצל עניים היה חשוב אצלם. זה הכלל, כל ששמח מברך, אבל אינו שמח לא מברך. ע"כ. וכן כתב החיי אדם (כלל סב אות ג). ע"ש. ומשמע מדבריהם שאפילו אין הבגד חשוב, בכל זאת אם שמח בו, מברך.

ואזכרה ימים מקדם שראיתי בספר בני ציון ליכטמן (סימן רכג ס"ו), שפסק נמי כדעת מרן, והוסיף, דאפשר שגם התוספות מודים שיכול לברך שהחיינו אם ירצה העני, אלא שאינו מתורת חובה אלא מצד רשות. שהרי ברכת שהחיינו נתקנה על השמחה שיש לו. ומאחר שיש לעני שמחה יכול לברך אליבא דכולי עלמא. עכ"ד. ואמ"א.

וכיוצא בזה ראתה עיני בשו"ת אור לציון חלק ב (פרק מו אות ס) שפסק, שאם קנה פיג'מה חדשה ושמח בה, מברך עליה שהחיינו כפסק השלחן ערוך, שהכל תלוי בבגדים ששמח בהם. ולכן אף בבגדי לילה הדבר תלוי אם שמח או לא. ע"ש. [ועיין מה שהעיר בזה בשו"ת רבבות אפרים חלק ח עמוד ערה]. ולפי זה לכאורה גם המקילים לברך שהחינו על טלית קטן מכותנה, יש להם על מה לסמוך.

ואתה תחזה בשו"ת הר צבי (חלק א סימן כא), שלחלק יצא בין טלית לתפילין, שעל טלית מברך שהחיינו, מפני שדומה לכלים שנהנה בלבישתם, מה שאין כן בתפילין. ואף על פי שבקיץ כשלובש טלית קטן אין לו הנאה מכך, שהרי סובל מהחום, והטלית קטן גורם לו צער ולא הנאה, אפילו הכי אם עשהו מדבר חשוב ששמח בו, יברך שהחיינו.

וגם בקיץ שאין לו הנאה מהטלית, מברך, כיוון שבחורף חל שם בגד על הטלית חוץ משם מצווה שיש עליו, לכן יברך עליו שהחיינו. אולם אם עשהו מדבר שאינו חשוב ואינו שמח בו, לא יברך. ע"כ. ומשמע שאם שמח בו, יברך עליו אף על פי שאינו חשוב. ברם, יש לחלק בין הדברים, שדווקא אם מברך שהחיינו על דבר שיש לו הנאה ושמחה מגוף הבגד, יש לו על מה לסמוך, ולכן עני שמברך על גרביים, או שאר אנשים ששמחים ונהנים מהפיג'מה ומברכים עליה שהחיינו, יש להם על מה לסמוך. אבל אותם שרוצים לברך שהחיינו על טלית קטן מכותנה, אין הברכה על עצם ההנאה והשמחה שמגוף הבגד, אלא שמחת הנפש שזכתה למצווה יקרא זו, ועל כגון זה לא תקנו לברך שהחיינו, מפני שמצוות לאו להנות נתנו.

וכיוצא בזה מצינו שכתב המגן אברהם (סימן רכג ס"ק ה) בדין הקונה ספרים חדשים, שאינו מברך עליהם שהחיינו, דמצוות לאו להנות נתנו. ואף על פי שהמר וקציעה שם תמה על דבריו, כבר כתב מרן החיד"א בשיורי ברכה (שם אות א), שפשט המנהג שלא לברך על ספרים חדשים שהחיינו. ולכן הכא נמי אין לברך על טלית קטן מכותנה ברכת שהחיינו.

ושפיר עינא דחזי להרה"ג רבי יוסף פנחסי בשו"ת יפה נוף (סימן א) שנשאל בנידון דידן, ופסק שעל פי המתבאר בדברי האחרונים, אין לברך שהחיינו על טלית קטן שאינו עשוי מדבר חשוב. אולם אם עשה אותו מדבר חשוב שהוא שמח בו, יברך שהחיינו, כגון טלית קטן מצמר וכדומה. ואין לומר שהברכה תהא על עצם השמחה שעושה את המצווה בפעם הראשונה, דעל זה לא תקנו ברכה, שהרי השלחן ערוך כתב שיש לברך שהחיינו על טלית גדול משום דדמי לכלים חדשים, ולא משום ששמח במצווה. ע"כ. וסברא זו נזכרה גם בשו"ת אגרות משה הנ"ל.

והיא מוצאת עד כה, שעל טלית קטן מצמר יש לברך שהחיינו, אבל על טלית קטן מכותנה ובד אין לברך. ומכאן תשובה מוצאת למה שכתב בספר חלק הלוי (עמוד קה), שאין לברך שהחיינו על טלית קטן, מפני שלובשים אותו לשם מצוה ולא לשם לבוש. ע"ש. ולא זכר לחלק בין טלית קטן מצמר לטלית קטן מבד.

ועוד רגע אדבר בו, דהנה בספר ברכת ה' (ח"ד עמוד קע) כתב גם כן, דדווקא טלית צמר שהיא חשובה ורוב בני אדם שמחים בקנייתה, וכן טלית קטן מצמר שלובשה תחת בגדיו, יש לברך שהחיינו. אבל טלית קטן מכותנה אינה חשובה כל כך בעיני רוב בני אדם, ואין לברך עליה שהחיינו אפילו אם הוא שמח בה מאוד.

ומכאן תוכחת מגולה לאיזה תלמידי חכמים שמחלקים טלית קטן מכותנה, לבעלי תשובה שקיבלו על עצמם עול מלכות שמים, ומלבישים להם טלית קטן מכותנה, ומורים להם לברך שהחיינו, ויש להחמיר בזה שלא לברך. ואפילו שאותם בעלי תשובה שמחים מאוד בקבלת הטלית קטן, הנה אין שמחתם נובעת מחמת זכייתם בטלית שערכה הכספי רב בעיניהם, שהרי באמת אין ערכה הכספי גדול, אלא שמחתם נובעת ממה שזכו לקבל עול מלכות שמים, ולקיים מצות ציצית פעם ראשונה בחייהם, ובכהאי גוונא אין לברך.

ועל כל פנים סיים שם, דמכל מקום אם לא יאבו לשמוע לנו שלא לברך שהחיינו, אין למחות בידם בחזקה, שיש להם על מה לסמוך, דיש סוברים שיש לברך שהחיינו על מצווה שאדם מקיים בפעם הראשונה בחייו. ע"ש.

ויש להוסיף ללמוד זכות על הנוהגים להקל בזה, על פי מה שכתב בספר שמח נפש (אות ס'), שספק ברכות להקל לא אומרים בספק ברכת שהחיינו, שהיא באה על שמחת ליבו של האדם, ויכול לברך אף על פי שאינו ודאי חייב לברך, ואינו עובר בכהאי גוונא על "לא תשא". ע"כ. ומכל מקום הבא להמלך מורין לו דשב ואל תעשה עדיף. וכן כתב בשו"ת ואד יעלה (חלק א עמוד קצז). וכן עיקר.

פרק ג' - תפילה וקריאת התורה

א. יש לגבאי צדקה להימנע מלגבות צדקה מהציבור, בשעת קריאת שמע וחזרת השליח ציבור וקריאת התורה, מפני שמכשילים את המתפללים בהיסח הדעת מהתפילה. ועל כן, יש להקפיד לעשות את המגבית לפני התפילה או לאחריה.[1]

1. כן כתב לעורר הפרי מגדים (סימן תקסו ס"ק ג), והובאו דבריו בספר כף החיים (שם אות טו), וכן הזהירו המשנה ברורה (סימן צב ס"ק לו) ועוד. וכתב בספר מעם לועז (ויגש עמוד תשפה), שאותם הגובים צדקה בזמנים אלו, הרי זו מצווה הבאה בעבירה, מפני שמפריעים לכוונת הקהל, ולכן הטוב הוא שלאחר קדיש תתקבל, יקום הגבאי ויאסוף צדקה, כי אז זמן המצוה. ע"ש.

וזכתה עיני לראות דברי הגאון רבי חיים פלאג'י זיע"א בספרו צדקה לחיים (דרוש ו אות ד), שהתאונן על אלו שמסתובבים בבתי כנסיות לאסוף כסף באמצע התפילה, וגורמים למתפללים לצאת מגדר ריכוזם בתפילה, ודעתם על המעות, וכמה שווה קבצן זה, וכמה לתת לו. ועל כן לא טוב דבר זה ויש לבטלו.

ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ג סימן רפז) שכתב, שכיון שעכשיו עוסק במצוה להתפלל לה', אינו צריך להפסיק באמצע המצוה כדי לקיים את המצוה השניה [לתת

צדקה], אף על פי שהמצוה השניה גדולה יותר, משום שהעוסק במצוה פטור מהמצוה. ומה עוד, שדין תורה הוא שאין מעבירין על המצוות, וכשמפסיק התפילה ומחפש בכיסו כסף, ולפעמים ממתין עד שהעני פורט מעותיו, נמצא עובר ממצוה למצוה, ומסברא נראה שאסור, ואינו עובר על הלאו ד"אל ישוב דך נכלם", ע"כ. וכן הוא בשו"ת אבני ישפה (ח"ד סימן קא).

האם מותר לחלק טבק בחזרת השליח ציבור

ומכאן לכאורה יש להעיר על מה שכתב מורינו ראש השיבה בספרו הנפלא ילקוט יוסף (ח"ב עמוד רמד), שמותר לחלק טבק הרחה בשעת חזרת השליח ציבור. ע"ש. ולפי האמור אין להתיר זאת מקל וחומר, שהרי אפילו צורכי מצוה אסור לעשות באותה שעה, וכל שכן שלחלק טבק יש לאסור.

אולם אמר לנו מורינו ראש הישיבה שליט"א, שכל מה שכתב להקל, היינו דווקא למי שעייף ותשוש וקשה לו להתרכז בתפילה, והטבק מעורר אותו ומסייע לו להתפלל כראוי, ולכן כתב התיר. אבל גם הוא מודה שסתם לחלק טבק למתפללים, אסור לעשות כן. וראה עוד מה שכתבנו בס"ד בחלק ג (עמוד) ומשם בארה"ה.

דרך אגב, ראיתי בספר 'האיגוד' (חלק ו שנה ז) שהביא מעשה בשני הגאונים המקובלים, חכם יעקב עדס, וחכם יהודה פתיה זיע"א, שהיו ידידים גדולים בחייהם, ועשו הסכם בניהם, שמי שיפטר ראשון מהעולם, יבוא לחבירו בחלום, כדי לומר לו מה מעמדם של לומדי התורה בעולם ההוא. חכם יהודה נפטר ראשון, ובא לחכם יעקב בחלום ואמר: לא אוכל לומר לך את שכר לומדי התורה, כי לא תבין, משום שאין לכם שם בעולם כל כך כח לתפוס את גודל השכר. אך זוכר אתה את פלוני שהיה מחלק "טבק"?! אם היו יודעים בני אדם כמה שכר נותנים לו על שהיה מהנה קצת את האנשים, היו מחלקים טבק כל ימי חייהם. עכשיו נסה לדמיין כמה הוא שכר לומדי התורה!

ב. כשיש שמחה בבית הכנסת, כגון חתן וכדומה, ישנם שנוהגים לחלק לקהל סוכריות בשעת קריאת התורה, ויש למחות בהם ולומר להם שלא יעשו כן, מפני שמסיחים בכך את דעת הקהל מהקריאה. ויציעו להם שידחו את הכיבודים הללו לאחר התפילה.[2]

2. כן מתבאר ממה שכתבנו בהערה הקודמת, שכל דבר שגורם היסח הדעת בתפילה וקריאת התורה, אין לעשותו באותו זמן. ואם לגבות באותה שעה צדקה אינו נכון, ודאי שלחלק סוכריות אין זה נכון. וכן כתב להדיא בספר ילקוט יוסף (חלק ב עמוד קצב). ע"ש.

וראה בשו"ת תולדות יצחק (ח"ב סימן יא), שכתב שאותם שנוהגים לחלק בבית הכנסת שקיות קשורות של סוכריות כשיש בר מצוה או חתן וכדומה, יש להקל להם להתיר שקיות אלו בשבת, הגם שהם קשורים זה על זה. ע"ש.

ג. אדם שחי עם גויה חיי אישות כבעל ואשה, אין להעלותו לתורה. וכן כהן שחי חיי אישות עם גויה, אין להעלותו לתורה, ומי שמעלה אותם לתורה, הרי הוא מסייע בידי עוברי עבירה.[3]

3. כן כתב הגאון רבי דוד מועטי בשו"ת צוף דבש (סימן קעה), וראה גם בשולחן ערוך של הגאון רבי זלמן (סימן קכח סעיף נב).

וכתב בשו"ת חכם צבי (סימן לח), שהבועל ארמית בפרהסיא, אף שאין דנים אותו בבית דין, מכל מקום על כל ביאה וביאה קנאים פוגעים בו. ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מאיש זה, גדול עונם מנשוא, ואיך יתכן שיעלה לקרות בתורה בצבור, והלא אין לך חילול השם וכיבוי מאור הדת גדול מזה, וכל העומד ונמצא שם באותו זמן ובאותו מקום ואינו מוחה, ילכד בעוונו ובחבלי חטאתו יתמך, ואם רוח טהרה עברה על מקצת אנשים בקנאם קנאת ה' צבאות לצאת מן המקום ההוא בל יספו בעוונם, עליהם תבא ברכת טוב. ע"כ. וראה עוד בשו"ת נחלת פנחס (חלק א סימן ט), ובשו"ת אהל משה צוייג (ח"ב סימן סג), ובשו"ת זכר יהוסף (או"ח סימן כא), ובספר חשוקי חמד (שבת עמוד תקסז).

ד. על הגבאים שומרי משמרת הקודש, להקפיד שלא יעלו שליחי ציבור שאינם הגונים. ולפעמים עולים שליחי ציבור שאינם הגונים, ואינם מוציאים את הציבור ידי חובתם, וגורמים בכך מכשול לציבור.

ועל כן יש להקפיד: א). שלא יהיה השליח ציבור מגלח זקנו בתער [סכין גילוח וכודומה]. ב). שלא יחנך את בניו במזיד וזדון בבית ספר חילוני. ג). שאינו רואה תוכניות מכוערות בטלוויזיה. ד). שאינו הולך לברכה או לים מעורב. ה). שאינו הולך לבית משפט חילוני (ערכאות). וכן כל כיוצא בזה.[4]

זהירות ממינוי שליח ציבור שאינו הגון

4. הנה מבואר בשלחן ערוך (או"ח סימן נג ס"ד), ששליח ציבור צריך שיהיה הגון וריקן מעבירות. ע"ש. וכתב האור זרוע (הלכות ש"ץ סימן קטז) שהדין נותן שאין להוריד לפני התיבה שום אדם שאינו הגון, דאין קטיגור נעשה סניגור. ועוד, שכיון שהשליח צבור אינו הגון, הרי כל הצבור נענשים, מפני שעולה רוגז למעלה בעבור תפלתו. וכתב

המשנה ברורה (שם ס"ק יב), שהספרים האריכו מאד בגודל גנות הממנים שליח ציבור שאינו הגון, כי מונעים על ידי זה טוב מישראל.

והבט וראה בשו"ת ישכיל עבדי חלק ב (קו"א סימן א אות ב), שהביא דברי הזוהר הקדוש (ויקרא דף יח:) שכתב: ווי לאותם שהשליח ציבור שלהם אינו ראוי, דהא חובי דעלמא אתיא לאדכרא בגיניה. ע"כ. ובשו"ת באר משה (ירושלמסקי שער ג) האריך גם כן בענין זה עד מאוד, וכתב שלשליח ציבור צריך להיות כל המדות שמנו חז"ל, ואם לאו, תפלתו תועבה, וצא טמא אומרים לו. ע"ש.

ובשו"ת שאילת יעב"ץ (סימן קסא) כתב, שהיא אחת הסיבות החזקות לאריכות גלותינו אחר שכלו כל הקיצים, כי איך תקובל תפלתנו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, על ידי צירים וחבלים כאלה המוקצים, שעל ידי זה נדמה בית מקדש מעט למערת פריצים. כמה קהילות נחרבו בסיבתם, אוי לנו עד מתי יהא עוון זה בידינו, לשלוח לפנינו אנשים מליצים להטיל קטגוריה בין ישראל לאביהם שבשמים. זורקים כלפי מעלה בליסטראות וחצים, נראים מברכים, ואינם אלא מנאצים. ע"ש.

ורואה אנכי בשו"ת יחווה דעת חלק ה (סימן נט), שכתב גם כן, שהדבר ברור שלא כל הבא להיות שליח צבור יכול לעבור לפני התיבה, אף אם הוא מתכוין לעילוי נשמת הוריו ביום פטירתם. כי ראשית כל צריך שיהיו לו המעלות שאמרו חכמים, כפי שנפסק בשלחן ערוך (שם), שצריך שיהיה הגון, דהיינו שהוא ריקם מעבירות, ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו, ושיהיה עניו ומרוצה לקהל, ויש לו נעימה וקולו ערב, ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים. וביותר עליו להזהר לבטא היטב את כל האותיות שבתפלה כדת וכדין, ולא יבלע תיבות או אותיות. ע"ש.

חזן שמגלח בתער

ועל פי כל ההקדמה הזאת, ברור שמי שמגלח זקנו בתער, פסול להיות שליח ציבור, שהרי אינו ריקן מעבירות. ויתרה מזאת כתב בשו"ת מנחת יהודה שטרית חלק א (יו"ד סימן יג), שאין צורך לעמוד בפני זקן שמגלח זקנו בתער, ואינו בכלל מה שנאמר בתורה "בפני שיבה תקום". ע"ש. ולכן ברור שאין למנותו לשליח ציבור.

וכן כתב מרן הראש"ל שליט"א בספרו ילקוט יוסף (חלק א עמוד פא), שעדיף להתפלל ביחידות מאשר להתפלל עם שליח ציבור כזה. ע"ש. וכן כתב הגאון רבי יוסף בר שלום בשו"ת ויצבור יוסף (חלק ב סימן יג), והוסיף, שגם המגלח זקנו בחול המועד, פסול מלהיות שליח ציבור. ע"ש.

חזן שמתגלח בספירת העומר

ושמעתי ממורינו הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, שאדם שמגלח עצמו בימי ספירת העומר, אינו ניפסל לשמש כשליח ציבור. וכעת מצאתי שכן כתב בשו"ת ישכיל עבדי חלק ה (או"ח סימן נה אות ג), שעמד בנידון שליח ציבור שהיה מגלח זקנו בימי הספירה, וקמו עליו עוררין להדיחו, וכתב, שבהיות ודבר זה אינו אלא מצד מנהג, ודאי שיש להקל בזה במקום ששרויים בין הגוים והשעה צריכה לכך משום פרנסתו וכיוצא בזה. ע"ש. וראה מה שכתב בשו"ת יביע אומר חלק ג (אבן העזר סימן כא אות ו).

חזן שמחנך בניו בבית ספר חילוני

ומה שכתבנו שהמחנך בניו בבית ספר חילוני פסול לעלות חזן, כן פסק מרן מלכא רבינו עובדיה יוסף שליט"א, בשו"ת יביע אומר חלק ד (יו"ד סימן א אות ד), וביאר שמי שמוסר את בניו ובנותיו לבתי ספר חפשיים, הרי זה מוכיח שאמונתם לקויה, ויראת שמים שלו ותורתו מן השפה ולחוץ, כי איך לא יבוש ויכלם בראותו את ילדיו יוצאים לתרבות רעה, ומחללים כל קודש, ובזים ומלעיגים למחזיקים בתורת ה', כאשר הנסיון הורה בעוונות הרבים.

וכבר כתב בשו"ת דברי מלכיאל חלק ה (סימן רס), כי ברור שמי שעושה כן, אינו מאמין בהשארת הנפש וכופר בתורת משה רבינו ע"ה, ואפילו אם הוא מתנהג בתורה ומצות ככל ישראל, אין זה מחמת יראת שמים, אלא מחמת הרגלו מנעוריו, וגם בוש מחבריו להתנהג אחרת. ועל כן יש להעבירם מתפקידם. ע"ש.

אומנם בספר ילקוט יוסף (סימן נג עמוד רסה) הוסיף, שמסתבר לומר שמי שמתקרב ליהדות, אבל מסיבות שאינן תלויות בו בניו ממשיכים ללמוד בבתי ספר חילוניים, יש לדון בזה דאפשר דבכהאי גוונא רשאי לעלות לשליח צבור אף בקביעות, משום שאין לך דבר העומד בפני התשובה. ורק באופן שהדבר תלוי בו להוציא את בניו ממקום חילוני ואינו עושה כן, יש לפוסלו מלשמש כשליח ציבור. ע"ש. כן הוא בשו"ת סתרי ומגיני (סימן כט).

וראה בשו"ת עצי הלבנון (סימן א), שנשאל באחד שהוא בן תורה וירא וחרד לדבר ה', ויש לו נעימה וקולו ערב ומשמש כשליח ציבור. והנה כעת קפצו איזה אנשים שאינם מניחים אותו לשרת כשליח ציבור, מחמת שבתו המירה דתה רח"ל, ומבואר בבאר היטב (סימן נג ס"ק לב) שבאופן כזה יש להעביר החזן מתפקידו. אולם אם יעשו זאת, יהיה לו בזיון ל ו וגם ישאר ללא פרנסה, היש היתר להשאירו על משמרתו או לא. והשיב שחלילה להעביר אותו מתפקידו, אלא ימשיך לשרת כשליח ציבור. ע"ש. ועיין בשו"ת קנין תורה (ח"ב סימן טז).

חזן הרואה תוכניות בטלויזיה

ומה שכתבנו לגבי תוכנית טלויזיה, כן פסק בשו"ת באר משה (ח"ד סימן קמג), וכתב שמצוה להתפלל ביחידות ולא להצטרף ח"ו למנין שהשליח ציבור רואה טלוויזיה, וחס מלהזכיר שיהיה הוא שליח כלפי אבינו שבשמים. ע"כ. וכן כתב בספר עבד לעבדי ה' (עמוד רפו) שמי שרואה תוכניות בטלוויזיה, מסתבר שהוא לקוי באמונה ופסול לעדות ובודאי שאסור לו להיות שליח ציבור בבית הכנסת. ע"כ. וראה עוד בספר ענף עץ אבות (עמוד שסג) שהרואה טלוויזיה, אפשר שפסול לעדות, מפני שעובר על "לא תתורו".

וכתב בשו"ת הרי"ף (סימן רפא), ששליח ציבור שמוציא מפיו דברים שאינם הגונים, כגון שהוציא מפיו דבר נבלה ומרנן בשירי ישמעאל, מסלקים אותו, ועל כיוצא בו נאמר: "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה". ע"כ.

חזן שהולך לים מעורב

ומה שכתבנו שחזן ההולך לים מעורב פסול, כן יש ללמוד ממה שנתבאר בקטע הקודם, שהרי לא גרע הסתכלות בטלויזיה מהליכה לים מעורב. וכן כתב בספר ילקוט יוסף (סימן נג עמוד רץ), שהעובד למחייתו כמציל בבריכה מעורבת או בחוף ים שרוחצות שם נשים, וכל שכן הרוחץ בבריכה או בחוף מעורב, אין לאפשר לו לעמוד כשליח צבור, עד שיחזור בתשובה ויפסיק לעבור בבריכת שחיה מעורבת, שהוא איסור גמור על פי הדין. ע"ש. וראה עוד בשו"ת מהרי"ל דסקין (חלק א סימן ב).

חזן ההולך לבית משפט חילוני

ומה שכתבנו שלא יעלו חזן ההולך לערכאות, כן כתב רבינו חיים פלאג'י בספרו החפץ חיים (דף נט.) בשם הכנסת הגדולה, שמי שלא רצה לעמוד בדין תורה והלך לערכות, אין לו לעבור לפני התיבה אפילו באקראי. ע"כ. וכן כתב בשו"ת תורת אמת (ששון סימן קנח), וכן תחזה בשו"ת הלל אומר (סימן כז), שעד שלא עשה תשובה וקיבל אישור מבית הדין שראוי להיות חזן, אין להעלותו לדוכן. ועיין עוד בשו"ת זכר שמחה (סימן י), ובשו"ת מי באר (שור סימן סג).

וכתב בספר נטעי גבריאל בהלכות ראש השנה (עמוד קיד), שבימים נוראים צריך להקפיד יותר שלא להעלות שליח ציבור את מי שהולך לערכאות, על פי מה שביאר הרב בני יששכר (תשרי מאמר ג') שה' יתברך מזכה את עמו ישראל על פי דיני התורה. אבל מי שהולך בערכאות, אין לו אותה הזכות שיצא זכאי על פי דיני התורה. נמצא

שאם השליח ציבור הולך לבית משפט שדנים על פי חוקי הגויים, אזי גורם חס ושלום שלא ידון ה' יתברך את אותו ציפור על פי חוקי התורה, ועלולים לצאת חייבים בדין.

לעלות חזן פסול כשעלול להיות מחלוקת אם לא יעלוהו

בשו"ת שערי עזרא בצרי (חלק א סימן ה) נשאל, כיצד יש לנהוג באופן שההתנגדות לעלות חזן מגלח בתער וכדומה, תגרום למחלוקת בבית הכנסת, האם יש להעלים ממנו עין ולתת לו לעלות כדי להמנע מאיסור מחלוקת שהוא אסור מן התורה, או שלמרות זאת יש למונעו מלשרת כשליח ציבור.

וכתב, שאם רוב בית הכנסת הם אנשים כשרים, וידינו תקיפה על המיעוט שמחזיקים ביד רשע כזה להתפלל, ואם תהיה מחלוקת, יפרדו הרשעים מהמקום ויעשו להם במקום אחר מנין בנפרד, בזה נראה שכדאי לעשות מחלוקת [באופן שהצד השני לא יצא לתרבות רעה ויפסיק להתפלל לגמרי].

אולם אם יד הרשעים תקיפה, אם כן מה התועלת שתצמח מהמחלוקת, והרי סוף סוף ידם תקיפה ויעשו מה שהם רוצים, ואם כן מוטב שהמיעוט שהם יראים, יפרדו מעל אהלי האנשים האלה, ויקימו בית הכנסת בנפרד ויתפללו שם. וגם באופן שיש ספק אם יצליחו לגבור על הרשעים הללו, נראה שלא כדאי לעשות מחלוקת מספק [באופן שאין לכשרים אפשרות לפתוח בית כנסת אחר], שהרי איסור מחלוקת הוא מדאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא. ע"ש. ועיין בשו"ת זכרון יהודה (סימן ז)

ה. חכמינו זכרונם לברכה, אסרו לאכול לפני התפילה. ולכן אסור להגיש מאכל למי שעדיין לא התפלל, מפני שמכשילים אותו בעבירה.[5]

אומנם, באופן שיכול להיות חשש איבה ומחלוקת או חילול ה' אם לא יתנו לו לאכול, כגון בן חילוני שבא להתארח אצל הוריו, או אדם חילוני שמתארח אצל חבירו, אפשר להקל לתת לו לאכול אף שאינו מתפלל.[6]

5. גרסינן בגמרא ברכות (י:), אמר רבי יוסי בר חנינא משום ראב"י, מאי דכתיב " לא תאכלו על הדם", לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. אמר רבי יצחק אמר ר' יוחנן, כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל, עליו הכתוב אומר "ואותי השלכת אחרי גויך", אל תקרי גויך אלא גאיך, אמר הקדוש ברוך הוא: אחרי שנתגאה זה, קיבל עליו עול מלכות שמים. ע"כ.

וכן נפסק בשלחן ערוך (סימן פט ס"ג), שאסור לאדם לאכול קודם שיתפלל על דמו. וראה במנחת חינוך (מצוה רמח אות ה) שהבין בדעת החינוך, שאיסור זה הוא מן התורה.

כיעו"ש. וראה עוד מה שכתב בזה בשו"ת אלישיב הכהן חלק א (סימן א), ובספר כרם יעקב (סופר סימן ג).
וכתב בספר כף החיים (שם אות כח) בשם הזוהר הקדוש, שמי שאוכל קודם שהתפלל, שקול כמנחש ומעונן. ע"ש. ומכאן יש ללמוד שאין ליתן אוכל לאדם שידוע לנו שלא מתפלל, מפני שמכשילו בכמה איסורים חמורים.
6. הנה בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד עמוד פו) כתב: הנהי רשיעי שאינם מתפללים, האם קיים ועומד לגבי דידהו איסור תמידי של איסור אכילה קודם תפילה, ואסור לנו לסייע להם או להזמינם לאכול? בודאי שלא, אלא בכגון אלה, חל האיסור של אי התפילה, אבל לא האיסור של איסור אכילה, שזה חל על כאלה שבדעתם להתפלל. עכ"ל. ומדבריו יוצא, שכל האיסור לאכול לפני התפילה, חל רק על מי שרגיל להתפלל, אבל מי שאינו מתפלל, לא חל עליו איסור זה, וממילא אין איסור לתת לו לאכול.
ולענ"ד אחר המחילה, לא ידעתי מנין יצא לו חילוק זה, והרי הכתוב לא חילק בין מי שדרכו להתפלל לבין מי שאין דרכו להתפלל, ובכל גוונא נאמר עליו "ואותי השלכת אחרי גויך", ובפרט שהזוהר הקדוש החשיב אדם שאוכל קודם שהתפלל, למנחש ומעונן. אם כן, כיצד ניתן לו בידים להיכשל באיסור זה. ובשלמא אונן שפטור מן התפילה, שפיר יכול לאכול לפני התפילה, אבל אותו חוטא שאינו מתפלל יהיה חוטא נשכר, והיה מותר לו לאכול קודם התפילה? אתמהה. ושו"ר שכן העיר בספר אדני שלמה מגנוז (עמוד שנה).
אומנם יש מקום לדון בזה לקולא, באופן שאם לא ניתן לו לאכול, יגרם מחלוקת ושינאה לשומרי התורה, שאז יש מקום להקל בזה, כדי להצילו מאיסור חמור יותר. וכמו שכתב בכיוצא בזה הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (סימן לה אות ב).
ועל כן, הורים שבנם אינו שומר מצוות, יכולים לתת לבנם לאכול, כדי שלא ליגרום לו שימנע ממצות כיבוד הורים ויזלזל בהוריו, ויתכן לדמות זאת למכה בנו גדול, שעובר משום לפני עור, והכל תלוי בתכונות הבן או החבר, כיצד יגיבו על כך שלא נותנים להם לאכול בגלל שאינם מתפללים. ובנוסף לכך יש לצרף דעת האומרים שבמומר אין איסור לפני עור.

פרק ד' - הלכות בית הכנסת

א. אסור לדבר ולקרוא דברי חול בבית הכנסת, ולכן יש להימנע מלהביא מודעות מסחריות, או עלונים של דברי חול לבית הכנסת, כדי שלא ייכשלו אנשים בקריאת דברי חול בבית הכנסת.[1]

1. כן הורה הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, והובאו דבריו בספר ברכת נפתלי (ח"ב עמוד קלב). ועיין עוד בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תקלו), שאין לאפשר הכנסת דברי פוליטיקה לבית הכנסת מפני שיש בזה ביזיון למקום. וראה עוד בילקוט יוסף חלק ב (סימן קנג), מה שכתב בזה.

ב. אנשים שרוצים לתרום פרוכת להיכל הקודש, יש להזהירם שלא יביאו פרוכת שרקומות עליה צורות של אריות, או ציור של סמלי י"ב השבטים, כגון אריה נחש צבי וזאב, מפני שאסור להתפלל כנגד אותם צורות, ונמצא שמכשילים את הקהל שיתפללו כנגד צורות אלו.

אולם פרוכת שקרום עליה סמל של "מגן דוד", או סמל של "שני לוחות הברית" וכיוצא בזה, יש להקל לתלותה בבית הכנסת.

2. בדין זה האריך כבר מרן מלכא בשו"ת יחוה דעת (ח"ג סימן סב), והעלה לאסור איסר בזה, הן מטעם שעל ידי כך המתפללים מסתכלים בצורות אלו, ואין מכוונים לבם לאביהם שבשמים בתפלתם, והן מפני החשד, שרואים שהקהל משתחוה כלפי אותם צורות. כיעו"ש. וכן כתב בשו"ת מעשה ניסים כהן (ח"ב סימן סט).

ולא הוצרכתי לכתוב זאת, אלא מפני שראיתי להרה"ג רבי יהודה שטרית זצ"ל בשו"ת מנחת יהודה (חלק א יו"ד סימן ז) שכתב, שמעשה רקמה שרוקמים תמונת שתי אריות תופסים שתי לוחות הברית אחד מימין ואחד משמאל, זה מותר. ואין לחוש בזה לאיסור עבודה זרה, כיון שהצורה אינה בולטת. ע"ש.

ואחר המחילה מכת"ר, כל תשובתו אינה אלא להוכיח שאין איסור עבודה זרה בצורה שאינה בולטת, אבל לא זכר שר שיש בעיות נוספת שבגללם אסור להתפלל כנגד דמויות אלו אף שאינם בולטות, כנזכר לעיל. ועל כל פנים אם כבר תרמו פרוכת כזו לבית הכנסת יש תקנה, או לפרום את הצורות, או לתפור עליהם בד שיכסה אותם.

ועל כל פנים טוב עין יראה בשו"ת איתן אריה (סימן עו) שנשאל בענין מה שמעמידים טבלה על העמוד שלפני החזן, וכתוב עליו "שויתי ה' לנגדי תמיד" ,ומצויירים שם אריות ושאר חיות ועופות וכודמה, האם נכון להתפלל לפני ציורים אלו או לא. וכתב שאף על פי שאין להתפלל כנגדם, מכל מקום באופן שהדבר עלול להביא לידי מחלוקת ומריבות, ולא תועיל המחאה, אלא עתידים להיות מזידים בדבר, יותר טוב שלא להעיר להם כדי שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. ע"ש. וכיוצא בזה כתב בשו"ת דעת כהן (קוק יו"ד סימן סד).

צורת מגן דוד

ומה שכתבנו שצורת מגן דוד מותרת, הנה בספר שאל אביך ויגדך (ח"ג עמוד ער) כתב, שהציונים בראשית דרכם, פרסמו את ה"מגן דוד" בניסיון להטעות את ההמונים בסמל יהודי עתיק, כדי למשוך אותם למלכודת שלהם. ומסופר על הגאון רבי ברוך ליבוביץ זצ"ל ראש ישיבת קמניץ, שפעם נכנס לאולם הישיבה והבחין לתדהמתו שמישהו חרט על ה"סטנדר" את סמל "מגן דוד", ומיד הגיב ואמר: מי הוא שחרט צלם על ארון הקודש של תורה שבעל פה?! ע"כ.

אולם בשו"ת אגרות משה חלק ג (או"ח סימן טו) כתב, שכפי הידוע זה מאות בשנים שעשו ציור מגן דוד על פרוכת ועל מעילים ומטפחות, ולא היה מי שיערער על זה. וכבר קודם שהיו הציונים בעולם, ולא היו מינים וכופרים בבתי כנסיות כלל, כבר היתה מפורסמת צורה זו. ולכן מותר להניחה על כלי הקודש, ויש בזה ענין להזכיר שה' יתברך מלך למעלה ולמטה ולכל ד' רוחות השמים. עכ"ד.

והרב בן איש חי בדרשותיו (פרשת כי תצא) כתב, שלדוד המלך היה מגן שהיה בו שישה קצוות [כמו מגן דוד שלנו] כנגד שישה הויות אלו שהיה נוצח על ידם. ע"ש. ואם כן, מאחר שמצאנו יסוד וטעם נכון לסמל "מגן דוד", אין למחות באותם המקילים לתלותו, והנח להם לישראל במנהגם.

צורת עשרת הדברות

ובענין עשרת הדברות, הנה הגאון ר' בצלאל שטרן זצ"ל בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן קיב) הביא דברי הרב זכר יהוסף והרב נימוקי או"ח, דלא ניחא להם במה שנהגו לחקוק עשרת הדברות על ארון הקודש, והרב בעל "דרכי תשובה" עשה מעשה בכמה מקומות להעבירם מעל ארון הקודש. וטעם הדבר, דהרי הזהיר הרמ"א (או"ח סימן א ס"ה) שאין לומר עשרת הדברות בצבור משום תרעומת המינים, שלא יאמרו שעשרת הדברות הם עיקר התורה. ולכן אם נותנים את הלוחות על גבי ארון הקודש, יאמרו שלהורות באו שהם העיקר מכל מה שכתוב בספר תורה שבארון הקודש, ולכן יש לאסור זאת.

ואף שבספר מאסף לכל המחנות כתב בשם הרב אורח נאמן, ללמד זכות על מה שנהגו לכתוב עשרת הדברות על טבלא מעל ארון הקודש, משום דהוי כאילו מכוונים בזה להורות שכל הכתוב בספר תורה שבארון הוי כמו עשרת הדברות והכל מסיני. יש לדחות ולומר דסברא קלושה היא, דאדרבה כיון שהניחו את הלוחות מעל הארון, יבואו לומר שהם חשובים יותר, ולכן אין להניחם שם. עכת"ד.

וכעת מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן תקלה) שכתב, שכבר נתפשט המנהג להקל בזה. ואולי עשו כן ליופי, ואין לוחות אלו כמידת או צורת לוחות הברית כלל,

רק דמות כעין, ואין שייך לאסור משום חשש המינים, שדווקא בקריאת י' הדברות נראה שאמירתם עיקר, מפני שלפנינו כל התורה וקוראים רק י' הדברות, מה שאין כן כשמעמידים אותם לנוי, אין חשש זה. עכ"ד. וכן תחזה בספר הלכה ברורה (חלק א עמוד יד והלאה), שכבר נתפשט המנהג להקל בזה וכן הסכימו כמה פוסקים להלכה. ע"ש. ופוק חזי מה עמא דבר.

ג. אין לתלות תמונות של צדיקים בבית הכנסת כנגד המתפללים, כגון בחלונות וכדומה, מפני שתמונות אלו גורמים להיסח הדעת מהתפילה, ואותם שתולים תמונות אלו, גורמים בכך מכשול למתפללים.

אולם המקילים לתלות תמונות של צדיקים לא כנגד המתפללים, אלא מאחורי המתפללים, או מצדדים במקום גבוה שלא תשלוט שם עיני המתפללים, יש להם על מה לסמוך.[3]

3. זה לשון הזהב של מרן הקדוש בשולחנו הטהור (סימן צ סעיף כג): הבגדים המצוירים, אף על פי שאינם בולטים, אין נכון להתפלל כנגדם. ואם יקרא לו להתפלל כנגד בגד או כותל מצוייר, יעלים עיניו. הגה. ולכן אסור גם כן לצייר ציורים בספרים שמתפללים בהם, שלא תתבטל הכוונה. עכ"ל.

וכתב שם המשנה ברורה (ס"ק ע עא), שאין נכון להתפלל "כנגד" בגדים המצוירים, כדי שלא יהיה מביט בציורים ועל ידי כך לא יכוון בתפילתו, ולכן יש לזהר שלא לצייר בכותל בית הכנסת ציורים כנגד פניו של אדם, אלא למעלה מקומת איש. ע"כ.

ולכאורה יש ללמוד מזה, שרק כנגד פניו של אדם אסור שיהיו ציורים, אבל למעלה מקומת איש מותר אף כשהציורים מונחים בכותל המזרחי שמתפללים כנגדו. וכן מוכח מדברי כף החיים (ס"ק קלז) שלמעלה מקומת איש שרי, מפני שאין לחוש שיסתכלו בצורות, מפני שאין דרך להסתכל למעלה.

אולם אנכי הרואה בשו"ת יחוה דעת (ח"ג סימן סב), שכתב בשם רבינו אפרים ועוד, שאין להתיר תליית צורות בבית הכנסת, אלא רק בצדדי בית הכנסת, אבל אם היתה הצורה בכותל שהקהל מתפללים כנגדו, אסור מפני החשד, שניראה שהקהל משתחווה לצורה. ע"ש.

ולפי טעם זה, אין לחלק בין אם הצורה למעלה מגובה איש או לא, מפני שבכהאי גוונא שהצורה תלויה בכותל המזרחי שמשתחווים כלפיו, איכא חשד כלפי הרואים ואסור. אומנם אם תולים תמונות בצידי בית הכנסת מעל לגובה איש, נראה דשרי, כיון שאין חשש לחשד, מפני שאין הקהל משתחווה כנגד אותן תמונות, וגם אין לחוש להיסח

הדעת של הקהל, מאחר שהתמונות נמצאות בצדדים, ובדרך כלל אין מסתכלים בתפילה לצדדים.

וזכתה עיני לראות דברי הגאון רבי רחמים חויתה הכהן זצ"ל בשו"ת שמחת כהן (או"ח סימן מד) שפסק, שאם התמונות של הצדיקים תלויות בכותל המזרחי שמתפללים נגדו, יש לאסור אף שהם שוקעות, משום חשד, שרואים תמיד שהקהל משתחווה לכיוון הצורה. אבל אם רוצים לתלותם בצידי כותלי בית הכנסת ולמעלה מקומת איש, יש להתיר אפילו לכתחילה. וכן המנהג בכמה בתי כנסיות לתלות תמונות של משה רבינו ע"ה, ואהרן הכהן וזולתם, ואין פוצה פה ומצפצף. ע"כ. וכן כתב להקל בשו"ת מים טהורים (סימן י). ע"ש.

וראה בשדי חמד (מע' בית הכנסת אות לב) שכתב: בית הכנסת שיש להם טס כסף של כלי הקדש שבולטות בהם צורת משה ואהרן וכדומה, כתב הרב השואל בשו"ת חתם סופר (ח"ו סימן ו) דאף על גב דברבים ליכא חשדא, מכל מקום מכוער הדבר, וצריך לְפַחות מהם כל החוטם, ולא סגי בפחיתות מעט מן החוטם. והשיב על זה החתם סופר, דיש לסמוך מדרבנן על שיטת הרא"ש, דברבים ליכא חשדא. ומה שטען שמכוער הדבר, היינו דווקא לכתחילה, אבל בדיעבד אין צריך לשנות הדבר. ע"כ.

והרואה ישר יחזו פנימו דכל מה דקפיד הרב השואל, הוי דווקא על איסור צורה בולטת של אדם [וגם בזה צידד החתם סופר להקל בדיעבד], אבל בתמונה שאינה בולטת, מודים דרבנן דליכא קפידא בהכי, ובפרט שאינה כנגד הכותל דיש להקל אף לכתחילה. וכן כתב בשו"ת הליכות שבא (חלק א סימן ח) בשם הגאון רבי משה מלכה מחבר שו"ת מקוה המים, שמותר לתת תמונה בכותל המערבי שלא כנגד המתפללים. ועיין שם בדברי הרב המחבר.

ויש לצרף עוד לסניף מה שכתב בשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד סד), שדבר שרגיל לראותו הרבה, אין חשש שתתבטל כונתו. ע"ש. ולפי זה גם בנידון דידן שהתמונות מונחות בצידי בית הכנסת שאז אין חשש לחשד, שרי. דאף אם יראו אותם חלק מהציבור, כיון דרגילין בהם לא חישינן להסח הדעת. (ובודאי שאם התמונות מול פני הציבור, לא יעזור הטעם דרגיל בהם, וכפי שכבר כתב שם האור לציון. וכן כתב בספר נקיות וכבוד בתפילה (עמוד קצח') בשם הגאון רבי חיים קניבסקי. ע"ש .

ואני טרם אכלה לדבר ראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן קט') שנשאל על בית הכנסת שהכניסו שם שעון שיש בו תמונה בולטת כצורת אדם האם מותר הדבר, והסיק שעל ידי שיסמו אחת מעיניו וכדו' יצאו יד"ח כל הדעות, ותו ליכא בזה איסור. כיעו"ש.

ומוכח דכל מה דקפיד הוא רק משום חשש עבודה זרה, אבל בסתם תמונות שאינם בולטות, אין לחוש לאיסור. ולכן לדידי נראה בס"ד שיש להקל לתלות תמונות של צדיקים בבית הכנסת אף לכתחילה, ובלבד שיתלם בצידי בית הכנסת.

אולם חזית הוית למרן פאר הדור רבינו עובדיה יוסף שליט"א, שכתב בירחון אור תורה (סיון תשמ"ב עמוד תסט) להחמיר בנידון זה (והו"ד בהגה שבשו"ת שמחת כהן הנ"ל), וכן כתב בספר ילקוט יוסף (ח"ב עמוד רכט) שאין לתלות תמונות בבית הכנסת כלל. ע"ש. וכן בשו"ת מעשה ניסים כהן (ח"ב עמוד ע) כתב שעדיף לתלות תמונות צדיקים באיזה פינה שאין מתפללים בה. וכן משמע בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ט סימן ח'). ע"ש. ולכן בתחילה רעדה אחזתני להתיר לכתחילה נגד הני רבוותא.

אולם אחרי שובי לעיין בילקוט יוסף (שם הערה יג), ראיתי שגם הוא סובר שכל הקפידא שלא לתלות תמונות אף בצידי בית הכנסת, זהו משום היסח הדעת, והיינו כשהציורים נגד פניו של אדם, אבל כשהם למעלה מקומת איש, אין לחוש להיסח הדעת ושרי, כדמוכח מהמגן אברהם (סימן צ אות לז). ולכן אמינא בס"ד דיש להקל בזה אף לכתחילה, והמחמירים שלא להכניס תמונות כלל לבית הכנסת, תבוא עליהם ברכה. ועיין בשו"ת נהרי אפרסמון (תניינא סימן א), ובשו"ת וישב יוסף (כהן ח"א סימן יא).

ד. יש להורות לגבאי בית הכנסת, שיקפידו למנוע הכנסת מכשירי צילום של וידאו וכדומה לבית הכנסת, כשיש חתן בר מצוה בשני וחמישי, מפני שמכשירים אלו גורמים הפרעה והסח הדעת בתפילה, וגורמים מכשול לציבור [וכמובן שיעשו זאת בנועם שיח כדי לקרב ולא לרחק חס ושלום].[4]

4. כן כתב בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (חלק א סימן כד), וטעמו ונימוקו, שהרי הצלמים גורמים להסח הדעת של המתפללים, ולפעמים הצלמים עוברים אף כנגד המתפללים תפילת י"ח כדי לצלם. ע"ש.

ועל כל פנים, נראה שכיום עם התפתחות הטכנולוגיה שיצרו מצלמת וידאו קטנה בגודל כף היד, לכאורה אין למנוע את המשפחה מלצלם, מפני שאין בכך כל כך הפרעה למתפללים, והכל לפי המקום ולפי הזמן ולפי הציבור.

ה. אסור להיכנס עם פלאפון זמין לבית הכנסת, ומי שאינו נזהר לנתק את מכשיר הפלאפון לפני כניסתו לבית הכנסת, הרי הוא חוטא ומחטיא את הרבים בזה שגורם להם הפרעה והסיח הדעת בתפילה.[5]

איסור החזקת פלאפונים זמינים בבית הכנסת ובכוללים

5. הנה כאן מקום איתי להרחיב מעט בענין רעת הפלאפונים, שבזמן האחרון הרסו והחריבו הרבה חלקות טובות, וגרמו להפרעות רבות בלימוד התורה הקדושה, ובקדושת בית הכנסת, ואבא בקצירת האומר לדבר קצת בזה.

הנה בשולחן ערוך (סימן צח ס"א) כתב, שהמתפלל יחשוב כאלו שכינה כנגדו, ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו, עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו, ויחשוב כי אילו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חוקר כל המחשבות. ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה, ישתוק עד שתתבטל המחשבה. ע"כ.

ומובן מאיליו שמי שיש עליו מכשיר פלאפון זמין בעת התפילה, אין מחשבתו יכולה להיות זכה ונקיה בתפילתו, ובעל כרחו מתערבבות לו מחשבות אחרות, שהרי כל רגע דעתו על הפלאפון, שמא יצלצלו אליו, או ישלחו לו הודעה וכדומה.

וכבר נפסק בשלחן ערוך (סימן צו ס"א), שאסור לאחוז בעת התפילה תפילין בידו, ולא ספר ולא מעות וכדומה, מפני שלבו עליהם שלא יפלו, ויטרד ותתבטל כוונתו מהתפילה. ואם כן, גם כאשר מכשיר הפלאפון מונח בכיסו במצב של "רוטט", ולא תהיה הפרעה לאחרים אם יתקשרו אליו באמצע התפילה, מכל מקום הרי הוא עצמו נטרד על ידי כך מכוונת התפילה.

ומרן הבית יוסף (סימן צה) כתב, שהטעם שצריך לכוין את רגליו שהיו צמודים, מכיון שעומד לדבר עם השכינה, לכן צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו, ולדמות עצמו כאילו הוא מלאך משרת. ורבינו הגדול מהר"י אבוהב כתב טעם אחר, שהוא רמז שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה'. ע"כ. ואם כן, איך זה יעשה שקר בעצמו להדמות ברגליו למלאך, בשעה שיש לו מכשיר פלאפון בכיס, והרי זה תרתי דסתרי.

הפלאפון מפריע למתפללים

והנה מלבד שהפלאפון מפריע לאדם להתרכז בתפילה, בנוסף לכך הרי הוא מפריע גם לשאר המתפללים, שדעתם מוסחת מהצלילים ששומעים בשעת התפילה, ופשוט שזה בכלל מזיק לרבים, וכבר פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קב ס"ד), שאסור לעבור כנגד המתפלל בתוך ד' אמותיו, וכתב שם הביאור הלכה, שטעם הדבר משום שמבטל כוונת המתפלל. והמציאות מורה שצלצול הפלאפון מפריע לכוונת התפילה יותר מאשר לעבור כנגד המתפלל, ובודאי שחל איסור חמור להיכנס עם פלאפון זמין לבית הכנסת, כמבואר כל זה בשו"ת משנת יוסף (ח"ד סימן יד).

ולא אמנע מלהזכיר כאן מה שכתב ידידנו הרה"ג ר' חגי הלוי נר"ו בספרו הנחמד גינת אגוז (חלק א עמוד 83), על האופנה החדשה שהתפשטה בבתי הכנסת לדבר בפלאפון, ורואים אנו איך שכמעט בכל שיעור תורה או באמצע תפילת העמידה, נשמע לפתע קולו המצלצל של הפלאפון, ואז או שבעליו מתכופף מתחת השלחן ומדבר שם בלחש גבוה, או שהוא יוצא לגמרי מבית הכנסת כדי לנהל שם את השיחה.

ומכיון שגדולי ישראל פסקו שדיבור בפלאפון בבית הכנסת בשעת התפילה ובשעת שיעור תורה הוא עון חמור של בזיון בית הכנסת, וכבר כתב מרן השולחן ערוך (סימן קנא סעיף א): בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים בהן קלות ראש, כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה. וכתב הסמ"ק, שבעון קלות ראש בבית הכנסת, נהפך המקום לבית עבודה זרה, כגון כנסיה ח"ו. ומי הוא זה שירצה שבמקום שבו צריך להתפלל להקדוש ברוך הוא, יבואו חס ושלום נוצרים ויתפללו ליש"ו.

וצריך ללמוד ממה שמתרחש בבתי המשפט החילוניים, שאם אדם ידבר שם בפלאפון בשעת הדיון במשפט, הרי שיקנסו אותו בקנס של אלפי שקלים, וגם אם לא ידבר אלא רק יצלצל לו הפלאפון, הרי הוא עתיד לקבל על כך קנס. ואם כן קל וחומר בן בנו של קל וחומר שבביתו של הקדוש ברוך הוא, צריך להקפיד על מורא ויראה.

ואף על פי שכל אחד הוא "חצי מנכ"ל", ובלעדי הפלאפון חייו אינם חיים, בכל זאת צריך להקפיד שלפני שנכנסים לבית הכנסת, מכבים לחלוטין את מכשיר הפלאפון עד שיוצאים לחוץ, ולא כאותם המתחכמים ששמים את הפלאפון במצב "רוטט", שבאופן כזה גם כן אינם יכולים להתרכז בתפילה ובמה שנאמר בשיעור תורה, שהרי אחת לכמה דקות גופם רוטט ומזדעזע מהפלאפון.

וזכורני שפעם אחת הייתי נוכח בשיעור שהעביר דרשן חשוב ומפורסם, ובאמצע הדרשה שלו צלצל הפלאפון מתוך כיסו, וללא היסוס הוציא את הפלאפון ודיבר עם אשתו... ואם בארזים נפלה השלהבת, מה יאמרו אזובי הקיר.

והיה נראה לי שבכל פתח של בית כנסת, יש להעמיד שער אלקטרוני לזיהוי פלאפונים, כדוגמת השערים שבכניסה לכותל המערבי. אך מה לעשות שהרי זו גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, ולפחות צריכים להשתדל שקודם כל אנחנו נכבה לחלוטין את הפלאפון לפני שנכנסים לבית הכנסת, ואחר כך לדאוג שגם אחרים יבינו את חומרת העבירה וגם הם יסגרו את הפלאפון לחלוטין.

והוריתי לאנשים שמותר להם לזוז באמצע תפילת העמידה, כדי לכבות פלאפון של אחר המצלצל בשעת התפילה, ומסיח את דעתם של כל המתפללים, ומצוה נמי איכא בזה. עכ"ד. ושימד"נ.

וראה בספר נקיות וכבוד בתפילה (עמוד קפה), ששאלו את הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, האם יש איסור להתפלל עם פלאפון חגור בחגורתו. והשיב: תלוי איך המנהג לעמוד לפני מלך. וראה עוד בספר ויען שמואל חלק ח (עמוד שסו).

פלאפון זמין לאנשי הצלה

וראה בשו"ת להורות נתן חלק יא (סימן ט), שכתב להוכיח לאסור איסר בהחזקת הפלאפון זמין בבית הכנסת ובבית המדרש, וסיים שרק אנשי הצלה אשר באמצעות כלי זה יכולים להציל נפשות מישראל, יש להתיר להם זאת משום פיקוח נפש. ומכל מקום יש לדון, דכיון שהם חייבים להיות מוכנים תמיד לבוא להציל נפש, ולכן צריכים שהפלאפון יהיה תמיד זמין, אם כן יתכן שמוטב שיתפללו ביחידות, ולא יבואו לבית הכנסת עם כלי זה ויפריעו לאחרים. ע"ש. ודי בזה למתבונן.

עזרת נשים צנוע

ו. כאשר בונים בית הכנסת, צריכים להקפיד לבנות את העזרת נשים באופן שלא יראו הגברים את הנשים, כדי למנוע מכשול מקהל המתפללים.

ואף אם מתפללות בעזרה רק נשים מבוגרות, יש להקפיד שלא לבטל תקנת חכמים שציוו לעשות מחיצות גבוהות בעזרה. ואף אם בנו כבר את בית הכנסת והעזרה אינה גבוה, יתקנו את העזרה כדין, וישאו ברכה מאת ה'.[6]

6. איתא במשנה סוכה (נא.), במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים, ומתקנים בה תיקון גדול. וכתב שם הרמב"ם בפרוש המשניות, "תיקון גדול", כלומר גדול התועלת, והוא, כי העם היו מתקנים מקום לאנשים ומקום לנשים, ומקומן של הנשים היה למעלה ממקום האנשים כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים. ע"כ. ומדברות קודשו יש ללמוד, שגודל המחיצה המבדילה בין הנשים לאנשים, צריכה להיות באופן שלא יראו האנשים את הנשים כלל.

ואכן בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סימן יח) כתב בשם ספר לב העברי, שיש פסק דין שחתומים עליו למעלה משבעים רבנים גאונים, שפסקו בסכינא חריפא שאסור לעשות את המחיצה של העזרת נשים בגודל כזה שרואים אחד את השני, אלא יעשו מחיצה שהנשים לא יראו את הגברים ולא הגברים את הנשים.

ובשו"ת זכרון יהודה (חלק א סימן סב) כתב, שיש כמה איסורי תורה כשלא עושים מחיצה גמורה להפסיק בין הגברים לנשים, ולכן יש לעשות מחיצה באופן שלא יראו את הנשים כלל. ובשו"ת מהר"ם שיק נשאל אודות כמה פריצי עם שמאימים שאם לא יתנו להם להרוס חלק מהעזרה כדי שיוכלו לראות את הנשים, יפרשו עצמם מהקהל, ותכף יפתחו חנויותיהם אף בשבת, האם טובה בכהאי גוונא השתיקה? והשיב, שחלילה לשתוק לפריצים החצופים ההם, כי מדינא אנו חייבים לעשות הפסק בין העזרת נשים לגברים, והפורצים עוברים משום לא תעשון כן לה' אלהיכם. ע"ש.

וגם בשו"ת באר משה חלק ד (סימן קמז אות כט) החרה אפו על זה, וכתב, שכל בית הכנסת שלא נבנה על פי תקנת חז"ל דמסכת סוכה (שם), אסור לנו להכנס בו, וטוב יותר להתפלל ביחידות בביתו, מלהתפלל במקום שאסרו חז"ל להתפלל. ולכן אם המחיצה עשויה באופן שרואים את פני הנשים, והיינו שאין המחיצה גבוהה כל כך, ומגיעה רק עד כתפי האשה, או שרואים את פני האשה דרך הנסרים, אסור להכנס לשם להתפלל, ואין אדם יכול לחלוק על זה רק מי שרוצה לעקם האמת. ע"כ.

והנה הגאון רבי משה פינשטיין בשו"ת אגרות משה חלק א (או"ח סימן לט) כתב, דאף שחיוב המחיצות בעזרה הוא מדאורייתא, מכל מקום מסתבר שמספיק מחיצה גבוה עד אחר הכתפיים, מפני שאי אפשר לבוא לידי קלות ראש באופן שכזה. והמחמירים לגבי המחיצה לעשותה עד שלא יראו את הנשים כלל, תבוא עליהם ברכה. ע"ש.

וזה פלא, דלכאורה דבריו נוגדים את מה שכתב הרמב"ם, שיש לעשות את המחיצות באופן שלא יראו את הנשים כלל. וכן תחזה בשו"ת באר משה (שם) שהביא דברי האדמו"ר מסטמאר שתמה ואמר, שכל דברי האגרות משה דחוקים וקשים להבנה, ויתכן שרצה להציל מה שאפשר, אבל גרם קלקולים אחרים. וגם בשו"ת אז נדברו (חי"ג סימן סז) דחה דברי האגרות משה, ופסק שלכל הפחות יש לעשות וילון שלא יראו הגברים את הנשים כלל, ואין להקל בלאו הכי. ע"ש.

ולא אכחד שראיתי בשו"ת שרידי אש (חלק א סימן ח) שהסכים לדברי האגרות משה, והסביר שכל מה שכתב הרמב"ם שהיו עושים מחיצות כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים, כונתו שעשו תקנה זו כדי שלא יבואו פריצים להסתכל לשם הנאה, ולכן היו מגביהים את העזרה כדי למנוע הסתכלות, אבל בהבטה בעלמא אין איסור. ע"ש. מכל מקום אין זה מוכרח בפשט דברי הרמב"ם, ולכן העיקר לדינא להחמיר בזה. וכן כתב בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (ח"ב סימן לג). וראה עוד בספר ואין למו מכשול חלק ח (עמוד).

פרק ה' - נתינת אוכל למי שלא מברך

א. בעלי מסעדה מותר להם למכור מאכלים ומשקים ליהודים שאינם שומרים מצוות, אף על פי שאינם נוטלים ידים ואינם מברכים על אכילתם, ואין לחוש בזה לאיסור לפני עור לא תתן מכשול.

ומכל מקום טוב ונכון שכל בעל מסעדה, יכין בחנותו כיור עם כלי לנטילת ידים, וגם יתלה שם את נוסח הברכות שלפני הסעודה, ויניח ברכונים לברכת המזון, וישא ברכה מאת ה'.[1]

1. הנה גלוי וידוע מה שכתב הרמ"א (ס"ס קסג), שאסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, משום לפני עור לא תתן מכשול. אולם כתב שם הכף החיים (ס"ק טוב) בשם הרב תורת חסד מלובלין (או"ח סימן ה), שאין איסור זה חל כשמוכר לחברו את האוכל, אלא רק כשנותן לו משלו במתנה וכדומה. ולכן בעלי מסעדות שמוכרים את האוכל ללקוחותיהם, ואותם לקוחות אינם מברכים על האוכל, יש למוכרים על מה לסמוך.

וכן כתב להקל בשו"ת בית אבי (חלק א סימן נח) וביאר, דכיון שאין על האוכל שם של איסור, אלא יש חיוב על האדם לנטול ידיו ולברך, בזה יש לומר שאין איסור לפני עור. ע"ש. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סימן סז), וכן פסק בשו"ת מים ההלכה (ח"ב סימן פו), והוסיף שמהיות טוב יניח במסעדה כלי לנטילת ידים וברכונים לברך על המזון, ויהיה בכך זיכוי הרבים. ע"ש. וכן הוא בשו"ת הלל אומר (סימן קיב).

כיצד האכיל יעקב את עשו בלי שיברך

וראה זה חדש בשו"ת בית ישראל (לנדא סימן כח), שהביא סמך לדין זה מהתורה, דהנה מצינו בפרשת תולדות שעשו אמר ליעקב "הלעיטני מן האדום הזה", אמר לו יעקב: "מכרה כיום את בכורתך לי", "וימכור את בכורתו ליעקב, ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים, ויאכל וישת ויקם וילך, ויִבז עשו את הבכורה".

ולכאורה היאך היה רשאי יעקב לתת לעשו אחיו לחם ועדשים, הרי מן הסתם לא היה עשו נוטל ידיו לפני אכילת הלחם, וגם לא היה מברך עליו לא ברכה ראשונה ולא אחרונה [וכן מפורש בפסוק: 'ויאכל' בלי נטילה ובלי ברכה, 'וישת' בלי ברכה, 'ויקם וילך' בלי ברכת המזון], ומאחר שקיימו האבות את כל התורה עוד לפני שניתנה ואפילו עירובין תבשילין שהוא מדרבנן, אם כן כיצד עבר יעקב על איסור לפני עור, והכשיל את אחיו עשו.

אולם יש לומר, דכיון שבתחילה מכר לו יעקב את הלחם והעדשים עבור הבכורה, הרי הם נעשו של עשו, ובאופן כזה אין איסור לפני עור, כפי שכתב הרב תורת חסד הנזכר לעיל. וכן העלה שם לדינא, שמותר למכור אוכל למי שאינו מברך. כיעו"ש.

להזמין חבר למסעדה כשיודע שלא יברך

אומנם לפי זה יש לומר, שאדם הרוצה להזמין את חברו למסעדה על חשבונו, וידוע לו שחברו לא יברך, אין לו להקל בזה, מפני שרק כשחברו קונה את האוכל לעצמו הקל התורת חסד הנ"ל, אבל באופן שנותן לחברו אוכל במתנה, וחבירו אינו מברך, לא הקלו בזה, ושב ואל תזמין עדיף.

ועל כל פנים, אם עושה כן כדי לקרב את חברו לעבודת ה' על ידי הסעודה המקרבת את הלבבות, ואומר לו דברי תורה על השולחן ושאר דברי חיזוק והתעוררות וכיוצא בזה, יתכן שבכהאי גוונא יש להקל בזה, דהוי בכלל "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תפג), והסביר, שכל האיסור של לפני עיור לא תתן מכשול, אסרתו תורה משום שעושה רע לחבירו בזה שמכשילו באיסור, וכדוגמאת המכשיל עיור בדרך וגורם לו רעה. אבל כשכונתו לטובת חבירו, כגון שרוצה לקרבו לצור מחצבתו על ידי הסעודה, אין בזה איסור. ע"כ. וכן כתב להקל בשו"ת יפה נוף (סימן ב), והוסיף, שבפרט בסמינרים שמשלמים על הארוחות, יש להקל בזה, מפני שהאוכל נעשה קנינם. ע"ש.

וראה עוד בשו"ת ישיב יצחק (ח"ב סימן יב), שהתיר להזמין חילוני לחתונה, אף על פי שיתכן שלא יברך על האוכל, מפני שיתכן שיתקרב ליהדות על ידי שיהיה בחתונה חרדית, ויראה את השמחה האמיתית של בני התורה. ע"ש. ועל כל פנים ישתדל לרצות את חברו עד כמה שאפשר שיברך על המזון, ותבא עליו הברכה.

ב. מותר להעמיד מכונות למכירת שתיה או מזון, במקומות שמצויים אנשים שאינם שומרים מצוות, וקונים אוכל ושתיה מהמכונות, ואוכלים ושותים ללא ברכה, ואין בזה איסור לפני מכשול.[2]

2. כן יש ללמוד ממה שנתבאר בס"ד בסעיף הקודם, וכן נשאל בזה בשו"ת אמרי דוד (הורביץ' סימן קנז), וכתב להקל בזה, והוסיף שנידון זה קל יותר ממי שמוכר אוכל למי שאינו מברך, משום שכאן אינו נותן לו בידים את האוכל והמשקה, אלא הוא החליט מעצמו לקחתם ולאכול ולשתות ללא ברכה, ובכהאי גוונא אין אנו מצווים להפרישו מאיסור. ע"ש.

ג. אדם שמזמין אורחים לסעודה חגיגית, כגון ברית מילה וכדומה, וידוע לו שיהיו כמה אנשים מהמוזמנים שלא יטלו ידיהם לפני שיאכלו לחם, ראוי ונכון שיביא לסעודה

לחמניות מתוקות שאין חייבים באכילתם נטילה וברכת המזון, כדי שלא יהיה בבחינת מסייע בידי עוברי עבירה.[3]

3. הנה אף שנתבאר שאין איסור מן הדין להגיש מאכל למי שלא מברך באופן שמשלם על האוכל, ואם כן גם הכא נותנים האורחים כסף או מתנה בעבור הסעודה שסועדים, ואם כן אין בזה איסור לפני עור. מכל מקום מהיות טוב ראוי למעט בנתינת המכשול עד כמה שאפשר, ולכן יניח להם לחמניות מתוקות, שלפי דעת כמה מן הפוסקים ובראשם מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף שליט"א, מברכים עליהם מזונות. וכן כתב לעשות בספר מקור חיים (ח"ב עמוד 34). ועיין בבית חדש (או"ח סימן קסב).

ד. אף שנתבאר שמעיקר הדין מותר להגיש אוכל בשמחות למי שאינו מברך, מכל מקום ראוי ונכון שבעל השמחה יקח משקה בידו, ויאמר ברמקול שמברך "שהכל" על המשקה, ומכוון לפטור את כולם, וכולם יענו אמן, ובדיעבד יצאו בזה ידי חובתם.[4]

4. כן כתב לעשות הסטיפלר זצ"ל, והובאו דבריו בספר קריינא דאגרתא (סימן קמא), וכן יעץ בשו"ת שבט הקהתי (חלק א סימן שפב), וכתב שיש לסמוך על דעת האומרים שמצוות וברכות דרבנן אינם צריכים כוונה, ולכן אף שהשומעים אינם מתכונים לצאת ידי חובה בברכתו, מכל מקום יצאו ידי חובה בשמיעה. ע"ש. וראה עוד בספר ואין למו מכשול חלק ג (עמוד).

פרק ו' - הלכות שבת

א. ראוי ונכון שהבלנים לא ימלאו בערב שבת מים רותחין במקוה, לצורך אותם שטובלים בשבת בבוקר, מפני שיש אומרים שאסור לטבול במים חמים בשבת [שהרי כל הטבילה כיום אינה אלא חסידות ולא מהדין], ולכן לא יכניסו את הציבור בספק איסור.

ומכל מקום, המקילים להשאיר מים פושרים לצורך הטבילה בשבת, יש להם על מה לסמוך. ואם יש אפשרות, ראוי שהבלן ישאיר מים חמים בבריכה אחת, ומים קרים בבריכה שניה, וכל אחד יעשה כדעת רבו.[1]

1. כתב מרן בשולחנו הטהור (סימן שכ"ו סעיף א): אסור לרחוץ כל גופו בשבת, אפילו אבר אבר לבדו, ואפילו במים שהוחמו מערב שבת, בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע. ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף אסור. ע"כ. וכתב המשנה ברורה (ס"ק ז): לפיכך במקום שנוהגים להחם המקוה, צריך להיזהר שיהיו המים רק פושרים, דאם לא כן אסור לטבול בו.

וראיתי למרן הראש"ל שליט"א בספרו לוית חן (סימן עט), שהאריך הרחיב בדין זה, ומסקנתו שם, דאף על פי שהמקילים לטבול במקוה פושר יש להם על מה לסמוך, כיון

שכל כוונת הטובל היא רק להיטהר ולא להתרחץ, ועל כגון זה לא גזרו חז"ל, מכל מקום שב ואל תעשה עדיף, כיון שטבילת בעל קרי אינה אלא חומרא בעלמא, ולכן יש לחוש לדברי האוסרים לטבול במים אלו בשבת. ע"כ. וראה עוד בשו"ת שבות עמי (סימן יב) שהחמיר בזה טובא.

ולא אכחד שיש מקילים בדין זה, כפי שתראה בספר פסקי תשובות (ח"ג עמוד קפו), שקיבץ ואסף דברי המקילים בזה. כיעו"ש. וכן בקדש חזיתי בשו"ת תפילה למשה (חלק א סימן נא), שכתב ללמד זכות על המקילים לטבול במקוה חם מכמה טעמים. והניף ידו בשנית בספרו היקר מנוחת אהבה (ח"ב סימן י סעיף נו). ועיין עוד בשו"ת באר משה (ח"ו סימן קכח), ובספר ברכת יצחק (ברכה סימן שכו עמוד קעח). ע"ש.

אולם רבים וגם שלמים סבירא ליה להחמיר בדין זה, כפי שכתב מרן שליט"א. וכן כתב להחמיר בשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד רנא), והוסיף שרק אם המים פושרים לגמרי מותר. וראה עוד בספר עבד לעבדי ה' בדברי הגאון הנאמ"ן שליט"א, שכיום שרוב המקואות חמין, יש ספק גדול אם בכלל מצוה לטבול ביום שבת בבוקר. ומרן רבינו עבדיה יוסף שליט"א מתריע על זה בכל הזדמנות. ע"ש. ולכן ראוי להחמיר בזה, ולא להכניס את הציבור לחשש איסור.

דרך אגב, ראיתי בספר מקדשי שביעי (עמוד קמא), שפעם שאלו את הגה"ק שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל, איך ביטל הגר"א (בהגהותיו סימן שכ"ו) את הטבילה בשבת, הלא גאון היה בנסתר כבנגלה, וידע מה גדלה מעלת הטבילה והטהרה, והאר"י הקדוש [שהגר"ח מוולוזין זצ"ל העיד כי כל גופו של הגר"א רתת כששח מגדלותו], הרבה בשבחה ועניינה של הטבילה בשבת.

נענה רבי שמואל אהרן ואמר: ולשיטתך אמור נא לי מה חשוב יותר ופועל תיקונים רמים יותר, הטבילה בשבת או תקיעת שופר בראש השנה? תמה הלה ואמר: מה ההשוואה, הן תקיעת שופר היא מדאורייתא ואין לשער גודל פעולתה ועניינה, וגורמת היא למלך המשפט שימיר כסא דין בכסא רחמים, מה שאין כן הטבילה.

אמר רבי שמואל אהרן: ועם כל זה שמעלת התקיעות גדולה, ביטלו חז"ל תקיעת שופר בראש השנה שחל להיות בשבת, מחשש שמא יהיה מי שאינו בקי בתקיעות, ויוליך את השופר אצל בקי ויעברנו ארבע אמות כרשות הרבים. הבה נתבונן; מחשש פן יהיה איזה יהודי שבהיותו עוסק בדבר מצוה ישכח ויטלטל שופר בשוגג [ולדעות שאין לנו כיום רשות הרבים דאורייתא, יעבור בשוגג על איסור מדרבנן], כדאי לכל עם ישראל לוותר על כל התועלת של תקיעת השופר, המסוגלת לזכיה בדין, ולשפע טובה וברכה, ולוותר על

קיום מצות עשה מדאורייתא על ידי מליוני יהודים במהלך הדורות, ובלבד שיהודי אחד לא יכשל באיסור דרבנן בשוגג. אם כן, מה לך מתפלא איפוא שהגאון הקדוש מוילנא חשש לאיסור שכיח של סחיטה, והורה שלא לטבול בשבת.

ב. אין לנסוע בערב שבת סמוך לכניסת שבת, ברכב שהנוהג בו חשוד על חילול שבת, וידוע שעתיד הנהג לחזור לביתו, מפני שגורם לנהג שיסע בשבת, שהרי אין באפשרותו להגיע לביתו קודם השבת, ונמצא שנותן לפניו מכשול. ובמקום צורך גדול, המיקל בזה יש לו על מה לסמוך.[2]

2. הנה בשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד קנג) כתב, שפשוט הדבר שאין לנסוע עם נהג כזה שיחזור ברכבו בשבת, ויש בזה משום לפני עור, שהרי אין באפשרותו להגיע לביתו לפני השבת. ע"ש. ומדבריו משמע, שאפילו אם ידוע לנו שאותו נהג מחלל שבת בלאו הכי, אף על פי כן אין לנו לתת לו לעבור על חילול שבת בידיים.

והן עתה ראיתי בספר חשוקי חמד (מגילה עמוד כח) שיצא לדון בנידון דידן, האם יש בזה איסור לפני עור, או מאחר שבלאו הכי היה הנהג מחלל שבת, אין איסור לנסוע עימו. ולמסקנה העלה, שלמעשה בודאי אין לנסוע עמו כשמחמת כן יסע בשבת, מפני שיש בזה חילול השם, שכיון שהוא יודע שבזה שהוא נוסע איתו קרוב לשבת, הנהג יחלל שבת, הרי מראה בזה שאין השבת חשובה בעיניו, ומזלזל בכבוד השבת, ולכן אסור לנסוע עמו. ע"כ.

אולם כרגע נראה לי בספר ועלהו לא יבול (חלק א עמוד קלו), שהגאון רש"ז אויערבך זצ"ל אמר, שכל החשש של לפני עור, נאמר דוקא כשאני נוסע עם מונית "עד 3-4 דקות לפני השקיעה", שאז בודאי הנהג ייסע ויחלל שבת, אבל אם נשאר זמן רב יותר עד השקיעה, אין זה חשבוננו מה עושה הנהג. ע"כ. ולכן כתבנו שהמיקל במקום הצורך, יש לו על מה לסמוך.

ועל כל פנים כל אדם יעשה בדעת ובחכמה שלא להגיע למצבים כאלה, אלא יזדרז להכין עצמו לכבוד שבת בהקדם האפשרי. וכתב הגאון רבי חיים רבי נר"ו בגליון הדף, שהרבנים שליט"א פסקו להגיע שעתיים קודם השבת למקום ששובתים שם, ואין להקל בזה, משום זילותא דשבתא.

ג. אדם שנולד לו בן בשבת, ולימוד סדר "ברית יצחק" [הזוהר] צריך להעשות בליל שבת, אם יודע אבי הבן שכמה מקרוביו יבואו או יחזרו ברכב בשבת, יקדים את הלימוד לליל שישי, ויעשה סעודה רק לקרוביו ובני משפחתו, ובליל שבת יביא מנין של אנשים יראי שמים, ויעשה עימם את הלימוד כדת וכדין, כדי שלא יכשיל את קרוביו בחילול שבת.[3]

3. כן הורה מרן רבינו עובדיה יוסף שליט"א, והובאו דבריו בספר ילקוט אברך (התשנ"ז עמוד סד).

ד. מי שנולד לו בן, ובברית המילה צריך להיות בשבת, וחושש שאם יעשה את הברית בשבת, יבואו קרובים וידידים ברכב בשבת, ויגרם על ידי כך חילול שבת המוני, יש להתייעץ עם תלמיד חכם כיצד לנהוג, כדי שלא יגרם על ידו חילול שבת.

וישנה עצה, להודיע לקרוביו וידידיו שהברית נדחת ליום ראשון, מפני שעדיין לא יכולים למול את התינוק בגלל בעיה מסויימת. ובשבת יעשו את הברית בזמנו, וביום ראשון יתקשר אבי הבן לקרוביו, ויודיע להם שבחסדי ה' הילד הרגיש טוב בשבת, והיו מוכרחים למול אותו, ויעשה עצמו כמצטער על כך ש"לא זכה" שיבואו לשמוח בברית של בנו, ועל ידי כך הכל יבוא על מקומו בשלום.[4]

האם מותר לדחות ברית ליום ראשון כדי למנוע חילול שבת

4. הנה בענין ברית מילה שצריכה להערך בשבת, וכרוך בזה חילולי שבת של קרובי המשפחה, נתחבטו בזה גדולי דורינו, האם מותר לדחות מילה בזמנה כדי למנוע חילול שבת המוני, או שיש לקיים המצוה בזמנה, ואותם הרשעים שנוסעים בשבת, עוונם תלוי בראשם, והם בחטאם יומתו, והמוהל ואבי הבן אינם אחראים למעשיהם. ונביא כאן בס"ד בקצירת האומ'ר כמה מדברי רבותינו העוסקים בזה.

בשו"ת מנחת יצחק חלק ג (סימן לה) נשאל האם לערוך ברית מילה בשבת במקום שהמוזמנים מעשנים שם, וחלק מהם גם מגיע למקום הברית ברכב בשבת. וכתב, שמה שמעשנים שם אין זה ענינו, שהרי בלאו הכי היו מעשנים.

אלא שיש לדון לאסור משום שבאים בני המשפחה במכונית שלהם לברית מילה, והמוהל גורם לכך, שהרי אם היה נמנע מלמול, לא היו באים לשם. אולם בודאי שאין בזה איסור דאורייתא של "לפני עור", מפני שאם הוא לא ימול, ימול מוהל אחר. אומנם איסור דרבנן יש בזה, שהרי מסייע ידי עוברי עבירה.

ברם, מאחר שמבואר בשפתי כהן, שבמומר אין איסור מסייע לעוברי עבירה, אם כן יש להתיר לקיים המילה בזמנה, שהרי חביבה מצוה בשעתה. ולא יעלה על הדעת דמשום חשש גרמא באיסורים, ידחה מצוה דאורייתא? דאם כן הרי יצטרכו לבטל תפילה בצבור בשבת בבית הכנסת, משום שישנם שבאים לשם ברכב, ודבר זה לא שמענו מעולם.

ומכל מקום בודאי החיוב מוטל על מי שיש בידו למחות, להזהירם ולהתרחק מהם, וגם המוהל מחויב להזהירם שלא יעשו מצוה הבאה בעבירה, ומוטב שימול בינו ובין עצמו, ולא יחללו שבת ברוב עם, אך כמובן שמשום מגדר מילתא, יש בכח הבית דין לגזור אף

שלא למול את בניו של המומר לחלל שבת, כמבואר בשלחן ערוך (יו"ד סימן שלד סעיף ו). ע"ש.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ו סימן ג) נשאל גם כן, האם מן הראוי על פי ההלכה לדחות ברית מילה בזמנה כשחלה להיות בשבת, כשבעלי הברית והמוזמנים מחללים בגלל זה שבת, וכפי שמצינו שמצות לולב ושופר ומגילה נדחות מזמנן בגלל קדושת ושמירת השבת [שמא יטלנו ויעבירנו ד' אמות ברשות הרבים].

והשיב, שכידוע אין מדמים גזירות זו לזו, ואין בידינו לחדש גזירות מעצמנו. ומלבד זה, אין הנידון דומה לראיה כלל, משום ששם היתה הגזירה מפני שחששו שבכדי שיוכל לקיים בפועל את המצוה, יעבירנו ד' אמות ברשות הרבים וילך אצל חכם ללמוד בכדי שיהא בקי בה, והמדובר בבני ישראל כשרים הרוצים בכל לבם לשמור ולקיים מצוות ה', אלא שחששו רבנן דאולי מתוך הטירדה בקיום המצוה, ישכחו לרגע קט מאיסור הוצאה, ומשום כך עבדו רבנן תקנתא לצדיקי שלא יבואו לידי מכשול.

אבל בנידוננו הרי המדובר ברשעים העוברים על מצוות ה' ותורתו, ומחללים בתמידות את השבת, ואשר מתוך זה יבואו גם בשמחת המילה לחלל את השבת כפי הרגלם, בדברים שאין להם שום קשר עם עצם קיום מצות המילה בעצמה, ואת החילול עושים רק בגלל שנח להם לחיות בהפקרות וללכת אחרי שרירות לבם לנוחיותם, ומאחר שתקנתא לרשיעי לא עבדינן, לכן אין לעקור מצוה מהתורה בזמנה משום הפקרותם וקלות דעתם של הרשעים, ואין העבירה שלהם יכולה לכבות את המצוה, ובכגון דא אמרינן "עולם כמנהגו נוהג ורשעים המקלקלים יתנו את הדין".

ולכן מעיקר הדין יש למול המילה בזמנה בשבת, מכיון שזה חיוב המוטל לא רק על האב, אלא גם על הבית דין ועל כל בית ישראל אשר בכללם המוהל. וכשם שלא יצוייר לומר שלא יפתחו הבית כנסת בשבת להתפלל בו מפני שעל ידי כך ישמעו מחללי שבת שישנו בכאן בית כנסת ותפלה בצבור, ויסעו במכונית לבית כנסת בשבת, כך אין לומר שהמוהל יבטל החיוב שמוטל עליו למול את הבן הנולד בשבת.

ומובן שעם זאת יש להתריע ולמחות בכל האמצעים כשרואים שעושים חילולי שבת, ולדרוש במפגיע להפסיק החילולים, ולחכות עם המילה עד שיחדלו. אומנם אם יש תקוה שעל ידי כך שימנעו מלמול בשבת מילות כאלה ארבע או חמש פעמים, ויגדרו בכך גדר להבא, מחללי השבת ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, בכהאי גוונא אפשר שפיר להמנע מלמול. עכ"ד.

ובשו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן רי) כתב, שישנם מוהלים שרוצים לדחות במחי יד כל ברית שחל בשבת, בטענה שמא יבאו אנשים לחילול שבת. אולם הן אמת שמוטל על המוהל לחקור אם עריכת הברית יביא לידי חילול שבת, וגם אחרי דרישה וחקירה זאת, עליו להציע ולבקש במפגיע ולהסביר לאבי הבן שעל פי הלכה כדי לקיים מצוה בזמנה, עליו לותר על אורחים מבחוץ שבודאי יחללו שבת, וגם עליו לסדר מקום הברית והסעודה באופן כזה שלא תגרום המצוה לחילול שבת.

ואם התברר שזה מן הנמנע למנוע חילול שבת, וברור שיבאו לידי חילול שבת, מוטב לבטל המצוה בשב ואל תעשה, כדי שלא לבוא לחלל שבת ודאי בקום ועשה. וכבר ידוע כי בעוונות הרבים לפעמים יש חילול שבת המוני בהסעת קהל שלם הלוך וחזור לסעודת הברית בשבת, ובודאי שיש לדחות הברית למחר. ע"כ.

וראה בספר ילקוט יוסף (סימן שלא עמוד שיט) שכתב, שמילה מזמנה הנערכת בשבת, ויש שם צלמים שמצלמים את מהלך עשיית הברית, וגם האורחים הם חילוניים המעשנים בשבת, ומגיעים ברכב למקום המילה ומחללים שבת בפרהסיא, יש אומרים שבכל זאת אין למוהל להימנע מלמול את התינוק בשבת ולקיים את המצוה במועדה, באופן שאין עושים שום חילול שבת בשביל המילה עצמה [שאין מביאים את התינוק ברכב או מעלים ומורידים אותו במעלית וכדומה]. ויש חולקים וסוברים שיש לדחות את קיום המצוה ליום ראשון, משום שיש לגדור בזה גדר ולעמוד בפרץ לדחות את המילה ליום ראשון. ולענין דינא יש לעשות שאלת חכם והכל לפי ראות עיני המורה, שיש פעמים שעליו לגדור גדר ולמנוע פרצות בחומת השבת ולדחות את המילה ליום ראשון, ופעמים שעליו להורות שימולו אף בשבת. ועל כל פנים אם המילה עצמה כרוכה בחילול שבת בהבאת התינוק וכדומה, בודאי שעל המוהל להמנע מלמול בשבת, וידחו את הברית ליום ראשון. ע"כ.

ומאחר שלא כל כך ברור מתי יש להורות לחלל שבת ומתי לא, ורק תלמיד חכם יכול להכריע בדבר, על כך כתבנו בס"ד את העצה הנזכרת למעלה בהלכה, ובזה נראה לצאת מכל מחלוקת. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר חלק י (סימן לב), ובשו"ת אבני ישפה (חלק ד סימן ס), ובשו"ת נשמת השבת (ח"ו עמוד עז), ובספר אלה דברי הברית (סימן כח), ובשו"ת אבן פנה (חלק א סימן קכב), מה שכתבו בזה. ועוד חזון למועד.

ה. מותר להלוות כסף לאדם שמחלל שבת, ואין לחוש שיעשה בכסף חילולי שבת [ואפילו אם יעשה, אין הדבר תלוי אלא בו]. וכן מותר לתת כסף במתנה, בארועים של מחללי שבת ועוברי עבירה, אף על פי שיכול להיות שיעשו חילולי שבת בכסף זה.[5]

5. כן כתב בספר יסודי ישורון (מע' ל"ט מלאכות עמוד שנח), וטעמו דהרי יש לו אפשרות להלוות כסף מאדם אחר. ועוד ייתכן שישתמש בכסף ברוב ימי החול ולא בשבת. ועל פי זה יש ללמוד שמותר לתת להם מתנות, מפני שיתכן שישתמשו בכסף לדברים המותרים ובזמנים המותרים. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ב סימן יג) שמותר לתת מתנות לאינם שומרי תורה שעוברים על עבירה לתיאבון. ע"ש.

ו. טלפון שמחובר אליו מכשיר הקלטה (מזכירה), וכן פלאפון שמחובר אליו "מענה קולי", יש לנתקן מערב שבת, מפני שיתכן שיתקשרו אליו בשבת, וישאירו הודעות, ונמצא שגורם להם לעבור על חילול שבת בהפעלת מערכת ההקלטה והדיבור בה.

ואם אין אפשרות לנתק את מערכת ההקלטה ממכשיר הטלפון או הפלאפון, יש להודיע לקרובים ולידידים שלא יתקשרו אליו בשבת, ובזה הציל את נפשו.[6]

6. הנה הבעיה המשתקפת לפנינו היא, דיש לחוש לאיסור מסייע בידי עוברי עבירה, שהרי על ידי שמתקשרים יהודים בשבת ועונה להם "המזכירה" או "המענה קולי" והם משאירים הודעה, הרי הם עוברים על איסור כתיבה, כמבואר בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב במפתחות לסימן לא) שהקלטת דיבור נחשבת לכתיבה, ונמצא שחטא בא על ידי בעל הטלפון.

והן אמת שיד הדוחה נטויה לומר שאין הקולר תלוי בצווארינו, מפני שלא סייענו למתקשר לעשות שום איסור בידיים, אלא הוא מעצמו החליט להתקשר, ולגרמיה הוא דעבד, מכל מקום גם זה נחשב למסייע, דהנה אמת נכון הדבר שהוא גרם לעצמו חילול שבת בעצם ההתקשרות, אבל בפעולה השניה של ההקלטה, אנו סייענו לו, שהרי ללא "המזכירה" והמענה קולי, היה למתקשר עבירה אחת של חיוג בשבת, וכעת הוספנו לו חטא על פשע. ולכן יש לנתק את מכשיר ההקלטה מערב שבת. וכן כתב האחרונים לאסור איסר בזה במקום שרובם יהודים, כפי שתראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סימן יד), ובשו"ת באר משה (ח"ו עמוד רכא), וכן כתב בילקוט יוסף (ד/ה עמוד קצב). ע"ש.

וכן כתב לאסור בספר תורת השבת (חלק א עמוד ח), אלא דמה שכתב שם דהוי איסור משום לפני עור לא תתן מכשול, אחר המחילה, לא הוי אלא משום מסייע בידי עוברי עבירה [שהוא מדרבנן], שהרי איסור זה יכול להעשות גם במקום אחר, ובכהאי גוונא קיימא לן דלא הוי אלא איסור מסייע מדרבנן, ולא איסור לפני עור מדאורייתא. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק הנ"ל, ע"ש. וכן כתב בשו"ת השיב יוסף שעשוע (סימן יא), אולם התיר לרופא להשתמש במקלט זה בשבת. ע"ש.

והנה כיום שהומצאו מכשירי "הפלאפון" למיניהם, נוצרה בעיה בכמה סוגי "פלאפון" שבהם אי אפשר לבטל את "המענה קולי", ולכן העצה היעוצה לזה, שבעלי הפלאפון יודיעו לכל חבריהם ומכריהם המחללים שבת, שהם שומרים שבת, ומבקשים שלא התקשרו אליהם בשבת בשביל להשאיר הודעות, ובאופן כזה אף אם יתקשרו אותם מחללי שבת וישאירו הודעה, הרי הם להכעיס עשו, ואנו את נפשנו הצלנו. וכן משמע ממה שכתב בשו"ת באר משה (ח"ו עמוד רכא). ע"ש.

ז. ראוי ונכון לנתק את התקע של הטלפון קודם כניסת שבת, כדי למנוע חילול שבת ממי שמחייג אליו בשבת.[7]

ו. כן כתב בספר מנוחת אהבה (חלק א עמוד תקעה), וביאר, שעל ידי זה שמנתק את הטלפון, מונע את המחייג מלעבור על איסור השמעת קול בכלי המיוחד להשמעת קול, שיש אוסרים. ע"ש. והוסיף בספר ילקוט יוסף (ד/ה עמוד קצו), שטוב לנתקו גם כדי למנוע מכשול מבני ביתו, שיש לחוש שהטלפון יצלצל, ואחד מבני ביתו ישכח שהיום שבת ויבואו להרים את השפופרת כדרכו בחול.

ולענין אם מותר בשבת להוציא את התקע של הטלפון ממקומו בשבת, כדי שלא יצלצל בשבת, או שיש בזה איסור מוקצה, או כיבוי וכדומה, ראה מה שכתבו בזה בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סימן מח), ובשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד רעא) ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סימן רנ). ועוד חזון למועד.

ח. יש להזהיר את המדפיסים עלונים שבועיים של חידושי תורה ופרשת שבוע, שלא ידפיסו בהם גם פרסומות של דברי חול, כגון טיולים וסופי שבוע, ודירות למכירה וכיוצא בזה, מפני שגורמים לציבור להיכשל בקריאת דברים האסורים לקריאה בשבת. ועל הגבאים להימנע מלחלק עלונים אלו בשבת.[8]

8. כתב מרן השלחן ערוך (סימן שז סעיף יג): שטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבונות ואגרות של שאלת שלום, אסור לקרותם ואפילו לעיין בהם, מפני שאי אפשר שלא ישא ויתן אחר כך בעניני שטרות. ע"כ. ומאחר שאסור לקרוא דברי חול בשבת, לפיכך יש להזהר שלא לחלק בשבת עלונים שיש בהם פרסומות ודברי חול, מפני שגורמים לציבור להכשל במשא ומתן של עניני השטרות.

וכן העיר לנכון בספר מנוחת אהבה (חלק א עמוד רלג), והוסיף שאפילו חנויות של ספרי קודש ותשמישי מצוה אסור לפרסם. ע"ש. וכן כתב לאסור איסר בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (ח"ג סימן לה), אומנם כתב שם, שאם רוצים לעודד את בנות ישראל ללבוש בגדי צניעות, ולכן מפרסמים חנויות שבהם אפשר להשיג גרביונים ושמלות ארוכות,

וכן אם רוצים לפרסם תחנות דלק ששומרות שבת כדי שיקנו דווקא מהם, יש להקל, מפני שזהו צורך מצוה, ובפרט שלא מציינים את המחירים. ע"ש.
וכן תחזה בספר אדני שלמה מגנוז (סימן שז עמוד קנח) שעורר גם כן, שחייב כל חכם להזהיר את העורכים והמדפיסים שלא יכניסו פרסומי מכירות לעלונים, מפני שהנסיון מוכיח שאף תלמידי חכמים חובשי בית המדרש נכשלים בקריאת מודעות אלו, מפני שיצר הסקרנות גדול.
ואף שכותבים באותו עמוד "נא לא לקרוא מודעה זו בשבת", לא יבצר מלהכשל בזה. ועוד ראיתי כמה פעמים עלונים שמפרסמים עניני מכירה במקום בולט, ומדפיסים מודעה קטנה במקום צדדי שרשום בה: "נא לא לעיין בזה בשבת". ומישהו העיר לי שהספיק לקרוא עניני המכירה לפני שהגיע לאזהרה "לא לקרוא", ולכן אף על פי שיש חישובים כספיים שיוכלו להפיץ עוד עלונים בעזרת דמי פרסומת, מכל מקום אין זו דרך נכונה ורצויה, ויבטחו בה' שימלא חסרונם ממקום אחר. ע"כ. ועיין עוד בשו"ת אדני פז (ח"ד סימן לב).

האם ראוי להדפיס עלונים ולהפיצם לזיכוי הרבים

והנה בכלל לגבי הדפסת עלונים של פרשת השבוע, כתב הגר"ש חיררי בשו"ת ישמח לבב, שלא כדאי להדפיסם מכמה טעמים. א'. בהרבה מקומות אין ערוב כדין, ואנשים מטלטלים את העלונים בשבת. ב'. בבתי כנסיות מביאים כמה וכמה סוגי עלונים, ומניחים על השולחן, ובאים אנשים ומחפשים עלונים מסויימים, והפוך בה והפוך בה, ויש לדון בזה מטעם בורר. ג'. לא כולם יודעים שכיון שיש בעלון דברי תורה, הרי הוא טעון גניזה, ואפילו אם כותבים זאת בעלון, אי אפשר לדעת מראש אם יזכרו לגונזם לאחר השבת, וכן יתכן שלא ימצאו מקום לגונזם, וביני וביני ילדים קטנים עושים מזה עפיפון ומזלזלים בהם. עכ"ד.
וגם הלום ראיתי בספר שואלין ודורשין (שליזנגר ח"ה עמוד מח), שכתב לעורר, שבשנים האחרונות התחילו להופיע עשרות עלונים שכביכול אמורים להביא לציבור המתפללים בבית הכנסת "דברי תורה" על הפרשה. אולם רק מתי מעט אכן עומדים בכך ועלוניהם מכילים אך ורק דברי תורה על פרשת השבוע. אך רוב העלונים מדפיסים ומפיצים פרסומות של קניות ומכירות דירות טיולים בארץ ובחו"ל, וכן הודעות על קונצרטים והופעות של זמרים, ועוד כיוצא בזה.
אותם מפיצי אלונים מבקשים לקיים "חציו לכם וחציו לה'", והופכים את העלונים לעלוני מסחר לכל דבר, ובד בבד מצרפים במחציתו גם דברי תורה. יש כאלה המגדילים

לעשות, ואחרי קטע קטן של דברי תורה [כדי להצדיק את הכותרת], כולו הפך לסחר מכר, וכולו עוסק אך ורק בעניני מסחר קניות ומכירות, וכדי בזיון וקצף.

ראוי לזכור שהציבור קורא בעלונים הללו בבית הכנסת, ולרוב הוא גם קורא בעלונים הללו בעצם יום השבת, שאז העלונים הללו מחולקים לציבור, ובמקום לעסוק בענינים שבקדושה, אדם עוסק בעניני משא מקח וממכר של קניות ומכירות בעצם יום השבת, וגדול הוא הבזיון שהקריאה הזאת לא רק שהיא נעשית בבית הכנסת, ולא רק שהיא נעשית ביום שבת קדשינו, אלא היא גם נעשית לרוב בתוך התפילה, ובמקום התפילה, ועינינו תחזינה בנערים ובמבוגרים, שבמקום להתפלל, הרי אינם פותחים את פיהם לא בקדושה ולא בטהרה, לא בשירה ולא בזימרה, ולא מברכים ולא משבחים ולא מפארים את ה', אלא מבלים את זמנם בבית הכנסת בקריאת עלונים. ע"כ. ודי בזה.

ט. אדם שבא לחצות את הכביש בשבת, טוב ונכון להמתין עד שיתפנה הכביש מרכבים, ורק לאחר מכן יחצה, כדי שלא לגרום לנהג להיכשל בחילולי שבת נוספים של עצירת המכונית וצפירה וכדומה. ואם הרכב כבר עצר בשבילו, מותר לו לעבור את הכביש.[9]

9. כן הורה מרן הראש"ל שליט"א, והובאו דבריו בספר ילקוט יוסף (ד/ג עמוד קח). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת אז נדברו חלק יד (סימן ד אות ה).

אומנם בספר שערי שלום (עמוד רמ) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, שאין צריך להמתין עד שהרחוב יתפנה ממכוניות, מפני שבנהג רשע אין צריך לחוש לאיסור לפני עור. והעיר על זה מהר"ח רבי שליט"א בגליון הספר, שבלאו הכי יש סכנה לעבור בשעה שרכב מתקרב אליו, כי הנהגים נוסעים בפראות רח"ל, ומדין ונשמרתם יש להזהר מאוד. ולפי זה גם ברמזור אדום יש לעמוד ולהמתין ביום שבת.

י. מותר למכור רכב ליהודי מחלל שבת, ואף שיתכן שיסע ברכב זה בשבת, אין לחוש בזה לאיסור לפני עור.[10]

10. פשוט, דאם לא כן אין לדבר סוף, שהרי כל דבר יש לחוש שמא ישתמש בו באיסור, וגם כלים נאסור למכור למחלל שבת, מפני החשש שמא יבשל בהם בשבת, וכן על זה הדרך. ובנוסף לכך יש לצרף דעת השפתי כהן, שבמומר לא חיישינן לאיסור דלפני עור, ואם כן מי שמחלל שבת, הרי הוא בכלל מומר, ואין איסור להכשילו. וכן כתב להקל ידידינו המנוח הרב דוד סימן טוב זצ"ל בספרו מרכבו ארגמן (עמוד נא). ע"ש. וראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סו"ס מא).

יא. יהודי שנוסע ברכב בשבת, ושואל כיצד להגיע למקום מסויים, אין להורות לו את הדרך, משום שמסייע לו לעבור עבירה. אולם אם שואל היכן בית חולים מסויים, מותר להורות לו את הדרך לשם, מפני שיתכן שהולך לצורך פיקוח נפש.[11]

11. כן פסק מרן הראש"ל שליט"א, והובאו דבריו בילקוט יוסף (ד/ב עמוד קפ). ע"ש. וכעת ראיתי בספר מרכבו ארגמן (עמוד נג) שכתב בשם הגאון רש"ז אויערבך זצ"ל, שיאמר לנהג: אסור לחלל שבת, ולכן אסור לו לנסוע ברכב, והיות ואני רוצה למעט ממך חילול שבת שלא תסתובב הרבה, לכן אומר לך את המקום. ובזה יוצא גם ידי מחאה. ע"כ. ועיין עוד בשו"ת באר משה (חלק ח סימן עח), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן יח).

יב. מערכת אזעקה של רכב שהופעלה מאליה בשבת, והרעש מפריע לשכנים, אם יש גוי, יאמר לו שיכבה אותה. ואם אין גוי, יאמר לקטן שיכבה. ואם גם זה אין באפשרותו לעשות, וחושש שהשכנים יטלפנו למשטרה, מותר להראות לאותם שכנים את מקום המפתחות של הרכב, והם יעשו כרצונם, ואין בכך איסור לפני עור, מפני שעל ידי כך מונע מהם יותר חילולי שבת.[12]

12. כבר הזכרנו בכמה מקומות, שמותר לגרום לחבירו שיעשה איסור קל, כדי להצילו מאיסור חמור. ועל פי זה הורה הגרש"ז אויערבך זצ"ל להתיר נתינת מאכל ומשקה לאדם שלא מברך, באופן שאם לא יתן לו, יגרום שאותו אדם ישנא את שומרי המצוות וכדומה. ואם כן גם בנידון דידן יש להקל להראות לשכן את מקום המפתחות, כדי שלא לגרום לו שיצלצל למשטרה, והמשטרה תסע בשבת, ובינתיים יבוא בעל הרכב לידי מחלוקת וכעס עם השכנים, ובסוף בלאו הכי יכבו את ההזעקה, ולכן על ידי שיראה להם את מקום המפתחות, הרי הוא מציל אותם מכמה איסורים נוספים. וכן פסק להקל בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (חלק א סימן לד), וכן כתב בילקוט יוסף (ד/ב עמוד רעג). ע"ש.

יג. כשעורכים שבת חתן וכדומה בבית הכנסת, ורוצים להזמין קרובי משפחה שיבואו בשבת להשתתף בעליה לתורה, יש להזהר שלא להזמין אנשים שגרים רחוק ויתכן שיבואו בשבת עם רכב לבית הכנסת, כדי שלא יגרום להם לחלל שבת. וכדי למונעם מחילול שבת, יש להזמינם לשבות אצלו במשך כל השבת.[13]

13. כתב בשו"ת אגרות משה חלק א (או"ח סימן צט), שלהזמין את הרחוקים באופן שאי אפשר שיבואו בלא חלול שבת, ודאי אסור, והוא עוד גרוע מאיסור לפני עור, שהרי הוא עוד מסית את קרובו לנסוע בשבת. ואם אינו אומר לו בלשון הזמנה, אלא סתם מודיע

לו שעושים מנין במקום פלוני, וידוע שיבואו בשבת ברכב, מסתבר שאין בזה דין מסית, אולם יש להסתפק אם יש בזה איסור לפני עור. ע"ש.

וראה עוד בשו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן רנו), שעמד גם כן בענין מה שמזמינים פורקי עול תורה ומצות לשמחה שנעשית בשבת, ועל ידי זה באים ומכשילים אותם באיסור שבת, באמת קשה להעמיד דת על תלה בנושא זה, וגם יש לדון אם יש בזה איסור דאורייתא או דרבנן, ומכל מקום סרך חילול ה' ומסייע לדבר עבירה ודאי איכא, לכן אין ברירה אלא למנע מלהזמינם, או לכל הפחות להודיע להם שאסור לבא בשבת ברכב אלא רק ברגל, והלואי שישמעו לנו. ע"כ. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סימן ג).

יד. אף שנתבאר שאין להזמין אורחים שיבואו ברכב בשבת, מכל מקום אם רוצה להזמין אורחים כדי לדבר איתם על מעלת השבת וקיום המצוות, ולקרבם ולהדריכם בדרך הישרה, רשאי לעשות כן, אף שאותם אורחים באים אליו ברכב בשבת. ועל כל פנים יבקש מהם שלא יחנו את הרכב סמוך לביתו, כדי למנוע חילול ה'.[14]

14. כן כתב להקל בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן שנח), והרי זה בכלל מה שאמרו: חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. וכן הסכים בספר בין ישראל לעמים (עמוד קע) וביאר, שאין לחוש בזה לאיסור מסייע, כיון שעושה כן על מנת להחזירו למוטב, וישמור שבתות הרבה. ועוד, קרוב לודאי שאותו אורח בלאו הכי יעבור בביתו על כמה וכמה לאווין, ועל ידי הזמנתו לבית ששומר שבת, גם נמנע מחילולי שבת יתרים, וגם יתכן שלבסוף יחזור בתשובה. ומעשים בכל יום מתרחשים, שעל ידי הזמנה לשבת, קדושת השבת השפיעה להחזיר טועים לדרך האמת. ויחנו את הרכב רחוק, כדי שלא יראו אותם יוצאים מהרכב בשבת ועולים לביתו. ע"ש.

והנה רואה אנכי בספר ועלהו לא יבול (ח"ב עמוד ריט) שכתב בשם הגאון רבי שלמה זלמן אוירעבך זצ"ל, שאסר להזמין אורחים שיבואו ברכב בשבת, ולא חילק בין אם משפיע עליו ומקרבו לצור מחצבתו, או לא. ולפי האמור יש להקל בזה כשכוונתו לקרבם לצור מחצבתם. וכן כתב בשו"ת מים ההלכה חלק א (סימן נב).

ושוב ראיתי בשו"ת מנחת שלמה חלק ב (סימן צז אות י) שעמד בענין זה, וכתב שמותר להזמין לבית הכנסת גם מי שגר רחוק משם, ועלול לבוא ברכב בשבת, באופן שרוצים לקרבו ולחזקו. ויציעו לו מערב שבת מקום לינה קרוב לבית הכנסת, כדי שלא יצטרך לחלל שבת, ואף אם לא יקבל את ההצעה, אין חייבים להגיד לו שימנע משום כך לבוא, וגם אין צריכים להזהיר אותו שאסור להגיע לשם ברכב.

טו. מעיקר הדין מותר לזרוק סוכריות בבית הכנסת, בשבת חתן וכדומה, אף על פי שישנם אנשים רבים שאוספים את הסוכריות, ואוכלים אותם לפני קידוש, ואין בזה איסור לפני עור.[15]

15. כן נראה ברור על פי מה שבארנו בס"ד בכמה מקומות, שכל שהדבר הוא היתר, והמקבלו משתמש בו בדרך האסורה, אין אחריותו עלינו, ואת נפשינו הצלנו. והכא נמי הסוכריות הן היתר, ויש אפשרות לאוכלם לאחר הקידוש, ורק הוא בוחר לאוכלם עכשיו, ולכן אין בזה איסור לפני עור, ובפרט שיש לצרף בזה דעת הפוסקים שאינו מתחייב בקידוש אלא רק לאחר תפילת מוסף, כמבואר בשו"ת יביע אומר (חלק ה סימן כב).

ושוב ראיתי להגאון רבי יצחק זילברשטין שליט"א בספרו חשוקי חמד (שבת עמוד תשכג), שהביא שאלה בנדון דידן, האם להמנע מהשלכת סוכריות על חתן בשבת בגלל שיש כאלה שהאוכלים לפני קידוש. והשיב, שאין חיוב להמנע מלזרוק על החתן סוכריות לסימנא טבא בגלל עמי הארץ, ואין בזה איסור לפני עוור מעיקר הדין. ע"ש.

האם ראוי לזרוק סוכריות בבית הכנסת

ועל כל פנים, ראיתי לידידי הרה"ג רבי יוסף הכהן נר"ו בספר "ואביו שמר" (סימן מג), שכתב בענין זריקת סוכריות על החתן, שראוי להמנע מלזרוק סוכריות בזמן הוצאת ספר תורה ובזמן הקריאה, מכמה סיבות.

א). לפעמים הם פוגעים בחתן שמוליך את הספר תורה, והילדים הקטנים דוחפים ורצים סביב החתן שמחזיק את הספר תורה כדי לתפוס את הסוכריות, ויש חשש שהספר תורה חס ושלום יפול.

ב). יש חשש שאנשים יפגעו מזריקת הסוכריות.

ג). זריקת סוכריות מפריעה לשמוע את קריאת התורה.

ד). לפעמים הסוכריות רכות, ושהם נופלות על הארץ ימאסו, ויש בזה בזוי אוכלין, וראה כיוצא בזה במשנה ברורה (סימן קעא ס"ק כא) שכתב: יש מקומות שהנהיגו כהיום לזרוק צימוקים לפני החתן בשבת שלפני חתונתו בשעה שקוראים אותו למפטיר, ולא יפה הם עושים, משום שרכים הם ונמאסים על ידי זה.

ה). כמה פעמים הסוכריה שנזרקת, נופלת על הארגז של הספר תורה ונשארת שם, וזה אינו כבוד, וגם יש חשש שבבתי כנסיות שיש בהם הרבה ספרי תורה ויוצאים לפי תורנות, אפשר שיעבור על הסוכריות האלו הפסח, ויהיו חמץ שעבר עליו הפסח, והילדים שימצאו אותם לאחר הפסח, לא יודעים זאת.

ו). לפעמים מחמת החום, הסוכריה שנשארת על ארגז של הספר תורה, נמסה, או היא ללא עטיפה, ויבואו נמלים לתוך הספר תורה וההיכל ויהיה בזיון לתורה.
ז). יש חשש גם שאנשים או ילדים שכבר הגיעו לגיל חינוך, יטעו ויאכלו קודם קידוש. וראה למרן ז"ל בשולחנו הטהור (או"ח סימן רפט סעיף א) שכתב, שלא יטעום קודם הקידוש כלום.
ח). לפעמים נזרק נייר העטיפה של הסוכריה בלא מתכוין על הריצפה, ואין זה כבוד בית הכנסת.
ועל כן נראה שכדאי לחלק את הסוכריות בשקיות קטנות אחרי הקידוש שעושים בבית הכנסת, ובאופן כזה אף אם יזרקו, אין חשש שימאס, כי הסוכריות עטופות בשתי אריזות, ולכן יש להקל. ויזהיר את הזורקים שלא יפגעו באף אחד, וגם שלא יזרקו בזמן הקריאה עצמה, אלא רק בין עולה לעולה. וראוי להזהר שלא לחלק סוכריות חלב, כדי שלא יטעו הילדים ויאכלו גם אחרי הסעודה שאכלו בשר, קודם שעבר הזמן, ובזה ינצל מכל החששות הנזכרים, וישאו ברכה מאת ה'.

טז. הדורש בשבת לאנשים הרחוקים מהדת, ורואה שאחד מהשומעים כותב את הדרשה, צריך להכריז שהיום שבת ואסור לכתוב, ואם בכל זאת אותו אחד ממשיך לכתוב, אם ממשיך לכתוב בצינעה באופן שאין הדבר ניכר כל כך לאחרים, יכול הדרשן להמשיך לדרוש, ואין בזה איסור לפני עור. אבל אם אותו אדם ממשיך לכתוב בפרהסיה לעיני כולם, ראוי להפסיק את הדרשה, כדי שלא יהיה חילול ה'.[16]

16. כן מתבאר ממה שכתבנו בס"ד בסעיף הקודם, וכן כתב הרה"ג ר' אשר חנינה שליט"א בשו"ת שער יושר (חלק ב סימן ס). ע"ש.

יז. בעל מכולת או קיוסק, שבאים להם בערב שבת לקוחות שרוצים גפרורים וקופסאות סגריות, ויש חשש גדול שידליקו אש ויעשנו בשבת קודש, מותר למכור להם, ואין בזה איסור לפני עור.[17]

17. כן כתב בספר לפני עור בשם הגאון רש"ז אויערבך. ונראה שטעמו משום שיש צד היתר להשתמש בגפרורים ובסגריות לאחר השבת או לפניה, ואם אותו מומר בחר לעשן דווקא בשבת, אין אחריות מעשיו מוטלת על המוכר, וכפי שבארנו בס"ד בכמה מקומות.

יח. מותר להשכיר דירה ליהודי מחלל שבת, למרות שסביר להניח שיחלל שבת בדירה על ידי הדלקת אור וכדומה, ואין לחוש בזה לאיסור לפני עור, מפני שמשכיר לו דבר של היתר, והשוכר שמחלל שבת בדירה, בוחר מעצמו לעשות איסור, ולכן עוונו בראשו.[18]

18. כתב בספר לפני עור (עמוד קפז) בשם הגרש"ז אויערבך, שמותר להשכיר דירה למחלל שבת, דהרי בכל מקום שנמצא, הוא עלול לחלל שבת, ולכן אף על גב דאפשר שכאשר יהיה לו בית ירבה בעבירות, מכל מקום הבית עצמו הרי אינו בכלל חפצא של איסור [ואין זה דומה להגשת יין לנזיר], וכיון שאין המשכיר מסייע ממש בעשיית העבירה, וגם איכא קצת למתלי שאינו מרבה בחילולי שבת, לכן אין חייבים להמנע מלהשכיר בית למחלל שבת. ע"כ.

ושוב ראיתי בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב עמוד שסד) שכתב, שאין נכון כלל להכניס מחלל שבת בתוך בנין של יהודים שגרים בו שומרי תורה. אבל במקום שלא כולם שומרים בו תורה ומצוות, אין להקפיד בזה, כי רק אם מכניס עבודה זרה, הוא דאסור להשכיר לו דירה, משום שמסייע לעוברי עבירה. אבל בלאו הכי אין לחוש, שאם באנו לחשוש לאיסור מסייע, היה אסור להעסיק פועל מחלל שבת, כי על ידי כך שיהיה לו ממון, יוכל לעשות עבירות. וכן לא נמכור לו עט ונייר בימות החול, כדי שלא יכתוב בשבת, ואין לדבר סוף. ע"כ.

כן כתב להקל בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן צז), משום שאינו מסייע לו בחילול שבת בזה שמשכיר לו דירה, שהרי בלאו הכי הוא מחלל שבת, ואם הוא לא היה משכיר לו, היה משכיר לו מישהו אחר, ולכן אין בכך סיוע לעבירה. ע"ש.

ושמתי עיני בשו"ת באר משה (ח"ה סימן צה), וראיתי שהיה פשוט לו להתיר שכירות דירה למחלל שבת, ואפילו שיש בדירה מעלית, צידד להקל מטעם דמחלל שבת אין אנו מוזהרים שלא לסייעו. ע"ש. וכן כתב להקל בילקוט יוסף (ד/א עמוד מד), והוסיף שמהיות טוב יעשה תנאי עם השוכר שלא יחלל שבת. ע"ש. ואף שבשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד רעג) כתב להחמיר בזה, הרואה יראה שלא נגע בצדדי ההיתר שהזכירו שאר האחרונים, וכבר העיר עליו בשו"ת יביע אומר (חלק ט עמוד רסח).

יט. אדם שמחמיר שלא לטלטל בשבת במקום שאין ערוב כדת, וחבירו סומך על הערוב של צורת הפתח המצוי כיום ברוב ערי הארץ, רשאי לומר לחברו שיטלטל בשבילו סידור או טלית וכדומה, ואין לחוש בכך לאיסור לפני עור.[19]

19. הנה בשו"ת יביע אומר (ח"ו סו"ס מח) כתב מרן הראש"ל שליט"א, שגם המחמירים שלא להוציא ולטלטל ברחובות שבערים שלנו המוקפים בצורת הפתח, רשאים לומר לקטן שלא הגיע למצוות שיטלטל עבורם, שמכיון שיש מתירים גם לגדולים לטלטל על סמך ערוב זה, אין לאסור זאת לקטנים. ע"ש. ומשמע שלומר לגדול שיטלטל, אסור, אף כשאותו גדול מיקל לטלטל.

וראה גם בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סימן מ) שכתב, שמי שאינו מטלטל ברשות הרבים מחמת שחושש לדעת המחמירים, לא יאמר לחבירו לטלטל עבורו, אף על פי שחבירו נוהג להקל בזה, משום שאין להכשיל את חבירו בדבר שהוא עצמו חושש שמא הטלטול הוא מלאכת איסור, ואין זה מדרך התורה לחוס על נפשו ולא לחוס על נפש חבירו. ורק אם כשהתחיל לנהוג חומרא זו, התנה שמקבל רק על עצמו שלא לטלטל, אבל אחרים יכולים לטלטל עבורו, מותר לו לומר לאחרים שיטלטלו בשבילו. ע"כ.

אולם בשו"ת יביע אומר חלק ט (סימן לג), כתב להקל לומר לגדול שבלאו הכי מטלטל, שיטלטל עבורו. כיעו"ש. וכן כתב להקל בספר לפני עור (עמוד רסג) בשם הגר"י זילבר שליט"א. והאיר הגאון רבי חיים רבי שליט"א, שיש לברר תחילה אם הערוב בעיר תקין, מפני שלפעמים הערוב נקרע, ולכן יש לבדוק כל עיר ועיר כשלעצמה אם הערוב מתוקן כדת וכהלכה.

כ. מי שנוהג להוציא שבת כשיטת רבינו תם, וחבירו מוציא שבת כשיטת הגאונים, מותר לו לומר לחבירו שיעשה עבורו מלאכות שאסור לו לעשותם, לאחר שיצא שבת לפי שיטת הגאונים, ואין בזה איסור לפני עור.[20]

20. על פי המבואר בסעיף הקודם, וכן תחזה בספר ילקוט יוסף (סימן רצג עמוד תלה). ע"ש.

כא. אדם שהוצע לו עבודה כשכיר בחברה שמחללת שבת, אם עבודתו אינה יוצרת את חילולי השבת של החברה [כגון שעושה עבודה צדדית שאינה קשורה למלאכות שנעשות שם בשבת], מותר לו לעבוד בעבודה זו, ואין בזה חשש של מסייע בידי עוברי עברה.[21]

21. כן פסק הגאון רבי יוסף בר שלום בשו"ת ויצבור יוסף (ח"ג סימן סג), והוסיף שיש לכוון היטב בברכת המזון כשאומר "הרחמן הוא יפרנסנו בהיתר ולא באיסור", שהשם יתברך יזמין לו פרנסה הגונה וטובה ללא שום חשש איסור. ועיין בשו"ת שבט הלוי חלק ג (סימן כא).

כב. אדם שהולך בשבת לבקר חולה בבית החולים ולעזור לו, ויש בשער "מאבטח" שבודק את המבקרים עם מכשיר חשמלי, יש להקל לאותו אדם להכנס לבית החולים כדי לסייע לחולה, ואין לחוש בזה לאיסור לפני עור.[22]

22. כן כתב לי הגאון רבי חיים רבי שליט"א בגליון דפי ההגה, וטעמו, שהרי אין במכשיר אש, ולכן הוי חשש איסור מדרבנן, וכיון שעל ידי המבקר יהיה יותר ישוב דעת לחולה, יש להקל בזה. ומדובר בחולה שמחכה למבקר כי הבטיח לו שיבוא לעזור לו.

כג. הזכרה שחל זמנה במוצאי שבת, ואם יערכו אותה בזמנה, קיים חשש שיהיה חילול שבת על ידי אורחים וקרובים שיבואו מחוץ לעיר ברכב וכיוצא בזה, יש להקדים את ההזכרה ליום חמישי בלילה, כדי למנוע מכשול מקרב ישראל.[23]

23. פשוט. וכן כתב בספר ילקוט אברך (תשנ"ז עמוד קה).

כד. אין איסור מן הדין לנסוע במוצאי שבת עם נהג מונית, שחזותו החיצונית מוכיחה שעדיין לא עשה הבדלה, ומותר לומר לו שיסיע אותו למקום מסויים, אין לחוש בזה לאיסור לפני עור.[24]

24. כן פסק בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יא סימן לד), וצירף שם כמה צדדים להקל, הן מצד דהוי מומר, שלדעת השפתי כהן לא שייך בו איסור לפני עור. וגם הדבר בגדר ספק אם אכן הבדיל או לא. ועוד, שאינו מבקש ממנו שיעשה פעולה אסורה, שהרי עצם הנסיעה לשאר אינשי דעלמא מותרת, ורק הוא פשע בעצמו שלא הבדיל. ויש לדמות זאת לבעל מסעדה שמוכר אוכל לאנשים שלא מברכים, שעצם האוכל מותר, ורק הם עבריינים שלא מברכים ולכן יש להקל בזה. ע"ש. וכן כתב בספר הליכות שלמה (תפילה עמוד יג).

כה. יש אומרים שאין לנסוע מיד במוצאי שבת באוטובוס שיצא מתחנה מרכזית בשבת, מפני שמסייע בכך לעוברי עבירה, וגם יש לחוש לחילול ה' הנגרם על ידי כך שרואים אנשים שומרי מצוות, עולים לאוטובוס שנסע לתחנה בשבת, ורק במקום צורך גדול יש להקל. ויש מקילים בזה אף שלא במקום צורך.

אומנם באופן שיש סיכוי גדול שעל ידי כך שימנעו מלעלות לאוטובוס במוצאי שבת, יחדלו האוטובוסים לצאת מתחנה מרכזית קודם צאת שבת, יש לאסור לנסוע באוטובוס במוצאי שבת.[25]

25. כתב מרן בשולחנו הטהור (סימן שיח סעיף א): המבשל בשבת במזיד, אסור לו לעולם, ולאחרים מותר במוצאי שבת מיד. ע"כ.

וכתב שם המשנה ברורה (ס"ק ה), דאפילו למי שנתבשל בשבילו, מותר מיד במוצאי שבת, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו אלא במלאכה הנעשית על ידי אינו יהודי בשביל ישראל, דמאחר וקל בעיני הישראל איסור אמירה לגוי, לכן החמירו שלא יהנה במוצאי שבת מיד, אלא ימתין בכדי שיעשו, על מנת שפעם אחרת לא יאמר לגוי שיעשה לו מלאכה. אבל כשנעשית המלאכה על ידי ישראל בידיים, ודאי ליכא למיחש שעל ידי שנתיר לו להנות מיד במוצאי שבת ממלאכת הישראל, יבוא פעם אחרת לומר לישראל לבשל לו בשבת [שהרי אין ישראל חשודים להחטיא את חבריהם], ועוד אפילו אם יאמר לו, הישראל לא ישמע לו, דאין אדם חוטא ולא לו. עכ"ד.

ומדבריו אתה למד, שכל מלאכה אסורה שעושה הישראל בשבת, מותר לישראל אחר להנות מאותה מלאכה מיד במוצאי שבת, ולא חיישינן לשמא יאמר לו שיעשה כן בשבת אחרת כפי שחששו בגוי. וזאת משני טעמים: א'. שלא חושדים בישראל שיחטיא את חברו ויאמר לו לעבור על איסור. ב'. אף אם יאמר לו לחלל, היהודי כשר הוא, ולא ישמעו לו לחלל שבת.

ועל פי זה יש להקשות על דברי הפרי מגדים (א"א סימן שכה אות כב) שכתב, דמומר שבישל לישראל, אסור לאותו ישראל שנתבשל בשבילו להנות מהתבשיל לעולם. ע"כ. ומשמע שדימה את דין ישראל מומר לגוי, ואף החמיר בו יותר, דבגוי שבישל לצורך הישראל, נאסר התבשיל במוצאי שבת עד בכדי שיעשו, דחיישינן שמא יאמר לו שיחלל בשבילו בשבת, ולכן קנסו אותו שימתין כדי שיעור הכנת התבשיל. ובישראל מומר, פסק לאסור התבשיל לעולם, ומשמע שחשש לשמא יאמר לו לשבת הבאה שיחלל בשבילו שבת כדחיישינן בגוי, ולפי מה שנתבאר, אין לחוש לזה.

ושוב ראיתי שכן כתב להעיר בשו"ת תפילה למשה (חלק א סימן לא אות יא) על דברי הכתב סופר, שגם כן פסק להחמיר שלא להנות מחילול שבת של מומר, משום דחישינן שמא יאמר לו שיעשה כן גם בפעם אחרת. ודחה שם דין זה, מפני שרק אמירה לגוי קלה בעיני בני אדם, אבל לא אמירה לישראל אף אם הוא מומר. ע"כ.

ואם כנים אנו בזה, לכאורה יש להתיר לעלות לאוטובוס שיצא מתחנה מרכזית בשבת, מיד במוצאי שבת, ואין צריך להמתין שיעור בכדי שיעשו, מכיון שבישראל לא קנסו להמתין במוצאי שבת כפי שקנסו להמתין אצל גוי.

ברם, כל היתר זה הוא מצד שאין איסור הנאה מחילול שבת שעשה הישראל. אך עדיין יש לדון האם יש לחשוש לאסור מצד מסייע בידי עוברי עבירה. דהנה מצינו להרב כף החיים (סימן שיח אות יב) שהביא דברי הכתב סופר, שפונדק של ישראל שמבשלים שם בשבת בקביעות, ודאי שאסור למי שנתבשל מרצונו. ואפילו למי שלא נתבשל בשבילו כלל, אין ליקח מהפונדק מאכלים, משום לפני עור ומסייע לעוברי עבירה. ע"כ.

ולפי זה לכאורה גם בנידון דידן יש להחמיר מטעם זה, שהרי אותם נהגי אוטובוס, נוסעים בקביעות בשבת מתחנה מרכזית, ואם כן אסור להנות מאותה נסיעה שנסעו בשבת, אלא יש להמתין לאוטובוס הבא שיצא לאחר צאת השבת.

ואכן כאשר דמיתי כן ראיתי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן לט), שיש להחמיר שלא לנסוע במוצאי שבת באוטובוס שיצא בשבת מהתחנה המרכזית, מפני שדין מומר לחלל שבת כדין גוי שאסור להנות ממלאכתו במוצאי שבת, מחשש שמא יאמר לו גם בפעם

אחרת לעשות לו חילול שבת, שהרי יודע שיציית לו, ולכן יש להחמיר. ועוד, שנוגע לאיסור לפני עור ולאיסור מסייע בידי עוברי עבירה.

ומכל מקום בשעת הדחק שיש נחיצות מאוד לנסוע תיכף במוצאי שבת, יש לסמוך על דברי המהרש"ם, שהתיר מיד במוצאי שבת להשתמש באור שההסקה שלו נעשית בשבת על ידי יהודים, מפני שמשערים שיעור ההדלקה של החשמל שהוא "רגע", ולא משערין שיעור כל ההסקה, מפני שהיא רק הכשר כדי ליצור את החשמל, אבל בעצם ההדלקה פנים חדשות באו לכאן. וגם בנידון דידן היציאה בשבת מתחנה מרכזית היא רק הכשר בלבד, ולכן במקום צורך ובשעת הדחק יש להקל. ע"כ.

וגם הגאון רש"ז אויערבך זצ"ל בספר שולחן שלמה (סימן שז אות ח) העיר, דאף אם מותר לנסוע במוצאי שבת באוטובוס שחילל שבת, מכל מקום יש בזה ביזוי לשבת, ששומר תורה נוסע בתחילת מוצאי שבת, וגם גורמים בכך חילול שבת בזה שנוסעים מיד במוצאי שבת. ע"כ.

וכן תחזה בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (ח"ג סימן מה), שגם כן פסק שראוי להחמיר בזה, משום שמסייע בעקיפין לחילול שבת, וגם יש בזה חילול ה' שרואים אותו עולה מיד במוצאי שבת לאוטובוס שחילל שבת, ומכל מקום במקום צורך יש להקל. עכת"ד. וכן כתב להחמיר בספר תורת השבת (פרק ח אות כ). ע"ש.

אומנם בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סימן מח) כתב, דהיות ותחילת יציאתו של הנהג בשבת היא לא בשביל אותם שומרי שבת שמחכים לו לנסוע במוצאי שבת, אלא בשביל אותם רשעים כמותו, שבאים לאותו מקום כדי לנסוע בשבת, באופן שלאלה הבאים לתחנה כדי לנסוע במוצאי שבת, אין להם חלק בחילול שבת שעשה עבור הנוסעים שנסע עבורם, לכן לא שייך להחיל עליהם לאו דלפני עור ולא איסור מסייע.

ואף על פי שנהנים מחילול שבת, אין זה נחשב להנאה, שהרי אין לנוסע שום הנאה מהפעולה שעשה הנהג בשבת, כי כעת אי אפשר לנוסע להנות מפעולת הנסיעה שהיתה בשבת, ודרושה עוד פעולה של נסיעה של היתר במוצאי שבת. ואם כן, הנוסע נהנה רק במוצאי שבת מהאוטובוס, ופעולת הנסיעה בשבת היא רק הכשר, ולכן שרי. ומכל מקום סיים שגם אם אין איסור בדבר, על כל פנים משום גדר מחאה ומגדר מילתא, אשרי המחמיר. ע"כ.

ורואה אנכי שגם בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן כ), ובשו"ת אז נדברו (ח"ה סימן יז) כתבו להקל בזה, וכן ראיתי בשו"ת עטרת פז (א/א סימן יג) שהאריך הרחיב בדין זה, והעלה שיש להקל לנסוע באוטובוס מיד במוצאי שבת, אף שלא במקום צורך, היות

ונוסעים אלו שעולים באותם תחנות שהאוטובוס מגיע אליהם לאחר צאת השבת, אינם מסייעים כלל בשעת מעשה העבירה, דאינם לא מתחילים ולא מסיימים בשעת העבירה, שהרי בתחילת הנסיעה שהתחיל מבעוד יום, היו רק מחללי שבת, ומתי שהנוסעים הדתיים עולים, כבר יצאה שבת. ובכהאי גוונא אף לדעת הכתב סופר ליכא משום מסייע. וגם לאסור מצד חילול ה' לא חיישינן, דאם כן אין לדבר סוף, ודיינו במה שאסרו רבותינו, והבו דלא להוסיף עלה. ע"ש.

ועל כל פנים, באופן שעל ידי כך שימנעו מלנסוע באוטובוס, יחדלו נהגי האוטובוס לחלל שבת, יש לאסור איסר בזה, כפי שיתבאר בס"ד בסעיף הבא.

כו. מפעל או חנות, וכן תחנות דלק העובדים בשבת, ראוי ונכון שלא לקנות מהם אף בימות החול, כדי שלא לחזק את ידיהם של עוברי עבירה, ומצוה גדולה לקנות ממקום שלא עובד בשבת, כדי לתמוך בו ולחזק את ידיו. והמיקל לקנות ממקומות שעובדים בשבת, יש לו על מה לסמוך.

אומנם אם יתכן שעל ידי שיפסיקו לקנות מאותו מקום, יאלץ בעל המקום לסגור את חנותו בשבת, יש להורות לרבים שלא לקנות משם, כדי לחזק את שמירת השבת, ולגדור פרצות ישראל.[26]

26. הנה הזכרנו לעיל דברי הכתב סופר (סימן נ), שדן בענין פונדק של ישראל שמבשל בשבת במזיד, האם מותר לקנות ממנו במוצאי שבת. והעלה למסקנה, דאף באופן שבעל הפונדק אינו מבשל עבור אנשים מסוימים לדעתם ולרצונם, אלא מבשל בסתמא לכל מי שירצה לאכול, גם בזה יש מקום לאסור משום לפני עור, או משום מסייע לעוברי עבירה, שעל ידי שקונים ממנו, הרי זה מחזק את ידיו להמשיך לבשל בשבת. עכ"ד.

ולפי זה לכאורה גם בנידון דידן יש לאסור לקנות ממקום שעובד בשבת, מפני על ידי כך שרואה שאנשים רבים קונים ממנו, ואף אנשים ששומרים מצוות אינם נמנעים מלהיכנס לחנותו, הרי מסייעים לו בכך להמשיך בעבודתו בשבת.

וכן כתב בספר טובך יביעו (ח"ב עמוד קפ) בשם רבינו החזון איש, שהקונה ממפעל שעובד בשבת, עובר על שני איסורים. האחד, לפני עור, שהרי אם בעל המפעל החילוני היה יודע שהציבור לא ירכוש את מוצריו בגלל שעובד בשבת, יתכן שהיה נמנע מלחלל שבת. והאיסור השני: מסייע לעוברי עבירה, וראיה לזה מהא דאיתא בגמרא (מו"ק יז.) המכה לבנו הגדול, עובר משום לפני עור, מפני שבהכאתו, מעורר אצל הבן רצון שיעבור על כיבוד הורים. והוא הדין לגבי מי שקונה מהמפעל הזה, שמסובב רצון לבעל המפעל להמשיך לעבוד בשבת. ע"כ.

וראה גם בשו"ת נצח יוסף (ח"ב סימן מד) שכתב, שראוי לקנות רק בחנויות ותחנות דלק שאינם פותחים בשבת כדי לעודדם שימשיכו בשמירת שבת, ולא לסייע חלילה לעוברי עבירה. ואם ציבור גדול ידיר את רגליו ממקומות אלו בכל ימי החול, יתכן שירגישו בחיסרון הקונים, וירגישו בטעותם ולא יחללו שבת, כפי שמצינו בכמה מקומות שהצליחו בדבר. ע"ש.

וראה עוד בספר תורת השבת (פרק ח אות כ בהערה) שכתב נמי, שהיו מפעלים שהפסיקו לעבוד בשבת, משום שנמנעו הרבה יהודים שומרי מצוות לקנות מהם. ולכן יש לפרסם מפעלים שמחללים שבת, כדי שלא יקנו מהם, ועל ידי זה אפשר שימנעו מחילול שבת. ע"כ.

איברא, דעדיין יד הדוחה נטויה לומר שיש מקום להקל בזה, על פי מה שכתב רבינו החח"ם בספרו שדי חמד (מע' ו כלל כו אות י), שלדעת הרבה מן הפוסקים, אינו עובר על "לפני עור" בדבר שהוא ספק, כאשר תחזה שם בנועם שיח דברי קדשו. ואם כן, בנידון זה שאין ידוע לנו אם בעל המקום יפסיק לעבוד כשלא נקנה ממנו, או לא, הוי הדבר בגדר ספק, ויש מקום לסמוך על דעת הפוסקים המקילים בזה.

ועוד ראתה עיני בשו"ת מנחת יצחק חלק ג' שעמד על מדוכה זו, וכתב שיש צד להקל על פי מה שכתב השיטה מקובצת, שאדם הגורם לחברו שיעשה איסור, אינו עובר על לפני עור. ועוד, דהכא הוי רק מוסיף על האיסור, דהיינו שגורם לו שיעבור על עוד איסור נוסף, אבל גם בלעדינו היה עובד בשבת, שהרי ישנם עוד אנשים שיקנו מבלעדינו. ולכן אם לא עושה בעל המפעל פעולה מיוחדת בשבילנו דווקא, אלא לכל מי שיחפוץ, אין למחות במקילים לקנות משם. עכת"ד.

ויש להוסיף על זה את שכתב בשו"ת עמק תשובה (חלק א סימן יד), שאין מצווים להפריש מומר שעובר עבירות בכוונה, שהרי יצא מכלל ישראל, והרי הוא כעכו"ם לכל דבריו, ואם מוחין בידו, הוא לועג ועושה דווקא. וכתב הריטב"א, שמומר הוא משורש נחש צפעוני ולא מזרע אברהם, וכן מבואר בזוהר הקדוש שהם משורש ערב רב. ולכן אין שום סברא שיהיה שייך בהן הפרשת בית דין. ע"ש. ולפי זה יש להקל בנידון דידן, מפני שאין אנו ערבים למעשיו של בעל החנות המומר.

וכן תחזה בספר מנוחת אהבה (חלק א עמוד תר) שפסק, שבאופן שאפילו שלא נקנה מהם, לא יחדלו מלעבוד בשבת, כגון שיש להם קונים אחרים שקונים אף בשבת, יש להקל בזה. אבל בלאו הכי אין להקל בזה. ע"ש. וראה בשו"ת שער שמעון אחד (חלק א סימן נג), שהתיר לקנות סוכר ממפעל שמיצר סוכר אף בשבת, מכיון שיש ספק אם

הסוכר שקונה מיוצר בשבת, וכתב שם, שכן הסכים מרן הגר"ע יוסף נר"ו. וכן כתב בילקוט יוסף (ד/ג עמוד קה). ע"ש.

כז. פיטנים וזמרים שרוצים להוציא דיסק, מעיקר הדין מותר להם לעשות כן, ואינם צריכים לחשוש שמא יכשלו אנשים שאינם הגונים בשמיעת קלטות אלו בשבתות וחגים. ומהיות טוב, יכתבו על גבי הקלטת שאסור להשמיע בשבתות וחגים.[27]

27. הנה בשו"ת יביע אומר (ח"ג סימן טו אות ו) כתב מרן פאר הדור שליט"א, דלא אריך למעבד הכי, משום דחישינן לתקלה שיגיעו תקליטים אלו לידי אינשי דלא מעלו, וישתמשו בהם שלא לשמחת מצוה לשחוק וקלות ראש. וביותר יש לחוש שישתמשו בהם בשבת וחגים. ועוד יש לחוש שמא ברשות השידור ישמיעו אותם בשבת כפי שמצוי בעוון הרבים. עכ"ד.

אולם כבר העיר על כך בשו"ת יפה מראה (סימן ז) שאזלינן בתר רוב הימים, ולכן יש לומר שהקונה ישמע דווקא ברוב ימי החול ולא בשבת. ועוד יש להסתפק דאולי לא יקנו חילוניים את הקסטה, ובספק, לא חיישינן ללפני עור. וקיימא לן שאין גוזרים גזרות מדעתנו, ולכן העיקר להקל בזה, והמחמיר לרשום שלא להשמיע בשבתות וימים טובים, תבוא עליו הברכה.

כח. מכונות של מוצרי מאכל ומשקה המונחות ברחובות, ופועלות על ידי הכנסת כסף למכונה, יש לנתקן מערב שבת, כדי שלא יכשלו בהן בני אדם [במקום שרובם יהודים].

ואם קשה לעשות כן, יש אפשרות להקל בזה במכונות שעובדות ללא חשמל, על ידי עשית תנאי מערב שבת, שיתנה: א). שמתכוין להקנות מערב שבת את כל המוצרים שיקנו בשבת. ב). שאינו מתכוֵן לזכות בכסף שנכנס למכונה בשבת, אלא רק במוצאי שבת, ואזי יכול להקל בזה.[28]

28. הנה טעם האיסור להשתמש במכונות אלו בשבת [גם כשלא עובדים על ידי חשמל אלא בהכנסת כסף וסיבוב הכפתור], הוא משום מקח וממכר. ומבואר בדברי רש"י בביצה (לז.), שטעם האיסור של מקח וממכר בשבת, משום שנאמר "ממצוא חפציך ודבר דבר", אי נמי מחשש שמא יבוא לידי כתיבה בשבת. ע"ש. וכן נפסק בשלחן ערוך (סימן שו סעיף ו), שאסור בשבת למכור בין בפה בין במסירה.

לפיכך גם בנידונינו יש לאסור העמדת מכונות אלו בשבת, כדי שלא לגרום מכשול ליהודים שיקנו בשבת ויעברו על איסור קנין בשבת. וכן כתב בספר עצי הלבונה (סימן כח), שיש בזה משום איסור מקח וממכר בין על הלוקח ובין על המוכר, ויש לאסור

על ישראל להניח מכשיר זה ברחובות העיר, משום שלא ימלט שלא יקנה אחד בשבת, וכליו של אדם קונים לו מדין חצר, ונמצא מכשיל ונכשל בקנין בשבת. ע"כ.
וכן כתב לאסור בשו"ת שבט הלוי (חלק ה סימן כח), משום דהוי בגדר שכר שבת, וידוע דשכר שבת אסור אפילו אם אין כאן מעשה איסור שבת כלל, ולכן אסרתי להעמיד מכונות לסוכריות וכדומה, דסוף סוף ריוח שבת הוא נוטל. עכת"ד.
ובמשים חפשי מצאתי בשו"ת באר משה (חלק ו עמוד רנה), שהביא דברי המהרש"ג, שנשאל גם כן על מכונה שעומדת ברשות הרבים, ובשבת יבואו גויים או ישראלים רשעים, ויקנו מוצרים מהמכונה, האם יש בזה משום מקח וממכר בשבת או לא?
והשיב, שכיון שהמכונה עומדת ברשות הרבים, נראה להקל, דהנה מבואר בגמרא שבת (י"ח), דלבית הלל מותר לפרוש מצודה מבעוד יום, אף שתצוד בשבת, מפני שמלאכה הנעשית מעצמה בשבת, מותרת, אף על פי שהוא עשה פעולה לזה מערב שבת. ועוד, דמאחר שבעל המכונה שם את המוצרים בימות החול, ואינו קובע זמן כלל על שבת, ואינו יודע כלל אם יבואו לקנות בשבת או בחול, בודאי אין שום איסור לישראל להניח בתוך המכונה מוצרים, אף שיקנו אותם בשבת. וסיים, שאם המכונה ברשות הרבים אכן יש להקל בזה, ואם לאו, יש לאסור. ע"ש.
ומבין ריסי עיניו ניכר, שיש מקום להקל גם במכונות שמונחות ברשות הרבים בעיר שרובם ישראלים, ויתכן שסמך סמיכה בכל כוחו על דברי השפתי כהן ביורה דעה (סימן קנא) דבמומר ליכא איסור לפני עור ומסייע.
אולם אין הדבר כל כך פשוט להקל בזה, כיון שרבו החולקים על דברי הש"ך, וכבר כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן לג), דאף על פי שלהלכה נראה להתיר בנידון זה, למעשה צריך מתינות. ובפרט בארצנו הקדושה שרובם ישראלים, ויכולים להיגרם כמה קלקולים של מקח וממכר, והוי מסייע בידי עוברי עבירה. ולפעמים הוי לפני עור ממש, באופן שהקונה לא יכול לקנות דבר זה במקום אחר. עכ"ד. וכן כתב לאסור בילקוט יוסף (ד/א עמוד פד).
ועל כל פנים במקום שקשה הדבר לנתק מכונות אלו, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן לג), שמועיל לעשות תנאי כפי שכתבנו למעלה, משום שבכהאי גוונא אינו גורם חילול שבת לשום יהודי. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת הר צבי (שבת דף קמח:), ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן סז), ובשו"ת שבט הלוי (חלק י סימן נז), ובשו"ת אבני ישפה (חלק א סימן נ). וברור הדבר, שתנאי זה לא יעזור במכונות שעובדות על ידי חשמל, מכיון שגורם במכונות אלו לחילול שבת, ליהודים הקונים בשבת.

פרק ז' - מועדים

פורים

א. מותר לשלוח בפורים משלוח מנות, לאדם חילוני שאינו מברך על המאכלים והמשקים, ואין השולח עובר בכך משום לפני עור. ומכל מקום, טוב ונכון שיכתוב על דף את נוסח ברכות הנהנין, ויצרף זאת למשלוח מנות, ויתכן שעל ידי כך יגרום לחבירו שיברך.[1]

1. כתב מרן בשולחנו הטהור (סימן קסט ס"ב), שאסור ליתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך, והרמ"א שם בהגה כתב, שיש מקילים אם נותן לעני בתורת צדקה.
והסביר שם המשנה ברורה (ס"ק יא) דלא מפקעינן מצות צדקה בגלל החשש שלא יברך. אבל אם יודע שבודאי לא יברך, אין ליתן לו אף בתורת צדקה. וכן כתב שם כף החיים בשם השל"ה, שאם יודע בברור שלא יברך, אין ליתן לו אף בתורת צדקה, משום לפני עור. ע"ש. ולפי זה גם בנידון דידן אף שמתכוין לשם מצוה, אין לתת משלוח מנות לאדם שבודאי לא יברך על האוכל והמשקה.
ומיהו כתב בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (ח"ג סימן נד), דכיון שעצם הדבר הוא היתר, והבחירה אם לברך או לא, נתונה ביד המקבל, אין על הנותן שום אחריות. ומה שאסרו לתת צדקה לעני כשאינו מברך, כל זה דווקא לתת לו בידיים שיאכל עתה מיד, מה שאין כן אם שולח דברי מזון המותרים באכילה, יש להקל, כיון שיאכל את המנות לאחר זמן. וצירף גם דעת השרידי אש (ח"ב סימן נז) שכתב לחלק בין מזיד שאינו מברך, לבין אותו שאינו מברך משום שאינו יודע כיצד לברך, דבכהאי גוונא יש יותר להקל. ע"ש.
וראה בספר ועלהו לא יבול (חלק א עמוד קו), שדעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שמצוה לתת משלוח מנות לעולים מרוסיה אף שלא יברכו, מפני שהדבר גורם לקרוב לבבות למצוות. ע"כ. וראה עוד בספר חשוקי חמד (מגילה עמוד שז), ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ח סימן עד).

ימי ספירת העומר

ב. מנהג ישראל שלא להסתפר בימי העומר, כדי להשתתף בצער על מותם של תלמידי רבי עקיבא, שנפטרו בימים אלו. ולכן אין לִסְפַּר לספר יהודים בספירת העומר, כדי שלא לסייע בידי עוברי עבירה.
אולם סְפַּר המקל לספר יהודים בימי שישי של ימי ספירת העומר לכבוד שבת, וכן בראש חודש אייר, יש לו על מה לסמוך, והמחמיר תבוא עליו ברכה.[2]

2. הנה נודע בשערים מה שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן תצג סעי' ב'-ג') שנוהגים שלא להסתפר עד ל"ד לעומר בבוקר, ואותם שנוהגים להסתפר בראש חודש אייר, טעות הוא בידם. ע"ש. ולפי זה, אותם הנוהגים להסתפר בראש חודש ובערבי שבתות של ימי הספירה, הרי הם עושים נגד דעת מרן שקבלנו הוראותיו, ולכן אין לספר אותם בימי הספירה כדי שלא לסייע לעוברי עבירה. וכן מבואר בשו"ת שואל ונשאל (ח"ג סימן צ), ובשו"ת שערי עזרא (בצרי ח"א סימן ל).

וראה עוד בשו"ת יצחק ירנן (ח"ב סימן כז) שכתב, שגם מי שרגיל לגלח זקנו בכל ערב שבת, אין להורות לו היתר לגלח בערב שבת בימי ספירת העומר. ועיין לגאון רבי יצחק נסים בשו"ת יין הטוב (חלק ב סימן יא), מה שכתב לחכם אחד שרצה להתיר להתגלח ולהסתפר ביום העצמאות. ע"ש. וראה עוד בשו"ת ישכיל עבדי חלק ו (סימן י).

גילוח ותספורת בראש חודש אייר

ברם, עיני צופיה בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תרפז) שכתב : שאלת ממני על מה שנהגו להסתפר בראש חודש אייר, אם הוא מנהג הגון או לא. תשובה: אנא עבידנא עובדא בנפשאי, ואני מסתפר כל ראש חודש ניסן וראש חודש אייר, וכן נהגו רוב העולם. והטעם, כיון שראשי חודשים אסורים במספד ותענית, אין אבלות זה שהוא תלוי במנהג נוהג בהם.

ומה שכתב בבית יוסף שמנהג זה הוא בטעות, אינו נכון כלל, שאפילו לדידן שאין אנו נוהגים איסור התספורת אלא עד ל"ג לעומר, מכל מקום ראש חודש אינו בכלל האיסור, שהרי עיקר איסור התספורת אינו מן הדין אלא מנהג, ואתי מנהג ומבטל מנהג בטעמא כל דהו.

ועוד יש טעם להקל, מפני שיש צער בגידול השער למי שרגיל להסתפר, ולא עדיף האי מנהגא ממצות עשה דסוכה, דקיימא לן מצטער פטור מן הסוכה [א"ה: לכאורה יש להקשות על זה, דאין לדמות האי מילתא לסוכה, דשאני מצות סוכה שנאמר בה תשבו כעין תדורו, ולכן אדם שמצטער, פטור מסוכה, דתו אין זה כעין תדורו. מה שאין כן בשאר מצוות, גם המצטער חייב בהם. ושו"ר שכיוצא בזה העיר בשו"ת חזון עובדיה (חלק א עמוד נו), וכתב לישב, שדבר שהוא מנהג, שפיר מדמינן ליה לסוכה. ע"ש].

ועוד ראיתי כמה קהילות שלא נהגו מנהג זה, ומסתפרים בכל שבוע כפי מנהגם לכבוד שבת. וכיון שאין מנהג זה קבוע בכל ישראל, אף על פי שאותו מנהג שנהגו להסתפר בראש חודש אייר לא יהיה מנהג כלל, נקטינן כוותיה, דהוי מנהג ממוצע ומינה לא תזוז.

עכ"ד. וכן הביא בספר כף החיים (שם ס"ק מ) שמהר"ם לונזאנו כתב, שמנהג הגון הוא להסתפר בר"ח אייר, וכן כתב הרב פחד יצחק, ועוד. כיעו"ש.
ואנכי הרואה בשו"ת תפלה למשה (ח"ב סו"ס יז) שכתב, דאולי גם מרן הבית יוסף שכתב טעות הוא בידי המסתפרים בראש חודש, זהו משום שראה שרוב העולם אין נוהגים כן. אבל בהגלות נגלות דברי הרדב"ז שכן נהגו רוב העולם במקומו, אם כן אפשר שגם מרן ז"ל היה מוצא להם סמך להקל. ולכן אף על פי שהעיקר כדעת מרן שאין להסתפר בראש חודש אייר, מכל מקום אין למחות בחוזקה בנוהגים להקל. ע"כ.
ולפי זה יש לומר, שמאחר שהנוהגים להסתפר בראש חודש יש להם על מה לסמוך ואין מוחין בהם על כך, לפיכך סָפַר המיקל לספר בראש חודש, אין למחות בידו, כיון שאינו מכשילם באיסור, וגם אינו מסייע להם בדבר עבירה.

גילוח ותספורת בערב שבת

ולענין תספורת ביום שישי, הנה בדברי הרדב"ז מצינו שיש מקומות שנהגו להקל בזה. וכן מבואר בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סימן עו) שתספורת בעומר מותרת לכבוד שבת. ויסוד היתרו בנוי על כך, שמנהג שאין לו עיקר מהש"ס, אין בכוחו לדחות עשה שמדברי נביאים ["וקראת לשבת עונג"], כי יש צער לאדם על ידי השיער. והביא שם סיוע מדברי הרדב"ז הנ"ל. ע"ש.
וכן ראיתי בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סימן קכו), שהתיר לאותם שלא הספיקו להסתפר קודם ספירת העומר, ושערותיהם גדולות ביותר, להסתפר ביום שישי לכבוד שבת, ואפילו אם אין דרכו כל השנה להסתפר ביום שישי, הכא שרי. ודין כבוד שבת לא יזוז ממקומו מפני מנהג שנהגו לא להסתפר. וחיזק שם את דברי המהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק (הנ"ל), דסבירא ליה דמעולם לא עלה על דעת חכמים לפגום בכבוד שבת בשביל מנהג זה, ומצוה להסתפר משום עונג שבת. עכת"ד.
וכן בקדש חזיתי בספר ילקוט יוסף (ח"ה עמוד תלא), שאחר שהביא דברי הרדב"ז הנ"ל כתב, שיש אומרים שאם מצטער הרבה כשאינו מגלח בעומר, יש להקל לו לגלח בכל ערב שבת לכבוד שבת, שבאיסור שאינו אלא מתורת מנהג, אפשר להקל במקום שיש צער. ע"ש.
ועל כן נראה, שסָפַר המקל לספֵּר גם בערב שבת, יש לו על מה לסמוך, מפני שאותם שבאים להסתפר מחמת ריבוי שערותיהם, יש להם צער מריבוי השער כפי שהמציאות מוכיחה, ואם כן נמצא שהסָפַר לא מכשילם בכך. והצעתי הדברים לפני מורינו ראש הישיבה הרב יצחק יוסף שליט"א, והסכים עימנו להקל.

לעבוד במספרה בימי ספירת העומר

הנה נשאלתי מאת הסָפַר החשוב אוהב תורה ולומדיה ר' גולן פקס הי"ו, האם מותר לו לעבוד בימי ספירת העומר, ולספר אנשים שאינם שומרים מצוות. או שיש איסור לספר אנשים אלו בימי הספירה, משום לפני עור לא תתן מכשול.

ומצאתי לו בס"ד כמה צדדים להקל בזה. א'. דהנה בשו"ת אגרות משה חלק ד (או"ח סימן קב) נשאל האם מותר להתגלח בימי הספירה במקום שעלול להגרם לו הפסד אם לא התגלח. והשיב, שאם עוסק באיזה מסחר שאם לא יספר את זקנו בימי הספירה, יהיה לו הפסד ממון, אז מותר להתגלח, כי לא נהגו בזה במקום הפסד. ע"כ.

ומאחר שיש לסָפַר מקום לתלות שאותם שבאים להסתפר אצלו, מוכרחים להסתפר מפני שאם לא הסתפרו, יכול להיות שיגרם להם הפסד במקום עבודתם [שהרי הרבה מקומות עבודה דורשים מהעובדים שיתגלחו ויסתפרו], לפיכך אין איסור לספר את הלקוחות, כפי שכבר נתבאר בס"ד בכללים שבפתיחה.

ומה גם שיש מקום לתלות, שאותם שמסתפרים הם אבי הבן, או סנדק, או מוהל, שמותר להם להסתפר בימי הספירה, כמבואר ברמ"א (סימן תצג ס"ב). או שהיה חולה ולא היתה לו אפשרות להסתפר לפני העומר, שרשאי להסתפר בעומר, כמבואר בשו"ת אור לציון חלק ג (עמוד קפה).

סיבה שניה להקל בזה, על פי מה שכתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן ו), בענין מקום שהרבה מישראל נכשלים שם בעוון גילוח הזקן בתער, ולא אבו שמוע לקול מורים, ורצו רבני העיר לתקן להתיר להם גילוח בימי העומר, כדי שיקבלו עליהם להמנע מגילוח הזקן בתער, האם אפשר להקל בזה או לא.

והשיב, שאף על פי שגדול כח המנהג, וכבר פשט המנהג שלא לגלח בימי העומר, מכל מקום בכהאי גוונא שאינם מקבלים עליהם שלא יגלחו הזקן בתער אלא על ידי ביטול המנהג של איסור גילוח בימי הספירה, שפיר דמי לבטל המנהג, שהוא איסור קל, על מנת למונעם מאיסור חמור של גילוח הזקן בתער. ע"ש. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ו (יו"ד סימן ג), ובשו"ת מענה לשון חלק א (סימן ל).

ולפי זה אמרתי לסָפַר הנ"ל, דמאחר שאותם שמסתפרים בימי הספירה, בדרך כלל הם אנשים שאינם שומרים מצוות, והוא מקפיד שלא לגלח להם את פיאות הראש בתער, ואם לא יפתח את המספרה במשך כל ימי הספירה, עלולים אותם אנשים ללכת להסתפר במספרה אחרת, ויתכן מאוד שיספרו אותם בתער או כעין תער, ויעברו בכך

על איסור תורה, ולכן כדי להצילם מאיסור חמור, יש מקום לבטל מנהג זה שלא לספר בימי הספירה.

ג. מותר לספֵּר ילדים קטנים שעדיין לא הגיעו לגיל שלוש עשרה שנה, בימי העומר. וכל שכן שמותר ומצוה לספר ילדים בני שלש שנים ביום ל"ג בעומר, אף שמנהג הספרדים שלא להסתפר לפני ל"ד בעומר.[3]

3. כן כתב בשו"ת אור לציון חלק ג (עמוד קפד), וטעמו משום שמעיקר הדין אפילו אבילות על אב ואם אינם חייבים, ולכן כאן שאיסור תספורת הוא רק משום מנהג, ודאי שאין לאסור לספר קטנים בימים אלו.

צום ובין המצרים

ד. יש אומרים שאין לבעלי מסעדות וקיוסקים לספק מצרכי מזון לאוכלים ושותים שם ביום התענית, אלא אם כן ידוע להם שאותם אנשים הם חולים שפטורים מהצום. ואפילו אם יש עוד בעלי מסעדות חופשיים שמספקים מצרכי מזון ביום התענית, אף על פי כן החרד לדבר ה' ימנע עצמו מזה.

אולם באופן שיש לחוש שאם אותו אדם לא יפתח בימי הצום את המסעדה, קיים חשש שאנשים יקנו אוכל ממסעדה שאין לה הכשר כדין, המיקל בזה, יש לו על מה לסמוך.[4]

4. הנה בספר ילקוט יוסף (חלק ה עמוד תקל), פסק להחמיר בדין זה, וכתב, דאף שהיה מקום להקל בזה על פי מה שכתב הגרי"ס מרגליות, דלא מקרי מסייע ידי עוברי עבירה אלא במסייע בגופו או בממונו בדרך שאלה, אבל במוכרו לגמרי, לא מקרי מסייע ידי עוברי עבירה, שהרי קיבל דמים ומוכר לגמרי, וברשות לוקח קאי. ועל פי זה למד להקל לבעלי מסעדות למכור לאכול ולשתות לבאים שם, אף שאוכלים בלי נטילה ובלי ברכות. ואם כן לכאורה הוא הדין בנידון דידן שיש להקל בזה.

אכן כל זה באופן שיוכלו להשיג את המאכל אצל עכו"ם, אבל אם יכולים להשיג את האוכל אצל ישראל אחר, חשיב קאי בתרי עברי דנהרא, ועובר בלפני עור דאורייתא, ולכן אף אם יש עוד מסעדות של יהודים שפותחים בימי הצום, לא מהני ההיתר הנ"ל. עכ"ד. ולי התלמיד נראה להעיר על דבריו ממה שכתב בשו"ת תורת חסד מלובלין (או"ח סימן ה), דנשאל שם על דבר הבתי משקאות שנותנים לאכול ולשתות במחיר לכל הבא אליהם, ורבים אוכלים בלא נטילת ידים וברכת המוציא, האם יש על בעל הבית חשש איסור משום לפני עור?

וציירף שם כמה וכמה צרופים להקל, וכתב, דיש אומרים שאין איסור מסייע [כשיכול ליטול את האיסור מעצמו] אלא באיסור דאורייתא, והסביר שמה שכתב הרמ"א (או"ח סימן

קסג ס"ב) דאסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום לפני עור, היינו רק כשנותן לו משלו במתנה, דאז הוי כמו תרי עברי דנהרא דאינו יכול ליטלו מעצמו ואסור. אבל כשקונה ממנו בכסף, כיון שיכל לקנות פת בכל מקום, אם כן ליכא איסורא כלל, ובפרט כשיודע בברור שאם יוכיח אותו לא ישמע לו.

ואף אם תרצה לומר דאפילו בכהאי גוונא איכא איסורא בשאר איסורים דרבנן, מכל מקום יש לחלק בין איסור דרבנן שאסרו בהחלט ויש תורת איסור עליו, ובין היכא שחכמים גזרו רק חיוב על האדם כמו נטילת ידים לאכילה, דאין על הפת שם איסור כלל. ובכהאי גוונא ודאי שרי. עכ"ד.

ועל פי זה כתבו כמה מן האחרונים להקל לבתי מלון ומסעדות למכור מאכל ומשתה אף לאותם שלא מברכים על האוכל תחילה וסוף, כיון שהאיסור הוא רק כשנותן בדרך מתנה, אבל בדרך מכירה מותר. (וראה מה שכתבנו בס"ד לעיל עמוד ? ומשם בארה), ואם כן הוא הדין בנדון דידן שיש להקל בזה מהטעם הנ"ל.

ומה שכתב בילקוט יוסף שיש להקל רק כשיש גוי שמוכר, במחילה מכת"ר לענ"ד אין זה מוכרח, מפני שרק באיסור דאורייתא כגון ריבית וכדו', כתבו הפוסקים להחמיר אף שיכול להלוות מיהודי אחר כפי שתראה בפתיחה, אבל במידי דרבנן יש להקל. ובפרט שכאן אין האוכל חפצא של איסור, אלא הזמן גורם לו להאסר.

ושוב ראיתי בספר דעת תורה למהרש"ם (סימן קסג ס"ב) שכתב, דכל מה שאסור להאכיל למי שלא נוטל ידיו, היינו דוקא כשנותן לו במתנה, אבל כשמוכר לו יש להקל, דאף על פי שגם כשיכול להשיג ממקום אחר איכא על כל פנים איסורא דרבנן של מסייע, מכל מקום הכא דאכילה ללא נטילה הוי מדרבנן, לא גוזרים גזרה לגזרה. ע"ש.

ואם כן הוא הדין בנידונינו דאיסור אכילה בצום הוי מדרבנן, יש להקל למכור אוכל בצום. ועוד יש לתלות שהקונה בימי הצום, הוא מהפטורים מהצום, [כגון שהרופא אסר עליו לצום, או יולדת תוך כ"ד חודש וכדומה], וקיימא לן דכל היכא שיש לתלות בצד היתר תלינן.

והראתי הדברים למורינו הרה"ג ר' חיים רבי שליט"א, וכתב לי, שיש לחוש על כל פנים לחילול ה' שיהודי מוכר אוכל בימי הצום ויהודים רבים אוכלים בפרהסיא ליד חנותו, ולגרום חילול ה' זה גם לפני עור. עכ"ד.

ואנא עבדא דאמרי, דאם לדין יש תשובה, שאין לנו לחוש לחילול ה', מפני שאין לדבר סוף, ואם באנו לאסור מצד חילול ה', אזי כל השנה יש לאסור למכור לחילונים שאוכלים

בפרהסיא ליד חנותו ללא נטילה וברכות. וכיוצא בזה כתב בשו"ת אז נדברו (ח"ה סימן יז). ע"ש.

ועל כל פנים באופן שעל ידי שיפתח בימי הצום, יציל רבים שלא יאכלו במקום לא כשר, נראה שיש מקום להקל אף לכתחילה, מפני שמצילים אותם מאיסור חמור יותר, ובאופן כזה לא נאמר איסור לפני עור, כמו שבארנו בס"ד בכמה מקומות. וכן כתב להקל בשו"ת ברכת אפרים (ח"א סימן יב).

וכיוצא בזה כתב מרן הראש"ל שליט"א בשו"ת יביע אומר (ח"ו חיו"ד סימן ג' אות ג') שבתי מלון שיש עליהם השגחה מהרבנות, ונותנים חלב אחר מאכלי בשר למי שרוצה בכך, אין להסיר מעליהם את ההשגחה, מפני שבהסרת ההשגחה, יש חשש גמור שיאכילו נבלות וטרפות למתארחים שם. ע"ש. ולכן נראה שגם בנדון דידן המקל אין מזניחים אותו, אף אם נוהג כן לכתחילה. וכן כתב בשו"ת דברי דוד (טהרני ח"ב סימן לח).

ה. מי שמתפרנס על ידי השמעת כלי נגינה בפני אנשים כגון "תקליטן" וכדומה, אף על פי שאינו יודע אומנות אחרת כדי להתפרנס ממנה, אסור לו לנגן בפני יהודים בימי בין המצרים, גם אם אותם יהודים אינם שומרים תורה ומצוות, מפני שמכשילם בשמיעת כלי שיר בימים אלו. ואם רוצה לנגן אצל גויים מותר עד לאחר ראש חודש אב.[5]

5. כן פסק מרן מלכא שליט"א בספרו הליכות עולם (חלק ב עמוד קלח).

ו. אף על פי שנהגו ישראל לא לאכול בשר לאחר ראש חודש אב, מותר לישראל בעל מסעדה כשרה לספק מאכלי בשר ללקוחותיו גם לאחר ראש חדש אב, אם יש חשש שאם יסגור את חנותו, ילכו לאכול במסעדה אחרת שאינה כשרה, ובפרט יש להקל בזה כשיש מקום לתלות שהלקוח אינו בקו הבריאות.

ועל כל פנים, אם ישנה אפשר להגיש ללקוחות בשר עוף, עדיף יותר שיעשו כן, מאשר להגיש להם בשר בהמה, מפני שעיקר השמחה היא על ידי בשר בקר.[6]

6. תורת המועדים הלכות בין המצרים (אות נה), וראה בשו"ת רבבות אפרים (חלק ב סימן קנח).

חול המועד

ז. חנויות שפותחים באיסור בחול המועד, אין לקנות אצלם בימי חול המועד משום איסור "לפני עור", או משום שמסייע לעוברי עבירה. אומנם בחנות גדולה כמו "המשביר לצרכן" וכדומה, מותר לקנות.[7]

7. כן הורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, והובאו דבריו בספר ועלהו לא יבול (חלק א עמוד קצב).

ט"ו בשבט

ח. כשעורכים מסיבת ט"ו בשבט לילדי ישראל, ורוצים לחלק להם מיני פירות כדי ללמדם סדר ברכת הפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ראוי להקפיד שלא יחלקו להם פירות שיש בהם חשש תולעים, כגון תאנים יבשות וכדומה, כדי שלא יכשילו את הילדים באיסור תולעים.

ולכן יש להקפיד לקנות את שאר הפירות מהמין המשובח שחשש התולעים בהם רחוק. ויודיעו לתלמידים שיבדקו את הפירות מתולעים, או שיתנו לאדם אחר לבדוק אותם עבורם.[8]

8. כן העיר בשו"ת עטרת פז (א/ב סימן ב), ואף שצירף כמה צדדים להקל, הן מצד שלא חשיב כספי ליה איסורא בידים, מפני שפירות אלו אינם מוחזקים בודאי בתולעים, ועוד, שמזהירים אותם שיבדקו את הפירות קודם אכילתם. מכל מקום יש להקפיד לתת להם פירות שלא שיך בהם כל כך חשש תולעים. כיעו"ש.

שער ההלכות - יורה דעה

פרק א' - כשרות

א. אשה מעוברת ומניקה, צריכה להקפיד מאוד שלא לאכול מאכלים שהכשרן מפוקפק, מפני שהאוכל שאוכלת בימי הריונה משפיעה על העובר, ואם אוכלת מאכלים שיש בהם חשש איסור, הרי היא גורמת לעובר להיות בעל תכונות שאינם הגונות, ומכשילה אותו בכך, ולכן תקפיד היטב על מה שמכניסה לפיה.[1]

1. כתב הרמב"ן באחד מאגרותיו על הקשר הקיים בין סוף פרשת שמיני לתחילת פרשת תזריע, שפרשת שמיני מסתיימת בדיני בהמות טמאות שרצים ורמשים האסורים לנו באכילה, ופרשת תזריע מתחילה בדיני טומאת איש והולדת זכר או נקבה. סמיכות זו של פרשיות התורה באה ללמדנו בדרך רמז, עד כמה עלינו להיזהר ממאכלים אסורים, שעלולים לגרום לכך שהולדות הנולדים לנו, יהיו חלילה פגומים בגוף ונפש. עכ"ד.

וראה עוד בכף החיים (סימן תריז ס"ק ג), שהזהיר את הנשים המעוברות שיקפידו לא לאכול מאכל שיש בו נדנוד וספק של איסור, כדי שלא לפגום בעובר. ע"ש. וראה בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן פג), שאשה שנאלצת לאכול מאכלות אסורות מחמת חוליה וכדומה, אם הדבר אפשרי עדיף שלא תניק את בנה כדי שלא תשפיע עליו לרעה. ע"ש.

וראה להרב פרי חדש (יו"ד סימן פא אות כו) שכתב: ולפי שבזמנינו זה אין נזהרים מעניינים אלו [של כשרות], רוב הבנים יוצאים לתרבות רעה, ורובם הם עזי פנים שבדור, ואין יראת ה' נוגעת בלבם, ואף אם יוכיחום על פניהם אינם מקבלים מוסר, ומי לנו גדול מאלישע אחר שלא יצא לתרבות רעה אלא מפני שאמו כשהיתה מעוברת בו היתה עוברת על בתי עכו"ם, והריחה מאותו המין שבשלו ונתנו לה ואכלה, והיה אותו הריח מפעפע בגופה כארס של נחש, ונפסק מוחו הטוב של הילד, והיה מתאוה לדבר עבירה, ועל זה דרש אלישע את הפסוק "טוב אחרית דבר מראשיתו", שאם מראשיתו הוא טוב, גם באחרית ימיו ישאר טוב כדאיתא בירושלמי במסכת חגיגה (דף ט).

ועל כן יש לנשים המעוברות והמניקות להיזהר מאכילת מאכלים שהכשרן מפוקפק, מפני שגם בזה יש חשש לאיסור לפני עור, כפי שהזכרנו בכיוצא בזה בכמה מקומות.

ב. אדם שאינו שפוי בדעתו ושִׁכלו קטן וילדותי, אסור להחטיאו, ולכן אין למוסרו למוסד של גויים, או למוסד שאין עליו השגחה והכשר כדין, מפני שמכשילים אותו באיסור מאכלות אסורות.[2]

2. כן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן סט). ועיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן פג) שנשאל אודות קטן שוטה רח"ל, שרוצים למסור אותו לבית חינוך של שוטים, והיות ומוסד זה מוחזק על ידי גויים, יאכילוהו שם נבלות וטרפות, האם מותר למוסרו לשם? והשיב, כי מעיקר הדין נראה שמותר למוסרו לשם על אף חשש זה שיאכילוהו שם נבלות וטרפות, דנהי נמי שאסור למספי לקטן איסורא בידים ולכאורה המסירה של הקטן למקום זה נחשבת כספי ליה בידים, מכל מקום הרי על ידי שיחנכו אותו שם בדעת ובחכמה, יוכל בסופו של דבר לעמוד על דעתו, ולהגיע לכלל ישראל שיוכל לקיים את כל מצוות התורה, ולכן חשיב כספינן ליה איסורא בידים לצורך מצוה של חינוכו למצוות. אך כשיגיע לבן י"ג ויום, יוציאוהו משם.

אומנם זה מעיקר הדין, אבל כבר העידו קדמונינו ז"ל, שעל ידי מאכלות אסורות בנערות, מטמטם הלב, ומוליד לו טבע רע. ולכן עדיין אני אומר מוטב שיהיה שוטה כל ימיו, ולא יהיה רשע שעה אחת לפני המקום. עכת"ד. ומוכח מדבריו שאדם גדול אסור להשים אותו שם. וראה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן פח) שיצא לחלק בין שוטה מוחלט לאינו מוחלט. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת יחוה דעת (ח"ב סימן ו).

ג. אדם שקיבל מחברו מוצרים בהכשר לא מהודר, כגון הכשר "הרבנות", יכול לתת אותם למי שאינו מקפיד לאכול הכשר מהודר, ואין בזה חשש איסור של לפני עור, מפני שמעיקר הדין מוצרים אלו מותרים באכילה.

אבל אין לתת לחברו דברי מאכל שיש עליהם ספק אם הם כשרים או לא, ואפילו אם חברו לא מקפיד על אכילת מאכלים כשרים, אין לסייעו בכך.[3]

האם אפשר לסמוך על כשרות "רבנות"

3. בתחילת דברינו, יש להבהיר שאין לזלזל בהכשר של "הרבנות" ולפוסלה, וגם אדם שמחמיר ונוהג לאכול רק הכשרים מהודרים, אין לו לזלזל בהכשר שנותנת הרבנות.

וטעם הדבר מבואר בספר עבד לעבדי ה' (עמוד קי): א'. יש רבנויות שבהן נמצאים בני תורה חשובים ועושים כשרות למהדרין. ב'. גם סתם רבנות יש לה חשיבות, משום שיתכן שלולא הרבנות, מי יודע מה היו דוחפים באותם מאכלים, ובגלל השגחת הרבנות, מונעים מהם להכשיל יותר, ומשתדלים להציל מה שאפשר להציל, ואי אפשר לקרוא לרבנות "טרף", אלא צריך לומר שאנו מחמירים ומהדרין לאכול את היותר טוב והמהודר. עכ"ד. ודברי פי חכם חן.

ומאחר שמוצרים שהם בהכשר הרבנות אינם אסורים באכילה, מותר לתת אותם לאדם שאוכל הכשר "הרבנות". וכן כתב בשו"ת אבני ישפה חלק ד (סימן פח), וטעמו משום שאין איסור לפני עור או מסייע נאמר בדבר שיש מתירים אותו, כיון שאין כאן מכשול ברור ויש על מה לסמוך, ממילא אין לו שם מכשול. ולכן כיון שיש הכשר, הרי בודאי יש מי שמתיר, כי לא יתנו הכשר אלא במקום שיש איזו דעה שמתירה, ונמצא ששפיר יכול לתת לאחר שבלאו הכי אוכל דבר זה. והסכים לזה הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א. ע"כ.

וכן ראיתי לידידנו המנוח הרב דוד סימן טוב זצ"ל בספר "על פכים קטנים" (עמוד קט), שהביא תשובת הגאון רבי יוסף בר שלום נר"ו, שדווקא בדבר שהוא איסור גמור אמרינן "כיון דלדידך לא חזי לחברך נמי לא חזי", מה שאין כן אם הוא רק מחמיר לאכול הכשר מהודר, וחברו אינו מקפיד, ודאי שיתן לחברו אוכל זה ולא יזרקנו, מכיון שיש פוסקים שסוברים שגם הכשר רגיל כשר וטוב. ע"כ. וכן כתבו בשו"ת דבר יהושע (חלק ב סימן מ), ובשו"ת שבט הקהתי (חלק א סימן שעה). ע"ש.

וכיוצא בזה כתב בספר ילקוט אברך (תשנ"א עמוד רד) בשם מרן הגאון רבינו עובדיה יוסף שליט"א, שאין אדם רשאי לכוף את אשתו שלא תקנה מאכלי חלב של תנובה, כיון שבעצם יש השגחה, אלא שאינה מהודרת. ע"כ. וראה בספר אורחת רבינו הקהילות יעקב שהתיר לאכול מוצרי תנובה.

ועל כל פנים כתב הגר"ש חיררי שליט"א בשו"ת שערי צדק (ח"ב יו"ד סימן ד), שאם שכנו הביא לו אוכל, וחושש המקבל שלא הקפידו על כשרות המאכלים כראוי, אם לא

נעים לו שלא לקבל את האוכל, מותר לו לקבלו ואחר כך לזורקו, ואין בזה חשש בל תשחית, מפני שבל תשחית של הנשמה עדיף טפי.

ד. מנהג הספרדים ועדות המזרח שלא לאכול בשר שאינו "חלק", וכדעת מרן שקבלנו הוראותיו. ולכן יהודי ספרדי שקיבל בשר "כשר" שאינו "חלק", ויש לו חבר ספרדי שאוכל בשר "כשר", אין לתת לו את הבשר "הכשר", מפני שמכשילו בחשש נבלות וטרפות.[4]

אומנם אם שכנו אשכנזי, רשאי לתת לו את הבשר. וכן אם יש ברשותו בשר עוף בהשגחת רבנות מוכרת, והוא מחמיר שלא לאוכלו, מותר לו לתת אותו למי שנוהג לאכול עוף בהשגחת הרבנות, מפני שבעוף מקילים יותר מבשר בקר.[5]

4. איתא בגמרא בבא בתרא (כו.): רבא היו לו אילנות על מיצר כרמו של רב יוסף, והיו באות ציפורים, ויושבות על האילנות ואוכלות מהכרם, וגרמו הפסד לרב יוסף. ביקש רב יוסף מרבא שיקוץ את אילנותיו. אמר לו רבא: והרי הרחקתי את האילנות מהכרם ד' אמות כפי השיעור שנתנו חכמים במשנה. אמר לו רב יוסף: אין זה מספיק לשטתי, ולדידי צריך להרחיקם עוד, ולכן עליך לקוץ אותם כדי שלא יגרם לי הפסד. אמר לו רבא: אני לא קוצצם, מפני שאסור לקוץ אילני מאכל, ואם תרצה אתה לקוץ, כנס לרשותי ותקוץ. ע"כ.

וצריך להבין, אם אכן אסור לקוץ אילני מאכל גם בכהאי גוונא שמזיקים לאחרים, אם כן כיצד נתן רבא לרב יוסף רשות להכנס לרשותו ולקוץ את האילנות, והרי גרם לו להכשל באיסור השחתת אילני מאכל.

וראיתי לרשב"א שכתב בזו הלשון: אנא דלא סבירא ליה כפירושי דמר, לא קאיצנא, דאסור למקצייה מדרב. אבל מר דסבירא ליה דמדינא בעי למקצייה, זיל קוץ. עכ"ל. ומדבריו אתה למד, דאף שרבא סבר שאסור לקוץ אילן זה, מכל מקום כיון דרב יוסף סבירא ליה שהדבר מותר כפי שקיבל מרבותיו, אין על רבא איסור לסייעו בכך.

ומזה נלמד לשאר דברים, שאדם הסובר כדעת רבותיו האוסרים לעשות דבר מסוים, וחברו הולך כדעת רבותיו הסוברים שמותר לעשות דבר זה, מותר לאותו שאסור לו הדבר, לסייע לאותו שמותר לו, ואין בזה איסור של לפני עור לא תתן מכשול, וגם לא איסור מסייע בידי עוברי עבירה.

וכן ראיתי בשו"ת באר משה חלק ה (סימן קלה אות י - יא), דסבירא ליה הכי, ודחה שם את דברי שו"ת הריב"א (או"ח סימן יז) שכתב, דמי שנוהג חומרא בדבר אחד משום שחושש לדעת האוסרים, אסור לו להושיט את אותו הדבר למי שסומך על המתירים.

כגון הנמנע מלעשן טבק ביום טוב מפני שחושש למחמירים, אין לו לתת טבק למיקל בזה, כיון שלדעתו אסור לעשן ביום טוב. ואם עבר ונתן, עובר משום לפני עור לא תתן מכשול. וכתב על זה הרב הבאר משה (שם), שאין דבריו מוכרחים, וגם מדברי האחרונים מוכח שלא כדבריו, ויש להקל בזה. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת לב שמחה (או"ח סימן סג).

ולפי זה יש ללמוד, שספרדי הרוצה לתת בשר "כשר" לאשכנזי רשאי, דאף על פי שלספרדי אסור לאכול בשר "כשר", כפי שפסק מרן בשלחן ערוך (יו"ד סימן לט סעיף י), ועיין עוד במה שהאריך בזה בשו"ת יחוה דעת (ח"ג סימן נו). מכל מקום לאשכנזי היוצא ביד רמ"א [שהתיר לאכול בשר "כשר"] מותר הבשר באכילה, ולכן מותר לתת לו את אותו בשר. אבל לתת לספרדי, נראה שאין להקל אף שאותו ספרדי אוכל בביתו בשר "כשר", מפני שאנו הספרדים קבלנו הוראות מרן שלשיטתו בשר שאינו "חלק" חשיב כטריפה.

וחזות קשה הוגד לי בספר על פכים קטנים (עמוד ס) שכתב בשם הגר"א גרינבלט (מחבר שו"ת רבבות אפרים), שאסור לתת לחבירו בשר טריפה, אבל מי שאוכל בשר חלק וחברו לא אוכל, יכול לתת לחברו את הבשר שאינו חלק, כי הוא אינו מקפיד על בשר חלק. ע"כ.

והרואה יראה שלא כתב לחלק בין אשכנזי לספרדי. ואחר המחילה מכת"ר, לא ידעתי מדוע פסק להקל בזה, ולא חשש לדברי מרן דסבירא ליה דהוי כבשר טריפה. וכמו שהסכים לאסור לתת לחבירו בשר טריפה, כך היה לו לאסור נתינת בשר בקר "כשר" לספרדי, דלספרדי הוי כטריפה. [א"ה. כתב לי הגאון ר' חיים רבי נר"ו בגליון הדף, שיתכן שכתב כן לתושבי חו"ל, שבמקומות רבים בחו"ל (כגון במרוקו ויתכן גם בפרס), לא קבלו עליהם הוראת מרן השלחן ערוך, ונהגו לאכול אף בשר כשר, ויתכן שבאופן כזה יש להקל לתת להם. ועיין בשו"ת עמק יהושע מאמאן חלק ו סימן כט].

ומידי דברי בו, ראיתי בספר חלק הלוי (עמוד פא) ששאל את הגאון רבי מרדכי אליהו שליט"א, כיצד זה התיר לבחור ישיבה לאכול בשר לא חלק בישיבה, והרי בשר לא חלק הוא ספק טריפה לפי השלחן ערוך? והשיב, שבמקום שיש סברות המתירות, סומכים עליהם בשעת הדחק כמו הנ"ל. ע"כ. ושוב תמהני מנין יצא להני אשלי רברבי להקל נגד מרן הקדוש, שפסק בסכינא חריפא דהוי כבשר טרף.

וכעת נדפס שו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן קסט) וכתב, שהעירו לו כיצד נוהגים היתר בישיבות אשכנזיות, בדבר שאסור לספרדים, כגון סירכות, והרי נגרם לספרדים

שלומדים שם מכשול? והשיב, שהדברים הם הבל הבלים, שהרי בכל הישיבות אין אוכלים היום בשר עם סירכות, והכל גלאט כשר גם לספרדים. ולכן יכולים הספרדים לאכול שם ללא חשש. ע"ש. ומוכח שאם היה שם חשש של סירכות, היה אסור לספרדי לאכול שם. וברור.

ואל תשיבני ממה שכתב מרן מלכא בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן ג), שיהודי המתארח אצל חברו, ולא יכול לברר אם הבשר שהוגש לפניו הוא "חלק" או לא, יש להתיר לו לאכול. דהתם איכא ספק ספיקא להקל, דשמא הבשר "חלק", ואפילו אם הוא "כשר", שמא הלכה כהרמ"א שמכשיר בשר שאינו חלק. אבל בנידון דידן דליכא ספק ספיקא, אין להתיר. ובפרט לפי מה שכתב בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (ח"ג סימן נו) שרק בבשר שנשחט בחו"ל, ששם הבשר החלק והכשר נארזים עם חותמת "כשר", אז דווקא יש לתלות בספק ספיקא, אבל לא בבשר הנארז בארץ ישראל שאין לומר ספק ספיקא זה. ע"ש. ועיין עוד בספר כף החיים (יו"ד סימן לט ס"ק רכד), ובספר חשוקי חמד (פסחים רנג).

האם צריך הכשר מהודר בעופות

5. כן מתבאר ממה שכתב מהר"ח רבי שליט"א בספרו הנפלא עבד לעבדי ה' (עמוד פ), שיש לעורר בענין כשרות עופות למהדרין וכיוצא בזה, שכידוע מרן רבינו עובדיה יוסף שליט"א, מחמיר מאוד בענין הבשר לקנות אך ורק "בשר חלק" שאין בו סירכות כלל ועיקר, ומי שאוכל או מוכר בשר שאינו חלק, הרי הוא כמאכיל טרפות לישראל, והדברים ידועים ומפורסמים, ובפרט לנו הספרדים שהולכים בהוראות מרן הבית יוסף זיע"א.

אולם מעולם לא שמענו על עופות מהדרין שמרן שליט"א אוסר לקנות בהשגחה פלונית, וממליץ רק על השגחה אלמונית, כי באמת אם נחליט שבדיקת צומת הגידין והריאה וכיוצא בזה אין חובה לבדוק כל עוף ועוף, ממילא אין חובה לקנות דוקא עוף מהדרין של פלוני ואלמוני, ולשלם סכום גדול יותר, שלא כל אחד יכול לעמוד בו.

וכי ההידור בעופות אלו, זה יותר מההידור של פתיחת בקבוק בשבת, או עשיית קפה בשבת על ידי עירוי מכלי ראשון, או משימוש בדוד שמש בשבת? הרי גם בענינים אלו יש מחמירים מאוד ואנחנו מקילים, ולמה בכשרות עופות לא כך. וכנראה שהציבור הכללי שלא למד היטב את שרשם של הדברים, חושב שעוף לא מהדרין זה טרף כמו בשר שאינו חלק, ובאמת רב המרחק ביניהם.

וכמה פעמים נוצר קלקול גדול בשלום בית של המשפחה בגלל "הידורים" בכשרות עופות, ואחרון הכביד שבערוצי הקודש פוסלים השגחה פלונית וממליצים על אלמונית, והמאזינים היקרים חושבים שזה פסול, ואם היו מבארים מהו הידור ומהו חומרא, ובאיזה אופנים יש להקל, היה טוב מאוד. ולצערנו גם הכשרויות המהודרות כל אחד משבח את שלו בלבד. ודי למבין. ועצה טובה גם בזה - "עשה לך רב", שיפסוק לך בעניני כשרות, והעוף ירב בארץ. ע"כ. ודפח"ח.

לאכול תבשיל שהתבשל בו בשר שאינו חלק

וטרם אכלה לדבר, רציתי לסיים בחידוש שראיתי בקובץ בית הלל (תשס"ז עמוד קמט), שמצוי מאוד בפרט אצל בעלי תשובה, שמתארחים אצל קרובים לשבת, והתברר להם שהמארחים לא בישלו בשר חלק אלא כשר, וכעת אם לא יאכלו מהאוכל, עלול להגרם צער ועוגמת נפש למארחים [ולפעמים זה ההורים שעלולים להפגע מכך], ואם כן כיצד יש לנהוג.

וכתב שם הרב אבנר קבץ שליט"א, שיש לצדד להקל לאכול את שאר הדברים שנתבשלו עם הבשר, כגון תפוחי אדמה או אפונה וכדומה, בלי לאכול מהבשר, וזה בהסתמך על שני ספקות. א'. שמא עצם הבשר אינו טריפה אלא הלכה כהרמ"א שהתיר בשר שאינו חלק. ב'. ואם תרצה לומר שהוא טריפה, שמא טעם כעיקר הוא מדרבנן, ובדרבנן סמכינן על הפוסקים שהבשר הוא כשר לחלוטין. ומה גם שיש לומר שבשר שאינו חלק אינו אסור מתורת ודאי אלא מתורת ספק, שהרי מרן כתב שהמאכיל בשר "כשר" כאילו מאכיל טרפות, ומלשון "כאילו" משמע שאינו ודאי.

ה. מי שהציעו לו עבודה בקיבוץ חילוני להיות טבח של אנשי הקיבוץ, ולבשל להם מאכלות אסורות כפי שהם נוהגים לאכול, אין לו לקבל עבודה זו, מפני שמסייע בידי עוברי עבירה. ואף שיכולים להשיג נבלות וטרפות במקום אחר, גם באופן כזה אין להקל לו לעבוד שם.[6]

אולם מי שהציעו לו להיות טבח או מלצר במקום שמוכרים בשר שאינו חלק, מותר לו לקבל עבודה זו, ואין בזה איסור לפני עור לא תתן מכשול.[7]

6. כן פסק בספר ילקוט יוסף חלק י (כרך ג עמוד רא), וכתב דאף שאיסור דאורייתא של לפני עור לא תתן מכשול ליכא, מפני שיכולים להשיג נבלות במקום אחר, מכל מקום משום מסייע בידי עובר עבירה איכא.

7. משום שכבר נתבאר לעיל שבשר שאינו חלק אינו אסור מתורת ודאי אלא מספק, ולכן טבח או מלצר שמגיש לאנשים לאכול בשר "כשר", יש כאן ספק ספיקא, שמא

אין הבשר נחשב לטרף, ואפילו אם כן, שמא הלכה כהשפתי כהן וסיעתו (שהזכרנו בפתיחה עמוד) שבמומר אין איסור מסייע בידי עוברי עבירה, ומאחר שאותם אנשים אוכלים בשר כשר, הרי הם מומרים לדבר זה, ואין איסור להכשילם, ובפרט שיש אומרים שבמכירת איסור, לא נאמר איסור מסייע לעוברי עבירה כמבואר בפתיחה.

ויש להוסיף מה שראיתי בקובץ בית הלל (חלק א עמוד סא) הרה"ג רבי פסח פינהנדלר שליט"א (מחבר שו"ת אבני ישפה), שאין איסור לפני עור או מסייע, בדבר שיש מתירים, כיון שאין כאן מכשול ברור ויש על מה לסמוך, ממילא אין על הדבר שם מכשול. והסכים לזה הגאון בעל שבט הלוי שליט"א. ע"ש. ומינה נילף לנידון דידן. ושוב ראיתי שכן כתב להקל בנידון זה הרה"ג ר' יונתן חן שליט"א בספר נפש חיה (ח"א סימן קב).

ו. מוצרי מאכל שיש עליהם הכשר מטעם הרבנות הראשית, וכתוב עליהם "כשר לאוכלי חלב נכרי", כגון שוקולדים וחטיפים למיניהם, יש מתירים אותם באכילה, ויש מתירים, וראוי להחמיר שלא לאוכלם.

אומנם מי שקיבל מוצרים אלו, והוא מחמיר על עצמו שלא לאוכלם, אף על פי כן רשאי לתת אותם לאדם שנוהג לאכול אותם, ואין לחוש בזה לאיסור לפני עור, או מסייע לעוברי עבירה.[8]

8. מרן בשולחנו הטהור (יו"ד סימן קטו ס"א) כתב: חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, אסור, שמא עירב בו חלב טמא. היה חולב (הגוי) בביתו, וישראל יושב בחוץ, אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו, מותר, אפילו אם אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב. עכ"ל. וכתב שם הט"ז, שצריך על כל פנים להשגיח שהגוי לא יצא למקום אחר כדי להביא חלב טמא. ע"ש.

והנה כתבו האחרונים, כמה צדדים להקל כיום באכילת מוצרים שמעורב בהם אבקת חלב עכו"ם. א'. אין לחוש שעירב הגוי חלב טמא בבית חרושת גדול, בפרט שאין חלב טמא מצוי בנינו. ב'. חלב טמא הוא ביוקר יותר מחלב כשר, ולכן אין לחוש שיערבנו הגוי בחלב הכשר. ג'. מאחר שיש פיקוח ממשלתי על החלב שלא יערבו חלב טמא בחלב הטהור, ואותם שמערבים צפויים לעונש על הזיוף, יש מקום לומר שנחשב הדבר כאילו הישראל עומד על גביו ומשגיח שלא יערב חלב טמא, כמבואר בספר ילקוט יוסף (ח"ט סימן פא).

ואף שהיתה גזרת חכמים שלא לאכול חלב עכו"ם, ואם כן לכאורה אין לעקור תקנת חכמים בגלל צדדי היתר אלו. אולם כבר כתב בילקוט יוסף הנ"ל, שכל תקנת חכמים היתה דווקא על חלב בפני עצמו, אבל לא על תערובת של אבקת חלב שכבר נתערבה

במוצר שלפנינו. ולכן מאחר שנתברר שיש כמה צדדים להתיר חלב זה, המקלים בזה אין למחות בידם. אולם עם כל זה ראוי ונכון להחמיר בזה, ולקטנים אפשר להקל גם במיני מתיקה. ועיין עוד בשו"ת אהל יוסף (פריד סימן טו), ובשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (ח"ג סימן נה).

ומאחר שאותם המקילים לאכול מוצרים אלו יש להם על מה לסמוך, אין הדבר בגדר איסור, ולכן רשאי לתת להם מוצרים אלו, ועדיף שיתן אותם לקטנים.

[אף שבספר תשובות וביאורים לאדמו"ר מליובאוטיש (עמוד 245) כתב שחלב עכו"ם מעורר ספיקות באמונה, התם מיירי בודאי חלב נכרי, ולא באבקה שיש עליה הכשר מטעם הרבנות].

ז. בעלי חנות ירקות ראוי להם להזהר שלא למכור "ירק" שיש בו תולעים [כגון, חסה, פטרוזיליה, וכדומה], לאנשים החשודים לאכול את הירק ללא ניקוי מהתולעים, מפני שגורמים להם להיכשל באיסור אכילת תולעים, שהוא יותר גרוע מאיסור אכילת חזיר. ואותם המקלים למכור ירקות אלו, אין למחות בידם, מפני שיש להם על מה לסמוך. ועל כל פנים ראוי לכל ירא שמים, להביא לחנותו "ירק" ללא חשש תולעים כפי שמצוי כיום, ויזכה בכך את הרבים שלא ייכשלו באיסור חמור זה.[9]

9. ידוע הדבר ומפורסם הענין, שבכל סוגי ה"ירק" למיניהם ישנם כמה וכמה סוגים של תולעים, ועל כל תולעת עובר האוכל בחמשה או ששה לאוין ב"מ. וראה מה שכתב בספר בן איש חי (פ' צו אות כז) ע"ש.

וכתב בספר פלא יועץ (ערך בדיקה): כל אשר בשם ישראל יכונה, לא יאכל נבילה וטריפה או בשר חזיר וכדומה, אפילו יתנו לו כל כסף וזהב שבעולם. ואם ירצו להכריחו שיאכל, יהיה מוכן לסבול עונשים מרים עד מות, ולאה יעבור. ואם נתבונן, הרי באכילת נבילה וטריפה וחזיר, אין אלא לאו אחד, ובאכילת תולעת אחת יש חמישה לאוין, ובשרץ העוף שישה לאוין. נמצא שהאוכל בלי זהירות ובדיקה, במעט רגע אוכל 100 תולעים, ועובר על תילי תילים של לאוין בשאט נפש בלי שום הנאה כלל, וכל זה ממיעוט זהירות. ע"ש.

ומאחר שכך הם פני הדברים, יש להיזהר לכתחילה שלא למכור "ירק" כזה, לאנשים שיאכלו אותו ללא ניקוי יסודי מהתולעים, כדי שלא לגרום להם מכשול. ואפילו אם יש עוד ירקנים בסביבה שמוכרים "ירק", גם כן ראוי להחמיר בזה, משום שיש אומרים שגם בכהאי גוונא נחשב למסייע בידי עוברי עבירה, כמבואר בפתיחה.

ועיני צדיק תיראינה בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ג ח"ב סימן לב) שכתב, שמותר למכור מיני זרעונים שיש לחוש שמא הם בתוך שנתם ואין להם תקנה להוציאם מחשש

תולעים, לישראל החשוד לאוכלם ללא בדיקה, כל היכא דיכול לקנותם מעכו"ם, משום דהוי תולעים שאין איסורן אלא מדרבנן, דמן התורה בטלו בשישים, ובאיסור דרבנן לא שייך מסייע, ואפילו אם נאמר דשייך בזה מסייע, הני מילי בודאי איסור מדרבנן, אבל כשיש רק חשש שמא יש בהם תולעים, בכהאי גוונא יש להקל. ובפרט דהוי ספק ספיקא, שהרי מלבד זה, הרי מסופק הוא אם הם בתוך השנה או לאחריה, וגם יש לתלות שהקונה יבדוק. עכ"ד.

אתה הראת לדעת כמה צרופים וספקות עשה הרב ז"ל, כדי להתיר מכירת זרעונים שיש בהם חשש תולעים, אם כן בנידון דידן שבודאי יש ב"ירק" תולעים שאסורים מן התורה, ראוי ונכון להחמיר שלא למוכרו ליהודים שייכשלו בזה.

וכיוצא בזה ראיתי בספר הכשרות כהלכה (מהדורה שמינית, עמוד מד) שכתב, שבמקומות שאין הקונים מודעים לחובת ההכשרה של הבשר, או שהקונים אינם בקיאים בהלכות מליחה, חובה קדושה על הקצב או המשגיח להכשיר את הבשר לפני מכירתו, כדי שהקונים לא ייכשלו באכילתו ללא הכשרה. והביא שם מעשה באנשים יראי שמים שנכשלו באכילת בשר שאינו מוכשר בגלל חוסר ידיעה. ע"ש.

ברם, יש מקום בראש להקל בזה, על פי כמה צרופים שהזכרנו בס"ד בכללים שבפתיחה, הן מצד שאינו מסייע לו מיד בעבירה אלא לאחר זמן. ועוד, דיש אומרים שבישראל מומר לא חל איסור לפני עור ולא איסור מסייע. וגם אפשר לצרף דעת הרב פני משה, והכנסת הגדולה, והרב זרע אברהם, והרב בית המלך, והרב יד ימין, ועוד פוסקים (הו"ד בפתיחה), דסבירא להו דכל היכא שיכול להשיג את האיסור במקום אחר, תו ליכא איסור מסייע. ע"ש. ועוד איכא ספק אם יאכל ללא ניקוי, או דלמא ינקה אותו כפי שעושים כיום גם אנשים שאינם שומרים מצוות.

ויתרה מכך יש לומר, דאף אם לא ינקו אותם כראוי, מכל מקום כיון דהכא איכא צד היתר ל"ירק" [שעל ידי שמשרים את הירק בחומרי ניקוי יוצאים התולעים], לכן לא נחשב ה"ירק" לחפצא של איסור כמו יין לנזיר או כמו נבילה ובשר חזיר, ועל כן אינו עובר בכהאי גוונא על לפני עור. ודמי למי שמוכר אוכל לאדם שאינו מברך, שכתבנו בס"ד להקל בזה.

וכיוצא בזה חזיתי בספר ילקוט יוסף (ח"ח עמוד תנט) שכתב: מותר למכור בשר לא מוכשר, לישראל חילוני החשוד על אכילת בשר בלי להכשירו כדת, דמאחר והוא ספק אם יאכל הבשר על ידי בישול ויעבור איסור, או שיאכלנו על ידי צליה ולא יעבור איסור. וגם כן אינו נותן לו את האיסור בידים. וגם איכא ספק אם יכשל באיסור. ובצרוף דעת השפתי כהן שבישראל מומר ליכא לפני עיור, וגם בצרוף דעת הסוברים שבקנייה ליכא

לפני עיור, יש לסמוך להקל בזה. עכ"ד. ומזה נלמד גם לנידון דידן שיש למקילים על מה לסמוך. וכן מוכח ממה שכתב הרב ערך השלחן (יו"ד סימן קיז אות ב). כיעו"ש.
והראתי הדברים למורינו הרה"ג ר' חיים רבי שליט"א, וכתב לי שיש לצרף עוד צד להקל, דשמא הקונה יטחן את הירק או יבשל אותו. וכן בספר בן אברהם עשה בזה ספק ספיקא, שמא אין תולעים בירק, ושמא בבישול במרק מתרסקים, ולכן סמכו להתיר לטחון ירק שאינו גוש קטיף לאחר שטיפה היטב עם סבון, וזאת על פי הספק ספיקא הנ"ל. עכ"ד.

ח. אף שנתבאר שמעיקר הדין מותר למכור ירקות שיש בהם תולעים, מכל מקום יש להמנע מלמכור "כרובית", מפני שאי אפשר לנקותה מהתולעים על ידי מים וסבון.[10]

10.הנה עיקר הטעם להתיר הנאמר בסעיף הקודם, הוא משום שיש צד לומר שינקו את ה"ירק" מהתולעים, או יבשלו אותו, ואז התולעים ימחו ויתבטלו. אבל בכרובית שאין אפשרות לנקותה מהתולעים, ואפילו אם יבשלו אותה, עדיין התולעים חבויים בתוכה, ויתכן שנשארו שלמות, ולכן קשה מאוד להתיר לכתחילה למכור כרובית [אף על פי שיש כמה ספיקות וספיקי ספיקות להקל בזה במקום הצורך]. וכן העיר לנכון בספר משפטי התורה (ח"ב עמוד סה), ועיין עוד בשו"ת אבן ישראל (חלק ו סימן לא), ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן סא), ובשו"ת דברי דוד (טהרני ח"ב סימן יט), ובקובץ בית הלל (שנה א עמוד נד).

ט. מותר להחזיק חנות לחיות מחמד ולמכור שם אף בעלי חיים טמאים, ואין לחוש שתצא תקלה לאחרים על ידו, שהרי כל מה שאסרו לעשות סחורה בבעלי חיים טמאים [מחשש שמא יאכלם הקונה], היינו דווקא בבעלי חיים שעומדים גם לאכילה. אבל חיות מחמד, כגון תוכים ושפנים וכדומה, כיון שאינם עומדים לאכילה, מותר למוכרם.[11]

גידולי בעלי חיים טמאים ומכירתם

11. תחילה וראש יש לברר האם מותר לגדל בעלי חיים טמאים או לא: גרסינן במסכת בבא קמא (פ.) אמר רבי ישמעאל: מגדלים כלבים כופרים (קטנים וננסים הם. ויש אומרים כלבים גדולים של ציידים, ואין מזיקים. רש"י), חתולים, וקופין, וחולדות, וסנאים, מפני שעשויים לנקר את הבית (לצוד את העכברים. רש"י). ע"כ.
ומדברי רבי ישמעאל יש ללמוד, שמותר לגדל בעלי חיים טמאים אפילו רק כדי להשתעשע איתם, שהרי התיר לגדל כלבים ננסים שעומדים לשעשוע בלבד, כפי שמצוי כיום כלבים קטנים שמגדלים אותם כדי להשתעשע ולשחק איתם.
ועין רואה למרן הקדוש בבית יוסף (יו"ד סימן קיז) שכתב בשם הארחות חיים: עופות טמאים מותר לגדלם, כגון עופות המדבְּרים, ובלבד שלא יגדל אותם להשתכר. וכתב על

זה הבית יוסף, דמה שכתב "ובלבד שלא יגדל אותם להשתכר", אינו נראה, דמאי שנא מגמל ומחמור דמשום דלמלאכה קיימי, שרי בירושלמי אפילו להשתכר. עכ"ד.
וכתב מרן בשולחנו הטהור (שם), שכל דבר שאסור מהתורה (באכילה), אף על פי שמותר בהנאה, אם הוא דבר המיוחד למאכל, אסור לעשות בו סחורה ואם נזדמנו לצייד חיה ועוף ודגים טמאים, מותר למוכרם ובלבד שלא יתכוון לכך. ע"כ. ומבואר שדבר שאינו מיוחד לאכילת אדם, מותר לגדלו ולהשתכר בו. ורק דבר המיוחד למאכל, אסור לעשות בו סחורה.
ומזה יש ללמוד, שבעלי חיים טמאים שאינם מיוחדים לאכילה אלא לשעשוע או ליופי, מותר להשתכר בהם, כפי שכתב הברכי יוסף (שיו"ב אות ב) שסמכו על זה לגדל ציפורים טמאים המנגנים וכיוצא בזה. ובספר כף החיים (שם אות ה) כתב בשם הרב יכין ובועז (ח"ב סימן כה), שמותר לגדל קופים. ע"ש. וראה עוד בשו"ת מהר"י שטייף (סימן טז).
ואתה תחזה בשו"ת מים ההלכה (ח"ב סימן ק) שהביא מה שכתב בספר בצל החכמה (ח"ה סימן לה) להתיר גידול תוכים, והביא ראיה מהא דאיתא בגמרא שבת (קנב.) על הפסוק "ויקום לקול הציפור" שאפילו ציפור מנערתו משנתו של הזקן הסובל מנדודי שינה.
וכתב שם המהרש"א, שהכונה בזה, דאחרים מעמידים להם ציפורים משוררים בעת השינה, וזה גורם להם לישון. ואילו לאותו זקן אדרבא שיר ציפור מנערתו ומפריעה לו לישון. ומשמע לפי זה שהתירו בזמן שלמה המלך לגדל תוכים ושאר ציפורים המשוררים, שהרי כך העיד שלמה המלך ע"ה בפסוק, שכן שהיה מנהגם.
אולם בשו"ת חסד יהושע כתב, שכל אלו הציפורים המצפצפים, עופות טמאים הם, ולכן בודאי אינו נכון להחזיק עופות טמאים כאלו בתוך ביתו, וראיה לדבר מהמדרש (ויקרא רבה פ' כב) דרבי שמעון הקפיד שלא יקנן עוף טמא (דוכיפת) בפרדסו. ע"כ. ועל פי זה פסק בשו"ת מים ההלכה, דמאחר שיש בדין זה מחלוקת, המיקל בזה יש לו על מה לסמוך. עכ"ד.
והנה מה שכתב בשו"ת חסד יהושע להביא ראיה מהמדרש לאסור גידול עופות טמאים, לענ"ד יש לדחות ראיה זו, חדא דיש לחלק בין רבי שמעון לשאר אינשי, דאפשר דר' שמעון נהג חסידות בעצמו (יתכן מפני הטעם שנכתוב לקמן שהובא בספר שמירת הגוף והנפש), אבל לשאר אינשי דעלמא, מהיכא תיתי לאסור.

ועוד, דהנה איתא בגמרא (ב"מ דף פ"ה), מעשה ברבי שראה את שפחתו שהיתה מטאטא חולדות כדי לזורקם מהבית, אמר לה רבי: הניחי אותם, ורחמיו על כל מעשיו כתיב. והיינו שיתכוון שלא תזרקם מהבית, אלא תשאירם במקומם [דאם תאמר שיתכוון רבי שתוציאם בעדינות, מאי הועילה בזה, והרי יחזרו בחזרה לבית]. ואם אכן יש איסור להשהות בעלי חיים טמאים בביתו, כיצד יעלה על הדעת שרבנו הקדוש יעבור על איסור כל שהוא.

אלא ודאי צריך לומר, דמאחר שיש צורך בחולדות לנקר את הבית מהעכברים [שהחולדות אוכלות עכברים], שרי להשהותם בביתו. ומה שר' שמעון גירש את הדוכיפת, היינו משום שלא היה לו צורך בה. לפיכך אותם המגדלים חיות מחמד להשתעשע בהם, וכן ציפורים להנות מקולם, חשיב צורך, מפני שנרגעים ונהנים מהם.

ואנכי הרואה בשו"ת באר משה (ח"ב סו"ס ח) שנשאל אם מותר לגדל ציפורים קטנים המצפצפים ומשוררים, והשיב, דעל פי דברי המהרש"א (סוטה מ"ח) מוכח לאסור, דכתב לפרש את הפסוק בצפניה: "קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן חֹרֶב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֶרָה", דהיינו שמעמידים להם לתענוג עופות המצפצפים בחלונות, וזה גרם חורבן בסופו. ע"כ. ואם כן מוכח שאסור לגדל בעלי חיים אף לתענוג. [לכאורה משם יש להביא ראיה שכל האיסור הוא בעצם הניגון, ולא בעצם החזקת העופות. הערת הרב אליהו חורי].

ועוד ראיה לזה, מהא דר' שמעון סילק את הדוכיפת מפרדסו כדאיתא במדרש. [ויש לדחות כי שם לא סילקו בגלל היותו טמא, אלא סילקו כי לא רצה עופות בפרדסו, וגם עוף טהור היה מסלק אם היה מקלקל לו את פרדסו. ומה שאמר "עוף טמא", זה בגלל הביטוי לסלק מה שלא רוצה. הערת הרב חיים רבי]. ולכן מאחר שעופות אלו טמאים, בודאי לא טוב לגדלם, ומכל מקום בודאי שהמחזיק עופות אלו אין לקוראו עבריין. עכ"ד.

והנה מה שהביא ראיה לאסור מהא דר' שמעון שסילק את הדוכיפת, כבר כתבנו לעיל דאין הכרח לראיה זו. ומה שכתב להביא ראיה מדברי המהרש"א, טוב עין יראה בשו"ת בצל החכמה הנ"ל שהקשה, דלכאורה יש סתירה מדברי הגמרא בשבת (קנב.) והמהרש"א שם, לדברי הגמרא סוטה (מח) והמהרש"א שם, שבשבת משמע להתיר בנידון זה, ובסוטה משמע להחמיר, וכתב לישב, דבשבת מיירי קודם החורבן שעדיין לא נאסר כלי זמר ושיר, אבל בגמרא בסוטה מיירי לאחר החורבן שנאסר כלי שיר. אבל עצם גידולם של העופות הללו שרי. ודפח"ח.

ואם תאמר בלבבך, דלפי זה יש לאסור האידנא לגדל ציפורים המצפצפים בקול ערב מפני צער החורבן. צא ופרנס עצמך ממה שכתב מרן שליט"א בשו"ת יחוה דעת (חלק

א סימן מה), שהמקילים לשמוע כלי זמר דרך הרדיו, יש להם על מה לסמוך, ושירה בפה מותרת אף לכתחילה [ואפילו בימי ספירת העומר הקל בזה בשו"ת יחוה דעת (ח"ו סימן לד)]. ואם כן הכא נמי לא תיגרע שירת העופות משירה בפה שמותרת, ולכן אין למחות ביד המקילים בזה. וכן פסק להקל בספר ילקוט יוסף (ד/ב עמ שפ). ע"ש.

מכירת יונים ותורים בבית

ואני טרם אכלה לדבר, ראתה עיני בספר מועד לכל חי (סימן טז אות ג') שכתב בזו הלשון: מצוה לאודועי אזהרת רבינו האר"י ז"ל הובא בספר נגיד ומצוה, דלא יגדל בביתו תורים ובני יונה, דימותו בניו ב"מ, או לא יהיה לו זרע, ושומר נפשו ירחק מהם. עכ"ל. וכן כתבו עוד אחרונים הלא המה בספרתם.

ולכאורה לפי זה יוצא, שאין למכור בחנות לחיות מחמד, תורים ובני יונה, כיוון שגורם מכשול וסכנה למי שקונה אותם.

אולם אחרי שובי נחמתי, דחמותי ראיתי בשלחן ערוך המקוצר לגר"י רצאבי (ח"ד עמוד שז), דלחלק יצא, שדווקא לגדלם בבית אסור, אבל אם מגדלם בחצרו, אין קפידא בדבר, ואדרבה יש בגידולם סגולות בריאותיות לגוף ולנפש. ע"ש. ואם כן מאחר שיש צד היתר להשתמש בהם בחצרו, יש להקל למכור תורים ובני יונה.

ואחרי כותבי כל זאת בס"ד, בא לפני הספר היקר רב הכמות ורב האיכות שו"ת עטרת פז (ח"ב סימן ה), וראיתי שהאריך הרחיב בנידון דידן כיד ה' הטובה עליו, וששתי שבאיזהו מקומן של דברים נתכונתי בס"ד לדבריו. וגם שם העלה למסקנה שמותר לגדל בביתו תוכים ודגי נוי וכדומה, אף על פי שהם טמאים. וכן התיר להחזיק חנות לחיות מחמד טמאות, ובלבד שיזהרו לתת להם את אוכלם בעיתו. ומכל מקום כתב שם, שאין ראוי להשקיע את עצמו יותר מדי בדברים אלו, משום ביטול תורה.

ודן שם עוד בעניין גידול תורים ובני יונה, וכתב שגם בספר חסידים בצואת רבי יהודה החסיד כתוב, שיש להיזהר מלגדלם בביתו. והביא דברי שו"ת התעוררות תשובה (ח"ב סימן לז) שנתן עצה כיצד לקיים מצות שילוח הקן, שיעשה שובך או יכין מקום בעלייתו לגדל שם איזה זוגות יונים. והגם ששמעתי שיש בצואת רבי יהודה החסיד שלא יגדל אדם יונים בתוך ביתו, אולי כוונתו יונים שהם שלו, אבל לא יוני שובך שהמה מופקרים. ועוד, כיוון שעושה זאת לקיים מצוות שילוח הקן, פשיטא שמצוה מגינה ומצילה, ויתקיים בו "למען ייטב לך והארכת ימים". ע"כ.

ומבין ריסי עיניו ניכר, דלא ניחא ליה לחלק כפי שכתב בשלחן ערוך המקוצר, דאם כן הוי ליה למימר בפשטות דמאחר שמגדלם מחוץ לביתו, שפיר דמי, ולמה ליה למיזל סחור סחור. אלא מסתברא לא ניחא ליה בחילוק זה.

ואף על פי שבשו"ת בצל החכמה (ח"ה סימן לה) כתב לחלק כדברי השלחן ערוך המקוצר, כבר העיר עליו הרב עטרת פז, שמסתימת דברי הפוסקים משמע דבכל גוונא אסור ואפילו שמגדלם בחצרו, מפני שהוא דבר נסתר רחוק מבינתנו, ועל כן בודאי שיש להזהר בזה למען ירבה זרעו ויאריכו ימים לטובה ולברכה. עכ"ד. ולכן ראוי להימנע מלמכור תורים ויונים בחנותו, למען לא תצא תקלה מתחת ידו, ומכל מקום מעיקר הדין הדבר מותר.

זהירות מהסתכלות על בעלי חיים טמאים

ועוד רגע אדבר בו, דהן אמת שעל פי כל הנזכר לעיל יוצא, שמותר לגדל בעלי חיים טמאים, מכל מקום ראוי ונכון להימנע מלגדלם, משום האי טעמא שכתב בספר שמירת הגוף והנפש (סימן רלז): לא יסתכל אדם בבריות טמאות, שהרי כתב בספר ישועות חכמה שהמסתכל בבהמות טמאות ממשיך רוח טומאה החופף עליו, וכן הזהיר בספר הזכירה. כיעו"ש.

ולפי זה, הרי כשמגדל בביתו חיות טמאות, ודאי שאינו יכול שלא להסתכל עליהם, ועל כן, כל בעל נפש ראוי שיחמיר על עצמו בזה. וכן ראיתי בשו"ת חיי הלוי (ח"א סימן יג) שכתב, שראוי למנוע מלגדל בביתו דברים טמאים, כדי שבעינים יסתכל רק על טוב, ולא על בעלי חיים טמאים. ע"ש.

ואם ישאל השואל דהנה מצינו בגמרא ברכות (נח:) שכל הרואה פיל וקוף וקיפוף אומר ברוך משנה הבריות. וכן פסק בשלחן ערוך (סימן רכה ס"ח). ועיין בשו"ת יביע אומר (ח"ד סימן כ) שכתב, שכמה גדולים עשו מעשה בעצמם ללכת לגן חיות כדי לברך ברכה זו. כיעו"ש. ולכאורה משמע דשרי להסתכל בבעלי חיים טמאים, ודלא כמו שכתב בשמירת הגוף והנפש.

אולם החילוק פשוט וברור, שיש הבדל בן ראיה בעלמא דשרי, לבין הסתכלות לעומק שאסור, וכפי שכבר חילק כיוצא בזה בספר הגדול טהרת הבית (חלק ב עמוד קס). ע"ש.

ומורינו הרה"ג הרב חיים רבי נר"ו העיר לי בגליון הדף, שלא רק שמותר להסתכל על בעלי חיים טמאים, אלא אפילו מצוה, כמו שבתורה נאמר "וזה לכם הטמא", ולדעת הרמב"ם זוהי מצוה מתרי"ג מצוות לדעת מה טמא ומה טהור, וכשמחנך בניו לתורה ויראת שמים, מראה להם חמור שהוא טמא, ומוסיף כחמור למשא וכו' (ע"ז ה:), וכן

הוי עז כנמר וכו', וכן כלב - כולו לב שהוא נאמן לבעליו, וכן חתול וכו'. ומה האיסור להסתכל על מה שברא ה' יתברך, והלואי שנשמור העיניים מפריצות ומעיתונים, ומה לנו להוסיף לאסור הסתכלות על בעלי חיים טמאים, והש"ס מלא על תנאים ואמוראים רוכבים על חמורים. עכ"ד.

אולם אפשר עדיין לחלק ולומר שיש הבדל רב בין הסתכלות בעומק, לבין ראיה בעלמא, לכן אותם תנאים קדושים שרכבו על חמור, לא הסתכלו עליו בעומק, וכן כשמראים לילדים בעלי חיים מסויימים, לא יסתכלו בעומק, אלא יראו להם בלי להסתכל בעיון רב. וכנראה שלפי ספר הזכירה כשם שפגם העיניים בפריצות פוגם, כך גם הסתכלות בבעלי חיים טמאים פוגם. וראה בספר חשוקי חמד (גיטין עמוד ס).

האם מברכים "משנה הבריות" בכל פעם שרואים פיל וקוף

ואגב דאירינן בדין הרואה פיל וקוף שצריך לברך עליהם, אמרתי להעתיק בקצירת האומר מה שכתבתי בס"ד במקום אחר, דהנה ראה ראינו בספר החשוב ילקוט יוסף (ח"ג עמוד תר), שיש לברך על פיל וקוף ברכת משנה הבריות אחת לשלושים יום, וכתב שכן הורה מרן הראש"ל שליט"א למעשה, וכן המנהג. עכת"ד.

ואחר המחילה מהדר"ג לא ידעתי מדוע סבירא ליה הכי, והרי מרן בשלחן ערוך (סימן רכה סט') פסק, שיש מי שאומר שאין מברך (משנה הבריות) אלא פעם ראשונה שהשינוי גדול עליו מאוד. וכתב הרמ"א שיש אומרים לברך משלושים יום לשלושים יום. ע"כ. ומאחר ששפתי מרן ברור מללו שאין לברך יותר מפעם אחת בחייו, הכי נקטינן. וכן כתבו הט"ז (שם ס"ק א) והמאמר מרדכי (ס"ק יא), שרק כשיש שינוי יש לברך, מה שאין כן כשראהו כבר פעם אחת דאין יותר שינוי, אין לברך עוד.

וכן כתב החיי אדם (כלל ס"ג אות א') שהמנהג שלא לברך שוב על דבר שאינו שינוי בשבילו, ולכן אם ראה כבר כושי וננס וכדומה, לא יברך שוב. ע"כ. והוא הדין בקוף ופיל. וכן כתב ערוך השלחן (שם אות יג), שאין לברך יותר מפעם אחת. וכן הוא בספר קצות השולחן (סימן סו אות ח) ע"ש. וכן פסק כף החיים (ס"ק סד).

ובספר ברכת המדבר (דיין עמוד תח), העיר על הרב ילקוט יוסף, שדבריו נוגדים את דברי הכף החיים, וכן דעת רבים מהאחרונים שאין לברך ברכה זו יותר מפעם אחת. ע"ש. וגם הלום ראיתי בספר נתיבי הלכה (עמוד רנד) שהביא דברי הילקוט יוסף הנ"ל, והעיר, שמה שכתב שכן המנהג לברך פעם בשלושים יום, מנהג זה הוא נגד המבואר בשלחן ערוך, שכתב שאינו רשאי לברך אלא פעם ראשונה, וגם המשנה ברורה פסק

דלא כהרמ"א דאינו מברך אלא פעם ראשונה, ולא מצאנו בספרים שהזכירו שיש מנהג לברך כל ל' יום. ע"כ.
וכן ראיתי למהר"ם הלוי זצ"ל בספרו ברכת ה' (ח"ד עמוד רמט) שנמי סבירא ליה הכי. וכן כתבו בשו"ת ברכת יוסף (מיכאל ח"א סימן קיז), ובספר הלכות הגר"א ומנהגיו (עמוד קעב), וכן הוא בספר שלמי ניסן (סימן נד), שכיום נהגו רבים שלא לברך ברכה זו מכמה טעמים. ע"ש. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סימן כב), ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ו עמוד קלב).
ואם לחשך אדם לומר שבכהאי גוונא לא אמרינן ספק ברכות להקל נגד מרן שליט"א שהעיד בגודלו שהמנהג לברך. אף אתה אמור לו שכל זה דווקא כשלא מצאנו מי שסותר את המנהג, אבל בנידון דידן לא רק שהחיי אדם (הנ"ל) העד העיד בנו שהמנהג שלא לברך כל ל' יום, עוד בה שדעת רוב הפוסקים שלא לברך. וכיוצא בזה ראה בספר קנה לך חבר (ח"א עמוד ט) שבכגון נידון דידן אמרינן סב"ל נגד מרן שליט"א, ורק היכא שמרן הביא דעת כל הפוסקים והכריע לברך, לא אמרינן סב"ל נגדו. והדברים ברורים.
המורם מכל האמור, שמי שהולך לגן החיות ורואה פיל או קוף בפעם הראשונה בחייו, מברך ברכת "משנה הבריות". אבל לאחר שכבר ראה פעם אחת, אפילו שבא שוב לגן החיות לאחר זמן רב, יברך ברכה זו ללא שם ומלכות, משום שספק ברכות להקל.

פרק ב' - כיבוד הורים

א. בן שהוריו אינם שומרים מצוות, וניסה בדרכי נועם לשדלם לברך על מאכלים ומשקים שמגיש לפניהם, ולא עלה הדבר בידו, רשאי להמשיך להגיש להוריו לאכול ולשתות כפי מה שמבקשים ממנו, ועל ידי התנהגותו עימם בנימוס ודרך ארץ, יתכן שיצליח לקרב את הוריו לדרך הישר. ודברי חכמים בנחת, נשמעים.[1]
1.על פי המבואר לעיל (עמוד), וכן כתב בספר הליכות בת ישראל (עמוד קסה) בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל. וכן הוא בספר ילקוט יוסף הלכות כיבוד הורים (חלק ב' עמוד כו). וכתב הרה"ג ר' אפרים גרינבלט שליט"א בקובץ בית הלל (חלק ח עמוד לו), שמציאות מוכיחה, שאם לא מראים להורים שכל דבר אסור, אז לפעמים ההורים משנים דעתם, ומסכימים לדעת הבנים והבנות, וממלאים כל משאלותיהם במה שנוגע ליהדות, ולא לוחמים נגד הדת, והרבה אפילו חזרו בתשובה בגלל הבנים והבנות, כי רואים שאפשר להיות שומר תורה, ולא להכעיס אותם. ע"כ. וראה בשו"ת אבני ישפה (חלק א עמוד ריא), ואחר המחילה יש להשיב על דבריו.

ב. אב המצוה את בנו שיקנה לו סיגריות, ואין באפשרות הבן להתחמק מבקשת אביו, רשאי הבן לקנות לאביו סיגריות, ואין בזה איסור לפני עור.
אולם אם אביו אינו בקו הבריאות, והרופא אסר עליו לעשן מפני חשש סכנה, באופן כזה אין לבן לשמוע לאביו, אלא ימנע מלקנות לו סגריות, ואין בכך ביטול מצות כיבוד הורים.[2]

2.כתב בספר חסידים (סימן רלד): מעשה באחד שחלה, בא הרופא אצלו לרפאותו, ואמר לו: אם תשתה מים תהיה בסכנה בנפשיך. אמר האב לבנו: תן לי מים, ואם לאו, לא אמחול לך לא בעולם הזה ולא בעולם הבא! אמרו לו הקהל, אל תהי חושש לדבריו.
וכתב שם מרן החיד"א בברית עולם, שאינו צריך לשמוע לאביו, דווקא משום שיש לו סכנה בנפשו. אבל אם אין לאביו סכנה, אף שהוא מזיקו, ישמע לאביו. ע"כ.
ויש לחקור, האם עישון סיגריות הוי בכלל סכנה בנפשו של האב, וממילא אסור לבן לקנות לאביו סגריות. או שאין זה בכלל סכנה אלא רק היזק, ולכן מחוייב לשמוע לאביו ולקנות לו סגריות.
הנה הגאון רבי משה פינשטיין זצ"ל כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סימן מט), שאף על פי שראוי להיזהר מעישון סיגריות, מכל מקום לומר שאסור באיסור סכנתא לא אמרינן, דכיון שדשו בזה, כבר אמרו "שומר פתאים השם", ובפרט שכמה מגדולי הדורות שעברו, ובדורינו, מעשנים. ולכן אף לאלו שמחמירים לחוש לסכנה, ליכא איסורא דלפני עור בהושטת אש למעשן. ע"כ.
לעומתו בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סימן לט) לא ניחא ליה בסברא זו, וכתב שנראה ללא שום צד של ספק, כי אין מקום להורות שהיות והעישון רבים דשו בו, הרי זה בגדר שומר פתאים ה', מפני שלא אמרו כן אלא במקום שלא נתגלה הסכנה, ואדרבא ראו שרבים ושלמים עברו ולא ניזוקו, אבל כיום שלאור המחקרים והמדעים הרפואיים, נתגלו בממדים מבהילים נזקי גוף רבים ומסוכנים אשר העישון גרם בכנפיו, ובכמה מדינות גדולות יצא חוק שיש לציין על הסיגריות אזהרה האומרת שהעישון מזיק לבריות. והתפרסם לאחרונה שיותר ממאה אלף אמריקנים ימותו השנה מסרטן בגלל שעישנו סיגריות. וכבר כתב מרן החפץ חיים שאסור לעשן סיגריות מטעם שמחליש כוחותיו, ולפעמים נוגע גם לנפשו ויתבע בסוף לדין על כך. ע"כ.
ותנא דמסייע ליה הוא הגאון רבי חיים פלאג'י בספר צואה מחיים (עמוד מא) שכתב, דאף שראינו כמה גדולים שהיו מעשנים סיגריות, וכן שיחקו שחמט, כבר כתב מרן החיד"א דהנח להם לגדולי ישראל, דודאי מעשיהם לשם שמים, דאפשר שהיו חולים

בחולי השחורה, ומשום רפואה לאסוחי דעתיהו בבוא דוא"ג ולמהדר אתלמודיהו וכיוצא, קעבדי הכי. ודי בזה. ע"ש. ומשמע מדבריו שלשאר אנשים אסור לעשן סיגריות. וי"ל.

וכן ראיתי בשו"ת באר משה (ח"ו סימן קס) שכתב, דאף על פי שראינו הרבה צדיקים שהעלו עשן ולא הזיק להם, אין ממעשיהם שום ראיה. חדא, שכל כוונתם הייתה לשם שמים. שנית, חולשה גדולה ירדה לעולם ואפשר שלהם לא הזיק ועתה בזמנינו כבר מזיק. ולכן אסור לבני אדם להעלות עשן משום ונשמרתם מאוד לנפשותיכם. ע"כ. וכמו כן כתב בשו"ת דברי חכמים (עמוד רפב) בשם הגר"י קמניצקי, שיש בעישון סיגריות ספק איסור תורה. ע"ש. וראה עוד בספר על פכים קטנים (עמוד פו), שהמעשן עובר משום בל תשחית של גופו וממונו. ע"ש. ועוד רבות האריכו הפוסקים בחומרת העישון, ולא עת האסף.

ומאחר שכך הם פני הדברים, עלה במחשבה לפני לומר שיש לאסור לקנות לאב סיגריות, מפני שלא אומרים לאדם לקיים מצוות כיבוד הורים במקום שיש סכנה, כמבואר בספר חסידים הנזכר לעיל.

אולם לעת כזאת נדפס ספר ילקוט יוסף (כיבוד הורים ח"ב עמוד נד) ופסק שם, שאם אביו מבקש לקנות לו סיגריות ואינו יכול להתחמק ממנו, יש לו לקנות לו סיגריות, משום שאין הדבר בגדר איסור מוחלט כל כך, אלא בהצטברות העישון יכול להיות סכנה לבסוף. ורק אם הרופא אסר על אביו את העישון משום סכנה, אין לבן לקיים רצון אביו. וכן הורו מרנן ורבנן הגר"ע יוסף והגרי"ש אלישיב שליט"א. ע"ש. ולכן כתבנו לדינא להקל בזה כדבריהם.

ג. אשה חולה שמבקשת מבנה שיקח אותה לבית של בִּתה, כדי שתחלים שם, או כדי לעשות שם שבת, והבן יודע שאימו תחלל שם שבת, וגם תחזור לבית עם רכב בשבת, יש מי שאומר שעם כל זה מותר לו לקחת אותה לבִּתה, באופן שבלאו הכי אמו מחללת שבת כשהיא בבית שלה.[3]

3.הנה בדבר זה יש מקום להקל מצד דלא הוי מסייע בשעת העבירה, אלא העבירה תהיה רק לאחר זמן. ומה גם שבספר אבני זיכרון (עמוד שמו) כתב, שאם היא חשודה שבין כך תחלל שבת בביתה, מה לי הכא ומה לי התם. אולם אם בלעדי הסעתו את אמו לא היתה מחללת שבת, אין זה כיבוד עבור אימו, כי אם רעה עבורה, כמבואר בילקוט יוסף (ה' כיבוד הורים ח"ב עמוד שטז). ע"ש.

ד. אשה שדרכה ללכת ברחוב ללא כיסוי ראש, ומבקשת מבנה שיוליכנה לטיול בגן לצורך בריאותה, יש מי שאומר שמותר לבנה לקחתה לטיול, אף שגורם לה להיכשל באיסור יציאה לרשות הרבים ללא כיסוי ראש.[4]

4.הנה בשלחן ערוך (אה"ע סימן כא ס"ב) מבואר שאסור לבנות ישראל ללכת פרועות ראש בשוק. ולכאורה כיון שהבן מוציא את אמו לרחוב ללא כיסוי ראש, הרי הוא מסייע בידי עוברי עבירה. [אמנם איסור דאורייתא דלפני עיור לא תתן מכשול ליכא אם היא יכולה ללכת על ידי מישהו אחר או ללכת לבדה, אך איסור מסייע שהוא מדרבנן לכאורה איכא]. ואם כן היה מקום להורות לבן שלא ייקח את אמו לטיול, כדי לא להכשילה באיסור, ואפילו אם אמו זקנה הדין כן.

אולם, כתב בשו"ת שרגא המאיר (חלק ה סימן לח), דאף על פי שמוסיפה איסור בזה שהולכת פרועת ראש, אפשר שבכהאי גוונא אינו נפטר ממצות כיבוד אם שהיא מדאורייתא, ואפשר שמצערה בזה שאינו רוצה להוליכה לשאוב אויר צח, ועל צער לכולי עלמא יש איסור. ע"ש. וראה עוד בספר עלינו לשבח (ח"ה עמוד תרלז), ובספרו חשוקי חמד (פסחים עמוד קפו), מה שכתב בזה.

פרק ג' - שמירת הגוף והנפש

א. אדם שחברו מבקש ממנו סיגריה, ראוי ונכון שלא לתת לו, מפני שמכשילו בחשש איסור תורה של "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". ואם יש חשש שחברו יפגע מכך שאינו נותן לו סיגריה, ויגרם על ידי כך מחלוקת ושנאת חינם, רשאי לתת לו, כדי שלא יגרום לו איסור גדול יותר של שנאה ומחלוקת.[1]

1.הנה כבר נתבאר בס"ד בפרק הקודם (סעיף ב), עד כמה חמור עישון סגריות, ולדעת כמה מן הפוסקים יש בכך חשש איסור דאורייתא. וכבר כתב בשו"ת ציץ אליעזר חלק טו (סימן לט), שהעישון עלול לקצר את החיים ח"ו, והרבה יותר מעשרות אלפים ורבבות אנשים ברחבי העולם באים עליהם גידולים ממאירים בשטחי הגוף ובעיקר באברי הנשימה והריאות, כתוצאה מהעישון, עד כי הרופאים גזרו אומר כי העישון הוא הקוטל הראשון של האנושות.

ואם כן, אין לתת לחברו סיגריה, מפני שמכשילו בחשש איסור דאורייתא, כפי שכתבו בשו"ת דברי חכמים (עמוד רפב), ובספר חכמה ומוסר (עמוד רכה) לגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל ע"ש. ועיין עוד בשו"ת אלקבץ או"ח (סימן ה).

ראה בהסכמת הגאון הנאמ"ן שליט"א בראש ספר מועדי ה'

וראה עוד בשו"ת ציץ אליעזר חלק כא (סימן יד), שאם יש חנות יחידה שמוכרת סיגריות במקום מסוים, ואם הוא לא ימכור, לא יוכל הקונה להשיג לקנות סיגריות אצל מוכר אחר, חל על המוכר עבירה של לפני עור. ע"ש. והכא שנותן לחבירו במתנה, חמיר טפי ממוכר לו, כפי שבארנו כבר בכמה מקומות.

אולם אם יש חשש שחברו יבוא לידי עבירה חמורה יותר עקב זה שלא ייתן לו סיגריה, כגון שישנה את חבירו על כך, ולפעמים אף ידבר עליו לשון הרע שהוא קמצן ואינו נותן אפילו סיגריה, בכהאי גוונא רשאי ליתן לו, כדי למנוע אותו מאיסור חמור יותר, וכמו שכתב בכיוצא בזה בשו"ת מנחת שלמה (חלק א עמוד קפט). ע"ש.

ועוד יש לצרף בזה מה שכתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סימן מט), שכיום יש להקל בעישון סיגריות משום שומר פתאים ה', ובפרט שכמה גדולי תורה מדורות שעברו ובדורנו מעשנים, ממילא אף אלו שמחמירים לחוש לסכנה, ליכא איסור לפני עור בהושטת אש וגפרורים למי שמעשן. ע"כ. והסכים לזה בשו"ת אז נדברו (ח"ט עמוד קסז).

ועיני צדיק תראינה בשו"ת לב שמחה להגר"ש חיררי יצ"ו (עמוד רפז) שכתב, שיש לדון אם מותר להושיט סגריה לחברו ביום חול, כיון שגורם לו למחלה רח"ל, והעלה דכל היכא דאפשר לו להשמט בלי לגרום מחלוקת ושנאה ח"ו, עדיף להשמט. ואם לפי דעתו יש סיכוי שישמעו לקולו להפסיק לעשן לגמרי, כדאי לדבר על ליבם. עכ"ד.

וראה בספר אגרת לחתן (עמוד נט) שכתב, שהגריי"ש אלישיב שליט"א נשאל האם בחלוקת סיגריות הנהוג אצל חתנים, אין "לפני עור". והשיב, שכיון שכל אחד מקבל רק סיגריה אחת, והמעשן רק סיגריה אחת אין בזה נזק, לכן אין בזה איסור.

והנה בספר אורחות רבינו הקהילות יעקב (חלק א עמוד קפג) כתב, שרבינו הסטייפלר זצ"ל, אף שהיה מעשן בבחרותו, היתה לו קבלה לא לקנות סגריות ולא לבקש, ורק אם יתנו לו יקבל. והיה יהודי אחד שהיה נותן לו כל יום אחר התפילה סגריה, ואמר הרב שיהודי זה היה מחיה אותו, ובגלל זה גם הוא נוהג כיום לתת לתלמיד חכם אחד כל יום סגריה לאחר התפילה, וכן כשפוגשו לפעמים באמצע היום, גם כן נותן לו, כי יודע שעל ידי כך הוא מחיה אותו. ע"כ.

וראיתי בספר דרך שיחה לגר"ח קניבסקי שליט"א (עמוד תעד) שכתב, שמרן החזון איש כבר כתב באיגרת להיזהר מעישון שמזיק לריאות, ומרן הסטיפלר זצ"ל הורה לבנו ר' חיים שלא יעשן, ומה שהוא עצמו עישן, כי היה יתום, וחבריו הרגילוהו בכך, ואם היה מפסיק, אזי היה מפריע לו בלימוד. ע"כ.

ב. אין להפחיד ילד קטן בדבר טמא, כגון לומר לו שחתול או כלב ייקחו אותו וכדומה, מפני שיש בכך השפעה על טוהר נשמתו וקדושתו של הילד, ונמצא שמכשילו שיהיה ירוד בקדושה וטהרה.[2]

2.עיין קיצור שלחן ערוך (סימן לג סעיף יד). וכיוצא בזה הזהיר הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו החפץ חיים, שלא לתת שם לא טוב לילד, כדי שלא לגרום לו שיהיה בעל מעשים לא טובים. וכתב שהעושה כן עובר משום לפני עור. כיעו"ש. ונראה דהוא הדין בנידון דידן.

והוסיף הרה"ג ר' חיים רבי שליט"א, שגם מבחינה חינוכית זה מסבך את נפש הילד, ועדיף לחנך בדרכי נועם. וכתב מרן החיד"א בספר ציפורן שמין (אות קפט): לא יפחיד לתינוק לומר "כלב יקח אותך" וכיוצא, כי סטרא אחרא נקרא בשמות כאלו, והוי כנותן לו רשות לבוא לקחת התינוק. ושמעתי מאדם גדול מעשה נורא בזה. ע"כ.

ג. יש להיזהר שלא למכור בפורים ובשאר ימות השנה דינמיות וכל מיני חומרי נפץ של ילדים, מפני שדברים אלו יכולים לגרום נזקים קשים וחמורים. ומעשה היה, שנשרפו כמה בתים בגלל דינמיט. והמוכרן הרי הוא מסייע לעוברי עבירה.[3]

3. בספר טובך יביעו (חלק ב) הביא מעשה שסיפר הגאון רבי חיים פלאג'י זיע"א, שבגלל דינמיט אחת, אירע בעיר איזמיר שריפה גדולה, וכל בתי העיר נשרפו, ולא נשאר כי אם בית אחד. ולכן הגר"ח פלאג'י חקק חוקה וגזר גזירה, שבשום עת וזמן לא יוכלו להטיל דינמיוט, וגם שלא יוכלו כל בעלי החנויות למכור דברים אלו. ואם באיזמיר נדלקו כל בתי העיר, הרי שכיום כאשר סמוך לבתים יש בלוני גז ופריטים נוספים העלולים להידלק ולבעור תוך חלקיקי שניות, הדבר חמור שבעתיים, ויש בזה משום "לא תעשו כמעשיהם". ע"כ. ישמע חכם ויוסף לקח.

ד. החולם חלום ומספרו לחברו כדי שיפתור לו את חלומו, אין לחברו לפתור לו שהחלום מרמז על כך שעתיד לעבור על איזה עבירה, מפני שכל החלומות הולכים אחר הפה, ונמצא שעל ידי פתרונו, גורם לו שיכשל בעתיד בעבירה, ולכן יש להתאמץ לפתור את החלום אך ורק לטובה.[4]

4. כן העיר הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו החפץ חיים (מע' לפני עור), וכתב, שיש בזה משום לפני עור. ע"ש.

פרק ד' - טבילת כלים

א. אסור לאכול ולשתות בכלים שאינם טבולים במקוה טהרה. וישנם אנשים שתורמים כוסות לבית הכנסת, ומניחין אותן במטבח של בית הכנסת בלי להטבילן, ומתפללי

בית הכנסת משתמשים בהם ללא ידיעה שאינם טבולים, ואותם תורמים מחטיאים בכך את הרבים.

ועל כן, כאשר רוצים לתרום כוסות או צלחות וכדומה, יש להטביל אותם תחילה, ואם אין באפשרות התורמים להטבילן, לפחות יודיעו לגבאים שהכוסות אינן טבולות כדי שלא יגרמו מכשול לציבור.[1]

1. הנה דין חיוב טבילת כלים, מבואר בשלחן ערוך (יו"ד סימן קכ), וראה בספר שולחן גבוה (או"ח סימן קנא אות ב) שהביא מחלוקת הפוסקים אם חיוב זה הוא מן התורה או מדרבנן. ע"ש. ועל כן חלה חובה על התורמים להטביל תחילה את הכלים, כדי למנוע מכשול מאחרים.

וכבר כתבו לעורר על כך בירחון אור תורה (תשנ"ב עמוד תצה), שיש כמה בתי כנסיות, שהגבאי אינו בקי בהלכות, ואינו יודע שכוסות וכפיות תוצרת חו"ל צריכים טבילה, וכך יוצא שהאברכים הלומדים יום יום שם ומשתמשים בכלים אלו, או כשעורכים בבית הכנסת לימוד או שיעורים והרצאות מרבנים וכיוצא, מחלקים שם כיבוד בכלים שאינם טבולים, ולכן רצוי שכל אברך ישים לב לזה, ויעורר את הגבאים בדברי נועם ובצורה מכובדת, ודברי חכמים בנחת נשמעים, ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש, והמזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו.

ב. יש אומרים שאסור למכור או לתת במתנה כלים שאינם טבולים, למי שידוע לנו שלא יטבילם, מפני שגורמים לו להיכשל בשימוש בכלים שאינם טבולים. ולכן יש להטבילם תחילה, ולהשתמש בהם מעט, ולאחר מכן רשאי לתת אותם לאחרים.[2]

אולם המיקל למכור או לתת במתנה כלים אלו ללא טבילה, אין למחות בידו, ומכל מקום ראוי ונכון שיודיע לאותו אדם, שהכלים אינם טבולים וצריך להטבילם במקוה טהרה.[3]

2. הנה לכאורה יש לאסור נתינת כלים שאינם טבולים, לאדם שחשוד להשתמש בהם ללא טבילה, כדי שלא לסייע לו בעבירה, בפרט לדעת האומרים שחיוב טבילת כלים הוא מדאורייתא.

ואכן ראיתי בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תסז) דסבירא ליה נמי, שהנותן כלים שאינם טבולים לחברו, ויודע שלא יטבילם, יש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול, שבהרבה אופנים ייתכן שאם לא היה מקבל ממנו את הכלים, לא היה קונה כלים אלו במקום אחר. ואם כן, נמצא שמכשילו באכילה ושתייה בכלים שאינם טבולים. ורק אם יש ספק אם המקבל ישתמש בכלים או לא, כגון שיש לו מספיק כלים לשימוש, וייתכן שיעביר את הכלים לאדם אחר שכן יטביל אותם, אזי כשיש ספק, אין דין של לפני עור

לא תתן מכשול. ומכל מקום אם יודע בודאי שחברו ישתמש בכלי ללא טבילה, יטביל את הכלי וישתמש בו בעצמו פעם אחת, ואז ייתן את הכלי לחברו במתנה. ע"כ.
ואנכי חזון הרבתי בספר טבילת כלים (עמוד רלט), ששאל שם את הגרש"ז אויערבך זצ"ל על דין זה, והשיב לו שיתכן דכיון שאין הכלי חפצא של איסור כמו יין לנזיר או נבילה, אינו עובר בכהאי גוונא על לפני עור, ודמי למוכר אוכל למי שלא מברך וכל כיוצא בזה. אבל על כל פנים נראה לענין נידון דידן, שאם נאמר שמדרבנן רואים ממש את הכלי כחפץ שאסור להשתמש בו לסעודה והוי כנבילה, שפיר צריך עיון אם מותר למוכרו למי שלא יטבילו. ע"כ.
3. הנה מקום איתי להקל בזה, על פי דעת האומרים דכל איסור שיעשה המקבל רק לאחר זמן ולא מיד בשעת הנתינה, אין בזה לא משום לפני עור, ולא משום מסייע [כמבואר בפתיחה]. ולפי זה, מאחר שהקונה או המקבל כלים, יעבור על האיסור רק בשעה שישתמש בכלים ולא מיד בשעת קבלתם, לכן יש צד להקל בזה.
שנית, הנה כבר הזכרנו בפתיחה, דכל דבר שיש אפשרות להשתמש בו בהיתר, מותר לתת אותו לחברו, מפני שתולים לומר שישתמש בו בהיתר ולא באיסור. כיעו"ש. ואם כן גם בנידון דידן, מאחר שיש אפשרות להשתמש בכלים על ידי טבילה, אין לדונם כנבילה שאין לה תקנה, או כיין לנזיר שאין בו שום צד היתר כדי להתיר לנזיר לשתותו, אלא הכלים נחשבים כדבר שיש לו מתירים, ומותר לתת אותם במתנה, וכל שכן שיש להקל במכירה, שלפי דעת הגרי"ס מרגליות ועוד, אין במכירה איסור מסייע כפי שהזכרנו בס"ד בכמה דוכתין.
וכסניף נוסף יש לצרף לזה מה שכתב בשו"ת שערי דעה (חלק א סימן קפח) דכל שלא מתכון להכשיל את חברו, אין בכך שום איסור. ע"ש. ולכן המיקל בזה יש לו על מה לסמוך. אולם המחמיר לעשות כפי שיעץ בשו"ת תשובות והנהגות הנ"ל תבוא עלי ברכה. וראה מה שכתב בזה ידידנו הרב משה פרזיס נר"ו בספר טהרת כלים (עמוד קיח).
וכרגע נראה לי ספר ליקוטי אהרן (עמוד לה), וראיתי שכתב לצרף כסניף להקל את דעת הצפנת פענח, דכלים שנעשו לכתחילה לשם מכירה, פטורים מטבילה. וסיים, שמעשים בכל יום, שמוכרי כלי בית, מוכרים למומרים קדרות וכוסות וכל מיני כלי סעודה, הגם שיש חשש שלא יטבילום, ואין פוצה פה ומצפצף. עכת"ד.
וכעת עלה במחשבה לפני להביא ראיה להתיר מהא דכתב בילקוט יוסף (ח"ח עמוד תנט) שמותר למכור בשר לא מוכשר לישראל חילוני החשוד על אכילת בשר בלי להכשירו כדין, דמאחר והוא ספק אם יאכל הבשר על ידי בישול או שיאכלנו על ידי

צליה, וגם כן אינו נותן לו את האיסור בידים, וגם איכא ספק אם ייכשל באיסור. ובצרוף דעת השפתי כהן דבישראל מומר ליכא לפני עור, יש לסמוך בזה להקל. ע"כ. ודון מינא לנידון דידן.

פרק ד' - ריבית

א. אדם שמלוה בריבית ליהודים, בין המלוה ובין הלוה עוברים על איסור לפני עור לא תתן מכשול, ואפילו אם הלוה יכול להשיג הלואה בריבית מיהודי אחר, אף על פי כן עובר המלוה איסור.[1]

אולם יש אומרים שמותר להלוות בריבית למחלל שבת בפרהסיא, מפני שנאמר באיסור ריבית "וחי אחיך עמך", ומחלל שבת אינו אחיך במצוות. אבל אסור ללוות ממנו ברבית.[2]

1. ראה ברמב"ם הלכות מלוה ולוה (פרק ד הלכה ב), ובספר בן איש חי (פ' ואתחנן אות ב).

2. כתב בשולחן ערוך (יו"ד סימן קנט סעיף ב): מומר מותר להלוותו ברבית, ואסור ללוות ממנו ברבית. וכתב הרמ"א בהגה, שיש מחמירים אף במומר שלא להלוותו, וטוב להחמיר אם אפשר להשמט ממנו. ע"כ. ומשמע מדברי מרן השלחן ערוך, שמותר להלוות לאדם שמחלל שבת, משום שנחשב כמומר. ואילו לדעת הרמ"א יש להחמיר בזה היכא דאפשר.

והנה בשו"ת יביע אומר חלק א (יו"ד עמוד קצז) הביא משו"ת מלמד להועיל (או"ח סימן כט) שכתב: והגיד לי מורינו הרב משולם זלמן הכהן ז"ל בשם הגאון בעל שואל ומשיב, שהאנשים הדרים באמריקה ומחללים שבת בפרהסיא, הרי הם כתינוקות שנשבו בין הגוים. וכתב מרן שליט"א, שנראה דהיינו טעמא, מפני שאינם יודעים חומר הענין, וזדונות נחשבות להם כשגגות. וכיוצא בזה כתב הגאון החזון איש (יו"ד סימן ב אות כח), דלא חשיב מומר אלא בתנאי שלא יהיה אנוס, ובימינו נחשבים מחללי השבת לאנוסים. ע"כ.

ומאחר שכל הטעם שהמחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כמומר לכל התורה כולה, מפני שעושה מעשהו בחוצפה ובריש גלי קבל עם ועדה, הנה כל זה דווקא בזמן שכל העדה כולם קדושים, אבל בזמן הזה אשר פשתה המספחת, והופקר איסור חילול שבת בפומבי ובראש כל חוצות, ולא שמיע להו איסורא כלל, אין על זה דין מומר לכל התורה כולה, וכמו שכתב בשו"ת זקן אהרן וואלקין חלק א (או"ח סימן יב), שמטעם זה צריך להיות מתון ביותר בענינים אלה, כדי שלא לדחות אבן אחר הנופל, וכמאמר חז"ל שמאל דוחה וימין מקרבת (סוטה מז). ע"ש.

וגם הרה"ג ר' משה הלוי זצ"ל בספר מלווה ה' (חלק א עמוד כג) כתב, שעוברי עבירות שבזמנינו שממשיכים דרך אבותיהם שכפרו בה' יתברך ובתורתו ואינם יודעים דבר וחצי דבר מתורתנו הקדושה, אף על פי שיודעים שיש בני אדם ששומרים תורה ומצוות, מכל מקום הואיל וגידלו וחינכו אותם בדרכי הכפירה והחופשיות ממצוות, אינם יכולים לדעת אם האמת עם שומרי התורה או לא, ולכן נחשבים הם כאנוסים, כמו שכתב הרמב"ם. ועל פי זה פסק (בעמוד רסד), שאין להלוות למחלל שבת ברבית. ע"ש.

אולם ראה ראיתי למרן שליט"א בספרו הליכות עולם (ח"ח עמוד א והלאה), שהביא דברי הש"ך (סימן קנט) שכתב בשם תשובת הגאונים: מהו להלוות ברבית למומר. תשובה, הרי"ף אומר, שמעתי מרבותי שאם הוא מומר להכעיס באחת מן המצות, דשביק היתרא ואכיל איסורא, אז מותר להלוותו ברבית, אבל מומר לתיאבון אסור. ע"כ. וכתב על זה מרן שליט"א, שמחלל שבת בפרהסיא אפילו לתיאבון, הוי כמומר לאכול נבלות להכעיס, כדמוכח ממה שכתב בשלחן ערוך (יו"ד סימן ב סעיף ה), שמומר להכעיס אפילו לדבר אחד, או שהוא מומר לעבודה זרה, או לחלל שבת בפרהסיא, דינו כגוי.

וזה לשון המאירי (חולין ב.): משומד לעבודה זרה, או מחלל שבת בפרהסיא, אפילו שלא להכעיס, אלא לאיזה צד של תיאבון, דינו כמשומד לכל התורה ושחיטתו נבלה, אפילו ישראל עומד על גביו. ע"ש.

ועיין בחזון איש (הל' תפלין סימן יב אות ב) שכתב, שהמחלל שבת בפרהסיא, הוי מומר שפסול מן התורה, אבל מומר להכעיס דשביק היתרא ואכיל איסורא, אינו פסול אלא מדרבנן. ע"ש. ואם כן, כיון שמומר לאכול נבלות להכעיס מותר להלוותו ברבית, כמו שכתבו מרן והגאונים, כל שכן מחלל שבת בפרהסיא שמותר להלוותו ברבית, שהרי הוא יותר חמור ממומר האוכל נבילות להכעיס.

וראה בשו"ת חכם צבי (סימן מג) שכתב, שלדעת הפוסקים שכתבו שמומר מותר להלוותו ברבית, אין ספק שהמחלל שבת בפרהסיא מותר להלוותו ברבית. ע"כ. וכן מוכח מפשט לשון מרן השלחן ערוך (שם) שכתב: "מומר מותר להלוותו ברבית", ומדכתב "מומר" סתם, משמע שאפילו שאינו עושה להכעיס, מומר נקרא ודינו כגוי.

וראה גם בבית יוסף (יו"ד ס"ס רסח) שכתב, שמחלל שבת בפרהסיא אפילו לתיאבון, הוי כאוכל נבלות להכעיס. וכן הוכיחו במישור בשו"ת מהר"ם שיק (חו"מ סימנא אות א), ובספר תבואות שור (סימן ב ס"ק כט), ובשו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח סימן יב), ובשו"ת שם משמעון פולאק (אה"ע ס"ס יב).

וראה במשנה למלך (פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ב) שכתב, שלענין הלכה רובא דרבוותא הסכימו שמותר להלוות ברבית למומר, והיינו במומר לעבודה זרה דליכא למיחש דילמא נפיק מניה זרעא מעליא. וכתב רש"י (חולין ה.), דחמירא שבת כעבודת כוכבים, משום שהעכו"ם כופר בהקדוש ברוך הוא, והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. ע"ש.

וכן הוא ברמב"ם (פרק ל מהל' שבת הט"ו) שכתב: השבת ועבודה זרה, כל אחת משתיהן שקולה כנגד כל שאר המצות שבתורה. והמחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה. ע"כ. ולפי זה מותר להלוות ברבית למומר המחלל שבת בפרהסיא, וכפי שפסק מרן השלחן ערוך. ומיהו אם אפשר לעשות הדבר בדרך מקח וממכר דהוי מדרבנן, עדיף טפי. וכתב עוד בהליכות עולם (שם): מעשה בא לידי ביהודי ירא שמים שהלוה ברבית לישראל מחלל שבת בפרהסיא, ואחרר כך נודע לו שיש אוסרים, ושאל אם חייב להחזיר לו הרבית, והשבתי לו שאין צריך להחזיר, כיון שסתם מרן בשלחן ערוך שמותר להלוות למומר ברבית, סתם מומר נכלל בו מחלל שבת בפרהסיא, ואף שיש חולקים ומצריכים שיהיה מומר שיצא מן הכלל, וכמו שכתב הש"ך (סימן קנט) בשם הבית חדש. אנו אין לנו אלא דברי מרן שקבלנו הוראותיו, ואתכא דמרן סמכינן. וכבר כתב מרן בבית יוסף, שאפילו לא כפר בעיקר, אלא שהוא מומר להכעיס בשאר עבירות, מותר להלוותו ברבית. ומחלל שבת בפרהסיא אפילו לתיאבון, נחשב כדין מומר להכעיס בשאר עבירות, כמו שכתב מרן בכסף משנה (פי"ג מהל' איסורי ביאה הי"ז). ע"ש.

פרק ה' - איסור גילוח בתער

א. בעלי מכולת שרוצים למכור סכיני גילוח ללקוחותיהם, רשאים לעשות כן, ובלבד שסכינים אלו יהיו ראויים גם לשימוש גברים וגם לשימוש נשים, ובאופן כזה אפשר למוכרם אפילו למי שידוע לנו שמתגלח בתער.[1]

אבל סכיני גילוח שראויים אך ורק לגברים, יש להימנע מלמכרם לאותם שחשודים להתגלח בתער, כדי שלא לסייע בידי עוברי עבירה.[2]

1. הנה בשו"ת שטוב טעם ודעת (מהדו"ג ח"ב סימן נ) נשאל, האם מותר למכור לחנווני ישראל תערי הגלבים להשחתת שערי הזקן, היכא שחשוד למכור לישראלים החשודים להשחתת זקנם. האם יש בזה משום לפני עיור או מסייע לעוברי עבירה, או לא?

ובתחילה לחלק יצא בין תער שאפשר להסיר בו גם שיער הראש וגם שיער הזקן, לבין תער שאפשר להסיר בו רק שיער הזקן, שאם אפשר להסיר בו רק שיער הזקן, ודאי אסור. אבל אם אפשר להסיר גם שיער הראש, אזי יש לתלות שישתמש בו להיתר. ודמי

למה שאמרו במשנה בשביעית: בית הלל מתירים למכור פרה חורשת בשביעית, למי שחשוד שאינו שומר דיני שביעית, מפני שתולים לומר, שקנה את הפרה לשוחטה ולא לחרישה, אף על פי ששילם דמים יקרים כמחיר פרה לחרישה. והכא נמי יש לתלות שישתמש בסכין בהיתר.

אולם למסקנה הדר ביה וכתב, דלא דמי לדין פרה דתלינן שקנה אותה לשחיטה, משום דבשלמא התם כיון דתלינן לומר דבעי לה לשחיטה, ודאי לא יחזור בו, וכיון שישחטנה פעם אחת, שוב ליכא חשש איסורא. אבל בתער דדרך לגלח בו כמה וכמה פעמים, אף דעתה תולים לומר שיגלח בו את ראשו, מכל מקום אחר כך יגלח בו גם זקנו, ולכך אסור אף כשראוי לגלח בו הראש. עכת"ד.

וכן ראתה עיני בשו"ת הלל אומר (חיו"ד סימן פב) שכתב לאסור איסר בזה, והביא ראיה מהמשנה בשביעית (פרק ה מ"ו) דתנן: אסור למכור מחרישה למי שהוא חשוד לעבוד אדמה בשביעית. והסביר שם הרמב"ם, דלפני עור פרושו; מי שהתאוה ויצר הרע סגרו את עיניו, אל תעזור לו להוסיף בעורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר. ומפני זה אסור לעזור לעוברי עבירה ולא תקנו להם כלום, אבל ראוי לקלקל להם. ולכן יש ללמוד שאין למכור סכיני גילוח למי שחשוד על גילוח בתער, כדי שלא לסייע לעוברי עבירה. ע"ש.

והנה כבר הזכרנו לעיל דברי המשנה בשביעית (פרק ה מ"ח), שכל היכא דאפשר לתלות שישתמש בהיתר, תלינן. ולכן כיום שישנם הרבה סוגים של סכיני גילוח שמיועדים גם לשימוש גברים וגם לשימוש נשים, אזי יש לתלות שקונה סכינים אלו לצורך אשתו או אימו או בתו. ואף על פי שחזותו מעידה עליו שהוא חשוד על גילוח בתער, יש לצדד בזה לקולא. וכן מוכח מדברי המאירי בחידושיו למסכת עבודה זרה (טו: ד"ה כל שיש). ע"ש.

וכן רואה הייתי בשו"ת אגרות משה (חיו"ד סי עב), שכתב להוכיח דאף בידעינן שיעשה בחפץ איסור, מותר למכור לו כל שאין הכלי מיוחד לעבירה, והביא ראיה מהמשנה דשביעית הנ"ל. וטעם הדבר, לפי שבכהאי גוונא יכול המוכר לומר "להיתר מכרתיו לך", ונמצא שאין במכירה זו נתינת מכשול. והגם שהנכשל עושה עבירה, חשיב כמכשיל את עצמו. ע"ש. ולפי זה גם בנדונינו יכול המוכר לטעון "להיתר מכרתיו לך", והקונה מכשיל את עצמו.

ויש לצרף גם מה שכתבנו בס"ד בפתיחה, שיש אומרים דבמומר אין לחוש לאיסור מסייע, ואותו קונה שחשוד לגלח בתער, דינו כמומר, ואין איסור להכשילו. ועוד יש אומרים שבמכירה אין איסור מסייע, וגם יש אומרים שכל איסור שיעשה לאחר זמן, לא קפדינן ביה, ואין אחריותו עלינו.

וחבלים נפלו לי בנעימים בשו"ת בן דוד (סימן יט) שכתב, דמאחר שאין הכרח שיעשה הקונה איסור בסכיני גילוח, שהרי גם נשים משתמשות בסכינים של גברים לשימוש אישי, לכן אינו חייב לשאול אותו לצורך מה ומי הוא זקוק לסכינים, אלא כל זמן שאינו יודע בברור שעושה בהם איסור, יכול למכור לו בסתם. והביא ראיה לכך מהמשנה דשביעית הנ"ל ע"ש.

ועוד יש לצרף מה שכתב בשו"ת שערי דעה (חלק א סימן קפח), דכל שלא מתכוון להכשיל את חבירו, אין בכך שום איסור. ע"ש. ולכן אמינא בס"ד, שמעיקר הדין יש להקל למכור סכיני גילוח שראויים גם לשימוש גברים וגם לנשים, ואין לחוש בזה לאיסור מסייע בידי עובריה עבירה. והמחמיר בזה תבוא עליו הברכה. וכן מבואר בירחון "הפוסק" (סימן תקמג).

2. מפני שאין כאן מקום לתלות שישתמש בזה בהיתר, ועל כל פנים כיון שנתבאר בס"ד בהערה הקודמת שיש כמה סניפים להקל בזה, הן משום שהוא מומר, והן משום שהאיסור נעשה לאחר זמן, והן משום שאין המוכר מתכוון להכשילו, המיקל בזה במקום צורך יש לו על מה לסמוך. ועיין עוד בשו"ת בנין אב חלק א (סימן לו), ובשו"ת שבט הקהתי (חלק ו רפד), ובספר יין המלך (ח"א עמוד קג).

פרק ו'

הלכות טבילה וטהרת המשפחה

א. אסור לאשה לדחות את ליל טבילתה כדי לצער את בעלה, אפילו עם היתה מריבה ביניהם, מפני שמכשילה אותו בהרהורי עבירה, ולפעמים אף בהוצאת זר"ל. ולכן תקפיד שלא לדחות את הטבילה בשם אופן שיהיה.[1]

עוון האשה שדוחה את ליל טבילתה

1. עיין בבית יוסף (סימן קצז). וכתב בספר כף החיים (סימן רמ אות טז) בשם הזוהר הקדוש (פ' משפטים), שאישה המאחרת את טבילתה כדי לצער את בעלה, עבירה גדולה בידה וגורמת כמה רעות בעולם, בר אי איהו לא חייש ולא השגח לדא. עכ"ל. וראה עוד בספר טהרת ישראל (ס"ק קמט) שאותה אשה שורה עליה קללת חוה.

ובספר ויצבור יוסף (שעשוע ח"א עמוד קב) כתב בשם ספר אוצר י"ד החיים, שבשלטי גבורים (פרק החובל) כתב בשם רב עמרם גאון, שאשה המכעיסה את בעלה ואינה הולכת לטבול במקוה, צריכה לישב בתענית שלושים יום.

והביא שם מעשה נורא על זה מספר ליקוטי מהרי"ח, שפעם אחת חלמה אמו של רבי חיים מצאנז זצ"ל, שראתה איך שמוליכים אשה אחת לטבול, וידעה שאשה זאת לפני

כמה שבועות נפטרה כבר, ושאלה למה מטבילים אותה? והשיבו לה, שכל טבילה אשר לא טבלה בזמנה, היא מחוייבת להשלים כעת, ואם תרצי לדעת מה יש במקוה הזה, תיקחי איזה חפץ ותכניסי למי המקוה, ותראי איך שישרף החפץ. לקחה את הסינר שלה, והכניסה למקוה, וכל החלק שנכנס למים נשרף, ואמרו לה שהראו לה את החלום הזה, כדי שתודיע זאת גם לשאר נשים. בבוקר כאשר התעוררה ולבשה את בגדיה, ראתה שהסינר חציו שרוף. ע"כ.

לכן כל אשה צריכה להקפיד מאוד בדברים אלו, ולא תדחה את יום הטבילה אפילו ביום אחד, ומצווה לפרסם סיפור זה, להודיע כמה הדבר חמור שהאשה אינה הולכת למקוה בזמן, וכמה עונשה גדול בשמים אם אינה טובלת כלל, שהרי אשה שאוכלת ביום כיפור, חייבת כרת אחת, ואילו אשה שאינה הולכת לטבול, כל פעם שהיא במגע עם בעלה, הרי היא והוא חייבים כרת, וחייהם נכרתים חס ושלום, וגורמים לעצמם צרות גדולות, ובניהם נקראים "בני הנידה", ויש להם חוצפה ועזות פנים.

ב. ישנן נשים שנוהגות, שלאחר שיולדות זכר, אינן טובלות במקוה עד לאחר שיעברו ארבעים יום מהלידה. ואם ילדו נקיבה, ממתינות עד שיעברו שמונים יום מהלידה.

וצריך להודיעם, שמנהג זה הוא מנהג טעות, ויש לבטלו אף ללא התרת נדרים, מפני שגורמות על ידי כך מכשול לבעליהם, שחיים בינתיים בהרהורי עבירה, ולפעמים מגיעים אף לידי עברות חמורות יותר.[2]

2. כתב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק יא ה' טו): זה שתמצא בקצת מקומות שהיולדת זכר לא תשמש עם בעלה עד סוף ארבעים יום, והיולדת נקבה עד סוף שמונים יום, אף שאינה רואה דם, אין זה מנהג, אלא טעות, ודרך אפיקורסות היא באותם מקומות, ולמדו כן מן הצדוקים והקראים, ומצוה לכוף אותן כדי להוציא מלבן דבר זה, ולהחזירן לדברי רבותינו שתספור שבעה נקיים ותטבול ותהיה טהורה.

גם הגאון יעב"ץ בשו"ת שאילת יעב"ץ חלק ב (סימן טו) כתב, שמר אביו הגאון החכם צבי ציוה לבטל מנהג הנשים המחמירות להמתין ארבעים ושמונים יום, מפני שהיא חומרא דאתי לידי קולא, וכן הרבה ממנהגי אשכנז הלואי שלא היו ולא נבראו בארץ הלזו, דנפקי מנייהו חורבא ותקלות גדולות ועצומות בגופי איסורי תורה החמורים. וסיים: ולכן לדעתי מצוה רבה לבטל המנהג הזה ולפרסם ההיתר, ובפרט בדור הזה שרבו הפרוצים. ע"ש.

וכן הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בתפארת ישראל (סימן קצד סעיף ב), קרא תגר על מנהג זה, כי למה נפריע את העם ממצות עונה וממצות פריה ורביה, ובפרט בדורות אלו שיש

לחוש לכמה עבירות של פריצות, והרהורי עבירה, וקישוי לדעת, והוצאת שכבת זרע לבטלה. ולכן כבר עמד הגאון החכם צבי וביטלו, וכן עשו גאוני פראג, וכן עשיתי גם אני בקהילת קודש 'מיץ' לבטל המנהג הזה שאין לו שורש ועיקר כלל, והתרנו לנשים לטבול בתוך ארבעים ושמונים. ע"ש.

וגם הגאון רבי פתחיה מרדכי ברדוגו בשו"ת נופת צופים (סימן טז) כתב לדחות מנהג זה, מאחר שגדולי הפוסקים כתבו שמנהג זה נמשך ממנהגי הצדוקים. ומה גם במדינותינו ששום אדם לא נהג חומרא זו כלל, וכן קבלתי מאבא מארי הגאון ז"ל, שמעולם לא נהגו בזה לא בימיו ולא בימי אבותיו ורבותיו, ואדרבה נהגו לגעור בנזיפה על כל מי שרוצה להחמיר בזה. וכן הסכים הרב מר דודי נר"ו ונתן תודות לה' יתברך על שנשתקעה חומרא זו מבינינו. וגם אני אומר, שכל המחמיר בזה, הויא חומרא דאתי לידי קולא, ובפרט בדורינו זה דלא אכשור דרי בדבר הנמסר להמון העם, והבחורים עודם באבם בתוקף חום מזגם, ואם תעצרם, הלא יפרצו גדר למלאת תאותם גם בלי טבילה, ויעברו על איסור כרת, ואלה שבאו לאסור את המותר, הם הגורמים להוריד את עם בני ישראל לבאר שחת, ולהכריתם מן העולם, רחמנא ליצלן.

לכן אומר אני שמצוה רבה ושכר גדול יחשב לכל מי שישתדל בביטול מנהג המחמירות בזה, ולשרש אחרי המנהג הרע הזה ולרודפו עד החרמה, ושלא כמקצת חכמים המפטפטים לקיים המנהג, אלא עת לעשות לה' לבטלו מכל וכל, עד שלא יזכר ולא יפקד ולא יעלה על לב אדם לעולם. ע"כ. והו"ד בספר הליכות עולם (ח"ה עמוד קכד), וסיים שכל המיקל בזה, ינוחו לו ברכות על ראשו, לשרש אחר המנהג הזה, שהוא דל ורזה, עד שלא ישמע ולא יפקד ולא יזכר, ואין צריך התרה על המנהג הזה. ע"ש.

ג. אשה שחיה באיסור עם גבר ללא נישואין, וברצונה לטבול במקוה טהרה, כדי להיטהר מטומאת נידה ולהינצל מאיסור כרת, אין לתת לה לטבול, מפני שחכמים אסרו לפנויה לטבול במקוה, כדי שלא יבואו אנשים להיכשל איתה בעבירה לאחר שהסתלק ממנה איסור נידה החמור, וגם אין לנו להשקיט את מצפונה על ידי שתחשוב שהיא טהורה ותמשיך לחיות עם הגבר באיסור. ואם נתיר לה לטבול, יתכן שיש בכך סיוע לעוברי עבירה.[3]

3. הנה נודע בשערים דברי הריב"ש (סימן תכה), שנשאל האם איסור נידה נוהג גם בפנויה. והשיב, שדבר פשוט הוא שנוהג בה, והאריך בדבר, וכתב, שהטעם שלא תקנו טבילה לפנויה, כדי שלא יבואו לידי מכשול בהסתלק ממנה איסור נידה החמור. והובאו דבריו בבית יוסף (יו"ד סו"ס קפג).

וראה בספר טהרת הבית (חלק א עמוד לה) שפסק שגם בערב יום הכיפורים, המנהג שאין הבנות הרווקות טובלות במקוה, מחשש מכשלה ותקלה, ושב ואל תעשה עדיף. ודלא כהרב בן איש חי שהקל בזה. כיעו"ש. וכן כתב בשו"ת מים ההלכה (ח"ב עמוד קו). והנה מה שכתב הריב"ש שאין לפנויה לטבול משום גדר וסייג שלא יבואו לידי מכשול, עדיין יש מקום לדון, האם באופן שכבר חיה הפנויה באיסור עם איש זר, אזי יש להתיר לה לטבול כדי להצילם מאיסור נידה החמור, או דלמא יש לומר בזה "הלעיטהו לרשע וימות", ולכן אין להתיר לה לטבול ולעבור בכך על תקנת הריב"ש.

וראה בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן קטו) שהביא את דברי השפתי כהן (יו"ד סימן רנא ס"ק ו) שכתב, דאין אנו מצווים להפריש יהודי מומר מעשיית איסור, משום דהלעיטהו לרשע וימות, וביאר כוונתו, דאין לנו דין ערבות עם יהודי מומר, ולכן אין מיצוה עלינו להפרישו, אבל בית הדין מצווים להפרישו מדין "שופטים ושוטרים תיתן לך בכל שעריך" [ולא מדין ערבות], שהרי לא חילקה התורה בין יהודי כשר למומר, ולכן אם יניחו רבני העיר והקהילה לתת לאשה זו לטבול במקווה, הרי הם עוברים על מה שכתוב "שופטים ושוטרים תיתן לך", והרי זה כאילו הסכימו למעשיה, והעלימו עין מהעוון הפלילי שעושה אותה אשה לחיות חיי אישות ללא חופה וקידושין.

ובנוסף לכך יתכן מאוד שאותם בני אדם שיראו אותה טובלת, ואין איש שם על ליבו למחות בה, יבואו לחשוב שדעת חכמים נוחה במעשיה, ושתיקתם נחשבת כהודאה על מעשיה, ואזי פירצה קוראת לגנב, ויבואו להקל המון העם לחיות עם פנויה על ידי שתטבול תחילה במקוה.

וכיוצא בזה נשאל בשו"ת באר משה (ח"ה סימן קנט), אודות כהן שלקח לו אשה גרושה, האם מוטל על הרב והקהל למנוע את הגרושה מלטבול במקוה כדי שלא לפרוץ גדר, באופן שיש לחוש שקרוב לודאי שידורו בטומאת נידה, ולא יגרשנה אף על פי שלא הולכת למקוה?

והשיב, שהחוב מוטל על הרב ומנהלי הקהל למנוע את המקוה טהרה מאשה זו, ואף אם על ידי זה יצא הכהן לתרבות רעה, אנו את שלנו עשינו והקולר תלוי בצוארם. ואם יעלימו בית דין את עיניהם ולא יעכבו אותם מלטבול, הרי שתיקה כהודאה וכמרוצה למעשיהם דמי, וממילא היא הולכת כברשות בית דין. וכן מבואר בשדי חמד (מע' יוה"כ), שדעת האחרונים בזה, דלשיטת הריב"ש אסור להניח הבתולות לטבול, אפילו כשידוע שמזנות. ולא חששו חז"ל לתקנתם ולתקנת הרבים הנכשלים מהם. עכת"ד.

וכן מצאתי בשו"ת נחלת פנחס (ח"ב סימן לח), שהיה נראה לו להתיר טבילת אשה שחיה עם גבר ללא נישואין כדי להצילה מכרת, אבל למעשה כתב שאין להיזקק להם, ואין לתת לה לטבול, דאין להתיר תקנת חז"ל משום איסור כרת, והוי ממש נבל ברשות התורה. ועוד שאינה נאמנת על איסור נידה וטהרתה. ומכל מקום היכא שאינה שואלת וטובלת בצינעא, ודאי יש להעלים עין, אבל להורות כן למעשה אין להתיר. והרב מחבר שו"ת חשב האפוד השיב לי בזה, שדעתו נוטה שלא לתת לה לטבול כלל. עכת"ד.

ושפיר עינא דחזיא בשו"ת ציץ אליעזר (חי"א סימן נה) שכתב, שבשום אופן אין להם לצדיקי ומנהיגי הדור והקהל לבוא בצדקות להציל יחיד או יחידים רבים מעברות חמורות שעוברים עליהם בזדון, תמורת ויתור אות אחת מהתורה. ולא רק שלא לתת רשות מפורשת על כך, אלא אפילו לא תמורת העלמת עין מזה.

והביא שם תשובת הגר"ש קלוגר שכתב: כללא דדינא, היכא דאם נעשה לו תקנה לעבירה אחת, סוף סוף עדיין יעבור אחרת, והתקנה תהא רק שבשעה שיעבור על עבירה אחת, לא יעבור עוד על השניה, בזה אמרינן כיון שיעבור על אחת בשעה ההיא, ויהא רשע באותה שעה, אין אנו אחראים לו שלא יעשה עוד אחרת עמה, אלא "הלעיטהו לרשע וימות" ויעשה גם השניה. ע"כ.

ומדבריו אתה למד, שגם בנידון דידן אין לעשות תקנה שתטבול הפנויה, כדי להצילם מאיסור נידה, מפני שעדיין רובץ עליהם איסור אחר של חיי אישות ללא חופה וקידושין כדת משה וישראל, ולכן אמרינן הלעיטהו לרשע וימות.

וכבר כתב בשו"ת יביע אומר (חלק א עמוד קו), שלא עלה על דעת מאן דהוא להתיר לבתולות בזמן הזה לטבול במקוה טהרה כדי שלא ייכשלו בעוון נידה החמור וידונו בפנויה גרידא, דלא חששו חז"ל לתקנת הפושעים כי אם להציל את החרדים לדבר ה', כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם, ופושעים יכשלו בם. ע"כ. [ואף שכתב זאת לגבי הצעירים שנכשלים בעריות, לכאורה יש לומר דהוא הדין לזוג שחיים יחד, מפני שלא חששו חז"ל לתקנת הפושעים כמבואר שם], וכן כתב בספר הצנע לכת (עמוד 55). ע"ש.

ואנכי חזון הרבתי בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תפד) שנשאל בנידון דידן, והשיב, דהוי עובדא שבעיר אחת התחילו לפרוץ בזנות רח"ל, והרב דרש מאנשי עירו שעל כל פנים לא יעברו על איסור נידה, ולכן ילכו לטבול במקוה, ובזה גרם שעוד יותר התחילו לזנות מחמת הכשר המקוה, ובעוונות הרבים פשתה מגפה דזנות בעיר. וכבר כתב בתשובת הריב"ש, שביטלו טבילת נידה פנויה כדי שלא יבואו להקל בהן.

אומנם כל זה נכון באופן שהרב מייעץ להן ללכת למקוה, שבזה אמרינן דאין לרב להתערב ולייעץ, אבל אם באה מעצמה לטבול, אין חיוב על הרב לצוות שלא יתנו לה להיכנס, דגורם להאכיל אותה איסור נידה בידים. אומנם באופן שיש בזה צורך למגדר מילתא או להינצל מחילול ה', ראוי למנוע בעדה הטבילה, וצריך להיזהר מחילול ה', ועלולים לחשוב שהתרנו הזנות גופא, ולכן יש לפסוק לפי הצורך אף לרחקה, אם יעזור הדבר למגדר מילתא ולהנצל מחילול ה'. עכ"ד.

ומדבריו יש ללמוד, שבדורנו אנו שהפריצות והזימה רבו גם רבו בעוונות הרבים, ודאי יש לגדור גדר, ולמנוע ממנה את הטבילה, כדי שלא יתפשט נגע הצרעת בעם חס ושלום, וכפי שחזינן שחששו לכך הני אשלי רברבי שהוזכרו לעיל. ועוד, אין לנו לעבור על תקנת חכמים, כדי להציל זוג פושעים אלו מאיסור.

ואם לחשך אדם, דהנה מצינו בספר חסידים (סימן קעו), שהביא מעשה באדם אחד ששאל, מי שיצרו מתגבר עליו, וירא פן ישכב עם אשת איש, או עם אשתו נידה, או עם שאר עריות האסורות לו, אם יכול להוציא זרעו לבטלה כדי שלא יחטא. והשיב, שיש לו להוציא זרעו לבטלה ואל יחטא באשה. עכ"ד. ומשמע מדבריו שמותר לומר לאדם שיעבור על איסור קל, כדי להצילו מאיסור חמור. ואם כן לכאורה גם בנידון דידן יש לדון להקל בזה.

אולם כבר עמד בזה בשו"ת שער שמעון אחד (ח"ד אה"ע סימן יב) וכתב, שבודאי אין לייעץ לאדם לעבור עבירה קלה בידים, ולכן אין לומר לו שיוציא זרע לבטלה בידים, אלא שישיח דעתו לדבר אחר עד כמה שאפשר, ואם בכל זאת ייכשל בחלום הלילה בקרי, אזי הוא אנוס וקיל טפי ממתכוין בידים. ומה שכתב בספר חסידים, אינו כפשוטו, אלא כפי שהסביר בספר פתח עינים, דמיירי באדם שגומר בדעתו לבוא על הערוה, והוא מוקשה ועומד, והרהר בתשובה ופרש מהעבירה, אך מוכרח שיצא מעצמו לאונסו שז"ל, בזה הורה הרב שיפרוש מהאשה, הגם שמוכרח שיצא זרעו לאונסו, וכמו שאירע ליוסף הצדיק. ע"כ.

ועוד אפשר לחלק, דאף אם נאמר דבספר חסידים התיר לעבור בידים על איסור קל כדי להינצל מאיסור חמור, אין לדמות זאת לנידון דידן, דבנידונינו אם נתיר לפנויה לטבול, יש לחוש שתצא תקלה לאחרים שיבואו להקל באיסור פנויה, וכפי שהעיד בשו"ת תשובות והנהגות הנ"ל, שמעשה שהיה כך היה, ולכן יש לגדור בזה גדר. אבל במעשה שהובא בספר חסידים, הוי יחיד בביתו, ובכהאי גוונא אין חשש שתצא תקלה לרבים,

באופן שנקל לו לעשות איסור קל כדי להינצל מאיסור חמור, ולכן כתב בספר חסידים להקל בזה.

ורמז לדבר מצינו בספר העקדה (עקדת יצחק וירא שער כ) שכתב: כמה פעמים נתחבטתי אודות נשים הקדשות, שבקצת מדינות מעניקים להן פרס, באומרם כיון שמצילות את הרווקים או הסכלים מאיסור אשת איש החמור או מסכנת הגויות, מוטב שיבואו לידי איסור זה [של זונה] משיבואו לידי איסור מיתה. ואני הסברתי להם פעמים רבות, כי החטא הגדול שיעבור עליו איש מבית ישראל בסתר ושלא לדעת הרבים, ובלי רשות בית דן, חטא היחיד הוא, והוא בעוונו ימות על ידי בית דין של מעלה, וכל ישראל נקיים. אומנם חטא קטן שיסכימו עליו דעת הרבים, והדת ניתנה בבתי דיניהם שלא למחות בו, הנה הוא זימה ועוון פלילי וחטאת הקהל כולו, ולא ניתן למחילה אם לא בפורענות הקהל, ומוטב שיכרתו וישרפו החטאים האלה בנפשותם, משתעקר אות אחת מהתורה בהסכמת הרבים. ע"כ.

ומאמרותיו הטהורות יש ללמוד שאין לרבני הקהל להתיר שום איסור קל כדי להציל מאיסור חמור, ואפילו בשתיקה והעלמת עין, מפני שפורצים גדר לפושעים.

וראה בשו"ת יביע אומר (ח"ו סימן ג אות ג) שהוכיח במשרים מדברי רבותינו האחרונים, שאסרו בתוקף להתיר איסור דרבנן כדי להציל מאיסור חמור. והביא שם דברי הגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (יו"ד סימן מג-מד), שנשאל אודות אשה שחייתה עם בעלה באיסור נידה, וכעת עבר עליה רוח טהרה ורוצה לטבול במקוה, אלא שמתביישת לטבול עם נשים אחרות, ורק אם יותר לה לטבול ביום השמיני לספירתה, תקבל עליה דיני טהרת המשפחה.

והשיב הנצי"ב, דלכאורה באנו למחלוקת הראשונים בהא דאמר ר' אילעא הזקן (חגיגה טז.): אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילבש שחורים וילך למקום שאין מכירים אותו, ויעשה מה שליבו חפץ, ולא יחלל שם שמים בפרהסיא".

וכתבו התוספות, דמשמע שמותר לנמרי לעשות חפצו, ולא כמו שפירש רבינו חננאל דחס ושלום שהיה מתיר רבי אילעא לעשות עבירה, אלא כונת ר' אילעא, שעל ידי לבישת שחורים ייכנע לבבו ולא יבוא לידי עבירה, שאז ודאי אין יצרו מתגבר עליו, ויוכל לעשות מה שליבו חפץ. ע"כ. ומבואר מדברי רבינו חננאל, דלא שרינן לעשות איסור קל כדי שלא יבואו לידי איסור חמור, וכן דעת רב האי גאון.

ואף שמצינו בספר חסידים שהורה דמוטב שיוציא זרע לבטלה ולא יחטא באשתו נידה וכיוצא בזה, אין זה דומה לנידון דידן, דבשלמא אם היה איסור קל שלא מצד חשש

להכשלת אחרים, שפיר יש לומר דמוטב לעבור על איסור קל ולא יבוא לידי איסור חמור [ולכן התיר זאת בספר חסידים]. אבל טבילה ביום השמיני דאסרינן משום סרך ביתה [שמה ביתה תראה אותה טובלת ביום, ותחשוב שטבלה ביום השביעי במקום ביום השמיני, ותבוא הבת לטבול בשביעי] שהוא חשש למכשול לאחרים, אין לנו רשות להתיר דבר שיש בו קלקול לרבים משום תקנת אשה זו, ולכן אין הדבר ברור אצלי להקל לאשה לטבול בשמיני. עכ"ד.

ואם כן, גם בנידון שלנו שיש חשש מכשול לאחרים, נראה דאין להקל להתיר לפנויה זו לטבול. וראה עוד בשו"ת עולת יצחק חלק ב (סימן ראה), ולכאורה לפי המבואר לעיל יש להשיב על דבריו, ועוד חזון למועד.

האם ניתן להטביל אשה שחיה באיסור כדי לנסות לקרבה

והנה כתב לי הגאון רבי חיים רבי שליט"א בגיליון הדף, שהוא נוהג להורות לבלניות להקל להטביל אשה שחיה עם גבר ללא נישואין, מפני שהנסיון מוכיח שבמשך הזמן התקרבו יותר למצוות וליהדות, על ידי זה שהבלניות נתנו להן קלטות וספרים, ובלשון רכה הצליחו להשפיע עליהן לטובה. ואף שהגרי"ש אלישיב שליט"א הורה להחמיר בזה, מכל מקום במצב של היום יש להקל בזה. ועל כל פנים יעשו הבלניות שאלת חכם לכל מקרה לגופו. עכ"ד.

ולכאורה היה מקום לסייע לו ממה שראיתי בשו"ת יפה נוף (עמוד קלח), שעמד בדין נשים שלא שמרו טהרת המשפחה, וכעת ברצונם להתחיל לשמור, אך קשה להן לשמור ארבע ושבע, האם מותר להורות להן לטבול לאחר ספירת ז' ימים כדין דאוריתא, ועל ידי כך להצילם מכרת [שאם לא נתיר להן זאת כדי להצילן מאיסורי כרת החמורים, ולפחות בראשית דרכן, ישנו חשש שלא ינסו ולא יתחילו אף פעם לשמור על הטהרה].

והשיב, שיש להתיר קולא זו, ואף שאין מי שיעיז להקל כנגד מה שחכמים החמירו, על זה יש לומר דהנה כתב הרמב"ם: מוטב שיאכלו רוטב, ולא השומן עצמו. וכן אמרו חכמים, שמותר לטלטל את ממונו בשבת פחות פחות מד' אמות, שאם לא כן, בהול הוא על ממונו, ויבוא לטלטל כדרכו. ולכן גם בענין זה שבאים נשים להתחזק, יש להקל להם כדי לקרבן לצור מחצבתם, דאם נחמיר עליהן בזה, לא נוכל לתקנם לעולם. ע"כ.

וכיוצא בזה ראיתי בספר מנחת פרי (סימן לא) שעמד בענין אשה שבאה לטבול לאחר השבעה נקיים, ונודע לבלנית שלא עשתה הפסק בטהרה או בדיקות המעכבות בשבעה נקיים, ויש חשש שאם לא יטבילוה, תכשל עם בעלה באיסור כרת, האם יש להטבילה או לא.

וכתב, שהן אמת שמעיקר הדין אין להתיר איסור דרבנן לרשעים, כדי להצילם שלא יכשלו באיסור דאורייתא החמור, ואפילו אם על ידי כך ישתמדו. מכל מקום כל זה דווקא אם באה לעשות איסור גמור מדרבנן, מה שאין כן אם לא בדקה כראוי, אף שמעכב את הטבילה מדרבנן, מכל מקום אין כל איסור בטבילה, אלא דאחר כך תעבור על האיסור, ואם כן אין לנו למונעה מלטבול בכהאי גוונא שאם לא ניתן לה לטבול תעבור על איסור נדה מן התורה, ובהיתר זה לא התרנו שום איסור. ע"כ.

ברם, הרואה ישר יחזו פנימו שאין הנידון של הרב יפה נוף והרב מנחת פרי, דומה לנידון דידן, דנידונינו חמור טפי, משום שבנידון דידן אם נתיר לה לטבול, עצם הטבילה היא איסור, שעוברים בכך על תקנת הריב"ש שלא להטביל פנויה, ובנוסף לכך פורצים גדר וגורמים לאחרים ללמוד מכך להקל לחיות עם אשה ללא נישואין. מה שאין כן באשה שחייה עם בעלה ורוצה להתקרב ולהינצל מאיסור, ודי יש לסייע לה בכך. וברור. ועיין בשו"ת ידבר פי (סימן כח). וכעת עמד קנה במקומו.

ד. יש להתיר למכור מטה זוגית, לאנשים שאינם שומרים מצוות, ואין בכך איסור של לפני עור, מפני שיתכן שאותו הזוג שומרים טהרת המשפחה, וישנים בימי נידתה במטות נפרדות.[4]

4. כן מתבאר ממה שכתבנו בס"ד בכללים, דכל שיש לתלות בהיתר תלינן. ולכן גם כאן יש לתלות שישתמשו במטה באופן המותר, ולא ישנו יחדיו בימי נידתה. ואפילו אם תאמר שאינם שומרים טהרת המשפחה, יש לצרף בזה דעת השפתי כהן, דבמומר לא חל דין לפני עור ולא איסור מסייע.

וכן מצאתי בחפישה בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן פא), שגם כן כתב להקל בזה על פי המשנה בשביעית, דכל שיש לתלות בהיתר תלינן, ולכן גם בזה, אף אם אותם אנשים ידועים לנו כמחללי שבת וכדומה, יתכן בכל זאת שהם שומרים על טהרת המשפחה, ושרי למכור להם מטה זוגית. ע"ש. וכן משמע בספר שערי שלום (עמוד רצ). ע"ש.

פרק ז' - שידוכים ושלום בית

א. מי שפרנסתו משידוכים, ורוצה לשדך בין חילונים שעלולים לא לשמור על טהרת המשפחה לאחר חתונתם, רשאי להקל בזה, ואין בזה איסור לפני עור לא תתן מכשול. ואותם המקילים לשדך גם שלא לצורך פרנסה, אין למחות בידם, כיון שבעצם השידוך יש מצווה, ובנוסף לכך, לפעמים על ידי השידוך, מצילים אותם מהתבוללות עם הגויים. ועל כל פנים ישתדלו לדבר על ליבם שישמרו טהרת המשפחה, ויהיו איתם בקשר גם לאחר החתונה, כדי לקרב אותם, ולהראות להם את האושר שבטהרה.[1]

1. הנה לכאורה יש מקום נרחב לומר שאסור לשדך בין אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות, מפני שגורם להם לשהות ביחד ללא שמירת הטהרה, ומכשילם באיסור נידה החמור. ואכן בשו"ת באר משה (ח"ה עמוד קנא) כתב, ששדכן אסור לו להציע שידוך של מחללת שבת למחלל שבת, כי יחיו באיסור נידה, והדבר פשוט וברור. ע"כ.
וכן מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תשל) שכתב, שאם ייתכן שעל ידי השידוך יהיה תועלת וברכה וישובו לצור מחצבתם, אזי יש לשדך בניהם. אבל אם אין בזה ברכה ותועלת לעתיד הרוחני שלהם, כדאי שלא לעסוק בשידוך זה, כדי שלא יהיה לו יד בדבר. ע"ש.
וגם בשו"ת אבני ישפה (חלק א סימן קנד) כתב, שמי שמשדך בין חילוניים, הרי הוא מסייע בידם שיוכלו לעבור על איסור נדה, שהרי על ידו הותר הדבר, ואף על פי שהוא מזהיר אותם שלא יעברו על איסור עד החתונה, מכל מקום אין זה אלא כמוסר אשה למנאף, ואומר לו שלא יבעול, שדבריו הם כחוכא ואטלולא. ע"ש.
ברם, לפי מה שנתבאר בס"ד בפתיחה, דרבים ושלמים סבירא ליהו שאיסור לפני עיור ומסייע בידי עוברי עבירה, נאמר רק אם בשעה שנותן לחברו את האיסור, מיד יעבור חברו על האיסור [כגון עני שפושט ידו בשבת לבית בעל הבית, כדי להוציא חפץ מידו של בעל הבית]. אבל אם נותן לחברו דבר שיעבור איתו איסור רק לאחר זמן, אין בזה איסור מסייע. לפי זה יש לומר, דגם בנידון דידן אף אם יעברו המשודכים על איסור נידה, יהיה זה רק לאחר זמן ולא מיד, ולכן יש מקום להקל בזה.
ועוד יש לצרף דעת השפתי כהן וסיעתו שהזכרנו בפתיחה בס"ד, דבמומר אין איסור לפני עור וכו', והכא נמי יש לדונם כמומרים אם יעברו על איסור נידה, ואין הקולר תלוי אלא בצווארם, ואנו את נפשנו הצלנו. ועוד כמה סניפים להקל תמצא בפתיחה, ולא עת האסף.
ואנכי חזון הרבתי בשו"ת משיב דבר (ח"ב סימן לב) שנשאל בנידון דידן, והשיב שאדם שפרנסתו משידוכים, מותר לו לשדך בין יהודים שאינם שומרים מצוות, מפני שנחשב הדבר למסייע לפני שעת העבירה, שדעת התוספות וסיעתם להקל בזה. אבל מי שאין פרנסתו בכך, אסור לו לסייע בדבר זה. והובאו דבריו בשדי חמד (מע ו' כלל כו עמוד נז). וכן כתב בשמו בשו"ת בנין דוד (סימן נג), וכן הוא בשו"ת מהר"ם מבריסק (חלק א סימן פב), ובשו"ת יפה נוף (סימן ק) שלצורך פרנסה יש להקל בזה. וכן כתב בכיוצא בזה בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סו"ס קטו). ע"ש.

וכשאני לעצמי נראה לי שהמיקל לשדך בין חילוניים אף שלא לצורך פרנסה, יש לו על מה לסמוך, הן על פי מה שכתבנו לעיל שיש מקילים לסייע באיסור שנעשה לאחר זמן, והן משום שלדעת רבים ושלמים אין איסור מסייע במומר. ועוד יש לצרף מה שכתב בשו"ת שערי דיעה (חלק א סימן קפח) שעיקר ההזהרה של לפני עור לא תתן מכשול, באה על המתכוון בפועל להחטיא את חברו. אבל אם לא מתכוון להחטיא את חברו, אין כאן שום איסור. והו"ד בציץ אליעזר (ח"ח סימן לג), וכן כתב בשו"ת מהרש"ג (סימן ק). ע"ש. ומיניה נילף, שמותר לשדך בין חילוניים, כיוון שכונתו לטובתם ולא להכשילם.

וגם הלום ראיתי בשו"ת ישיב משה (עמוד קעא), שמותר לעשות שידוכים בין חופשיים, בתנאי שנשקול היטב שאחרת יהיה גרוע ויהיה הפקר יותר. עכ"ל. ולא חילק בין אם פרנסתו בכך או לא. ואם כן האידנא שבעוונות הרבים הפרוץ מרובה על העומד, וקיים יצר הרע גדול של הפקרות, וללא נישואים נכשלים בחטאים גדולים, ולפעמים אף באיסורי גויה ואשת איש רח"ל כפי ששומעות אוזנינו. אם כן על ידי שמשדך את החילוניים, מציל אותם מאיסורים חמורים אלו, וייתכן שעם הזמן יסכימו גם לשמור טהרת המשפחה.

ושוב מצאתי און לי בשו"ת דברי טעם (סו"ס פא) שנשאל בנידון זה, והעלה להתיר, הן משום שמי שנכשל בעבירה זו הרי הוא מומר, ולדעת הש"ך אין איסור מסייע בידי עוברי עבירה במומר, והן משום שבלאו הכי יעשה עבירה זו עם אחרת שהרי הרבה פרוצות מצויות לפניו, ובכל רגע יכול לעשות עבירה זו, ולכן נראה להתיר. ע"כ. ועיין בשו"ת הלל אומר (סימן סז).

וכן תחזה בשו"ת דברות אליהו (ח"ג סימן מא) שכתב להדיא שמותר לשדך בין חילוניים, ובפרט למי שפרנסתו בשדכנות, ומשמע שאפילו שלא לצורך פרנסה יש להקל. וכן בקדש חזיתי בשו"ת חדות יעקב עדס חלק א (יו"ד סימן כד אות יד) שהתיר לעשות קידושין ושידוכין בין אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות, משום שבאשר הוא שם מצוה קעביד. שהרי אמרו בגמרא קידושין (י"ב) דרב מנגיד אמאן דמקדש בלא שידוכים, ואם כן, גם בשידוכין יש מצוה לשמוע דברי חכמים ולכן שרי לשדכם. ע"כ.

וכן כתב בספר ועלהו לא יבול (ח"ב עמוד קעז) בשם הגאון רבי מרדכי אליהו שליט"א, שיש להשתדל בשידוך יהודי ליהודיה אף על פי שנראה שיעברו על איסור נידה, כדי להצילם מהתבוללות שכל באיה לא ישיבון. ע"כ. וראה עוד בשו"ת פאת שדך (סימן קמ"ד) שבני משפחה שחוששים שביתם תתחתן עם גוי, מורים להן להדיא שיחתנו אותה עם יהודי אפילו עבריין. ע"ש. ועיין עוד בספר ואין למו מכשול חלק ה (עמוד).

נישואי אח קטן לפני הגדול

ב. כשיש במשפחה שני אחים, והאח הגדול מתעכב בשידוכים, אין לעכב את האח הצעיר מלהשתדך לפני האח הגדול, מפני שעל ידי עיכוב זה, גורמים לאח הצעיר להיכשל בהרהורי עבירה, ומונעים אותו מלקיים מצוות פריה ורביה.

ועל כן, לא יקפיד האח הגדול על אחיו הקטן שרוצה להתחתן לפניו, אלא אדרבה יעודד אותו על כך, וימחל לו בלב שלם, ובזכות זה יפתח לו ה' את מזלו הטוב, ויקוים בו "מצא אשה מצא טוב". (ועיין בהערה לגבי שידוך אחות צעירה לפני הגדולה).[2]

2. הנה אף על פי שהרב שפתי כהן ביורה דעה (סימן רמד ס"ק יג) כתב בשם הרב בית חדש, שלא יקדימו לעשות נישואין לאח הקטן לפני האח הגדול אפילו אם הקטן גדול בחכמה מהגדול, אלא יקדימו נישואין לאח הגדול בשנים. ע"ש.

ברם, כתב בשו"ת אגרות משה חלק ב (אה"ע סימן א) שהשפתי כהן מיירי שכבר נשתדך האח הגדול ועומד להינשא, דאז דווקא אין להקדים הצעיר לפני הגדול. אבל אם עדיין אין לגדול שידוך, הדבר פשוט שלא יחכה הקטן לגדול, וזריזין מקדימין למצוות. ע"כ.

וגם הלום ראיתי להרה"ג ר' יוחנן סופר בספר אפריון חתנים (סימן ב) שכתב, שאף שיש מצוה לכבד את אחיו הגדול, מכל מקום מצות פרו ורבו קודמת למצות כיבוד אח, ואין להמנע מלהשתדל לקיים המצוה, בגלל כבוד אחיו, דדבר זה לא נכלל במצות כיבוד האח הגדול, שהרי לא ציותה התורה לכבד אחיו בהזנחת קיום מצות התורה.

וגם באופן שיש חשש שאולי יגרום בזה צער לאחיו הגדול, ויראה לו כפגיעה בכבודו, אין איסור בדבר, כיון שאינו מתכוון לכך, אלא רצונו לקיים מצות בוראו, והרי זה בגדר "פסיק רישא דלא ניחא ליה". ומעשה רב ידענו שמרן הרב 'כתב סופר' זצ"ל, השיא את בנו בעל 'התעוררות תשובה' זצ"ל, לפני אחיו הגדול בעל 'סופר מהיר' זצ"ל. ע"כ.

וכן כתב בספר מצהלות חתנים (עמוד מ), וסיפר שפעם נכנס לגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א עם בחור אחד, והרב אמר לו שצריך להינשא, ואף שיש לו אחות גדולה ממנו, אפילו הכי אין לחוש, ויכול להקדים להתחתן לפניה. ע"כ. וראה בספר נפש חיה (ח"א סימן פז) שכתב, שגם באופן שהאח הוא הגדול, והציעו שידוך לאחותו הקטנה ממנו, אינו יכול למנוע אותה מלהשתדך, באופן שעדיין לא מצא הוא את בת זוגו. ע"ש.

ובספר חבצלת השרון (במדבר עמוד כט) כתב, שגאון אחד נשאל אודות שני אחים שרוצים לישא אשה, האם מותר לצעיר להתחתן לפני אחיו הגדול. והשיב, דכיון שהם מצווים במצות פרו ורבו, אין צריך להמתין לגדול, כיון דמצוה זו מוטלת על כל אחד ואחד. והביא לכך רמז מהתורה, שנדב ואביהוא מתו על שלא נשאו אשה. הרי לך שנענש

אביהוא על שלא נשא אשה, אף שנדב היה גדול ממנו ועדיין לא נשא, ועל כורחך דבשני אחים אין להמתין עד שהגדול יתחתן [אלא שיש לדחות דנדב לא רצה לישא אשה, ובכהאי גוונא ודאי לא היה אביהוא צריך להמתין לו, ולכן נענש גם הוא]. ע"ש.

נישואי בת קטנה לפני הגדולה

והנה אף שמצינו בתורה שלבן אמר ליעקב שאין להקדים צעירה לבכירה, שנאמר: "לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה", וכתב בספר לקח יושר (סימן קיז) בשם התרומת הדשן, דמדשתק יעקב ללבן, שמא מינה שהסכים עמו שאין להשיא בת קטנה לפני הגדולה. וראה עוד בתוספות במסכת קידושין (נב. ד"ה והילכתא).

מכל מקום כתבו האחרונים, דהיינו דווקא בבנות שאינם מצוות על פריה ורביה, וגם אין בהן חשש של הרהורי עבירה, ולכן תמתין הצעירה לגדולה. אבל גברים המצווים על פריה ורביה, ויש להם הרהורי עבירה, צריכים להקדים להתחתן שעה אחת קודם, ולכן רשאי הקטן להתחתן לפני הגדול, ואין לאח הגדול לעכב את אחיו הקטן מלהשתדך לפניו, כדי לא לגרום לו מכשול. ראה בשו"ת מהרשד"ם (ח"ג סימן קלו), ובשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (חלק א סימן עג).

ולענין נישואי אחות קטנה לפני הגדולה, ראה בספר שמירת הגוף והנפש (סימן קנח ס"ב), שאסף וקיבץ כעמיר גורנה שיטות הפוסקים בזה, וכתב למסקנה שלא יקדימו לעשות נישואין לבת הצעירה קודם אחותה הגדולה, ורק אם אחותה הגדולה מוחלת לה, מותר לה להתחתן לפניה. ע"ש. וכן משמע בספר החופה והנישואין (חלק א עמוד 32), והוסיף שגם שמותר להשיא בת צעירה לפני אחיה הגדול.

וכתב בשו"ת ויצבור יוסף (חלק א סימן עג), שאם הצעירה כבר הכירה מישהו, ורוצה להתחתן עמו, אין לה להתעכב עד שאחותה הגדולה תתחתן, אלא תבקש רשות וסליחה מאחותה, ותינשא לחיים טובים ולשלום.

ויתרה מכך כתב בספר ועלהו לא יבול (ח"ב עמוד פה) בשם הגרש"ז אויערבך, שיש להציעה לבת הצעירה שידוך לפני אחותה הגדולה, כי בהרבה מקרים זה מסייע בסופו של דבר לכך שגם האחות הגדולה תתחתן. וראה עוד באריכות בשו"ת הרי בשמים (חלק ה סימן לא), שכתב גם כן שאין לעכב את הצעירה מלהנשא, כשאין בכך טענה מוצדקת. ע"ש. ועיין בשלחן ערוך המקוצר (חלק ו עמוד שנב).

נישואי כהנת לעם הארץ

ג. יש לשדכנים להיזהר שלא לשדך ישראל שהוא עם הארץ, לכהנת, מפני שאין זיווגן עולה יפה, ואותו אחד ששידך בניהם, הכשילם בעצה שאינה הגונה להם.

אולם כל זה דווקא בעם הארץ שהוא מחלל שבת ועבריין, אבל אם הוא ירא שמים וקובע עיתים לתורה, וכל שכן אם הוא לומד בישיבה באופן קבוע, רשאים לשדך אותו עם כהנת, אף על פי שאינו בגדר תלמיד חכם.[3]

3. גרסינן בגמרא פסחים (מט.): אמר רבי יוחנן, בת כהן לישראל, אין זיווגן עולה יפה. ומקשה הגמרא, איני, והא אמר ר' יוחנן, הרוצה שיתעשר ידבק בזרעו של אהרן? לא קשיא, הא בתלמיד חכם, הא בעם הארץ. ופירש רש"י, דתלמיד חכם שבח הוא לאהרן הכהן, אבל עם הארץ ואינו כהן, גנאי הוא לאהרן ונענשים. ע"כ.

וכתב מרן פאר הדור בשו"ת יחוה דעת (ח"ה סימן סא), שאכן תלמיד חכם צריך להתאמץ להידבק בזרעו של אהרן. ואם אינו תלמיד חכם אבל הוא בנוני [שקובע עיתים לתורה ויש לו יראת שמים], אם נזדמנה לו כהנת, רשאי ליקחנה. אבל עם הארץ שמחלל שבת ועבריין, צריך להיזהר שלא ישאנה, שסופו לבוא לידי מיתה או עוני רח"ל. עכ"ד. וראה עוד בספר טובך יביעו (חלק א עמוד נ). ע"ש. ועל כן אין לשדך ביניהם, כדי לא לתת להם מכשול.

ד. יש מי שאומר שיש להימנע מלהשכין שלום בית בין בני זוג שאינם שומרים טהרת המשפחה, כיון שעל ידי כך שמשכין בניהם שלום, גורם להם לעבור על איסור נידה החמור.

אולם המיקל בזה יש לו על מה לסמוך, מפני שבעת שמשכין שלום בניהם, הרי הוא עושה מצות הבאת שלום בין איש לאשתו, ואף שאחר כך ייכשלו באיסור נידה, אין הדבר תלוי בו.

ועל כל פנים ישתדל לדבר על ליבם שישמרו טהרת המשפחה, ויסביר להם ששמירת הטהרה מביאה שלום ושלוה בבית, ובזכות זה יזכו לבנים צדיקים וטובים.[4]

4. הנה בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תעו) כתב בזה הלשון: אני נוהג בעזרת ה' יתברך, כשמבקשים ממני לסדר שלום בית אצל חופשים, אני נמנע. כיוון שמסייע בזה לעבור על איסור נידה, וכבר דרשו חז"ל "לא תנאף" לא תנאיף, לא לסייע לניאוף. עכ"ל. ולכאורה הנהגה זו חומרא יתירה היא, ויכולה לגרום לקלקול יותר מתיקון, שהרי ככל שימשיכו בבית זה המריבות, כך יגברו המתחים, ותגבה החומה המפסיקה בין הבעל לאשתו, וייתכן שבגין כך הבעל ילך לרעות בשדות זרים [וכן האשה] כפי שמצוי היום בעוונות הרבים, ונמצא תקנתם היא קלקלתם. ולכן נראה שיש להשכין שלום בית בין בני הזוג אלו שעה אחת קודם, כדי שלא ייגרם נזק גדול יותר, והאופן כזה לא שייך איסור לפני עור, שהרי אינו רוצה להכשילם אלא להצילם.

וכאשר דמיתי כן ראיתי לגאון רבי יעקב עדס בשו"ת חדות יעקב חלק א (יו"ד סימן כד אות יד), שכתב להתיר השכנת שלום בית בין אנשים שאינם שומרים מצוות, משום שבאשר הוא שם מצווה קעביד, ואין אומרים לאדם הימנע מלעשות מצווה. ע"כ. וכן כתב בשו"ת מים ההלכה (ח"ד סימן סד) שראוי לכל רב בישראל להשכין שלום בין איש לאשתו, ועל ידי כך לקרבם לדת משה וישראל, וימליץ בפניהם על שמירת טהרת המשפחה. וגם במקרים שבהם נראה שהשפעתו חסרת סיכוי, אין איסור בדבר. עכ"ד.

והן עתה ראיתי בשו"ת אבני ישפה (חלק ה סימן קו) שכתב גם כן להקל בזה, כי ידוע שהבאים ליעוץ נישואין, בדרך כלל באים על מנת לקבל את דברי המייעץ ולקיים מה שאומר, כי זו כל התכלית של היעוץ שילמד אותם, וידריך אותם בדרך הישרה שילכו בה. נמצא שיש כאן הזדמנות נפלאה להחזיר אנשים בתשובה, כי יסביר להם שהמפתח לשלום בית הוא בשמירת טהרת המשפחה. ונמצא שאיננו מכשיל אותם, אלא אדרבא הוא מציל אותם מן העבירה, ולכן שפיר רשאי לעשות שלום בית במשפחות שאינם שומרים טהרת המשפחה. ועוד יש להתיר מטעם שמצוי שאנשים אלה אם לא ישמשו עם נשותיהם, הם ישמשו עם אשת איש, ונמצא שאינו מכשילו כלל. ע"כ.

ועתה בא לפני ירחון "הפוסק" (שנה ו עמוד תתז), שכתב גם כן, שהרב המשרה שלום בין בני זוג, אינו מסייע בדבר עבירה, אלא מסייע בדבר מצוה, שגדול השלום, כפי שאמר הקדוש ברוך הוא: "שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, כדי לעשות שלום בין איש לאשתו". ומטעם זה מותר לסדר חופה וקידושין לזוג שלא ישמרו טהרת המשפחה, משום שהרב מסייע להם כעת במצוה. ע"ש.

וכבר הזכרנו לעיל מה שכתב בשו"ת ישיב משה (עמוד קעא) שיש להתיר לעשות שידוך בין חופשיים, בתנאי שנשקול היטב שאחרת יהיה גרוע ויהיה הפקר יותר. ע"ש. והכא נמי יש לשקול שאם לא נשכין שלום בית בניהם, יהיה גרוע יותר. ובנוסף לכך יש לצרף את דעות הפוסקים שהזכרנו בס"ד בפתיחה, ובצרוף כולם יש להקל בזה כפי שכתבנו. וכן כתב בשו"ת עטרת פז (ח"ב אהע"ז סימן א).

פרק ט' - תלמוד תורה

א. אדם שהגיע לבית הכנסת לאחר שסיימו תפילת מנחה, ומצא שהציבור יושבים ולומדים, וברצונו לומר "קדושה" עם הציבור, אינו רשאי להפסיקם מלימודם, מפני שמכשילם בביטול תורה, ולכן יתפלל ביחידות.[1]

1. כן כתב בשו"ת מעיין חיים (ח"ב סימן ט), והסביר, דכיון שאצל הלומדים, מצות תלמוד תורה היא מצוה עוברת שאי אפשר להשלימה. ועוד שהיא מצוה מהתורה, אין

לבטל תורה בשביל "קדושה". והובאו דבריו בספר לימוד התורה (עמוד 86). וכן כתב בספר עבד לעבדי ה' (עמוד כו) בשם הגאון רבי בצלאל ג'ולטי זצ"ל.

מעלת הלימוד שבין מנחה לערבית

כתב השל"ה הקדוש (חולין דף צ.): יזהר כל אדם שיקשור הכנסת הלילה עם שקיעת החמה בלימוד תורה. וכתב רבינו החפץ חיים בביאור הלכה (סימן קנה): ביורה דעה (סימן רמו ס"א) מבואר, שצריך האדם לקבוע עת לתלמוד תורה ביום ובלילה, ועל כן מן הנכון, שמלבד קביעות שאחר תפלת שחרית, יקבע גם לימוד בין מנחה למעריב, שבזה יצא גם ידי חובת לימוד תורה בלילה. וענין הלימוד בין מנחה למעריב, משמע גם בגמרא בברכות (דף ד'), שאדם בא מן השדה בערב, הולך לבית הכנסת, אם יודע לקרות קורא, לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל.

ובעוונות הרבים, כמה אנשים מרפים ידיהם מן התורה לגמרי, ואינם חוששים לקבוע אפילו זמן מועט ביום לתורה, והסיבה היא, מפני שאינם יודעים גודל החיוב שיש בזה. וכבר אמרו חז"ל: ויתר הקדוש ברוך הוא על עון עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, ולא ויתר על עוון ביטול תורה.

ואיתא במדרש משלי: אמר רבי יוחנן, בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקדוש ברוך הוא לדון את כל העולם. בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה, הקדוש ברוך הוא הופך את פניו ממנו, ומצירי גיהנם מתגברים בו וכו', והם נוטלים אותו ומשליכים אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו ב' סדרים או ג', הקדוש ברוך הוא אומר לו: בני, כל ההלכות למה לא שנית אותם וכו'.

בא מי שיש בידו הלכות, אומר לו הקדוש ברוך הוא: בני, תורת כהנים למה לא שנית? בא מי שיש בידו תורת כוהנים, הקדוש ברוך הוא אומר לו: בני, חמשה חומשי תורה למה לא שנית, שיש בהם קריאת שמע תפילין ומזוזה. בא מי שיש בידו ה' חומשי תורה, אומר לו הקדוש ברוך הוא: למה לא למדת הגדה וכו'. בא מי שיש בידו הגדה, הקדוש ברוך הוא אומר לו: בני, תלמוד למה לא למדת וכו'. ע"ש.

והאיש אשר אינו מזרז את עצמו לקבוע לו עתים לתורה בכל יום, בודאי ישאר ריקם מכל חס ושלום, ומה יענה ליום הדין, והחכם עיניו בראשו. עד כאן דברות קודשו של החפץ חיים. ישמע חכם ויוסף לקח.

ברכה בקול באמצע שיעור

ב. אין לאדם לברך ברכה כל שהיא בקול רם, במקום שיש שיעור תורה, או שלומדים ביחידות, מפני שמכשיל את הלומדים בביטול תורה על ידי כך שמפסיק אותם מלימודם כדי שיענו אמן, שהרי תלמוד תורה גדול מענית אמן.

ואם בכל זאת יש אדם שמברך בקול רם, אין מחויבים השומעים לענות אמן על ברכתו באמצע לימודם, באופן שהדבר גורם להם לביטול תורה.[2]

2. הנה משנה מפורשת היא במסכת פאה, שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, והוא הדין ששקול יותר מעניית אמן. וכבר אמר הסבא מקלם זצ"ל, שהיה כדאי להקדוש ברוך הוא לברוא את העולם למשך ששת אלפי שנה, כדי שיהודי אחד יזכה לומר פעם אחת בלבד בכל משך זמן הבריאה "ברוך הוא וברוך שמו". ואלף פעמים ברוך הוא וברוך שמו, לא מגיע לגודל חשיבות של אמירת אמן אחת. ואלף פעמים אמן, לא מגיע לחשיבות אמירת "יהא שמיה רבה מברך" פעם אחת. ואלף פעמים יהא שמיה רבה, לא מגיע לזכות של תיבה אחת של לימוד תורה! (ספר לשכנו תדרשו חלק א עמוד חי). ואם כן ברור שאין לברך בקול רם במקום שלומדים תורה.

ורואה אנכי בספר טובך יביעו (ח"ב עמוד שסב), שהגר"י זילברשטיין שליט"א נשאל אודות אברך שמברך ברכת אשר יצר בקול רם, והוא עושה זאת באמצע סדרי הלימוד, והדבר מפריע ליתר האברכים הנאלצים להפסיק מלימודם בעת הברכה, והאברכים שואלים, האם אפשר להורות לו להפסיק לברך בקול רם?

והשיב, שדין ברכת אשר יצר היא כמו ברכת הגומל, וכמו שבברכת הגומל כאשר המברך נזקק לעשרה, מותר לו להטריח את הציבור שיענו אמן על ברכתו, כך גם בברכת אשר יצר מותר לו לעשות כן. ע"ש.

ואנכי לא ידעתי מנין לו שמותר להפסיק עשרה אנשים מלימודם, כדי לברך הגומל. ואם התירו להטריח עשרה, מנין שהתירו להפסיקם מלימודם, וערבך ערבא צריך. וכבר כתב רבנו יונה (ברכות עמוד ל"ט בדפי הרי"ף), שעניית אמן באמצע הלימוד, זה ביטול תורה. ואם כן בודאי שאין להתיר לברך בקול במקום שלומדים תורה. וכן כתב בספר נופת צופים (עבאדי עמוד רה).

ושפיר עינא דחזי בשו"ת ברוך ושמח (סימן לא) שגם כן נסתפק בנידון זה, והעלה למסקנה, שלא טוב עושה אותו אדם שמברך בקול רם וגורם לביטול תורה, מפני שאותם שלומדים תורה, פטורים מלענות אמן על ברכתו, מאחר ועוסקים בתלמוד תורה השקול כנגד כולם. ע"כ. וכיוצא בזה כתב בשו"ת מעיין חיים (ח"ב סימן ט). ועיין עוד בשו"ת

עמק התשובה (חלק א סימן א), ובשארית יוסף (ח"ג עמוד לה). ובמה שכתבנו בס"ד בספר ואין למו מכשול חלק ה (פרק ו הלכה ב).

ג. יש לבטל את המנהג שנהגו בכמה מקומות, להפסיק את החתן באמצע הדרשה על ידי שירים וכדומה, מפני שגורמים בכך ביטול תורה לרבים, ואין להם על מה לסמוך. ורק אם יודעים שהחתן חלש בלימודים ואינו איש דברים, רשאים להפסיקו, כדי שלא יבוא לידי בושה.[3]

3. הנה הטעם למנהג זה, הובא בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן תד), שעל החתן לומר דברי תורה, כדי להראות שעיקר השמחה בחיים היא על ידי דברי תורה. והאורחים מפסיקים אותו, כאומרים לו שרצונם לקיים כעת מצוות שמחת חתן, שלאחר שהוכיח שהוא יודע שהתורה היא המשמחת, דיו בכך. ועוד טעם יש לזה, כדי שלא יתבייש מי שאינו יודע לדבר. ע"כ.

ולעת כזאת נדפס ספר טובך יביעו (ח"ב עמוד קצא) וכתב, שלצערנו הרב, נתפשט מנהג של שטות שחתן אינו דורש ברבים בדברי תורה, בגלל שמפסיקים אותו בדרשתו, ויום טוב גדול היינו עושים אילו עלה בידינו לבטל מנהג זה, שיש בו ביטול תורה. והסטיפלר זצ"ל בחתונת נכדתו, כשהתחיל החתן לומר דברי תורה והפסיקוהו בשירה כנהוג, הקפיד על זה ואמר, שחתן היודע ללמוד, צריכים לאפשר לו לומר דברי תורה, ובסוף אפשר להפסיקו. ורק מי שחלש בלימודים, אצלו ראוי לבלבלו ולהפסיקו. ע"כ. וכן כתב להזהיר בשו"ת אז נדברו (ח"ג סימן עג).

וראה גם בספר ארחות רבנו הקהילות יעקב (חלק א עמוד רלב) שכתב, שבאופן שיודעים שהחתן חלש בלימודים ואינו איש דברים, רשאים להפסיקו, כדי שלא יבוא לידי בושה. אולם אם רואים שהחתן הכין דרשה, ודרשה לקהל בשפה ברורה ונעימה, אין להם להפסיקו באמצע. ועיין עוד בשו"ת שיח יצחק (סימן תצז).

פלאפון בבית המדרש

ד. אסור להיכנס עם פלאפון זמין לבית המדרש או לשיעור תורה, ומי שנכנס עם פלאפון זמין, הרי הוא חוטא ומחטיא את הרבים, שהרי הוא גורם ביטול תורה ללומדים. ובמקום צורך גדול, יש להקל לו להיכנס עם פלאפון במצב של רטט.[4]

זהירות מפלאפון בכולל ובשיעורי תורה

4. הנה הדבר ברור, שאותם שנכנסים לשיעור תורה עם פלאפון זמין, ובאמצע הלימוד צילצל הפלאפון, וגרם להפרעה כל שהיא להמשך הלימוד אפילו לשניה אחת, הרי הם מחטיאים את הרבים ואוי להם ואוי ולנפשם, וכן כתב להזהיר על כך בשו"ת להורות

נתן (חלק יא סימן ט). ואותם אברכים שמדברים באמצע הסדר בפלאפון, הרי הם מבזים את התורה, ומחטיאים את הרבים.

וראיתי בספר 'מכתבים מהמשגיח' (עמוד 15) שסיפר: מדי פעם בפעם רגיל אני לעבור ליד פתחו של "כולל' מסוים. לרוב אני רואה מספר אברכים מסתובבים בחוץ ומשוחחים בפלאפון, אמנם ביודעי ומכירי קאמינא, יודע אני שבאותו כולל לומדים עוד אברכים לא רק כאלו שמסתובבים בחוץ, אלא למדנים מתמידים מופלגים בתורה. אחדים מהם אני מכיר באופן אישי כאנשי מעלה בתורה ביראה ובהנהגה.

והנה באחד הימים עברתי ליד אותו כולל, ולתמהוני הרב, ראיתי אברך מידידי נמצא בחוץ עם פלאפון ביד, ומשוחח. כשהוא ראה אותי, היה די נבוך, וניסה להיכנס פנימה על מנת שלא אראהו. אני הייתי המום, הרי הוא מתמיד ולמדן גדול ורציני, ואך הסביבה השפיעה עליו. אחרי מספר שנים בחברתם של אברכים פחותים ממנו, הוא ירד לדרגתם. ע"כ.

אתה הראת לדעת שאותם המדברים בפלאפון באמצע הסדרים, מלבד שהם חוטאים, ועוזבים מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים, עוד בה, שמחטיאים בכך את הרבים, והורסים את האוירה של הלימוד בכולל ובבית המדרש, והקולר תלוי בצוארם.

וראיתי בספר ואני תפילתי (סימן ו) שכתב: לאחרונה עדים אנו לכמה וכמה פיגועי תופת נוראים רחמנא לצלן, שביניהם היו כמה פיגועים דרך מכשיר "הפלאפון", ושמעתי בשם גדולי המוסר בדורינו שליט"א שאמרו, שדבר זה בא להורות לנו, שהקדוש ברוך הוא מתנהג עמנו "מידה כנגד מידה", שהואיל ומדברים בפלאפון באמצע התפלה והלימוד, ומבזים על ידי כך את כבוד ה', לכן חרה אף ה', וכביכול משיב לנו כגמולנו גם כן דרך מכשיר זה רחמנא לצלן. ולפי זה יוצא, שאדם המדבר במכשיר הפלאפון באמצע התפלה או הלימוד, הרי הוא שותף בעקיפין לפיגועים הנעשים בדרך הזו, וכמעט חלילה יחשב כרוצח. עכ"ד.

אברך שאשתו צריכה ללדת האם יקח פלאפון

ולך נא ראה בשו"ת משנת יוסף (חלק ו סימן) שנשאל אודות אברך אשר אשתו קורבה ללדת, האם יביא מכשיר פלאפון זמין לכולל. והשיב: תמה תמה אקרא, מה עשינו לפני כמה שנים, טרם התפשטו הפלאפונים, ועדיין לא היתה אפשרות להודיע לבעל על מצב אשתו. ומה עושים בשבת ויום טוב שהבעל הולך לתפילה וכדומה בלי פלאפון.

ועל כן נראה שאין לפרוץ גדר, שאם נתחיל בזה, אין לזה סוף, ולכל אחד יהיה תירוץ על נחיצות החזקת המכשיר, והיצר הרע הוא מלך זקן וכסיל ומלומד במלחמה, וכבר אמרו

חכמינו ז"ל: היום אומר לו כך, ומחר אומר לו כך וכו'. וכבר כתב המסילת ישרים (פרק א): וכל מה שיחשוב שהוא מניעה להתקרב לה' ולתורתו, יברח ממנו כבורח מן האש!

לרמוז לרב לסיים

ה. אדם שמשתתף בשיעור תורה בין מנחה לערבית וכדומה, אסור לו בהחלט לרמוז לרב לסיים את השיעור, גם כשהוא ממהר מאוד להגיע למחוז חפצו, מפני שמכשיל את הציבור בביטול תורה, ובנוסף לכך הרי הוא מבזה את הרב הדורש.

אומנם אם השיעור מתקיים לפני תפילת מנחה, והרב לא שם לב שהגיע זמן התפילה, רשאי להעיר לרב שהגיע הזמן לסיים, כדי שלא יאחרו זמן התפילה, אך יעשה זאת ביראת כבוד ובדרך ארץ.[5]

5. כן העיר לנכון בספר לימוד התורה (עמוד 121). ובהקשר לזה שמעתי בשם הגאון רבינו עזרא עטייה זיע"א, שהסביר את מאמר חז"ל (שבת לא.): שאלה ראשונה ששואלים את האדם ביום הדין "קבעת עיתים לתורה". יש אדם שישאלו אותו האם קבע זמן ללמוד תורה? והוא ישיב הן או לאו. אבל יש אדם שיאמרו לו "קבעת עיתים לתורה"!!! דהיינו עשית זמן קבוע לתורה, וכשהרב קצת האריך בדרשה, רמזת לו לסיים, ועל זה עתיד להענש. ישמע חכם ויוסף לקח.

להגיע בזמן לשמחות

ו. רב המסדר קידושין, וכן מוהל וכדומה, צריכים להקפיד להגיע בזמן המיועד שבו נקבע מועד השמחה, כדי שלא לגרום לתלמידי חכמים ולבני התורה הממתינים שם, להיכשל בביטול תורה הנגרם להם עקב המתנתם, ולפעמים גם גורם לאותם אנשים שממתינים לו, להיכשל בלשון הרע אודותיו, ויתכן שיש בכך גם חשש חילול ה'.[6]

6. כן צווח בשו"ת באר משה (ח"ג סימן קעט אות ט), וכתב שהם עתידים ליתן את הדין אף על פי שלא עושים זאת מחמת גסות רוח, אלא בגלל שלא אכפת להם אם ימתינו. [וכתב שם, שמי שהולך לחתונה, מחויב לקחת עמו ספר וללמוד שם בזמן הפנוי, כגון לפני החתונה, ואין לו לחשוש לגאוה, שאם לא כן יש חשש של ביטול תורה].

ועל כל פנים ראה בספר שאל אביך ויגדך (חלק א עמוד נג), שהחזון איש הוזמן לברית מילה, וכאשר הגיע, היה נאלץ להמתין מעט מעבר לזמן שנקבע. ניגש אליו בעל הברית וביקש מחילה על ההמתנה היתירה. השיב לו החזון איש: מה כאן מקום לבקשת מחילה, והלא כל טירחה דמצוה היא מצוה, ולחכות בברית, אף זו היא טירחה דמצוה. ע"כ. ולכן גם אם קורה שהרב או המוהל איחרו, יש להמתין בסבלנות, ולהתחזק באמונה שהכל מאת ה'.

לימוד תורה לגוי

ז. אסור ללמד תורה לגוי מפני שנאמר: "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי", וכל המלמדו תורה, עובר באיסור לפני עור לא תתן מכשול. ואיסור זה חל בין בלימוד תורה שבכתב ובין בתורה שבעל פה.

וכמו כן אסור להשיב לגוי על שאלות דתיות, ורק אם מקשה ומתמיה על דת ישראל, מותר להקהות את שיניו ולהשיב לו. ואין הבדל בכל זה בין גוי גדול לגוי קטן.

אומנם אם הגוי נמצא בבית המדרש ועושה שם מלאכתו, או שנמצא בבית אבלים, ויושבים בקהל כמה גויים שבאו לנחם את חברם, רשאי החכם לומר שם דברי תורה לעילוי נשמת הנפטר, אף שהגויים שומע אותו.[7]

7. גרסינן בגמרא חגיגה (דף י"ג) אמר רבי אמי, אין מוסרין דברי תורה לגוי, שנאמר: "מגיד דבריו ליעקב וכו' לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום". ע"כ. וכתב שם התוספות (ד"ה אין), שמי שמלמד את הגוי תורה, עובר על איסור "לפני עור". וכן כתב בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סימן יז), דמאחר שעכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה, לכן המלמדו עובר משום לפני עור. ואפילו אם יש מישהו אחר שיכול ללמדו, גם כן אסור מדרבנן. ע"ש.

ואם יש ספק אם הוא יהודי או גוי, כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ט סימן תיב) ששואלים את פיו, אם יאמר שהוא יהודי, נאמן ומותר ללמדו תורה. ואם יש לו ספק מה הוא, אזי אזלינן בתר רובא דעלמא שהם גויים, ולא מלמדים אותו תורה. ע"כ. [א"ה. לכאורה אם יש מישהו אחר שילמדנו, הוי ספקא דרבנן של מסייע לעובר עבירה, ושרי ללמדו, דספק דרבנן לקולא].

אולם, כתב בשו"ת יפה נוף (סימן ט) שאין שום איסור לומר דברי תורה או להתפלל, כשהגוי נמצא בבית הכנסת, אף שהוא שומע, כגון שהוא מנקה את בית המדרש, או שהוא בעל מקצוע העובד בתוך בית הכנסת וכדומה. ע"ש. וראה בשו"ת ברוך ושמח (סימן יט), שבעל נפש יחמיר על עצמו לבלתי נתון לגויים להתעסק בניקוי וסידור ספרי קודש. ע"ש.

וכעת נדפס ספר הליכות עולם חלק ח', וכתב שם (עמוד שפ) להביא ראיה לדין זה ממעשה דטבי עבדו של רבן גמליאל, שחכמים היו לומדים ומפלפלים בהלכה, אף על פי שטבי היה נמצא במחיצתם בכוונה לשמוע דבריהם, ולא נמנעו חכמים לפלפל בדברי תורה בפניו, שכיון שעיקר כוונתם ללמוד לעצמם, לא נאסר להם לדבר בדברי תורה בנוכחותו של טבי, אף שגם הוא לומד מהם. ע"ש. וראה עוד בספר ואין למו מכשול חלק ז (פרק טז).

ח. אף שאסור ללמד תורה לגוי, מכל מקום מותר ללמד את ה"גוי שבת", קצת הלכות אמירה לגוי, כדי שידע הגוי כיצד עליו לנהוג עם היהודים בשבת.
וכן מי שמעסיק פועלים גויים במסעדה, ורוצה ללמדם כמה הלכות כדי שידעו איך להתנהג במטבח, ולא יכשילו את היהודים שבאים לסעוד שם בבישולי גויים וכדומה, רשאי לעשות כן, אך יש ללמדם את ההלכות ללא הסברים ונימוקים.[8]
8. ראה בספר חשוקי חמד (מגילה עמוד קל), ובשו"ת שבט הקהתי (חלק ה עמוד קמח), ובספר קובץ תשובות לגרי"ש אלישיב שליט"א (חלק ב סימן סה).
ט. מותר ללמדו את הגוי שבע מצוות בני נח, וכן מותר ללמדו עברית ולשון הקדש ודקדוקיה.[9]
9. בגמרא בבא קמא (לח.) אמרו, ראה הקדוש ברוך הוא שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום, עמד והתירן להם. והיינו, שאפילו מקיימים אותם, אין מקבלים עליהם שכר כמי שמצווה ועושה. ע"כ. וכתב בשו"ת יביע אומר (ח"ב סימן יז), שאף על פי ששכר אין להם, מכל מקום אסור להם לעבור על ז' מצוות בני נח, ולכן מותר ללמדם דינים אלו השייכים להם, ואדרבא יש אומרים שמצוה נמי איכא בהא.

פרק י' - קדושת השמות וכתבי הקודש

א. ראוי ונכון להיזהר, שלא לעשות הזמנות לחתונה או לבר מצוה וכדומה, בכתב אשורי שכותבים בו ספר תורה, כדי שלא יגרמו מכשול למקבלי ההזמנה, שעל פי רוב זורקים את ההזמנה לפח האשפה, ומזלזלים בקדושת האותיות.[1]
אולם אם עושים את ההזמנות בכתב מרובע של דפוס, יש מקום להקל בזה אף לכתחילה.
ועל כל פנים, המחמיר לעשות רק כתב עגול, תבוא עליו ברכת טוב.[2]
1. כתב מרן הבית יוסף (יו"ד סימן רפג) בשם הרמב"ם: מן הראוי שתדע, כי כתב אשורי כיון שניתנה בו תורה ונכתבו בו לוחות הברית, הוא מגונה מאד להשתמש בו לדברי חול אלא רק בכתבי הקודש, ועל כן שינו הספרדיים כתיבתם, ושמו אותותם אותות אחרות, עד שנעשה הכתב ככתב אחר, כדי להתיר להשתמש בו בדברי חול. ע"כ. וכן פסק הרמ"א בהגה (סימן רפד ס"ב). וראה בשו"ת רב פעלים (יו"ד ח"ד סימן לב), שהביא עוד פוסקים רבים שהולכים בשיטה זו, ולכן החמיר שם שלא לכתוב הזמנות בכתב אשורי של סת"ם, כי סופם שנזרקים ונשלכים לאשפה. ע"ש.
וכן כתב בשו"ת באר משה (ח"ג סו"ס קפג), שדי לנו להקל לכתוב הזמנות בסתם אותיות מרובעות, אבל מי התיר לנו להוסיף לכותבן באותיות של סת"ם כספר תורה ממש, ודבר זה אסור אליבא דכולי עלמא. ע"כ. וכן כתבו לאסור בשו"ת רבבות אפרים חלק ח (סימן

שסה), ובספר החופה והנישואין (חלק א עמוד 73) ע"ש. ועל כן יש להזהיר ולהיזהר שלא לכתוב הזמנות בכתב אשורי של ספר תורה. וראה בהערה הבאה.

2. בספר בית הלל (סימן רפד ס"ק ב) כתב, שנשאל מפי משכיל אחד, מפני מה אין אנו נזהרים בזמן הזה בירידים, שנוהגים לכתוב בכתיבה אשורית על פתחי חנויותיהם "פה מוכרים יין" וכיוצא בזה, וזהו איסור גמור לפי דברי הרמ"א (הנ"ל). ובשו"ת אהל משה צווייג (ח"ב סימן מא) השיב על כך, שכיון שהכתב מרובע הדומה לאותיות הדפוס, אינו דומה ממש לכתב אשורי, שכותבים בו ספר תורה, ולכן אין איסור בדבר. ע"ש.

וגדולה מזאת כתב בשו"ת כתב סופר (אה"ע דף כג), שרב אחד כתב לעוררני על הזמנת אורחים ששלחתי לשמחת חתן וכלה, וההזמנה נדפסה בכתב אשורית, ופקפק על זה, כי לא נכון הוא להשתמש באותיות של כתב אשורי לדברי חול, כמו שכתב בבית יוסף בשם הרמב"ם, וכן פסק הרמ"א, ולכן כתב לעורר שיש להמנע מלעשות כן, כי הזמנות אלו נשלכים ארצה כתשמיש של גנאי, וכל שכן בהזמנות אלו המסורים בידי כל, שאין נזהרים בהם לשומרם בקדושה.

וכתב על זה הכתב סופר, שהזמנה לסעודת מצוה, כגון לסעודת ברית מילה, וכל שכן לשמחת חתן וכלה, דבר מצוה יחשב, ואין בזה חשש איסור, והגם שמזמינים אף לרחוקים שיבואו, וידוע לשניהם כי אין באפשרותם לבוא, וההזמנה היא רק לכבוד ולחיבה נודעת, מכל מקום זה עצמו כבוד המצוה שיתכבדו מכובדים לכבוד המצוה, ולכבוד התורה ולומדיה. וזכור לי שגם ההזמנות ששלח רבן של ישראל אדוני אבי מאור הגולה החתם סופר זצ"ל, היו בכתב אשורית, ובלי ספק שסמך על הטעם הנ"ל. ומכל מקום טוב לבחור בכתב רש"י וכיוצא בזה. ע"כ.

ואף שיש פוסקים שפקפקו על דברי הכתב סופר הנ"ל, מכל מקום כתב בשו"ת יביע אומר (ח"ט יו"ד סימן כד), שבדפוס אין כל כך קדושה באותיות שבכתב אשורי, ולא דמי למה שכתב הרמב"ם ושאר ראשונים דמיירי בכתיבה ממש, ובפרט שיש קצת שינוי בין האותיות של הדפוס לבין אותיות של הכתיבה בספר תורה. וכן כתב הגאון הראגצ'ובי בשו"ת שלמת יוסף (סימן טו אות ג). ואף שבשו"ת רב פעלים (שם) כתב להזהיר שלא לעשות הזמנות בכתב אשורי, לא זכר שר מכל הנזכר לעיל.

ולכן כתבנו שראוי ונכון להיזהר שלא לעשות הזמנות בכתב אשורי, כדי לחוש לדעת המחמירים בזה. ומכל מקום המיקל בזה, יש לו על מה שיסמוך כנ"ל.

להכניס עיתון לבית הכסא

ומענין לענין באותו ענין, הנה נשאלתי אם מותר להיכנס עם עיתון חול לבית הכסא, או שיש לאסור זאת משום קדושת האותיות. ולפי האמור לעיל נראה שיש להקל בזה, משום שכתב מרובע שלנו אינו נחשב לכתב אשורי, ולכן אין בו קדושת האותיות, וכן מבואר בשו"ת אגרות משה חלק ג (יו"ד סימן קכ אות א), וכן כתב בספר פניני הלכה (ח"ד עמוד 119), וכן תחזה בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סי"ז), שהקל על פי זה להיכנס עם עיתון לבית הכסא. ע"ש.

וראה בשו"ת צור יעקב (סימן פב) שנשאל אודות העתונים המודפסים באותיות של כתב מרובע, האם יש בהם קדושה. וכתב שהאיסור הוא דוקא בכתב אשורית שכותבים בו ספר תורה, אבל בכתב מרובע של הדפוס מותר, ולכן העלים הנדפסים בכתב מרובע, אין בהם קדושה, ומותר להכנס בהם לבית הכסא, ורק אין לנהוג בהם בזיון לקנח בהם, או לאבדם ביד. ע"כ.

ובספר גנזי הקודש (עמוד קנה) כתב בשם הגאון ר' נסים קרליץ שליט"א, שעיתון שנועד לדברי חול, ולפעמים מובאים בו גם דברי תורה, מותר להכניסו לבית הכסא, מבלי לבדוק אם יש בו דברי תורה. אך אם בעודו בבית הכסא רואה שיש בו דברי תורה, יכסם על ידי דפי העיתון, או יניחם בכיסו. ע"כ. ושמעתי ממורינו הרה"ג ר' יצחק יוסף שליט"א, שאביו שליט"א נהג להיכנס עם עיתון לבית הכסא ולא חשש לקדושת האותיות. ועיין בשו"ת שאילת יעב"ץ (חלק א סימן י), ובשו"ת דברי בניהו (ח"ה סימן כד).

וגדולה מזאת מצאתי בשו"ת והשיב משה (סימן ה), שנשאל אודות מה שנוהגים שעושים טס של כסף או של זהב וחוקקים בו אות ה', ומניחים על הצואר, ואומרים שמועיל נגד עין הרע [כמבואר בספר לשון חכמים לגאון רבי יוסף חיים זיע"א], האם מותר להיכנס עם זה לבית הכסא או לא.

וכתב להתיר, ואין לחוש לקדושת האותיות, דאף על פי שהרדב"ז (חלק א סימן מה) כתב בשם הרמב"ם שכתב אשורי הוא קדוש ואסור להשתמש בו לדברי חול, מכל מקום מלבד שיש חולקים עליו, עוד בה, דגם הרמב"ם לא קאמר "אסור", אלא רק מגונה הדבר, וכן נהגו ליכנס לבית הכסא בטבעת קידושין שכתוב עליה בכתב אשורי שם החתן והכלה, וכן כמעט כל עניני ההדפסה בזמן הזה מודפסים בכתב אשורי, ולית מאן דחש לדברי הרדב"ז, ולכן יש להתיר להיכנס עם כתב זה לבית הכסא. ועיין בשו"ת שלמת חיים (ח"ב סימן פב).

ומכאן תשובה מוצאת למה שכתב ידידינו הרה"ג ר' יוסף מוגרבי שליט"א בשו"ת רבבות אפרים (ח"ז סימן שצ), לאסור הכנסת עיתונים לבית הכסא משום קדושת האותיות,

והסתמך על דברי הרב פעלים הנ"ל, ועל מה שראה באיזה ספרים בשם הכתב סופר שאסר זאת, וכתב שכן דעת מרן הגאון רבינו עובדיה יוסף שליט"א. ע"ש. וכן כתב בשו"ת עשה לך רב (ח"ה סימן כו). ואחר המחילה אין דבריהם מוכרחים, כפי שכבר נתבאר בס"ד לעיל. וראה בשו"ת תפילה למשה (ח"ג סימן כח).

לסיכום: מותר להיכנס עם עיתון לבית הכסא, ואפילו אם לפעמים מופיעים בעיתון זה פסוקים או דברי תורה בין השורות, מותר לקרוא בו, וכשיגיע למקום שיש דברי תורה, יוציא את אותו חלק של העיתון החוצה, או יכניס אותו לכיסו.

הדפסת פסוקים בהזמנות

ב. יש להימנע מלהדפיס פסוקים בהזמנות של חתונה וכיוצא בזה, כגון "מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מהשם", או "בן י"ג למצוות" וכיוצא בזה, מפני שגורמים מכשול לאותם אנשים שאינם נזהרים לשמור על ההזמנות, ומשליכים אותם לאשפה בביזיון. ועל כל פנים, המקילים לכתוב חצאי פסוקים, כגון "עוד ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים, קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה" וכיוצא בזה, יש להם על מה לסמוך, מפני שיש אומרים שבשני חצאי פסוקים אין קדושה, ומותר להשליכם לאשפה. והמחמיר גם בזה תבוא עליו הברכה.[3]

3. הנה הגאון רבנו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (יו"ד ח"ד סימן לב) כתב, הן עתה נעשו חדשות בארץ להדפיס הזמנות בכתיבת אשורית להזמין בהם לשמחת חתן וכלה, ויש שכותבים בהם גם פסוקים כגון מצא אשה מצא טוב וכו', ומקבלי ההזמנות אינם שומרים עליהם, אלא נשלכים לאשפה. ולכן צריך לגעור ביד העושין כן. עכת"ד. וכן תחזה במשנה ברורה (סימן תרלח), שכתב לאסור לחקוק פסוק "בסוכות תשבו" על דלעת וכיוצא בזה, ולתלות בסוכה, מפני שיבואו ליד ביזיון. ע"ש.

ועין רואה בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב ס"ס קלה) שכתב: ואני עצמי נזהרתי שאף על ההזמנות לחתונות בניי ובנותי, לא כתבתי שום פסוק, אף לא קול ששון וקול שמחה וכו'. וכן הוא מן הראוי לכל אדם להתנהג. עכ"ל. וכן בשו"ת אז נדברו (ח"ז סו"ס סה) כתב, שיש להחמיר לעטוף בנייר את ההזמנות שהודפסו בהם פסוקים, ולאחר מכן אפשר לזורקן לפח האשפה. ע"ש.

ומזה יש ללמוד, שאין הדבר נכון לכתוב פסוקים בהזמנות, מפני שרבים מעמי הארץ אינם מקפידים לעטוף בנייר את ההזמנות ולהשליכם בכבוד, וגם לא מקפידים לגנוז אותן, ונמצא שבעל השמחה מכשיל אותם בזה שמחלק להם הזמנות אלו. וכן כתב להזהיר בשו"ת דברי בניהו (ח"ה סימן כד).

כתיבת חצאי פסוקים

אולם המקילים בכתיבת חצאי פסוקים, יש ללמד עליהם זכות, על פי מה שמצאתי כתוב בספר נקיות וכבוד תפילה (עמוד קנב), שהביא תשובת הרה"ג ר' מרדכי גרוס שליט"א, דלחלק יצא, שדווקא פסוקים שלמים אין לכתוב בהזמנות, כיוון שיכולים לבוא לידי בזיון, אבל חצאי פסוקים שאין להם מובן בפני עצמו, ובפרט שכותבים כן ללשון מליצית, מותר. ולכן נוהגים לכתוב "עוד ישמע בהרי יהודה ובחוצות ירושלים, קול ששון וקול שמחה", דהוי צרוף משני חלקים של פסוק בירמיה (פרק ל"ג). אולם סיים, שיש שהחמירו גם בכהאי גוונא. כיעו"ש.

וכן תראה בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סימן עט), שיש מקום להקל כשכותבים חצאי פסוקים, אך ראוי להחמיר גם בזה. ע"ש. וראה בספר ועלהו לא יבול (ח"ב עמוד קכא) שכתב בשם הגרש"ז אויערבך, שיש צד קולא באלו שזורקים את ההזמנות עם הפסוקים, בכך שזה בדפוס. והרב היה נוהג לחתוך את הפסוקים ולגונזם. ע"כ.

והן עתה ראיתי בספר צדקה ומשפט (בלוי עמוד שצח) שכתב, שמה שנוהגים לכתוב בהזמנות חצאי פסוקים, כגון עוד ישמע וכו' וכדומה, נראה דכיון שאינו כתב אשורית, וגם בדרך כלל יש קצת שנוי מלשון הפסוק, וגם יש כותבים אותו בעיגול, אפשר להקל בזה, וכן נהגו לכתוב ברוך הבא בשם ה'. ע"ש. וכן מבואר בקובץ עטרת שלמה (תשנ"ו עמוד קפא). ועיין בשו"ת וללוי אמר (חלק א סימן ה).

פסוקים בכיפות וחולצות

ג. יש להמנע מלרקום פסוקים על גבי כיפות של ילדים, וכן ימנעו מלרקום פסוקים על חולצות בית ספר, כגון "בית יעקב לכו ונלכה באור השם" וכדומה, מפני שגורמים מכשול לאותם שלובשים אותם, שהרי נכנסים איתם לשירותים ולשאר מקומות מטונפים.[4]

4. על פי האמור לעיל, וכן מבואר מתשובת הרמב"ם שהובאה בבית יוסף (יו"ד סימן רפג), שאסור לרקום בטלית פסוקים, לפי שהוא מביא פסוקי התורה לידי זלזול, כי הציצית תשמישי מצוה ואין בו קדושת הגוף, ולכן יכול לבוא בטלית מצויצת לבית הכסא ולבית הטבילה, ולהשתמש בו ולכסות בו את הערוה, ואיך יביא כתבי התורה במקום הטינופת וזלזול. ע"כ. ולכן גם בנידון דידן יש להיזהר. וכן העירו לנכון בשו"ת מים ההלכה (חלק ד סימן לט), ובשו"ת רביד האברך (חלק ב סימן לד).

אומנם אם כבר רקמו בחולצות ובכיפות בית הספר פסוקים, כתב בשו"ת עטרת פז (חלק ג) להקל ללובשם, על פי מה שכתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' לח) שאין

להדפיס בהזמנות לנישואין שום פסוק, ויש שכותבים בהזמנה "קול ששון וקול שמחה" בשתי שורות אחת מעל השניה, וכן "קול חתן וקול כלה" בשתי שורות, ומראה בזה שאין כוונתו לכתיבת הפסוק, אלא לברכה בעלמא. ומאחר שגם כאן כוונת בית הספר לרקום פסוקים אלו לסמל בעלמא ולא לשם כתיבת פסוק, יש מקום להקל בזה בשעת הדחק. ולאחר שבלו החולצות, יש לגנוז את הפסוק הרקום עליהם. ע"ש.

פסוקים ותפילות בפרסומות

ד. ישנם חברות מסויימות, שרוצות לפרסם את עצמם על ידי חלוקת "תפילת הדרך", או בִּרְכוני כיס וכדומה, ורושמים שם את שם החברה, ומחלקים זאת לאנשים. וצריך להעיר להם שלא יעשו כן, מפני שבדרך כלל דברים אלו מגיעים לידי אנשים שאינם נזהרים לשמור על קדושתם, ועלולים לבוא לידי בזיון ולהתגולל באשפות, וגם אם מדפיסים אותם ללא הזכרת שם ה', אסור לגרום לתפילות אלו בזיון.[5]

5. כתב המשנה ברורה (סימן א ס"ק ד): יצייר בנפשו תמיד איך שהוא עומד לפני ה' יתברך, כי הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו. וכתבו בשם האר"י ז"ל, שיצייר שם הוי"ה תמיד נגד עיניו בניקוד יראה כזה - יְהֹוָה, וזהו סוד שויתי ה' לנגדי תמיד, וזה תועלת גדול לענין היראה. ויש שהיו רגילים מחמת זה לעשות מנורות של קלף מצויירים להניח בסידורים, וכותבים בהם שויתי ה' לנגדי תמיד וכו', בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיחה בטלה בתוך התפלה מאימת השם.

וכתב בשערי תשובה בשם הרב תבואת שור, שראוי לאזור חיל לבטל מנהג זה, כי על פי רוב אינם משמרים את הקלף כראוי, ותשתפכנה בראש כל חוצות, וגם כמה פעמים באים לידי מחיקת השם. עכ"ד. ולפי זה ברור שאסור להדפיס ברכות שיש בהם שם ה' ככתבו (הוי"ה ברוך הוא).

וגדולה מזאת תראה בשו"ת אגרות משה חלק ב (יו"ד סימן קלה) אודות אדם אחד שהדפיס על חתיכת נייר, ברכת המזון, וברכת מעין שלש, ותפלת הדרך וברכות, ושלח לאלפי בתים בשביל המודעות שהדפיס בעניני מסחר על אותה חתיכת נייר, שידוע שרוב בני אדם המקבלים זה, משליכים אותם לאשפה, ואף שהדפיס שם בלשון בקשה להתנהג בכבוד עם אותם כתבי קודש, ברור שאלו שמשליכים מה שמקבלים, אין קוראים אזהרה זו כלל, ואף מאלו שקראו, הרבה לא השגיחו על זה, ולכן ברור שהדבר אסור, כמפורש במסכת ראש השנה (דף י"ח).

ואפילו אם ידפיסו נוסח ברכת המזון ושאר ברכות בלי שמות הקודש, גם כן אסור, משום שנוסח הברכות הוא גם כן תורה ככל תורה שבעל פה. ותמיהני איך שיקרו ואמרו משמי

שאני התרתי איסור חמור כזה, לזלזל בשמות הקדושים ובפסוקי תורה ובנוסחי ברכות, אשר מפורסם לכל שאני צועק ככרוכיא גם על הלוחות ששולחים מאיזה מוסדות להרבה בני אדם כדי שישלחו להם נדבותיהם בשביל זה, ומדפיסים שם כמה ברכות ונוסח הקדיש, ומוסד אחד היה אשר שמע לקולי וגנזם ולא שלחם אף שכבר הדפיס אותם, וצריך להשתדל ששום מוסד לא יעשה זה. ע"ש. וכן כתב להזהיר בשו"ת מבשרת ציון (חלק א סימן יז). ע"ש.

ה. ישנם אנשים שמוציאים מדבקות של ברכת "אשר יצר", ומדביקים אותם ליד הברז הסמוך לשירותים, כדי לזכות את הרבים לומר את הברכה בכוונה. ויש להעיר להם שצריך לעטוף את המדבקה בניילון קשיח, כדי שלא יבואו האותיות [ובפרט שם השם] לידי מחיקה, כפי שהדבר מצוי.[6]

6. על פי המבואר בסעיף הקודם, וכבר ראיתי פעמים רבות שאנשים הדביקו מדבקה עם ברכת אשר יצר ליד ברז המים, ומחמת המים נמחקו האותיות, ובמקום זיכוי הרבים, נגרם חטא לרבים. ולכן יעטפו את הברכה עם ניילון קשיח, ולאחר מכן יתלו אותה, למען יעמוד ימים רבים.

חלוקת תמונות של צדיקים לילדים

ו. יש אומרים שיש להימנע מלחלק תמונות של צדיקים לילדים [כפי שמצוי כיום בכמה חברות תהילים בארץ], מפני שהתמונות עלולות לבוא לידי בזיון, ומכשילים בכך את ילדי ישראל. אולם המנהג להקל בזה.

ועל כל פנים, עדיף יותר לחלק לילדים תמונות גדולות של צדיקים וגדולי ישראל, כדי לתלותם בבית, ולקיים מה שנאמר "והיו עיניך רואות את מוריך".[7]

7. הנה בפסוק בישעיהו נאמר: "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ", ומפסוק זה יש ללמוד שיש מעלה מיוחדת בראיית פני צדיקים, ואם כן, לכאורה טוב הדבר לחלק לילדי ישראל תמונות של צדיקים, כדי להשריש בהם קדושה ויראת שמים. וראה מסכת עירובין (יג:) אמר רבי: מה שאני מחודד יותר מחברי, משום שראיתי את רבי מאיר מאחוריו, ואילו ראיתיו מלפניו, הייתי מחודד יותר, דכתיב והיו עיניך ראות את מוריך.

ואנכי הרואה בשו"ת בנין אב (ח"ב סימן יז) שכתב, שהמנהג שמחנכים את הילדים באיסוף תמונות של צדיקים כפי שנעשה הדבר בחברות תהילים רבות בארץ, מנהג נפסד הוא, גם אם הדבר נעשה לשם שמים להחדיר בליבות הילדים את האמונה בצדיקים, לפי שהנער מתחנך להעריך הצורה החיצונית, ולמדוד גדולים לפי מידת צורתם, ולא זו דרכה של תורה. ומה שכתוב "והיו עיניך רואות את מוריך", זה בחיים חיותם, שרואים את

הליכותיהם בקודש ואת תואר פניהם החי, ולא על תמונה גשמית המנציחה את הבשר ודם. ודרכה של תורה לא בזיו ותואר הפנים והגוף. ועוד שיש בזה זלזול בכבודם של הצדיקים, שמתפרסמים ונמכרים בראש כל חוצות כסחורה העוברת לסוחר, ומשמשים משחק לילדים. וראיתי מחזיק מפתחות עם מספר תמונות של צדיקים העשויים לקישוט, וכדאי בזיון וקצף, ולא זו דרכה של תורה. עכ"ד.

וכיוצא בזה כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סימן כז), שאין מן הצורך להשתדל להנפיק תמונות של גדולים וצדיקים על גבי בולים, דהא הרבה תמונות יתגלגלו לאחר מכן ברחובות, ורוב העם לא ינהגו בהם בכבוד הראוי. ע"כ.

והנה דברי הרב בנין אב שכתב שאין שום תועלת בראיית דמותם של הצדיקים בתמונה, לכאורה אינם מוכרחים, דהן עתה בא לידי מעשה שהובא בספר טובך יביעו (ח"ב עמוד יט), שפעם באו קבוצה של חרדים למרן החזון איש ונפשם בשאלתם, מה לעשות בישוב שאין בו גן דתי והתושבים הותיקים מתנגדים לפתוח גן דתי, האם מותר להכניס את הילדים למקום זה? והשיב להם, שיודיעו לגננת שהינם מסכימים להכניס את ילדיהם לגן, בתנאי שיתלו בגן תמונות של צדיקים. ע"ש.

אתה הוראת לדעת, שיש השפעה רוחנית לילד כשרואה פני צדיקים אפילו בתמונה, עד כדי כך שהחזון איש התיר [בשעת הדחק] להכניס ילדים לגן לא דתי, בתנאי שיהיה שם תמונות של צדיקים, שראייתם תשפיעה לטובה על הרוחניות של הילדים. ובספר יגל יעקב (עמוד רטז) כתב, שרבינו החפץ חיים זצ"ל, החזיק תמונת רבו רבי נחום מהורדנא, והיה מראה אותו לבניו.

וטוב עין יראה בספר המדריך לגאון ר' חיים רבי נר"ו (עמוד 95), שכתב להתיר לשחק עם תמונות של רבנים, וזה יפה מאוד וחיובי, מפני שאין בהם קדושה. וראה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן רסג) שיש צדיקים שמונעים מלצלם אותם משום שלפי הקבלה הדבר מזיק לנפש, ויש אומרים שמותר לצלם ולהחזיק תמונות צדיקים שמאירים ומזכירים לילך בדרכם. ע"ש.

וראה בספר פניני רבינו הגרי"ז (עמוד קעו), ששאלו את מרן רבי חיים מבריסק, האם הוא מרשה לצלם אותו, והשיב: צלמו, צלמו, כדי שנכדיי ייראו איך שיהודי צריך להיראות! וראה בשו"ת מעשה נסים כהן (ח"ד סימן קו), שנשאל האם מותר לחרוט במחזיק מפתחות תמונה של צדיק. וכתב, שלעשות תמונה לבד מותר, אבל לא חריטה בולטת, משום שמבואר בשלחן ערוך (יורה דעה סימן קמא סעיף ז) שאסור לצייר צורת אדם שלימה בכל איבריה, אבל צורת ראש או גוף בלא ראש אין בה שום איסור. ע"כ.

ומבואר מדבריו שלא חשש לבזיון הצדיקים המונפקים על המחזיק מפתחות, אף על פי שנכנסים עם זה לבית הכסא, ואין נוהגים בתמונות בכבוד. וראה גם בשו"ת שבט הקהתי (חלק ב סימן ג) שהתיר להכניס תמונות של צדיקים לבית הכסא, והמחמיר לשומרן דרך כבוד, תבוא עליו הברכה. ע"ש. ועיין בשו"ת נחלת פנחס (ח"ב סימן ו) האם מותר לקרוא סיפורי צדיקים בשירותים.

האם מותר לשחק קלפים על אמת

ודרך אגב, העיר בספר עלינו לשבח (חלק ה עמוד תרנח), שישנם ילדים שמשחקים בקלפים של רבנים, וצורת המשחק היא כך - כל ילד מניח כמות מסוימת של תמונות, והילד מנסה להפוך את התמונה בידיו על ידי משב רוח, ואם הצליח, זוכה הוא בכל התמונות שהצליח להפוך, ואם לא הפך, זכותו של השני לנסות להפוך. ויש להזהיר את הילדים שלא ישחקו משחק זה על אמת, משום שיש בזה חשש גזל [משום משחק בקוביה], וגם כאשר שניים או שלושה אחים משחקים בניהם אחד נגד השני, יש למנוע אותם מכך, אלא ישחקו לא על אמת, ולאחר המשחק כל אחד יחזיר לאחיו או לחבירו את הקלפים שלו. וראה עוד בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן מב), ובשו"ת בית יחיאל (ח"א חו"מ סימן יח). ואכמ"ל.

ז. יש אומרים שבשם "שלום" יש קדושה ככל שמות הקודש, ויש לנהוג בו בקדושה הראויה לו. ולכן אין לומר שלום לאדם שהולך בגילוי ראש, מפני שאותו אדם יחזיר שלום לזה ששאל בשלומו, ונמצא שהשואל הכשיל אותו בהזכרת ה' ללא כיסוי ראש. ועל כן, ראוי ונכון לשאול בשלומו בלשון "מה שלומך", או "איך המרגש", כדי שהשני לא ישיב שלום ללא כיפה. ועל כל פנים המיקל לומר לו שלום, אין למחות בידו.[8]

8. נחלקו הראשונים האם בשם "שלום" יש קדושה ככל שאר שמות הקודש או לא. דעת רבנו יחיאל שהובא בחדושי הר"ן (שבת י:), שיש בו קדושה ואסור למוחקו. ואילו דעת הר"א והריטב"א שאין בו קדושה. והובאו דבריהם בשדי חמד (מ' א אות שיג).

ועוד כתב שם בשם הרב מור ואהלות, שיש לאסור ליתן יד לאנשים המתירים לעצמם לשבת בגילוי הראש, ואין ליתן להם שלום, כי גם הם ישיבו שלום, ואסור להזכיר שם שלום בראש מגולה. אולם למסקנה העלה שם שבמקום צורך גדול, יש להתיר לומר שלום למען השלום. ע"כ.

וטוב עין יראה בשו"ת יביע אומר חלק ו (סימן טו אות ח-ט) שגם כן הביא דברי המור ואהלות הנ"ל, וכתב, דהן עתה רבים עמי הארץ בזמן הזה, ואין לך צורך גדול מזה לקרבם

לתורה. ובהימנעות השלום, חיישינן טובא משום איבה. ולכן העיקר להקל לתת שלום לחברו שיושב בגילוי ראש. ע"כ.

אולם כרגע נראה לי בשו"ת אגרות משה חלק ד (או"ח סימן מ אות כד) שכתב, שסתם אנשים שאומרים שלום, אין כונתם על שמו של ה' יתברך כלל, אלא כך מנהגו של עולם, שכאשר נפגשים אומרים אחד לשני "שלום עליכם" וכדומה, ולכן היה מסתבר לומר שאם יש לחוש לקפידא אם לא יאמר שלום להולך בגילוי הראש, מותר לומר לו שלום. אך לכאורה אם יתחיל בלשון אחרת, כגון "מה נשמע אצלך" וכדומה, לא יקפיד עליו חבירו, ולכן יש להחמיר שלא לומר לו שלום אלא ישתמש בלשון אחרת. עכת"ד. וכיוצא בזה כתב גם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן לג אות ג) ע"ש.

ובהיותי בזה ראיתי גם בספר האיגוד (כרך ח' גליון 24), שכתב בשם ספר "שאלת שלום כהלכתה" שאף שדעת מרן הגר"ע יוסף שליט"א להתיר שאלת שלום לאדם ההולך בגילוי ראש, לעומתו יש סוברים שאסור לומר שלום למגולה ראש, כדי שלא להכשילו באמירת שלום בגילוי ראש, ולכן יאמר לו בלשון אחרת, כגון בוקר טוב וכדומה. ע"ש.

ועל כן נראה, שאין ראוי לומר "שלום" לאדם שהולך בגילוי ראש, ואף שמרן פאר הדור כתב להקל בזה, נראה שגם הוא מודה שראוי להחמיר בזה היכא דאפשר, מפני שגם לדידא סבירא ליה שיש להקל רק משום דרכי שלום, כדי לקרבם לתורה על ידי אמירת שלום, שאם לא יאמר שלום חיישינן לאיבה. אך מאחר שאפשר לשאול בשלומם בלשון אחרת, כמו "מה נשמע" וכדומה, אזי לא נחשבת אמירת שלום כצורך גדול, מפני שיכול לשאול בשלומו בלשון אחרת ולמנוע איבה. וראה בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן ז) בענין אמירת שלום למי שיושב אצל הסֶפר.

ואנוכי הרואה בשו"ת מעשה ניסים כהן (ח"ב סימן ד) שנשאל בנידון זה, והשיב, שאין שום חשש לומר שלום לאדם ההולך בגילוי ראש, ואף אם יחזיר לו שלום, אין בכך שום איסור. וכמו שעושים הבנות שמתפללות ומברכות בגילוי ראש. ואם לבנות מותר, גם לבנים מותר. ע"ש.

ונוראות נפלאתי על דבריו, שמתוך דבריו אתה למד שמותר להזכיר שם ה' ללא כיסוי, והרי מרן בשלחן ערוך (סימן צא ס"ג) פסק, שאסור להוציא הזכרה מפיו בראש מגולה, וכתב שם כף החיים (ס"ק יב) שכן פסקו רבים ושלמים. כיעו"ש. ואם כן ברור הדבר שאין להתיר להוציא הזכרה ללא כיסוי.

ומה שכתב שלבנות מותר להתפלל ולברך בלי כיסוי ראש, נעלם מעינו הבדולח מה שכתב מרן הראש"ל בשו"ת יחוה דעת (ח"ה סימן ו), שחובה קדושה על מנהלי

בתי הספר "בית יעקב" לעמוד על המשמר, ולהורות לתלמידות לכסות ראשן בעת שמתפללות ומברכות וקוראות בתנ"ך. אולם אין למחות בתוקף ביד המקלות בזה. ע"ש. אתה הראת לדעת שגם בנות צריכות להקפיד לכסות את ראשן כשמוציאות שם ה', ואין ראייתו מבנות ראיה, וכיוון שכשל עוזר נפל עזור, ולכן אין להתיר לכתחילה לומר שלום לאדם ההולך בגילוי הראש, אלא יאמר לו בלשון אחרת כנזכר לעיל. ועיין עוד בספר כף החיים (סימן קנו אות ג'). ובשו"ת ברוך ושמח (סימן סז) ע"ש.

פרק י"א - צדקה

א. אסור לתת צדקה ולסייע לאדם שעושה עברות להכעיס, כגון שאוכל בשר נבלה במקום שמצוי בשר כשר. אבל עבריין לתיאבון, שרגיל לעבור במזיד על אחת מכל מצוות האמורות בתורה שלא על מנת להכעיס, כגון מחלל שבת וכדומה, אין חיוב לתת לו צדקה, אבל אין בכך איסור של מסייע לעוברי עבירה.[1]

1. כן פסק מרן בשלחן ערוך יורה דעה (סימן רנא סעי' א' ב'). וכתב בספר עשרה זהב (עמוד כח), שכיום שאין אנו יודעים להוכיח, יש לדון את אלה שאינם שומרים מצוות כאנוסים וכתינוקות שנשבו, וכל שכן כשגדלו להורים שחינכו אותם חינוך שאינו דתי, ולכן עדיין הם בגדר "אחיך", ויש מצוה וחובה לפרנסם. ע"כ.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן תסז) כתב, שחייבים לפרנס מחללי שבת, שהרי יש להם בנים קטנים, ואם הם חטאו, בניהם מה חטאו. וכן שמעתי הלכה למעשה מהחזון איש. ומעשה שבא תעשיין בעל בית חרושת לשאול את הגאון מטשעבין, האם מותר לו להעביר את בית החרושת שלו לבני ברק כדי להעסיק חרדים, ולא פועלים שאינם שומרי תורה ומצוות, והשיב לו: אם הם חטאו בניהם מה חטאו. ע"ש. ולכן כתבנו להקל לתת צדקה למחללי שבת, כל זמן שלא נודע לנו שעושים כן כדי להכעיס.

וכבר כתב מרן החיד"א בברית עולם על ספר חסידים (אות קמד), דלכאורה למה מותר לנסות את ה' במעשר מה שלא הותר לנסות בשאר מצוות? אלא כיון שהוא נותן לעניים ואינו בודק אם יש להם חטא, ונותן לעניים יהיו מה שיהיו, כך יכול הוא לנסות את ה' ויבוא לו שפע, דכיון שהוא לא דקדק אם ראויים העניים, גם מן השמים אינם מדקדקים אחריו אם הוא ראוי לאותו שפע, ומשפיעים לו בלי דקדוק מדת הדין. ודפח"ח.

ב. מסומם שמקבץ נדבות בצמתים וכדומה, ומסתבר שאוסף כסף כדי להשתמש בו לאיסור, כגון לקנות סמים וכיוצא בזה, אין לתת לו צדקה, מכיון שמסייע בידו לעבור עבירה.[2]

2. כתב ספר חסידים (סימן סא): כתיב בקהלת "טוב מלא כף נחת, ממלא חפנים עמל ורעות רוח", טוב מלא כף כשאדם נותן ליראי שמים עניים שירדו מנכסיהם, ממלא חפנים לעניים שאינם מהוגנים, אשר בהם עמל ורעות רוח, ולא עוד אלא שנחשב לו לעון כשהוא נותן לפריצים, ומקיים בעולם את המורדים בקדוש ברוך הוא. ע"כ.
ומבואר, שאין לתת צדקה לעניים שאינם הגונים, מפני שעושים בכסף עבירות. וכן כתב מרן החפץ חיים בספרו אהבת חסד (פרק ג שם), ואף על פי ששם כתב "אסור" לתת, כתבנו "אין" לתת, מכיון שעל פי הכללים שכתבנו בס"ד בפתיחה, המקילים לתת כסף לעוברי עבירה, יש להם על מה לסמוך. כיעו"ש.
והבט וראה לרבין חסידא רבי אליהו הכהן מאיזמיר בספרו מעיל צדקה (אות תשנח), שכל האיסור לתת לעוברי עבירה צדקה, היינו דווקא כשידוע לנו בברור שלוקח המעות כדי לעבור עבירה, כגון שילך אצל פרוצה וכדומה, אבל בסתמא, כל הפושט ידו לְקָח נותנים לו מיד, משום פיקוח נפש. ע"ש.
ובנידון דידן, נראה שגם הוא מודה לאסור לתת לו צדקה, משום שחזותו החיצונית של הנרקומן, מעידה עליו כמאה עדים שרוצה כסף כדי לקנות בו מנת סמים, ולכן אין לתת לו כסף. ואם באמת רצונו לעזור לו, יתן לו מזון ושתיה, או שידאג לו לגמילה וכדומה.
וכן כתב לאסור בספר חשוקי חמד (ברכות עמוד רכו), ועיין עוד בספר עלינו לשבח (במדבר עמוד תקי).
וכעת ראיתי בספר מעשה הצדקה (עמוד קיא) שכתב בשם הגאון רח"פ שינברג שליט"א, שאסור לתת כסף לעניים לצורך קניית סגריות, ואין מה לדבר על הלוקחים כסף לסמים ואלכוהול שאין לתת להם. וראה עוד בשו"ת עשה לך רב (חלק סימן עז). והדברים ברורים.

פרק י"ב - ברית מילה

א. יש אומרים שצריך להימנע מלהזמין אנשים לברית מילה, כדי למנוע מכשול מאותם שאינם יכולים להגיע לברית [שמי שהוזמן, ולא בא לברית, הרי הוא מנודה לשמים], ולכן נוהגים רק להודיע ברבים על מועד ומקום עריכת הברית, וכל החפץ ללכת הולך.
אולם כבר נהגו העולם להקל בדבר, ועושים הזמנה אישית לכל קרוביהם ומכריהם, או שמזמינים אותם בעל פה, והנח להם לישראל במנהגם, ובפרט שישנם כאלה שאם לא יזמינו אותם באופן אישי, עלולים להפגע מכך, ולכן רשאים להזמינם.[1]

האם יש להמנע מלהזמין אנשים לברית

1. כתב הרמ"א (יו"ד סימן רסה סעיף יב): כל מי שאינו אוכל בסעודת ברית מילה, הוי כמנודה לשמים. ועל פי זה כתב שם הפתחי תשובה (ס"ק יח) בשם הרב שרביט הזהב, דטוב לבטל מה שהשמש קורא לסעודת הברית מילה, כי אולי לא ילכו מטעמים המתהוים, ויהיו חס ושלום בכלל נידוי. ע"כ.

ומכאן התפשט המנהג שנמנעים מלהזמין לברית מילה, ולכן נהגו להודיע ברבים על מקום וזמן הברית והרוצה ללכת הולך. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן צה) שכן המנהג, שלסעודת מילה מהדרין הרבה שלא לקרוא, כדאיתא בפתחי תשובה, אבל לנישואין לא ראינו שמקפידים שלא להזמין. ע"כ.

אולם אנכי הרואה בשו"ת מעשה ניסים כהן (ח"ב סימן רנח), שנשאל אודות מנהג זה, והשיב שהמנהג בג'רבה להכריז ביום שבת שלפני המילה, שיש מילה אצל פלוני ביום פלוני. ואז הולכים רובם אל מקום המילה. ומה שנוהגים להזמין לכל אחד במפורט [ולא חוששים למה שכתב הרמ"א הנ"ל], מפני שמדברי הרמ"א יש ללמוד, שעיקר הקפידא היא, דווקא אם בא לברית ולא סעד שם, דאז הוי מזלזל בסעודת מצוה. אבל מי שלא בא בכלל מאיזה סיבה, אפשר שאין חשש בזה.

וכן מצינו בשו"ת שואל ונשאל (ח"ז יו"ד סי רט) שכתב, שדווקא אם יושב בברית ואינו אוכל, על זה אמר הרמ"א דהוי מנודה לשמים, אבל אם בסיום הברית הולך לביתו לאיזה צורך, שפיר דמי. וסיים שכן מנהג ג'רבה לקרוא ולהזמין, ותמיד חלק יבואו וחלק נמנע, ואין חוששים לנידוי. ע"כ.

וכן ראתה עיני בשו"ת עולת יצחק (חלק א סימן קע) שהביא דברי המהרש"ג, דסבירא ליה שכל מה שכתב הרמ"א, מיירי דווקא שלא יהיה מנין אם לא ילך לברית, אבל כשיש מנין בלעדיו, לא קפדינן. וכן מנהג התימנים שמזמינים זה לזה ולא מקפידין. עכת"ד. ולפי זה, כיום שבכל ברית מילה יש מנין אף אם ימנעו כמה אנשים מלבוא לברית, אין חשש אם מזמינים.

וגם הלום ראיתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן תרמט) שהסביר, ששורש האיסור והנידוי כשאינו מסב בסעודת מצוה, הוא דווקא בנמנע מפני שמדמה עצמו לאדם חשוב, וזהו למטה מכבודו לשבת בסעודה זו. אבל אם נמנע מחמת שעסוק בתורה או בעסק אחר, בזה אינו מנודה. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר (חלק ד יו"ד סימן יט).

ותצא דינ'א, שאותם המקילים להזמין לברית מילה אין למחות בידם. וכתב בספר החופה והנישואין (חלק א עמוד 151), שאותם שמחלקים הזמנות לברית, יש להקל בזה אף לכתחילה, מפני שכרטיס הזמנה אינו בכלל הזמנה לענין זה. ע"ש. וראה בשו"ת

שבט הלוי (ח"ח סימן רח) שבני ישיבות שלומדים בהיכל הישיבה, וסמוך לישיבה יש אולם שמידי פעם עורכים שם ברית מילה, והם שומעים את עריכת הברית, אין הם רשאים להתבטל מלימודם כדי להשתתף בברית. ע"ש.

קריאת שם

ב. הורים שרוצים לתת לבנם שם ביום המילה, צריכים להיזהר שלא יקראו לו בשם של אדם רשע, וכן לא יקראו לו על שם אדם רשע, מפני שהשם עלול לגרום לילד שיהיה רשע וחוטא חס ושלום, וההורים שגרמו לו זאת, עוברים באיסור לפני עור.[2]

ואם מוכרחים לקרוא לתינוק על שם הסבא או אבא שהם רשעים, ואם לא יתנו לתינוק שם על שמם, הם עלולים להיפגע, ישנה אפשרות לתת לתינוק שני שמות, או שיכוונו במחשבתם על שם אדם צדיק, כגון אם קוראים לסבא יעקב, יכוונו לקרוא לתינוק על שם יעקב אבינו ע"ה.[3]

2. כתב רש"י בגמרא יומא (לח: ד"ה דלא מסקי), לא יקרא אדם לבנו בשם של אדם רשע, משום שנאמר "שם רשעים ירקב". ע"כ. וכתב בחידושי הריטב"א (יומא שם), שבתוספות פירשו כי מה שנהגו לקרוא לצדיק בשם "ישמעאל" כשמו של ישמעאל בן אברהם שהיה רשע, היינו משום דסבירא לן כמאן דאמר כי ישמעאל עשה תשובה, אי נמי, דשאני ישמעאל שהקדוש ברוך הוא קראו באותו השם. ע"כ.

וכתב רבינו חיים פלאג'י בספרו החפץ חיים (סימן יא אות סח), שאם קראו לבן שנולד בשם של אדם רשע, השם גורם לו להיות חוטא, ויש בגרמא זו איסור לפני עור לא תתן מכשול. עכ"ד. ובספר פרח שושן (כהן פ' קרח) כתב: "ויקח קֹרח", מכאן סמך לדברי חכמינו ז"ל שלא יקרא אדם שם בנו על שם אדם רשע, שהרי בן בנו של עשו היה שמו קורח, וקֹרח זה נקרא על שמו, וגרם לו שנשחת ונבלע באדמה.

ובספר דבק מאח (דף שסו) כתב, שאסור לאדם לתת לבנו שם של גוים או שם של אדם רשע, כי נפש חיה הוא שמו, ושמו של האדם נותן לו חיות, והוא פגם גדול לילד ח"ו, ויהיה גבר לא יוצלח, וענוש יענש בשמים על זה שקרא את בנו בשם של גוים או בשם של אדם רשע. וראה בשו"ת ברוך ושמח (סימן סה), שראוי להימנע מלקרוא לילד בשם "דור", כיוון שמופיע בפסוקים גם לטוב וגם לתהפוכות. ע"ש.

וכתב בספר נועם אלימלך (פרשת במדבר), שאם קוראים לילד על שם אדם צדיק שהיה בעולם, הרי הוא גורם לאותו תינוק שיהיה גם כן צדיק, מחמת שנתעורר האור של הצדיק בעולם העליון. ע"ש.

3. הנה אם אביו של אבי הבן רוצה שיקראו את הבן על שמו, והוא רשע, כתב בשו"ת יפה נוף (סימן צא) שמותר לקוראו על שמו, אלא שבשעת קריאת השם יכוון לשם של צדיק. ע"ש. וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (חלק ו סימן רנג) שבשעת קריאת השם לבנו, יחשוב במחשבתו על שם איזה צדיק שנקרא כך, למשל מי שאביו שמו יהודה, יחשוב על שם יהודה בן יעקב, או רבי יהודה הנשיא וכיוצא בו, ואין בזה משום בזיון לאביו, כי הדבר אינו ידוע לשום אדם.

ובשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תרו) נתן עצה אחרת שיתנו לבנו שתי שמות, אחד של אביו ואחד של צדיק. ע"ש. וראה עוד מה שכתב בזה באריכות הרה"ג רבי בן ציון מוצפי שליט"א בשו"ת מבשרת ציון חלק א (עמוד שטו). ואכמ"ל.

ודרך אגב, אמרתי להעתיק כאן מה שראיתי בספר שלום באהלך (עמוד ח), שתלמיד חכם אחד נולד לו בן, ונכנס למרן הרב שך זצ"ל, ואמר לו שהוא מסופק אם לקרוא לילד על שם אביו, או על שם אביה של אשתו, והוסיף שאין בזה עניין בשלום בית, כי גם אשתו איננה מקפדת כלל אם לא יקראו לילד על שם אביה, ואם כן מה עליו לעשות? ענה לו הרב, שבכל זאת יקרא לילד על שם אביה של אשתו, משום שאף על גב שאין כאן עניין של חסרון בשלום בית, מכל מקום יש עניין "בתוספת שלום בית" שעל ידי זה שמראה לאשתו שמכבד את אביה, יתרבה ויתוסף שלום ביתו. ודפח"ח.

למול בן הנולד מגויה

ג. תינוק שנולד מאב יהודי שחי עם גויה, אין למול אותו, כדי שלא לסייע לעוברי עבירה, וכדי שלא יטעו העולם ויחשבו שהוא יהודי, ועלול לצאת על ידי כך תקלות רבות בעתיד. אומנם ישנם אופנים מסוימים שאפשר למול אותו, ויש להתייעץ בזה עם מורה הוראה.[4]

4. ראה מה שכתבו בזה בשו"ת תעלומות לב (ח"ג סימן לב), ובשו"ת הים הגדול (יו"ד סימן סב), והגאון רבי משה כלפון הכהן בשו"ת שואל ונשאל חלק ג (יו"ד סימן רסו), ובשו"ת דבר בעתו (עמוד 80), ובשו"ת באר חיים מרדכי (חלק א סימן מ), והגאון רבי יהודה ליב צירלסון בשו"ת מערכי לב (סימן נה), ובשו"ת חבלים בנעימים (ח"ד סימן ל), והגאון רבי שאול סתהון בשו"ת דבר שאול (יו"ד סימן ב), ובשו"ת חבצלת השרון להגאון מטארנפול (יו"ד סימן עה), ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן קמט), ובשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן ס), ובשו"ת מנחת יצחק (חלק א סימן לו), ובשו"ת חדות יעקב (יו"ד סימן יד), ובשו"ת לבני מנשה (סימן כה), ובשו"ת מהרש"ם חלק ו (סימן קיא), ובשו"ת

פסקי עוזיאל (בשאלות הזמן סימן סד). והבאנו דבריהם בספר ואין למו מכשול חלק ח' (עמוד). ע"ש.

פרק י"ג - שעטנז

א. אסור למכור בגדים שיש בהם שעטנז (צמר ופשתן), בין לגברים ובין לנשים, משום שמחטיא בכך את מי שלובשם, ויש בזה איסור לפני עור לא תתן מכשול.[1]

אולם אם יש בבגדים רק חשש שעטנז, יתלה בחנותו שלט שהבגדים הנמכרים כאן טעונים בדיקת שעטנז, ואז יהיה רשאי למכור בגדים אלו. והמחמיר להביא לחנותו רק בגדים שנבדקו ונמצאו שאין בהם שעטנז, תבוא עליו הברכה, וזכות הרבים תלוי בו.[2]

1. כתב הרמב"ם בהלכות כלאים (פרק י ה' לא): המלביש את חברו כלאים, אם היה הלובש מזיד, הלובש לוקה, והמלביש עובר משום לפני עיור לא תתן מכשול. ואם לא ידע הלובש שהוא כלאים, והמלביש מזיד, המלביש לוקה והלובש פטור. ע"כ. וכן פסק בשלחן ערוך (יו"ד סימן שג ס"ב). ע"ש. ואם כן ברור הדבר, שאסור למכור בגדי שיש בהם שעטנז, ויש בכך איסור לפני עור.

2. הנה באופן שאין ידוע אם יש בבגד שעטנז או לא, יש מקום לצדד להקל למכור בגדים אלו, באופן שיודיע לקונים שהבגד טעון בדיקת שעטנז במעבדה, ואז אפילו אם ישנם קונים שאינם שומרים מצוות, ולא ישגיחו לדבריו ולא יקחו את הבגדים לבדיקה, אף על פי כן יש מקום להקל למכור להם בגדים אלו, בצרוף כמה צדדים. א'. דעת השפתי כהן דסבירא ליה שבמומר לא שייך לפני עור, והכא הרי הם כמומרים. ב'. יש לצרף דעת האומרים דלא שייך לפני עור כשנותן לו דבר איסור כשיעשה את האיסור לאחר זמן, וגם כאן הקונים ילבשו את הבגד לאחר זמן [וזה שמודדים אותו אינו איסור כמבואר בשו"ת יביע אומר חלק ו (יו"ד סימן כז)]. ג'. דעת האומרים שאם יכול להשיג את האיסור במקום אחר, אין בזה לאו דלפני עיור. ד'. דעת הריי"ס מרגליות דבמכירה אין לאו דלפני עור, ורק כשנותן לו דבר אסור בהשאלה, חל עליו לפני עור [כמבואר כל זה בפתיחה בס"ד]. ולכן המיקל למכור בגדים אלו, יש לו על מה לסמוך.

וכן תחזה בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סימן קטו) שכתב, שהשוכר בבגדים שיש בהם חשש שעטנז, יתלה פתק בחנות, כדי לפרסם שבגדים אלו טעונים בדיקה, לבל ייכשלו בני אדם כשרים חס ושלום. עכ"ד. ומדבריו אתה למד דלא קפיד אלא שלא ייכשלו בני אדם כשרים, ולא שאר אינשי. וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ח סימן רכ), שבגדים שיש בהם ספק שעטנז, ומוכר אותם גם לישראל החשודים שילבשו את הבגד ללא בדיקה, וגם כשמודיעים להם אינם חוששים לזה, הדבר פשוט שמותר למכור להם. ע"ש.

ותבט עיני בשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק א סו"ס עב), שנשאל אם מותר למכור בגדים שיש ספק אם יש בהם שעטנז, לישראל שאינו מקפיד על איסור שעטנז. וכתב, שאם יש בבגדים חשש בעלמא שאולי יש בהם שעטנז, כגון שהוא מיעוט שאינו מצוי, רשאי למכור אף לאלו שלא יבדקו. אבל אם הוא ספק ממש, דהיינו שמצוי בבגדים שמוכר שעטנז, אסור למכור לחשודים שלא יבדקו, ולא סגי בזה שיודיע להם שיש ספק שעטנז בבגד, כיון שחשודים לעבור. ע"כ.

ולפי מה שנתבאר לעיל, יש מקום להקל באופן שמודיע ללקוחות שיש חשש שעטנז, והוא את נפשו הציל, והחוטא עוונו ישא. וכן מבואר בספר נהר מצרים (ה' כלאי בגדים). ועל כל פנים המחמיר למכור רק בגדים שאין בהם חשש שעטנז כלל, תבוא עליו הברכה. וראה עוד בשו"ת מנחת אלעזר חלק א (סימן נג), ובספר דברי יושר (רוזנטל ח"ג סימן לב).

מה גורם לבישת שעטנז

ודרך אגב אמרתי להעתיק מה שכתב הגאון הצדיק רבי יהודה פתייה זיע"א, בספר מנחת יהודה (עמוד 108), שבזמן הזה נתגלה הטעם של איסור השעטנז, והוא, כי היה חולי המגפה באחת מערי אירופה, וימת שם עם רב, ומבני ישראל לא מת אחד מאותו חולי. ותמהו הרופאים על זה, עד שאירע שפעם אחת קראו לרופא לבקר חולה אחד מישראל, וכאשר בא הרופא לבקרו, ציוה עליו לשכב על מצע של צמר ופשתים. ואמר החולה לרופא כי השעטנז אסרה לנו התורה. ואז הרגיש הרופא שיש שייכות בין מצוה זו למגפה, כי שם היה מנהג כל הנוכרים ללבוש שעטנז, ומיד ציוו הרופאים להימנע מלבישת שעטנז ואכן פסקה המגפה.

פרק י"ד - אבלות

א. מי שנפטר לו אחד מקרוביו, ואינו יודע מזה, אין חובה להודיע לו על כך, ובפרט אם הוא אם חולה או זקן שיכול הדבר להזיק לו. ומותר להזמין אותו לסעודת נישואין או בר מצווה וכדומה, אף שישמיעו שם שירים ומחולות, ואין בזה איסור לפני עור.[1]

1. כתב השולחן ערוך (יו"ד סימן תב סעיף יב): מי שמת לו מת ולא נודע לו, אינו חובה שיאמרו לו, ואפילו באביו ואמו, ועל זה נאמר: מוֹצֵא דִבָּה הוּא כְּסִיל, ומותר להזמינו לסעודת אירוסין ונישואין וכל שמחה, כיון שאינו יודע. מיהו אם שואל עליו, אין לו לשקר ולומר: חי הוא, שנאמר: מדבר שקר תרחק. הגה: ומכל מקום בבנים זכרים, נהגו להודיע, כדי שיאמרו קדיש, אבל בבנות, אין מנהג כלל להודיעם. ע"כ. ועיין בט"ז (ס"ק ח).

וביאר בשו"ת יביע אומר (ח"ב האהע"ז סימן ב), שטעם ההיתר לכך הוא, מפני שלא חייבו חכמים דין אבלות, אלא כשנודע שמת לו מת, וכל זמן שלא ידע מכך, לא חל עליו תורת אבלות כלל. וכן מתבאר מדברי ספר חסידים (סימן תתג) שכתב: אחד שמע שמת קרוב של אשתו שאם היתה יודעת היתה מתאבלת עליו, ולא היה רוצה לשמש מטתו. אמרו לו: לא היית צריך, כי אין אבלות נוהגת קודם שמיעה. ואם באים נכרים להגיד והוא סמוך ליום טוב, מבקשים מהם שלא להגיד, כדי שלא יצטערו המשפחה ביום טוב. ע"ש.

ובספר יקרא דחיי (247) מסופר על האדמו"ר מחב"ד, שכאשר נפטר אחיו באמריקה, היה שולח האדמו"ר מכתבים לאימו בשם אחיו במשך 13 שנה, ולא ידעה שבנה נפטר עד יום מותה. ובספר אורחות חסידיך (עמוד 338) מסופר, שבאחד הימים התקבל במשרד ישיבת חברון מכתב שהודיע על פטירת אביו של המשגיח ר' מאיר חדש זצ"ל. ראש הישיבה הגר"י סרנא, הטמין את המכתב באמתחתו עד לאחר שלושים יום מהפטירה, ולאחר מכן זימן את המשגיח, והראה לו את המכתב. ואז ישב המשגיח שעה אחת כדין שמועה רחוקה, ובזה הרויחה הישיבה חודש של תורה ומוסר.

וכבר כתב מרן הרב חיד"א בספרו ציפורן שמיר (אות קעא): אם ידעת בשורה טובה לחברך, מהר ימהרנה לו, והזהר מלבשר בשורה רעה, דכתיב: מוציא דיבה הוא כסיל. ע"כ. ועיין עוד בספר לב שומע (מע' ל' אות סה).

להתגלח בימי האבלות כדי שהאמא לא תדע על מות בעלה

דרך אגב, ראה בשו"ת שבט הלוי (חלק ב סימן ריג), שמעשה בא לפניו אודות זקן מופלג שמת, ואשתו הזקנה היתה אז בבית החולים מסוכנת על ידי התקפת לב, והיא לא ידעה ממיתת בעלה הזקן, והבנים ישבו שבעה, והזקנה שאלה היכן בניה ומדוע אינם באים לבקרה, ופשוט לכל העומדים עליה, שאם יבקרוה הבנים בזקנם המגודל, תדע הזקינה ממיתת בעלה, ותבא עד שערי מות ממש, כי בלאו הכי מסוכנת היתה, ושאלו הבנים, האם מפני פקוח נפש כזה מותרים הם לגלח זקנם אפילו תוך שבעה, וללכת אצלה כדי שלא תדע ממיתת בעלה.

והשיב, שזה פשוט דאין עומד לפני פיקוח נפש כלום, וכן פשוט דמותר לעשות פעולות לשנות מהאבלות, כדי שלא יתודע לחולה. מכל מקום מכיון שבתוך השבעה מחמת מיעוט הימים עדיין אין הזקן מגודל כל כך, לא רציתי להתיר, אבל לאחר השבעה התרנו לאחד מן הבנים לגלח, ולבקר את האם החולה, להפיס דעתה שלא תדאג ולא תבוא לידי סכנה.

להתחתן לאחר פטירת אשתו

ב. אדם שנפטרה אשתו, אין לבניו ולבנותיו למנוע אותו מלהתחתן עם אשה אחרת בגלל כל מיני טענות של הבל, כגון שאין זה כבודה של הנפטרת שבעלה מתחתן כל כך מהר וכדומה, מפני שמכשילים אותו בכך שגורמים לו להיות שרוי בהרהורי עבירה הקשים מעבירה, ואדרבה צריכים לדרבן אותו שיתחתן כמה שיותר מהר, ויחיה בקדושה וטהרה.[2]

2. כן העיר לנכון בספר יקרא דחיי (עמוד 204). והוסיף, שיש להסביר לבני המשפחה שאדרבה גם האשה הראשונה שכעת נמצאת בשמים, דואגת לבעלה ואוהבת אותו, ורוצה שיהיה לו טוב ויתחתן, וככל שיזרז את הנישואין, היא תשמח יותר, ומרוב שמחתה שבעלה נשאר צדיק וקדוש, היא עצמה תבוא לחתונה לרקוד. ודפח"ח.

להשתתף בחתונת ההורים

ועיין בשו"ת זהב מנחם (עמוד ריד) שכתב, שטוב וראוי שהילדים ישתתפו בנישואי אימם או אביהם כשמתחתנים פעם שניה, כדי להראות להורה השני שהם שלמים ומסכימים לכך שניכנס למשפחתם, ועל ידי כך ישרור השלום בבית.

אולם בספר "על פי התורה" (עמוד רפה) נשאל האם ראוי לבנים להשתתף בחתונת אמם שנתגרשה מאביהם, או להשתתף בחתונת אביהם אחר שאמם נתגרשה ממנו, וכתב בשם אחד מגדולי הרבנים, שהעולם מקפידים על כך שהבנים לא ישתתפו, ונתן טעם לדבר. ע"ש. וראה מה שכתבנו בס"ד בס' ואין למו מכשול חלק ו (עמוד).

להתקשט לכבוד הבעל

ג. ישנם נשים נשואות, שלאחר פטירת אביהן או אימן, אינם מתאפרות ואינם מתקשטות גם לאחר השבעה, וחושבות שאם התאפרו ויתקשטו יפה, הרי זו פגיעה בכבוד הנפטר, ולכן ממשיכות להיות מרושלות.

ויש להעיר להן שאין נכון לעשות כן, אלא צריכות להקפיד להראות יפות ומטופחות בתוך ביתה לכבוד בעלה, כדי להצילו מהרהורי עבירה, ולמנוע ממנו מכשול.[3]

3. כן העיר לנכון בספר יקרא דחי (עמוד 162). ע"ש.

כתב שעל הקבר

ד. ההולך לבית הקברות, וקורא את הכתב שרשום על גבי המצבות, הרי זה גורם לשכחה. ואין הבדל אם קורא בפה או קורא בהרהור.[4]

אולם כל זה דווקא כשהאותיות בולטות, אבל אם האותיות שקועות, מותר לקרותן, ואין בזה שום חשש. ולכן יקפידו בני המשפחה לעשות את הכתב שעל המצבה שוקע ולא בולט, כדי לא לתת מכשול לאותם שקוראים את הכתב שעל הקבר.

4. מסכת הוריות (יג:), ומשנה ברורה (סימן ב ס"ק ב). וראה שו"ת בצל החכמה (חלק ה סימן כ), ובשו"ת רביד הזהב (חלק א יו"ד סימן יב), ובמה שכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו שיח השדה (ס' הזכרון עמוד יג).
5. כן כתב לעורר בשו"ת בצל החכמה (שם), שאותם העושים כתב בולט על המצבה, הרי הם נותנים בכך מכשול לאנשים, ויש בזה חשש איסור לפני עור. ע"ש.

פרק ט"ו - צניעות וקדושה

קול באשה ערוה

א. קול באשה ערוה. לפיכך כאשר מגיע אורח להתארח בשבת אצל זוג אנשים, יש לאשה ולשאר בנות הבית להיזהר שלא לשיר בקול רם בשעה ששרים "שלום עליכם" וזמירות שבת, אף אם כולם שרים ביחד, מפני שמכשילות את האורח באיסור שמיעת קול זמר של אשה.[1]

1. בגמרא ברכות (כד.) אמר שמואל, קול באשה ערוה, שנאמר: "כי קולך ערב ומראך נאוה". ופירש רש"י, מדמשבח לה קרא בגוה, שמע מינה תאוה היא. ע"כ. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (אהע"ז סימן כא ס"א), שאסור לשמוע קול אשה. ולכן יש לנשים להיזהר שלא לשיר בפני גברים, כדי לא לתת להם מכשול.
וכבר כתב בשו"ת באר שבע בבאר מים חיים (סימן ג), תוכחת מגולה יפה ומעולה, אדבר עם בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים, ובפרט עם נשים נשואות שהן מזמרות ומשמיעות קול שיר בזמירות שבת עם בחורים, זקנים עם נערים יחד, ואינם משימים על ליבם שהיא מצוה הבאה בעבירה, ולכן ראוי לכל אשה כשרה בין שהיא נשואה ובין שהיא פנויה, שלא תשמיע קול שיר בזמירות ולא בשום דבר ובשום זמן, כל זמן שמסב עימה איש שהיא ערוה עליו. רק שפתיה יהיו נעות וקולה לא ישמע כלל ועיקר. ע"כ .
ואם לחשך אדם לומר, דהרי קיימא לן דתרי קלי לא משתמעי [כדאיתא במסכת ראש השנה (כז.)], ומאחר שאין האוזן יכולה לשמוע שני קולו בבת אחת, אם כן כששרים כולם ביחד, אין לחוש ל"קול באשה ערוה", מפני שלא שומעים את קולה של האשה.
אף אתה אמור דזה אינו, דהנה מבואר בשו"ת אבני ישפה (ח"ב עמוד יב) בשם הגאון רבי ישראל קניבסקי (הסטייפלר) זצ"ל, שדרך בני אדם כששרים יחד, כל אחד מקשיב היטב לקול חברו כדי שבאמת תהיה שירתם ביחד ובקנה אחד. ואם כן נמצא שהמטֶה אוזנו לקול השירה, נכשל בשמיעת קול אשה, ולכן אין להקל לשיר גברים ונשים יחד. ע"כ.
וכן כתב בשו"ת אז נדברו (ח"ט סימן נט), שכיון שהזימרה משותפת, לא שייך לומר שאינו מתכוין לשמוע את קולה. ע"ש. וכן תחזה בשו"ת ציץ אליעזר חלק יד (סימן ז)

שכתב כן, ודחה שם דברי המקילים בזה מטעם דתרי קלי לא משתמעי, דליתא. ע"ש. וכן כתבו בספר הליכות בת ישראל (עמוד צ) ובספר טהרת המשפחה (עמוד 84). וכן עיקר.

כיצד שרה דבורה הנביאה בפני אנשים

והנה יש שהקשו על זה ממה שכתוב בספר בשופטים (פרק ה פ"א): "ותשר דבורה וברק בן אבינועם", דמשמע שמותר לשיר ביחד בפני אנשים. ותרוצים רבים נאמרו כדי לישב קושיא זו, וכשאני לעצמי נראה ליישב בס"ד, שיתכן שדבורה שרה, אבל לא בקול רם, ולכן לא שמעו אותה האנשים. אבל לשיר בקול רם, אסור אף כששרים ביחד. ושוב ראיתי שכן כתב לתרץ בספר האלף למטה, והובאו דבריו בציץ אליעזר הנ"ל. ובשו"ת שער שמעון אחד (ח"ד עמוד קנו) כתב לתרץ, שדבורה שרה לבדה וברק שר לבדו, דהיינו נשים לבד וגברים לבד. ע"ש. וראה עוד בספר חלק הלוי (עמוד צא).

ועל כל פנים, כתב בשו"ת יפה נוף (סימן פג), שנשים שמצטרפות לשירת הגברים בסמינרים, ברור שלכתחילה יש להסביר להן בלשון רכה שינמיכו את קולן שלא ישמע. אולם אם עלולות להפגע מכך, ויש חשש שהדבר ידחה אותן מלהתקרב לה' ולמצוותיו, יש להעלים מהן עין. וכיוצא בזה ראיתי בספר "ועלהו לא יבול" (חלק א עמוד עב), שכתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שלמטרת קירוב רחוקים, יש מקום להקל ולעבור על איסור קל, כדי לזכות אחרים בדבר גדול.

ב. בנות שיוצאות לטיול עם אוטובוס מאורגן, יש להן להיזהר שלא לשיר שירים בקול רם כשיש נהג באוטובוס, מפני שמכשילות אותו בשמיעת קול זמר של אשה.[2]

2. על פי האמור לעיל, וכן העיר לנכון הגאון רבי שלמה ז. אויערבך זצ"ל, וכתב, שאין לומר שהנהג טרוד במלאכתו ואינו שומע ואינו נהנה משירתן של הבנות. והובאו דבריו בספר הליכות בת ישראל (עמוד פו).

וראה בשו"ת אגרות משה (או"ח סימן כו) שבנות גדולות למעלה מגיל אחת עשרה, אף על פי שידוע שעדיין לא ראו דם, יש להחמיר שלא ישמעו את קולן, כיון שישנן בנות שכן רואות דם בגיל זה. ע"כ. ובספר נקיות וכבוד בתפילה (עמוד לג) כתב, שדעת הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, שיש לחוש לזה כבר מגיל שבע. ע"ש.

ואף שבספר טהרת הבית (ח"ב עמוד קסט) סתם וכתב שמותר לשמוע קול של פנויה, צריך לומר שכונתו לפנויה שלא הגיע זמנה לראות, אבל פנויות שהגיע זמנן לראות, הרי הן בחזקת טמאות, ואין היתר לשמוע את קול שירתן, כמבואר בדברי הפוסקים שהזכיר שם.

ג. אף על פי שנתבאר שאסור לאשה לשיר במקום שגברים יכולים לשמוע את קולה, בכל זאת מותר לגננת לשיר שירים לילדים כשנמצא בחצר מנקה גוי, או שיש שם שכנים גויים, מפני שכל האיסור לשיר בפני גברים חל רק באופן שיהודים שומעים את קולה, ולא כשגויים שומעים אותה.[3]

3. הנה איסור שמיעת קול זמר של אשה הוא משום שיכול לבוא לידי הרהור עבירה בשמיעת קולה, וכתב בשו"ת יפה מראה (סימן כא) שאף שבן נח מצווה על גילוי עריות, היינו דווקא שלא לעשות מעשה, אבל ראיה והרהור דילפינן להו מקרא אחרינא אינו מצווה, דבפרטי ההלכות לא נתחייבו הגויים כישראל. ועל פי זה כתב שם להתיר למכור טלויזיה לגוי, אף שיתכן שיראה שם פריצות ויבוא לידי הרהור, דמאחר שאינו מצווה על הדבר, אין בזה משום לפני עור. ע"כ. ולפי זה יש להתיר לגננת לשיר שירים לילדים במקום שמצויים גויים השומעים את קולה, ואין לחוש בזה לאיסור לפני עור.

וכן ראתה עיני בשו"ת נצח יוסף (ח"ב סימן סג), שהתיר לאשה לשיר כשגוי שומע אותה, מפני שאין איסור הרהור לגוי. ואף אם נאמר שעל ידי שתגרום לגוי הרהור, יכול לבוא הגוי לידי השחתת זרעו, אין לחוש לזה, מפני שדעת רוב הפוסקים שאין הגויים בכלל הציווי שחייבים על השחתה [וכן כתב בשו"ת אגרות משה חלק ד (או"ח סימן קטז), שלבני נח לא נאסר כלל הוצאת שז"ל], ומימלא אין לה לחוש ללאו דלפני עור. אולם ברור שליהודי אסור לשמוע קול זמר של גויה. ע"כ. וכן כתב להקל בזה בספר טהרת המשפחה (עמוד 246). ע"ש.

וראה בשו"ת אבני ישפה חלק ה (סימן קמג), שכתב להתיר לאשה להשמיע קול זמר בפני אנשים שוטים [כגון בבתי חולים לחולי נפש וכדומה], כדי לעודדם ולשמח את רוחם. עיין שם.

הפרדה באוטובוס

ד. כאשר מארגנים טיול לקברות צדיקים וכדומה, יש ליחד אוטובוס נפרד לגברים ואוטובוס לנשים, כדי לשמור על גדרי הצניעות. ואם אין באפשרותם לעשות כן, יש ליחד את החלק האחורי של האוטובוס לנשים, ואת החלק הקדמי לגברים, כדי לא לגרום מכשול לנוסעים.[4]

4. בספר חסידים (סימן קסח) כתב: אל תערב בנים ובנות פן יחטאו, וכמו שכתוב בתהלים: "בחורים וגם בתולות" ולא עם בתולות, אבל "זקנים עם נערים", מלמד שצריך הפרדה בין נשים לגברים. עכ"ד.

ולכן גם כשיוצאים לטיול באוטובוס, יש להקפיד על כללי הצניעות גם בשעת הנסיעה, וכמו שהעיר מכבר בשו"ת יפה נוף (סימן פח). אומנם כתב שם, שבסמינרים העורכים טיולים, והבעל רוצה לשבת דווקא ליד אשתו, אין צריך להפרידם, כדי שלא יגרם נזק וקלקול יותר מהתקנה.

וראה עוד בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג סימן קט), שאפילו בילדים קטנים וקטנות, יש להקפיד שלא תהיה ביניהם תערובת, משום שמתרגלים להיות זה עם זה. ע"ש. וראה עוד בשו"ת יחוה דעת חלק ד (סימן מו).

ואף שבשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ב סימן יד) העלה דליכא איסור לישב ליד אשה באוטובוס, אלא אם כן יודע בעצמו שיוכל לבוא לידי הרהור, שאז יש לו להמנע מכך. ע"ש. אין זה דומה לנידון דידן, דהתם אין הדבר תלוי בו, ויש לו צורך מצד ההכרח והאונס לשבת ליד האשה, ולכן יש מקום להקל. אבל לכתחילה כשאפשר למנוע זאת, בודאי שכן ראוי לעשות. וברור.

צניעות בים ובבריכה

ה. נשים שמתרחצות בחוף ים נפרד שמיועד לנשים בלבד, חייבות לכסות היטב את גופן בחלוק רחב [שאינו שקוף], גם כשנכנסות למים, מכיון שיש מציל על החוף, ועליהן להיזהר שלא יגרמו לו מכשול, בכך שיראה את גופן או שערן. וכן לפעמים עוברים גברים דרך החוף של הנשים, ולכן יקפידו עד כמה שאפשר לשמור על גדרי הצניעות וישאו ברכה מאת ה'.[5]

5. והנה בספר הליכות בת ישראל (עמוד קא) כתב, שיש לנשים להיזהר שלא לשהות על החוף בלא חלוק, כדי לא להחטיא את המציל, אלא תפשוטנה את חלוקיהן סמוך למים ממש, ובצאתן תלבשנה אותם. ע"כ.

ואחר המחילה כנראה נפלט דבר זה מקולמוסו בשגגה, דמנין לו להתיר לפשוט את החלוק בסמוך למים, והרי ייתכן שבדיוק באותו רגע יראה אותה המציל, וייכשל על ידה באיסור הסתכלות. ועוד, הרי המציל יכול לראותה גם כשנכנסת למים, שהרי אין כל גופה נימצא תדיר בתוך המים, ונמצא שאותה אשה גורמת מכשול למציל ולעוזריו. ועל כן בודאי שצריכות להיכנס למים עם החלוק, ולא יפשטו אותו סמוך למים.

והן אמת שאחרוני זמנינו התירו לאשה ללכת להיבדק אצל רופא, משום שהרופא טרוד במלאכתו, ולכן אין כל כך חשש שיבוא לידי עבירה, כמבואר בספר טהרת הבית (חלק ב עמוד ריח) ועוד. מכל מקום נידון דידן חמיר טפי, משום דשאני רופא שהאישה חייבת להיבדק אצלו כדי שירפא אותה, ולכן בכהאי גוונא סמכו להקל משום טעמא דטריד.

אבל אבל אשה שבאה להנאתה לים, ודאי צריכה להיזהר שלא תגרום למציל מכשול, ולא סמכינן בכהאי גוונא על טעמא דטריד. וברור.

ותנא דמסייע לן הוא הרב המאירי, דהנה במסכת עבודה זרה (דף כ') אמרו, שמותר להרביע מין במינו בבהמה, ואף לסייע להם בהתחלת המעשה מותר, ולא חששו שמא יבוא לידי הרהור, משום דבעבודתו טריד. וכתב שם המאירי, שהתירו לעשות כן, משום שכל זה דרך מלאכה כשאר המלאכות הנעשות "לתועלת המוני". ע"כ. ומבואר שרק כשיש תועלת המונית, יש לסמוך על סברא זו דטריד במלאכתו, אבל רחצה בים ללא צניעות, אין בכך תועלת, ולכן אין להקל בזה.

וראה בשו"ת באר משה (ח"ג עמוד רז), שהביא את דברי הרב בנין ציון, שהתיר לאשה להיבדק אצל רופא משום דטריד במלאכתו. וכתב על זה, שמאליו מובן כמה חלש טעם זה להקל, אלא דמשום אונס סמכו על זה לקולא. ע"ש. ומבואר מדבריו שבנידון דידן שאינו בגדר אונס, אין לסמוך על טעם זה לקולא.

וכאשר דמיתי כן ראיתי בשו"ת יפה נוף (סימן פג) שהביא דברי הגאון רח"פ שיינברג שליט"א, שנשים שבאות לרחוץ בים ניפרד, צריכות ללבוש בגדיהן כדרכן, ורק מיד לפני כניסתם למים, יוכלו להוריד בגדיהן העליונים מעליהן. ואף שעדיין יוכל המציל לראותן במים, יש להתיר בזה משום שהוא עסוק במלאכתו. עכ"ד. וכתב על זה הרב יפה נוף, דלא קרב זה אל זה, שהרי רק ברופא התירו מטעמא דטריד, משום פיקוח נפש, מה שאין כן הכא, ולכן יש לאסור לעשות כן. וכן פסק הגרי"ש אלישיב שליט"א. ע"ש.

וכן כתב בספר טהרת המשפחה (עמוד 248) בשם מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א, והוסיף שגם בשו"ת אז נדברו (חי"ב סימן מד) כתב שנשים יכסו עצמם היטב בחלוק בשעה שרוחצות במים, מפני שגברים (רחוקים ממצוות) עוברים מידי פעם דרך החוף של הנשים, ועלולים להיכשל בראייתן. ע"ש. וכן כתב בספר אנשי קודש (עמוד כג), שיש לאשה לרחוץ במים אך ורק עם בגד וחלוק רחב על כל גופה. ע"ש.

ואל תשיבני ממה שכתב בשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"ד סימן סב) דליכא איסור ממש לרחוץ במקום שיש מציל, אבל מכל מקום נשים יראות ה' ובפרט נשי תלמידי חכמים אין להם לרחוץ שם, ובעליהן התלמידי חכמים צריכים למונעם מזה, כדי שלא יכשלו באונס או פיתוי. ע"כ. ומשמע שדעתו להקל בנידון דידן.

ברם יש לומר, שהרב אגרות משה לא דיבר באופן כזה שהנשים רוחצות בים ללא חלוק עליהן, אלא גם הוא מסכים שחייבות חלוק, אלא שכל חששו הוא מצד יחוד ופריצות,

שמא המציל יתן עיניו באחת מהן ויבוא לידי עבירה, כמבואר שם בדבריו. ולית דן צריך בושש.

ומכאן תשובה מוצאת למה שכתב בשו"ת עולת יצחק (ח"ב עמוד ש"צ) להתיר בזה ובכיוצא בזה. כיעו"ש. ואחר המחילה הרבה, הפריז יתר על המידה, והעיקר לדינא להחמיר בזה. וכן פסק מורינו הרה"ג ר' יצחק יוסף שליט"א בספרו היקר אוצר דינים לאשה ולבת (עמוד שפה), וביאר שם שאותה אשה שבאה לים בלבוש לא צנוע, גורמת להכשיל את המציל בהסתכלות במקומות המכוסים, ועוברת בכך על לפני עור לא תתן מכשול. ע"ש.

ו. אסור לאשה להסתפר אצל ספר, מפני שגורמת לו להיכשל בהרהורי עבירה, ובאיסור נגיעה באשה. ואיסור זה הוא מן הדין ולא מידת חסידות. [וכמו כן אסור לגבר להסתפר אצל אשה].[6]

האם מותר לְסַפֵּר לספֵּר נשים משום שטרוד במלאכתו

6. הנה הגאון ר' חיים פלאג'י בשו"ת לב חיים (ח"ב סימן ד) כתב, שאף על פי שאיסור קירבה שאסרה תורה היא קירבה של הנאה, כגון חיבוק ונישוק, אבל נגיעה בעלמא לא שמענו. מכל מקום איסור מדרבנן מיהא איכא, אפילו בנגיעה בעלמא. ולפי מה שכתב הריב"ש (סימן תכה) שאיסור קירבה לנידה נוהג אף בפנויה, מפני שלא חילק הכתוב בין אישה נשואה לפנויה, צריך להיזהר הרבה מלהתקרב לנערות בתולות אפילו בנגיעה בעלמא. וכן בדבר ההווה ורגיל שנושקות הבתולות והפנויות לבני אדם גדולים וחשובים ולקרוביהן, צריך להיזהר מאוד שלא יגעו בבשרן, וכל שכן שצריך להיזהר ביותר באשת איש. עכ"ד.

ובספר טהרת הבית (חלק א עמוד לח) הביא דבריו, והוסיף עוד, שלפי דעת מרן הבית יוסף (סו"ס קצה) יש בנגיעה באשה משום אביזריהו דגילוי עריות שיהרג ולא יעבור, ולא רק איסור דרבנן. ע"ש. ומאחר שיש איסור לגעת באישה בין נשואה ובין פנויה, ממילא יש לאסור לאשה פנויה וכל שכן נשואה, להסתפר אצל גבר, כדי שלא להכשילו באיסור נגיעה באשה, ובנוסף לכך עלול לבוא לידי הרהורי עבירה.

וחבלים נפלו לי בנעימים בשו"ת נצח יוסף (חלק א חאה"ע סימן סו), שנשאל האם מותר לספר נשים, ופסק שבודאי במקום ששייך הרהור, אסור לספר נשים אפילו שזהו פרנסתו, מפני שבא לידי נגיעה ומישוש, ובשעה שהספר עומד לנאותה ומסתכל מכל הצדדים עליה כדי לייפותה, ודאי שעובר בזה על לאו של "ולא תתורו", כיון שלא יתכן שלא יבוא להרהר עליה, ומי יתפוס גחלת בידו ולא ייכבה. ע"כ.

וכן כתב בשו"ת יצחק ירנן (ח"ב אהע"ז סימן א), שאסור לאשה להסתפר אצל איש ואין להקל בזה בשום אופן. ע"ש. והדברים ידועים ומפורסמים שהרבה ספרי נשים, בגדו בנשותיהם או התגרשו מהן, בגלל קשר שנוצר עם אחת מלקוחותיהם, ונכשלו בעבירות חמורות, רח"ל. והמפורסם אין צריך ראיה.

וחזות קשה הוגד לי בספר הליכות בת ישראל (עמוד עה), שכתב בשם הגרח"פ שינברג שליט"א, שמהדין מותר לאשה להסתפר אצל איש, ואין בכך משום לפני עיור ולא משום מסייע לעוברי עבירה, כיון שהספר בעבודתו טריד. ועל כל פנים ממידת חסידות אין זה ראוי בין לנשואה ובין לפנויה לעשות כן. עכ"ד.

ואחר המחילה מהדר"ג, לא שייך בנידון זה לומר "בעבודתו טריד", מפני שרק במקום צורך גדול וחשש סכנה, התירו ליסמוך על סברא זו, כגון אשה שצריכה להיבדק אצל רופא מומחה ואין רופאה מומחית כמותו, בכהאי גוונא התירו לה להיבדק אצל הרופא, מפני שאין ברירה אחרת [וכפי שהזכרנו כבר בהערה הקודמת]. אבל כשאין הדבר נחוץ כל כך, אין להתיר לאשה להבדק אצל רופא, כמבואר בספר טהרת הבית (ח"ב עמוד רכב) ע"ש. ואם כן ברור שאין להתיר לאישה להסתפר אצל גבר, מפני שאין הדבר הכרחי כל כך, ובפרט שבקלות יכולה למצוא ספרית.

ואף שאמרו בגמרא בבא מציעא (דף צ"א), שמותר להרביץ מין במינו בבהמה, ואף לסייע להם בהתחלת המעשה מותר, ולא חששו שמא יבוא לידי הרהור, משום דבעבודתו טריד, ואם כן לכאורה גם הכא יש לומר הכי. מכל מקום כבר הזכרנו לעיל את דברי המאירי שביאר, שכל מה שהתירו לעשות כן, הוא משום שכל זה דרך מלאכה כשאר המלאכות הנעשות לתועלת המוני. מה שאין כן בנידון דידן אין בזה תועלת המונית, ולכן אין להקל בזה. וק"ל. וכן כתב בשו"ת נצח יוסף הנ"ל, דלא אומרים בנידון זה "בעבודתו טריד", כיון שלא יתכן שלא יבוא לידי הרהור. ע"ש.

וכן כתבו לאסור בספר שובע שמחות (חלק א עמוד לז), ובספר טהרת המשפחה (עמוד 243) ע"ש. וכעת ראיתי בספר "בנות ישראל" בסופו, שציין בשם הגר"ש בעדני, והגר"ש וואזנר, והגר"ש אלישיב, והגר"נ קרליץ, והגרש"ז אויערבך ועוד, שאסרו לנשים ללכת להסתפר אצל ספר. ע"ש. וכן עיקר. ועיין עוד בשו"ת יפה נוף (עמוד רמב).

וכתב בשו"ת רבבות אפרים (חלק ו עמוד תקלה), שמותר לבת לספר את אביה, ואת אבי אביה, דלא שייך בזה הרהור, ובלבד שיעשו זאת בצינעא מפני הרואים. ועיין עוד בשו"ת באר משה (חלק ד סימן קכא), בשו"ת ויצבור יוסף בר שלום (חלק ב סימן עה).

ז. כאשר מזמינים צלם שיצלם את הברית או את החתונה וכדומה, יש להקפיד לקחת צלם שיצלם את הגברים, וצלמת שתצלם את הנשים, כדי שלא לגרום לצלם להכשל באיסור הסתכלות על נשים.[7]

ואם בעלי השמחה לא הקפידו להביא צלמת שתצלם את הנשים, צריכות הנשים להמנע מלרקוד בשעה שהצלם מצלם אותן, כדי שלא לגרום לו מכשול כשרואה אותן רוקדות.[8]

7. כתב מרן בשלחן ערוך (אהע"ז סימן כא סעיף א): אסור להסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה אם מתכוון להנות ממנה. ע"כ. ולכאורה לפי זה יהיה מותר לגבר לצלם נשים, מפני שהשלחן ערוך אסר להסתכל על אשה רק כשמתכוון להנות ממנה, ולא כשמתכוון לצלם אותה ללא שום כוונה של הנאה.

אולם בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ב סימן יג) כתב, שלהיות במקום שנשים הולכות מגולות בשר כגון מגולות שוק וכדומה, יש בזה איסור הסתכלות אף כשלא מתכוון להנות. ואם מתכוון להנות, אזי אסור להסתכל אף באצבע קטנה של אשה. עכת"ד. וכן כתב בשו"ת יפה מראה (עמוד רנ), דאף שאמרו שבהבטה על אשה אין איסור, כל זה דווקא במקומות הגלויים בה, כגון פניה וידיה, אבל במקומות המכוסים, אף ראיה בעלמא אסורה לכולי עלמא. וכן מבואר במשנה ברורה (סימן עה ס"ק ז) ובפרי מגדים שם. ע"ש.

ולפי זה יוצא, דאף אם נאמר שהצלם אינו מתכוון להסתכל על הנשים הרוקדות כדי להנות מהן, אלא מתכוון לעשות מלאכתו, גם כן אסור, מפני שרואה נשים שלבושות בחוסר צניעות ומגולות שוק וירך. ואף שיש נשים שלובשות בגדים צנועים, מכל מקום כשרואה אותן בשעת הריקודים, הרי הם בגילוי שוק ובחוסר צניעות, ולכן אין לתת לו שיצלם את הנשים, מפני שבשעה שמצלם, לא יתכן שלא יבוא לידי הרהור, ובעצם ההסתכלות יתכן מאוד שעובר בלאו דלא תתורו.

ופוק חזי בספר נקיות וכבוד בתפילה (עמוד קע) שהביא תשובת הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, שנשאל אודות אדם הקונה מחנות שמוכרת שם אשה, ואם לא הסתכל בפניה תיפגע מכך, האם מותר להסתכל? והשיב דמה שאסור אין להתיר. ע"כ. ואם בהבט מועט כזה שאינו מתכון להנות אין להקל, אף שהאשה עלולה להיפגע מכך, וודאי שבצלם יש להחמיר יותר ולאסור לו לצלם נשים אף במסיבות חרדיות, שגם שם לא יבצר שלא יהיו כמה נשים שלבושות בלבוש לא צנוע, ונמצא שבעל המסיבה מכשילו.

וישא אברהם את עיניו וירא והנה בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סימן רלה), חיפש צדדים להקל בזה, ולבסוף כתב, שמדינא מותר לאיש לצלם אשה, כיוון דטריד בעבודתו ולא מהרהר, אבל מכוער הדבר, ושומר נפשו ירחק מזה. עכ"ד.

ואחר המחילה מכת"ר, הרואה שם יראה שיש להשיב על טענותיו, וכפי שכבר כתבנו בס"ד לעיל לגבי אשה שרוצה להסתפר אצל גבר, וכן לגבי מציל בים, שאין לומר בזה "טריד במלאכתו". עיין שם ואוקי באתרין. וכעת ממש ראיתי בשו"ת נשא פריו (חלק א סימן מא), שגם כן כתב שיש להביא צלמת ולא צלם, והעיר שם על דברי הרב עולת יצחק הנ"ל שהקל בזה. ע"ש.

ועוד רגע אדבר בו, דהנה בגמרא עבודה זרה (כ:) מובא מעשה ברשב"ג שהיה על גבי מעלה בהר הבית, וראה עובדת כוכבים אחת נאה ביותר. אמר: "מה רבו מעשיך השם". ומקשה הגמרא, ולאיסתכולי מי שרי? מתיבי, "ונשמרת מכל דבר רע", שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה, באשת איש ואפילו מכוערת?! ומשאני, קרן זוית הואי, ולא ראה אותה באה כנגדו מרחוק, ולכן לא עצם עיניו. ע"כ.

וכתב מרן החיד"א בספרו פתח עינים (שם): נראה להביא ראיה מכאן למה שראיתי שכתב פוסק אחד קדמון, וזו לשונו: הסתכלות בנשים יש אומרים דדרך העברה, כלומר, שאין הראייה בקבע, לית לן בה. ואינו נראה, אלא כל הבטה בעולם באשת איש אסורה, והוא הדין לכל אשה שהיא אסורה עליו משום ערוה. והשתא אי איתא לסברת היש אומרים דדרך העברה מותר, אמאי אצטריך לשנוי שרשב"ג ראה אותה בקרן זוית, הוי להו לשנוי דהאיסור להסתכל הוא בקבע, ורשב"ג דרך העברה ראה, אלא מוכח דרשב"ג לא חזה אלא דרך העברה בעלמא, והיה באונס, דקרן זוית הואי. ע"כ.

ומדברות קודשו יש ללמוד, דאף שהצלם מצלם דרך העברה ולא בהסתכלות מעמיקה, גם כן יש לו איסור, משום שאינו אנוס בדבר. וכבר אמרו חכמינו ז"ל שאין אפוטרופוס לעריות, ולכן שומר נפשו ירחק מזה. ואסיים בדברי ספר חסידים (סימן קעח) שלשה פנים אסורים לראות, פני עבודה זרה, פני אשה, ופני רשע. ע"כ. ומשמע שאפילו ראיה ללא הסתכלות מעמיקה אסורה.

האם מותר לאשה לרקוד כשיש צלם שמצלם

8. כן נראה ברור על פי מה שנתבאר בס"ד בהערה הקודמת. וכן כתב בספר בית יחזקאל (וייס ח"א עמוד ערה), שבזמנינו הרבה נשים רוקדות אלו עם אלו בחתונות, והצנועות מושכות את ידיהן מהריקודים, כי יש הרבה רואים, ויש להן ליזהר שלא יכשלו בהן בני אדם. וכן הזהיר בספר תורת הטהרה (פרק יז אות ח), שאסור לנשים לרקוד אפילו לבדן

בפני אנשים. ע"ש. וראה עוד בשו"ת עולת יצחק חלק א (סימן קמז), ובספר אום אני חומה (סימן תכג אות יא).

וחזות קשה הוגד לי בשו"ת אבני ישפה (חלק ג סימן עה), שנשאל מאשה אחת שבזמן שרקדה בין הנשים בחתונה, ראתה גבר אחד עומד בפתח ומתבונן על הנשים הרוקדות, ושאלה האם מותר לה להמשיך לרקוד, או שמא היא מכשילה אותו, ואסור לה לרקוד. והשיב, שאין איסור "לפני עור" אלא אם כן באופן שעושים דבר שהוא מיוחד להכשיל, כגון שמושיט כוס יין לנזיר, או מוכר דבר איסור. אבל במה שהאשה עושה כדרכה, והיינו מה שרגילות הנשים לעשות, כגון לבוא לחתונה ולרקוד שם, אין זה נכלל בגדר לפני עור, כי אינה עושה דבר להכשילו, אלא הוא מכשיל את עצמו, וכן מסתבר, שהרי איך נאמר שעליה להסתלק בכל פעם שהיא מרגישה שמסתכלים עליה, והוא דבר רחוק מן השכל. ועל כן נראה שהאשה מצווה לא להתלבש או ללכת באופן שמושכת עינים להסתכל עליה, אבל כל שמתלבשת בצניעות ורוקדת רק במקום שיש מחיצה, אין לה לדאוג שכמה מתפרצים עוברים את הגדר ומסתכלים עליה, ועל כגון זה נאמר "הלעיטהו לרשע וימת", ועליה נאמר "שלום על ישראל". ע"כ.

ואחר המחילה הרבה מכת"ר לא צדקו דבריו בזה, שהרי האשה מצווה לשמור על צניעותה, וכל כבודה בת מלך פנימה, וכמו שאסור לאשה ללכת בחוסר צניעות בחוף הים כשיש מציל, הוא הדין שאין לה לרקוד כשיש אנשים שמסתכלים עליה, ומה שאמרו "הלעיטהו לרשע וימות", היינו דווקא כשהאדם עושה דבר שלעצמו הוא היתר ולרשע הוא איסור, כגון שעובר כביש בשבת כשמכונית עומדת להתקרב, וגרם לנהג לעצור את הרכב והכשילו באיסור, אבל הוא עצמו לא עשה בכך שום איסור. אבל כאן שהאשה עצמה עושה איסור בזה שאינה שומרת על צניעותה כבת ישראל, אין לה לרקוד במקום שיש גברים שמסתכלים עליה.

וכיוצא בזה מצינו במסכת תענית (כד.), שרבי יוסי היתה לו בת יפה שהיתה מסתגרת בביתה, ובאחד הימים ראה רבי יוסי בחור אחד שעושה חור בגדר ביתו. אמר לו: מאי האי? אמר לו הבחור: רבי, אם לקחת את בתך לאשה לא זכיתי, לראותה לא אזכה? אמר לה רבי יוסי: בתי, קא מצערת להו לבריות - שובי לעפריך, ואל יכשלו בך בני אדם. ע"כ. אתה הראת לדעת שאף שבתו לא היתה אשמה בכך שאותו בחור עבריין הסתכל עליה, בכל זאת ביקש אביה שתמות ולא תחטיא בני אדם. ואם כן בודאי שגם בנידון דידן יש חובה על האשה להיזהר שלא להחטיא את הגברים שמסתכלים עליה, ואין לה לפרוץ את גדרי הצניעות. וברור.

ח. יש אומרים שאסור להרכיב אדם על הכתפיים [כפי שרגילים לעשות בשמחות], מפני שיש לחוש שיגרמו לו להיכשל בהרהורי עבירה, או לקשוי אבר.
ויש אומרים שאין לחוש לכך, מפני שדבר זה אינו מצוי, וגם יש לחתן אימה ופחד שמא יפול, ולכן אין חשש שיגיע החתן לידי מכשול. ואף על פי שהמיקלים בזה יש להם על מה שיסמכו, מכל מקום עדיף יותר שירימו את החתן עם כסא, ובזה יצאו מידי כל חשש.[9]

9. מקור דין זה הוזכר בספר רוח חיים לגאון רבי חיים פלאג'י (או"ח סימן תרסט אות ח) וזו לשונו: ביום שמיני עצרת ושמחת תורה, ראוי לכל ראש הקהל שיתן דעתו שלא ירכיבו אדם על כתפיהם לרקד, וראוי לבטל מנהג רע זה. חדא עלית על כולנה, לפעמים המרכיב הוא בחור, או המגביהים אותו הם בחורים, ומקל וחומר שלא ירכב על חמור בלי אוכף נפקא, דלא יתכן לעשות כן, דאיכא למיחש להרהור וקשוי בפני ספר תורה בתוך בית הכנסת. ועוד, דאירע שהפילו אותו לארץ ונטלע (נעשה צולע). ולא מן השם הוא לעשות ריקוד זה, דיוצא לתקלה וכו'. עכ"ל. וכן כתב בשמו בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סימן עג), ולמד מזה שאין להרכיב חתן על הכתפיים מחשש קשוי והרהור. ע"ש.
וכשאני לעצמי הוקשה לי על זה, מהא דאיתא בגמרא שבת (מא.), אמר רבי זירא, אנא חזיתיה לר' אבהו שהניח ידיו כנגד פניו של מטה [כשהיה רוחץ, משום צניעות. רש"י], ולא ידענא אי נגע באמה אי לא נגע. ופרכינן, פשיטא דלא נגע, דתניא, ר' אליעזר אומר, כל האוחז באמה ומשתין, כאילו מביא מבול לעולם [שמתחמם ובא לידי קרי. רש"י].
אמר אביי, עשאוה כבולשת שנכנסה לעיר בשעת מלחמה [גויים שמחפשים ובולשין את העיר], שכל החביות יין הפתוחות מותרות, ולא חוששים שנסכו אותם לעבודה זרה, כיוון שיש להם פחד ובהלה מהמלחמה, ואין דעתם לנסך. והכא נמי, כיון שהיה פחד לר' אבהו מהנהר הזורם שהוא יורד לתוכו, לכן לא אתי לידי הרהור. ע"כ.
ומזה נלמד, שגם כשמרכיב את החתן על כתפיו, אין לחוש שמא יבוא לידי הרהור, כיון שיש לחתן פחד שמא יפול, וגם חושב על הצילומים והשמחה ששרוי בה, לפיכך לא אתי להרהר או להקשות עצמו לדעת.
ומה שכתב הגאון רבי חיים פלאג'י שיש לדמות דין זה לדין של רוכב על חמור ללא אוכף, אחר המחילה הרבה מהדר"ג, לכאורה לא דמי זה לזה, דהתם אין פחד ברכיבה, כיון שרגיל בה, ולכן שפיר יכול לבוא לידי הרהור. מה שאין כן ברכיבה על חבירו שאינו רגיל בה, אזי יש לו פחד, ולא חיישינן שיבוא לידי הרהור, ובפרט שמרימים אותו לזמן קצר.

ושוב ראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן רכט), שהביא גם כן דין בולשת הנ"ל, וכתב דפשוט שהרוכב על אדם איכא ביעתותא, דאין דרך רכיבה בכך, ולכן לא אתי לידי הרהור. ועוד שהוא ברבים, ולא דמי לרוכב על בהמה בינו לבין עצמו ודרכו בכך, דאז שייך לחשוש להרהור. ודחה שם את דברי הגאון רבי חיים פלאג'י הנ"ל, דכיון שמילתא דלא שכיחא היא שיתחמם, לא גזרו בזה רבנן. והביא לכך ראיה מכמה מקומות בש"ס שחז"ל התירו רכיבה על גבי חבירו, ואף עשו מעשה להקל בזה. וסיים, דמכל מקום המרחיק עצמו מן הכיעור ומהדומה לו, קדוש יאמר לו. ע"ש.

וכרגע נראה לי בספר "ועלהו לא יבול" (ח"ב עמוד קפד) שדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאין בזה איסור, כי החתן מפחד שמא הוא יפול, וממילא אין לחוש שמא יבוא החתן לידי חימום. אומנם עצם המנהג הוא מנהג לא יפה, ולכן למעשה אין למחות במי שנוהג כך, אבל לא כדאי להיות זה שלוקח את החתן על הכתפיים. עכ"ד.

וכן תחזה בספר בית חתנים (עמוד קסה) שכתב בשם הגאון ר' בן ציון אבא שאול זצ"ל, והגרי"ש אלישיב שליט"א, שאין איסור בדבר, משום שהחתן חושש כל רגע שמא יפול, ובכהאי גוונא אין חשש להרהור. ע"ש. ובספר החופה והנישואין (חלק א עמוד 134) כתב, שגם בשו"ת אז נדברו (ח"ג סימן נט) כתב להתיר בזה, ושאין צורך להחמיר בדין זה. וסיים בספר החופה והנישואין, שכיון שיש אפשרות להשיב את החתן על כסא ולרקוד עמו, עדיף טפי, כדי לצאת ממחלוקת זו.

וראה בשו"ת נחלת פנחס (חלק א סימן קכב) שכתב שאף על פי שהמקילים להרכיב חתן על הכתפיים יש להם על מה לסמוך, מכל מקום למעשה יש להחמיר בזה כמו שכתב הרב שבט הלוי. ע"ש. ועל כן לכתחילה ראוי ונכון לחוש לדעת המחמירים בזה, ובפרט שאפשר להגביה את החתן על ידי כסא ולצאת בכך מכל ספק. ומכל מקום אותם המיקלים בזה, אין למחות בידם, שהרי יש להם על מה לסמוך. ועיין בשו"ת עולת יצחק (ח"א סימן קמו).

פיאה נוכרית

ט. אין לפרסם מקומות שבהם מוכרים "פאה נוכרית", ואותם שמפרסמים על כך, הרי הם מכשילים את הרבים ועתידים לתת את הדין. (ועיין בהערה).[10]

10. שו"ת יביע אומר (ח"ה חאה"ע סו"ס ה). אומנם כתב לי הגאון ר' חיים רבי נר"ו בגליון הדף, שמרן הראש"ל שליט"א סובר, שמותר למכור פאה נוכרית לספרדיות, ואין בזה איסור לפני עור, משום שיש מתירים ללבוש פאה, וגם משום שבבית מותר לכולי

עלמא ללובשה, וגם מפני שאפשר לתלות שהיא גרושה או אלמנה שיש מקום להקל לה ללבוש פאה נוכרית, כגון לצורך שידוכים וכדומה.

מכירת בגדים לא צנועים

י. חנויות הלבשה שמוכרים שם בגדים לנשים, צריכים להיזהר שלא למכור בגדים שאינם צנועים, כדי שלא להכשיל את בנות ישראל בלבוש פרוץ. ואם יש אפשרות להשתמש בבגדים אלו בהיתר, כגון שמלה ללא שרוולים שאפשר ללבוש מתחתיה חולצת סרפן וכדומה, יש להתיר למוכרם.

אומנם אדם שעיקר פרנסתו ממכירת בגדים אלו, ויהיה לו הפסד מרובה אם ימנע מלמכור אותם, המיקל למוכרם במקום צורך גדול, יש לו על מה לסמוך, ועל כל פנים שומר נפשו ירחק מזה, ויכוון בברכת המזון שה' יתברך יזמן לו פרנסה בהיתר ולא באיסור.[11]

11. הנה מה שכתבנו שיש לאסור מכירת בגדי פריצות לבנות ישראל, כן העלה שר התורה ועמוד ההוראה מרן שליט"א בשו"ת יחוה דעת (ח"ג סימן סז) והסביר שם, שיש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול, אף אם יש עוד חנויות שמוכרות בגדי פריצות. ורק באופן שיש אפשרות ללבוש את הבגד בהיתר, יש להקל בזה. כיעו"ש. וכן כתב בספר הליכות בת ישראל (פ"ד עמוד עה), שאפילו בהפסד מרובה, אין למכור או לתת בגדי פריצות לבת ישראל. ע"ש.

אולם לענ"ד נראה שהמיקל למכור בגדים שאינם צנועים, במקום הפסד מרובה יש לו על מה לסמוך, בהסתמך על דעת הפוסקים הסוברים שכל שיכול להשיג איסור זה במקום אחר, לא חל על המוכר איסור לפני עור במכירתו, כמבואר בס"ד בכללים שבפתיחה. ועוד יש לצרף מה שהזכרנו שם, שבאופן שהקונה יעשה את האיסור לאחר זמן ולא מיד בשעת הנתינה, יש אומרים שאין בזה איסור לפני עור, ולא איסור מסייע לעוברי עבירה. ואולי אפשר לצרף כאן דעת השפתי כהן, שבמומר אפילו לעבירה אחת לא חל איסור מסייע כלל. ובנידון דידן נחשבת אותה אשה למומרת לדבר זה, ואין איסור להכשילה. וכן יש לצרף דעת הגרי"ס מרגליות שהזכירו בשו"ת יחוה דעת הנ"ל, שבמכירה אין איסור לפני עור ולא איסור מסייע. ולכן בצרוף כל זה, יש להקל במקום צורך גדול.

וכאשר דמיתי כן ראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן קטו), שדרך קסת'ו בנידון זה, והעלה לדינא, שמי שפרנסתו ממכירת בגדי פריצות, אפשר להקל לו בזה בצרוף כמה שיטות מן הפוסקים [שהזכרנו מדבריהם לעיל], דסבירא להו שאין בכהאי גוונא איסור

מסייע, ומיהו המחמיר על עצמו קדוש יאמר לו, כי מלבד איסור זה, איכא עוד איסור לעשות סחורה עם נשים פרוצות שנכנסות לשם. עכת"ד.
וראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן סב), שנשאל אם מותר למכור בגדים שאינם צנועים, והשיב, שהגם שאלו המוכרים יש להם אולי לסמוך על איזה מתירים, כגון הכתב סופר שסובר דכל שאינו מסייע ממש לגוף העבירה, והוא שלא בשעת העבירה, ליכא כלל איסור מסייע, ואם כן יש ללמד עליהם זכות. מכל מקום שומר נפשו ירחק מזה, ויזכה להתפרנס בלכתחילה ולא בשעת הדחק. עכ"ד.
ועל כן לכתחילה בודאי שראוי לכל בעל נפש שימנע עצמו מכך, ויתפלל לבורא עולם שיפרנסנו בהיתר ולא באיסור, ושומע תפילה ישמע תפילתו ברחמים. ומכל מקום המיקל בזה במקום צורך והפסד, יש לו על מה לסמוך כנזכר. וראה בשו"ת שרגא המאיר (ח"ח סימן ע), שהתיר מכירת בגדי פריצות לנוכרים, אך כתב שיש להמנע מכך מצד שצריך לשמור על הקדושה. ע"ש.

ביקור בחדר יולדות

יא. נשים ששוכבות בבית חולים לאחר הלידה, יש להסביר להן שלא יבקשו מהבעל שירבה לבוא לבקרן, מפני שמצוי שם הרבה פריצות ומראות נגעים, וכשדורשות מהבעל שיבוא לבקרן, גורמים לו מכשול בבואו לשם.[12]
2. כן העיר לנכון בספר יקרא דחיי (עמוד 10), וסיים שזכות זו תעמוד להן לצאת מבית החולים לחיים טובים ולשלום. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סו"ס קסז), שלדעתו אין זה מהנכון כל כך שהבעל ילווה את אשתו למרפאה, וימתין לה בחדר ההמתנה עם נשים שיושבות שם בבגדי פריצות כרגיל במקומות אלו, ותקנתו זו קלקלתו. ע"ש.

לקחת אשה שלא תכסה ראשה

יב. יש אומרים שהנושא אשה שלא תכסה את ראשה לאחר החתונה, עובר באיסור לפני עור לא תתן מכשול, מכיון שאשה פנויה פטורה מכיסוי ראש, ועל ידי הקידושין שקידש אותה, גרם לה להתחייב בכיסוי ראש, ובגללו נכשלת בהליכה בגילוי ראש.
אולם המיקל בזה יש לו על מה לסמוך, ועל כל פנים, ודאי שיש לו לשדלה בדרכי נועם שתכסה את ראשה כדרך בנות ישראל הכשרות והצנועות, ובזה תביא שפע וברכה לה ולכל בני ביתה.[13]
13. הנה חיוב האשה בכיסוי הראש, ילפינן במשנה בכתובות (עב.) דתנן: ואלו יוצאות מבעליהן שלא בכתובה, העוברת על דת יהודית [עוברת על מנהג בנות ישראל, אף על גב דלא

כתיבא באורייתא. רש"י], ואיזו היא דת יהודית? יוצאה וראשה פרועה [ומשמע דחיוב כיסוי ראש הוא רק מנהג בנות ישראל והוי מדרבנן].

ומקשה הגמרא, ראשה פרועה אין זה דת יהודית, אלא חיוב מדאורייתא הוא, דכתיב "ופרע את ראש האשה", ותנא דבי רבי ישמעאל, אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש [הכהן מסיר את כיסוי ראשה של הסוטה כדי לגנותה, ומכיון שעושים זאת כדי לגנותה, ראיה שביזיון הוא לאשה להיות בגילוי ראש, כיון שבדרך כלל הדבר אסור]. ומוכח מהפסוק שיש חיוב מהתורה לאשה לשים כיסוי ראש, ואין זה מדרבנן.

ומשני, דאורייתא קלתה שפיר דמי, דת יהודית אפילו קלתה נמי אסור [פירוש: מן התורה די ב"קלתה" דהיינו כיסוי סמלי לראשה, אולם בגלל דת יהודית, זקוקה האשה לכיסוי של ממש כשהיא בשוק או במקום פומבי]. ע"כ.

ובגמרא גיטין (צ.) אמרו: יש לך אדם שזבוב נופל לתוך תמחוי, מוצצו ואוכלו, זוהי מידת אדם רע, שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרועה. ע"ש.

ופסק מרן בשלחן ערוך (אה"ע סימן כא ס"ב), שלא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק, אחת פנויה ואחת אשת איש. [וכתב הבית שמואל (שם אות ה), דפנויה, היינו אלמנה או גרושה, אבל בתולה מותרת. והוסיף שם הפתחי תשובה, שגם רווקה בעולה פטורה]. וראה בשו"ת יביע אומר (ח"ג אה"ע סימן כא), שאין חילוק בין זמנינו לזמנם, ודבר פשוט הוא שאין להתיר לנשים לצאת פרועות ראש, וחס ושלום שיעלה על לב אדם להקל בזה. ע"ש.

אתה הראת לדעת שחיוב כיסוי ראש הוא מן הדין, ואם כן, אדם שמקדש אשה ויודע שתלך ללא כיסוי ראש, עובר משום לפני עור, כיון שקודם החתונה היתה פטורה מכיסוי, וכעת חייב אותה בכיסוי ראש על ידי הקידושין, ונמצא שבגללו נכשלת באיסור הליכה בגילוי ראש. וכן כתב בספר לב אברהם (סימן קה), שהנושא אשה ויודע שלא תכסה את ראשה, עובר בלפני עור, והובאו דבריו בספר לפני עור (עמוד ריט). ע"ש.

אולם לכאורה נראה שהמקל בזה אין למחות בידו, מפני שכעת בשעת הקידושין שמקדשה, מצוה קעביד, ואף על פי שלאחר מכן כשתצא האשה לחוצות קריה ללא כיסוי, תעבור איסור, אף על פי כן כיון שבאשר הוא שם מצווה קעביד [בשעת הקידושין והיחוד], אין לחוש בזה לאיסור לפני עור.

וכיוצא בזה כתב בשו"ת חדות יעקב חלק א (יו"ד סימן כד אות יד), שמותר לעשות קידושין ושידוכין בין אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות, משום שבאשר הוא שם מצוה קעביד. ע"ש. וכן כתבנו בס"ד לעיל (פרק ז'), שהמיקל לשדך בין חילונים, אין

למחות בידו, אפילו אם לא עושה כן לצורך פרנסה. ועל פי המבואר בכללים שבפתיחה, יש לצרף עוד כמה צדדים להקל בזה. כיעו"ש.

וכעת ראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן רפד), שהאריך הרחיב בדין זה, והעלה שאם אדם בא לשאול אם להתחתן עם אשה שלא תכסה ראשה לאחר החתונה, אין למחות בידו, כיון שנושא אותה מדעת עצמו, אלא שיש לחזקה ולהשפיע עליה לקבל דת משה כראוי לאשה כשרה. אבל יראתי להורות היתר בדבר זה, שיכול להיות מכשול, שכל ימי חייה תהלך אשה זו בריש גלי בחוצות בפרוע ראש, על פי היתר מורה הוראה בישראל, ואסור לנו להתיר זאת. עכת"ד. ומשמע שלא חשש לאיסור לפני עור, אלא שחשש להורות היתר, כדי שלא תאמר האשה שבהיתר הרב היא הולכת בגילוי הראש. עיין שם ודו"ק.

ולכן הן אמת שאין למחות במי שלוקח אשה שאינה רוצה לשים כיסוי ראש לאחר החתונה. אומנם, מי שבא להתייעץ האם כדאי לו לקחת אשה כזו, ואם יאמר לו החכם שלא יתחתן עימה, ישמע ויקבל את דבריו, לכאורה אם אותו שואל הוא בעל תשובה אמיתי שרוצה להתקדם בעבודת ה', יש להורות לו שלא יכניס עצמו לחיי נישואין שאינם מנוהלים על פי דרך התורה הקדושה, וכבר היו מקרים שהחתן סמך על כך שהכלה תתחזק אחרי החתונה, ולבסוף הכלה הפילה אותו, וחסר לסורו. ויש להתייעץ בכל דבר עם החכם, ותשועה ברוב יועץ.

צניעות ביציאה מבית הכנסת

יג. אשה שבאה עם בעלה לבית הכנסת להתפלל, או לשמוע שיעור, יש לה להקפיד על שמירת הצניעות. ולכן כשיוצאת מבית הכנסת, לא תמתין לבעלה במקום שהאנשים יוצאים משם, מפני שמכשילה בכך את הרבים, ועוונה גדול מאוד.[14]

14. כן כתב בשו"ת באר משה (ח"ח סימן פה), וצווח שם שעוון חמור ומנהג רע מאוד הוא מה שהנשים עומדות לפני שער בית הכנסת, ובלא יודעים גורמים רע לעצמן, לבעליהם, ולזרעם אחריהם, וגם לאחרים שנכשלים בגללן. ע"ש. וראוי לגבאים או לרב בית הכנסת לבקש מהנשים שיצאו כמה דקות קודם סיום התפילה או השיעור, כדי שלא יפגשו ביציאתם עם הגברים.

וטוב עין יראה מה שכתב הרב חסיד רבינו אליעזר פאפו זיע"א בספר יעלזו חסידים: מעשה בזקנה אחת שהיתה מקדמת לתפילה, והיו בה מעשים טובים. לאחר מותה באה בחלום לטובים [לאנשים צדיקים], אמרו לה: מה את באותו עולם? אמרה להם: מכין אותי בדינים גדולים, וכאשר שאר צדיקים וצדקניות בשמחה, מגרשים אותי מביניהם

ואומרים לי: כשהיית בחיים, היית יוצאת מבית הכנסת בסדר קדושה, ולא היית ממתנת עד שיהיו יוצאים מבית הכנסת, וכן לא נזהרת לצאת מעט קודם שיצאו האנשים כדי שלא יפגעו בך. ובודאי שזו האשה היתה חסידה גדולה, ועל כן דקדקו עימה על זאת וכו'. ולעת כזאת יש להזכיר מה שכתב בספר אנשי קודש (עמוד לב) בשם הגאון ר' יעקב מוצפי זצ"ל, שבימינו מצוה לאשה להתפלל בבית, מלבוא לבית הכנסת בשבתות, וכן כתב באגרת הגר"א, וזאת כדי שלא לגרום חס ושלום כמה מכשולים לעצמה וגם לאחרים, וכל כבודה בת מלך פנימה. עכ"ד. ישמע חכם ויוסף לקח.

מכירת טלויזיה ליהודי

יד. אדם שיש ברשותו מכשיר טלויזיה, וברצונו לסלק מכשיר זה מביתו, אין לו למכור אותו ליהודי, מפני שמכשילו בכמה איסורים חמורים. ואפילו אם ידוע לו שאותו יהודי יקנה טלוויזיה במקום אחר, אין למכור לו אותה.

ועל כל פנים, המיקל למכור את הטלויזיה ליהודי, באופן שעלול להיגרם לו הפסד מרובה אם לא ימכור אותה, יש לו על מה לסמוך.[15]

15. ידוע הדבר ומפורסם העניין, כמה רעות רבות וצרות יש בהחזקת מכשיר טלוויזיה בביתו, ואין צורך להרחיב הדיבור בזה, וכבר כתבנו במקום אחר בשם הפוסקים, שאדם שרואה תוכניות בטלוויזיה, לא יכול לשרת כשליח ציבור, ולכן פשוט הדבר שאין למכור ליהודי טלוויזיה, כדי שלא להכשילו בכמה איסורים חמורים.

ברם, מה שכתבנו שהמיקל במקום הפסד מרובה יש לו על מה לסמוך, כן יש ללמוד ממה שנתבאר בס"ד בכללים שהובאו בפתיחה, ונפתח ראשונה במה שכתבו הרב פני משה, והכנסת הגדולה, והזרע אברהם, ושו"ת בית המלך, ושו"ת יד ימין ועוד, דבכהאי גוונא שיכול השני להשיג את האיסור במקום אחר, ליכא איסורא דאורייתא של לפני עור, ויש אומרים שאף איסור דרבנן של מסייע בידי עוברי עבירה אין בזה. ואם כן, מאחר שיכול כל יהודי לקנות טלוויזיה ממקום אחר, יש צד להתיר למוכרה לו.

שנית, מצינו שדעת הכתב סופר, והמשיב דבר, והבנין ציון, והמשיב נפש, והרב משפט שמואל ועוד פוסקים, שכל איסור של לפני עור ומסייע לעבירה, לא נאמר כשנותן לחברו דבר שיעבור איתו איסור לאחר זמן. ולכן גם כאן בנדונינו, קונה הטלוויזיה יעבור איסור רק לאחר זמן, ולא מיד בשעה שקונה אותה.

ועוד יש לצרף דעת הרי"ס מרגליות שהזכרנו בכמה דוכתין, שאיסור לפני עור ומסייע לעוברי עבירה, נאמר רק באופן שמשאיל לחבירו חפץ של איסור, אבל אם מוכר לחבירו את האיסור, אין עליו איסור, מכיון שאין החפץ שלו, וכל הפעולות שנעשים בחפץ,

חלים על בעליו, והוא את נפשו הציל. ולכן נראה שהמיקל במקום הפסד, יש לו על מה לסמוך.

וכאשר דמיתי כן ראיתי בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן עה), שפסק שבהפסד גדול מותר למכור טלוויזיה ליהודי, מפני שיעשה איתה איסור רק לאחר זמן, וגם מפני שאפשר להשיג את הטלוויזיה במקום אחר. ועוד שהקונה אינו תובע בפרוש שרוצה לעשות איסור. וכתב שם בשם הגר"ש וואזנר, שאם יקפיד למכור למומר, אפשר עוד להקל בזה בצרוף דעת השפתי כהן דאין במומר איסור לפני עור ולא איסור מסייע. ע"כ. וכן מצאתי כתוב בשו"ת יפה מראה (סימן כ"א) שצירף כמה צדדים להקל בזה במקום הפסד. כיעו"ש. ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן שסח).

ואמר לי מורינו הרה"ג ר' יצחק יוסף שליט"א, שעדיף למוכרה לאשה זקנה שתראה בזה חדשות וכדומה, ולא ימכור אותה לגבר [שגבר צריך להיזהר לא לראות נשים בטלויזיה, וגם מוזהר על ביטול תורה]. והוסיף לספר, שאביו מרן הראש"ל שליט"א, התיר לאחותו המבוגרת שמתגוררת לבדה בביתה, לקנות טלוויזיה, בכדי לראות חדשות וכיוצא בזה בלבד.

למכור טלויזיה לגוי

טו. אף על פי שנתבאר שלכתחילה אין למכור טלוויזיה ליהודי, מכל מקום יש להקל למכור אותה לגוי, ואף שיתכן שהגוי ימכור אותה לישראל, יש להקל בזה, מפני אין אנו מצווים להזהר בלפני דלפני עור.[16]

16. גרסינן במסכת פסחים (מ:): ספינה שהיו בה חיטים, וטבעה בנהר לפני פסח, נאסרו החיטים לאוכלם בפסח, משום שנעשו חמץ. ואף על פי כן התיר רבא למוכרם לנוכרים. והקשו עליו בגמרא מדין בגד שנארג בו חוט של כלאים, דאסור למוכרו לגוי, דהואיל ואין כלאים שבו ניכרים, יבוא אותו גוי למוכרם לישראל, וילבש אותם הישראל ולא ידע שיש בהם כלאיים, ואם כן גם בחיטים שנעשו חמץ, יש לחוש שימכור הנכרי לישראל את החיטים, ויכשל בהם הישראל בפסח, וכיצד זה התיר רבא למוכרם לנוכרי? לפיכך אמר רבא, שאכן אסור למכור חיטים אלו לגוי, אלא ימכור לישראל מעט חיטים, כדי שיסיימם קודם הפסח. ע"כ.

ולכאורה יש ללמוד מזה שאסור למכור טלוויזיה לגוי, מפני שיש לחוש שימכרנה לישראל. וכן תחזה בטורי זהב (יו"ד סימן קנא ס"ק ג), שהביא דברי הרא"ש שהוכיח מגמרא הנ"ל, שאין למכור לגוי דבר שאסור לישראל, מפני החשש שימכרנו הגוי

לישראל, ונמצא גורם תקלה לישראל. ע"ש. וכן כתבו הסמ"ג והרדב"ז (לשונות הרמב"ם פי"ב מה' רוצח).

לעומתם, דעת התוספות (ע"ז טו: ד"ה לעובד), דשרי לישראל למכור לנכרי דבר שאסור לישראל, אף על פי שהנכרי ימכור לישראל, משום דהוי לפני דלפני, ואין הישראל מוזהר על זה, שהרי בעצם המכירה לגוי אין שום איסור, וגם הגוי עצמו לא עובר שום איסור במה שמוכר לישראל, ולכן הישראל המוכר לגוי, לא אחראי על מה שהגוי יעשה בבגד. ע"כ.

ולפי זה צריך ליישב, מה יענו בעלי התוספות ביום שידובר בהם מהגמרא בפסחים הנ"ל, דמוכח משם שאסור למכור לגוי דבר שאסור לישראל, מפני החשש שמא ימכרנו לישראל.

ואנכי הרואה בחידושי חדרי דעה על שלחן ערוך (יו"ד סימן קנא), שכתב להוכיח, שכל מה שאמרו בגמרא דיש לחוש ללפני דלפני עור, אינו אלא בישראל שיקנה בשוגג וייכשל, כדוגמאת כלאים בבגד, שאינו יודע שיש כלאים, ועלול להיכשל בשוגג. אבל אם קונה הישראל במזיד, אין אנו מצווין על כך. עכ"ד.

ועל פי זה יש ללמוד, שכל מה שנחלקו הפוסקים אם מותר למכור איסור לגוי או לא, היינו דווקא כשמוכר לו דבר שאינו ניכר שיש בו איסור, כגון כלאים, וחיטים שנִשרו במים ונתחמצו ללא בקיעה, ולא ניכר שהם חמץ [כמבואר שם במאירי], וכן כל כיוצא בזה. אבל דבר שניכר בו האיסור, מותר למוכרו לגוי, מפני שאף אם הגוי ימכרנו לישראל, הרי הישראל ניקרא מזיד, מפני שראה את האיסור לנגד עיניו, ואף על פי כן החליט ללקחו, ולכן הוא בחטאו ימות.

לפיכך גם בנידון דידן יש להקל למכור טלויזיה לגוי, מפני שאפילו אם הגוי ימכור ליהודי את הטלוויזיה, הרי אותו יהודי מזיד הוא, מפני שיודע שטלויזיה היא חפצא של איסור, ואף על פי כן קנה אותה, ואם כן, בכהאי גוונא אמרינן, דאין אנו מצוין על לפני דלפני עור.

ושוב ראיתי בשו"ת יפה מראה (סימן כא) שכתב נמי להתיר למכור לגוי טלויזיה, ואף שיש חשש שימכרה לישראל, אין קפידה בזה, מפני שלפני אלפני לא מפקדינן, כמבואר בגמרא ע"ז (יד.). ומה שאסרו בפסחים (מ:) למכור לגוי כלאים, זהו דווקא בכלאים שלא ניכר בבגד, אזי חיישינן שירצה הישראל לקנותו בחושבו שהוא היתר, ונמצא איסור, ולכן חששו חז"ל לתקלה זו, ואסרו למוכרו. אבל כשהאיסור הוא בעין, אין חשש

שיכשל, ואם הוא רשע ורצונו להיכשל, אין אנו מצווין להרחיקו בלפני דלפני. וכן כתבו הריטב"א, והטור, והמנחת חינוך בדעת התוספות, ועוד.

ועל פי זה יש לישב מה שכתב בשו"ת חוות יאיר (סימן קפה), שצידד להתיר מכירת בשר טריפה לעכו"ם הנשוי לישראלית מומרת, אף על פי שהעכו"ם הקונה מאכיל את המומרת, משום דאלפני דלפני לא מפקדינן. ע"כ. והביאו השדי חמד (מע' ו כלל כו ס"ק כד), והקשה, דהוא תימא כיצד כתב להתיר בזה. ע"ש. ואולי אפשר לומר שהחות יאיר אייר בכהאי גוונא שהמומרית מודעת בברור שבעלה מביא לה ונבלות וטריפות, ולכן מותר למכור דברים אלו לגוי, מפני דהלפני דלפני עור אין אנו מוזהרים, כשידוע האיסור ליהודי הלוקח מהגוי כנזכר לעיל.

ועוד הוכחה לזה מצינו בשו"ת אגרות משה (יו"ד סימן עב), דסבירא ליה שמותר להשכיר אולם חתונות לגוי בימים שאסור להתחתן, אף שיתכן שהגוי ישכיר את האולם לישראל, מפני שאינו מכשיל את ישראל בלא ידיעתו, שהרי ישראל כשר יודע שאסור לערוך חתונה בימים אלו, ולכן יש להקל. עכ"ד. והוא הדין בנידון דידן, וכן כתב להקל בזה בפשטות בספר טהרת המשפחה (עמוד 263). ע"ש.

ולא אכחד שכעת ראיתי לידידי המנוח הרב דוד סימן טוב ז"ל בספר על פכים קטנים (עמוד עו), שכתב בשם הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, שאסור למכור טלוויזיה לגוי, שמא ימכרנה ליהודי. ע"כ. לענ"ד לא ידעתי טעמו, ואדרבה לפי מה שנתבאר עד כה בס"ד, נראה שיש להקל בזה. וכן עיקר.

צניעות בשעת החופה

טז. בשעת החופה והקידושין, צריכים הקהל לעמוד על רגליהם לכבוד השכינה הנמצאת שם. ולכן אם יש אנשים שיושבים באותה שעה יש להעיר להם בנועם שיח, שיקומו לכבוד השכינה ולכבוד החתן והכלה.

אולם אם על ידי העמידה בשעת החופה, תהיה תערובת של נשים וגברים, יאמר להם הרב המקדש שישבו, כדי שלא ייכשלו באיסור תערובת [שכולל בתוכו איסור הסתכלות ונגיעה].[17]

17. כמבואר בשו"ת יביע אומר חלק ו (אהע"ז סימן ח), ובשו"ת משנה הלכות חלק ב (סימן שם מהד"ת).

והנה עינינו הרואות שכיום לא מקפידים על זה כל כך, והגברים והנשים עומדים סמוכים אחד ליד השני ואין מוחין בהם. ואפשר שסמכו על דברי הלבוש שכתב, דכיון שעכשיו רגילים אנשים בין הנשים, דמי עלינו "כאווזים לבנים" ולא משגחינן בהו, כמבואר

בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן קמז). ע"ש. וכיוצא בזה כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן נ), שכיום האיסור של הליכה אחרי אשה קיל טפי, כיון שרגילים לראות נשים ברחובות. ורק בזמן קדמון שהנשים לא היו יוצאות לרחובות, הקפידו על זה, וסמכינן בזה על דברי הלבוש. ע"כ.

וכן ראו עיני בספר חלק הלוי (עמוד צ), שהסתמך על דברי הלבוש הנ"ל, ולכן כתב, שמעיקר הדין היה אפשר להקל לערוך שבע ברכות שהמשפחה עושה, אף ללא הפרדה, מפני שבזמנינו אין באים בכך לידי הרהור. אומנם, לכתחילה ודאי שמן הראוי שגם במשפחה ישבו בנפרד. ע"ש.

מכירת עיתונים

יז. אסור למכור עיתונים וירחונים חילונים המלאים לשון הרע ופריצות, ואפילו אב המבקש מבנו שיקנה לו עיתון, אין לבן לשמוע לציווי אביו. וגם אם בלאו הכי ילך אביו בעצמו לקנות עיתון, אין לבן לסייע לאביו בדבר עבירה.

וישתדל להסביר לאביו בנועם שיח, את חומרת הדבר שיש בקריאת עיתונים חילונים, כדי שאביו לא יגער בו ויריב איתו על כך. ודברי חכמים בנחת, נשמעים.[18]

18. כתב בשו"ת צפנת פענח (סימן רעו), שהמוכר עיתונים חופשים, עובר משום לפני עור לא תתן מכשול. וראה עוד בשלחן ערוך (או"ח סימן שז) ובמשנה ברורה (שם ס"ק סא- סב), שאותם שמוכרים ספרים שיש בהם דברי חשק וליצנות וכיוצא בזה, הרי הם בכלל מחטיאי הרבים. וכבר אמרו חכמינו ז"ל, גדול המחטיא לאדם יותר מן ההורגו, שההורגו הוא רק בעולם הזה, והמחטיאו הוא גם בעולם הבא.

והלום נדפס ספר ילקוט יוסף הלכות כיבוד הורים, וכתב שם (חלק ב עמוד מא), שאין לבן לשמוע לאביו שמבקשו לקנות לו עיתון חילוני, מפני שהוא חפצא של איסור, ואסור לתת לאביו דבר איסור, ודמי לנותן יין לנזיר שאסור. ע"ש.

איסור החזקת וקריאת עיתון חילוני

הטה אוזניך ושמע מעשה שהיה בזוג שלא נפקדו שנים רבות בזרע בר קיימא, ובצר להם פנו אל הבבא סאלי זיע"א ובקשו ממנו ברכה. אמר להם הצדיק: כל זמן שיש לכם עיתונים בבית, לא תפקדו. ואכן קיבלו עליהם לסלק את העיתונים.

עבר זמן ואותו זוג לא נפקדו, ושוב חזרו לצדיק. אמר להם הרב, שיחפשו טוב אולי נשאר עוד זכר של עיתון בבית. ואכן חפשו, ומצאו חתיכת עיתון באחד הפינות, וסילקוהו מהר מביתם, ותהלות לה' יתברך נפקדו בזרע בר קיימא.

מעשה נוסף: בישיבה בכפר חסידים למד בחור שסבל מאוד משטפי דם מהאף, ולעיתים קרובות היה מקבל שטף דם ממש חזק. אותו בחור היה נגוע בשמירת עיניו, שהיה קורא עיתונים חילוניים רח"ל. הלך הבחור מרופא לרופא ולקח תרופות, אך ללא הועיל. עד שהיה אצל פרופסור גדול שהחליט כי יש צורך בניתוח, והוחלט כי הניתוח ייערך בבית הרפואה "הדסה" בירושלים.

ביום הניתוח, נכנס הבחור לקבל ברכה מאת הגאון הצדיק ר' אליהו לאפיאן זצ"ל. החל הצדיק לשוחח עם הבחור בעניין העיתונים, וביקשו שיקבל על עצמו שלא לקרוא בהם יותר, ויפסיק לטמא את עיניו ונפשו. חשב הבחור כי יוכל להיפטר בנענוע ראש והבטחה קלה, ונענע ראשו לאות הסכמה.

הרים ר' אליהו קולו בתוקף ואמר: "אם אין אתה מקבל על עצמך באמת שלא לקרוא יותר עיתונים, אז חבל על הנסיעה ועל הניתוח"... הבחור נבהל ביותר, וקיבל בהבטחה גמורה שלא יקרא בהם יותר, ואז בירכו הרב לשלום, והניתוח הצליח.

עברו שנים והתרחש מאורע מעניין. הבחור שלא יכול היה להתגבר על יצרו, לקח עיתון וקרא, ותיכף כשהתחיל לקרוא, קיבל שטף דם חזק שלא יכל לעוצרו. רצו בבהלה לר' אליהו, אך הרב לא רצה לשמוע את דבריו, ורק אחרי שהבחור קיבל שוב על עצמו שלא יקרא יותר עיתונים, אז בירכו הרב, ויותר לא סבל הבחור מאותה בעיה.

ובספר "והצנע לכת" (עמוד קנג), הביא מכתב מהגאון רבי ישראל קנייבסקי (הסטייפלר) וזה לשונו: לא טובה השמועה כי באה, אשר עתונים ושבועונים טמאים ומנוולים המלאים זוהמה נוראה, שכל ג' עבירות החמורות כלול בהם רח"ל, מכל מיני גירויים ותועבות המקולקלים שבהם מציגים שם רח"ל.

ועל שמועה כי באה שבעוונות הרבים העתונים ושבועונים הטמאים הללו נמצאים גם באיזה בתים מהיראים והחרדים, שמתוך חסרון ידיעה חושבים שאין כל זה פוגם אלא באנשים ולא בנשים ובנות ח"ו, ומניחים אותם לקרוא ולהתגאל בהם רח"ל, והתברכו בלבם שלא יאונה להם כל און.

ובאמת איסור חמור הוא להכניסם בבית יהודי, וכל שכן וקל וחומר שאיסור נורא ואיום הוא לקרוא בהם, ולהביט בתמונות זועה שבהם, אחד האנשים ואחד הנשים והילדים, כולם בכלל האיסור שנאמר "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", ואמרו חז"ל: 'אחרי לבבכם' זו מינות, 'ואחרי עיניכם' זה הרהורי עבירה רח"ל.

וכל הקורא בהם, מאבד כל זיק של יראת שמים ואמונה, ומתחייב בנפשו ונפש בניו ובני ביתו, והתוצאות הרעות מי יראנה. ובודאי אחד האיש ואחד האשה הקוראים בהם,

גורמים לעצמם רעות רבות וצרות נוראות גם בעולם הזה, ואוי להם מיום הדין ויום התוכחה. וביותר תלוי הדבר בעקרת הבית להשמר ולשמור שכל מיני זוהמות הנ"ל, שבל יראה ובל ימצא בבית, ובזכות זה, תזכה לברכת טוב גם בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא לעולם שכולו טוב.

יח. יש אומרים שאסור לפרסם מודעות בעיתון חילוני, כגון מכירת רכב או דירה וכדומה, מפני שמחזיק בכך ידי עוברי עבירה. אולם המיקל בזה אין למחות בידו.[19]

19. כן הורה הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, שדבר זה פשוט שאסור לעשותו. והובאו דבריו בספר מרכבו ארגמן (עמוד קכא), והוסיף על זה, שאף על פי שאם יפרסם בלוח של עיתון דתי לא ימצא כל כך קונים, מכל מקום אין זה אלא חסרון באמונה, ואין להתיר זאת. ע"ש. אולם לפי מה שכתבנו בס"ד לעיל בכללים יש מקום להקל בזה ע"ש. וכן כתב לי הגאון רבי חיים רבי נר"ו שהגאון רבי חיים קניבסקי לשטתו סבירא ליה להחמיר, אבל מסתברא שמרן שליט"א מיקל בזה. וזה פשוט.

צניעות בבית המרחץ

יט. אסור לבן לראות ערות אביו. ומאחר שכיום נכנסים לבית המרחץ ללא בגד תחתון, לכן אין לאב לקחת עימו את בנו למקווה ולבית המרחץ, מפני שמכשילו באיסור הסתכלות על ערותו. ועל כל פנים המיקל לקחת עימו את בנו הקטן מאוד, יש לו על מה לסמוך.[20]

20. כתב הרמ"א (אהע"ז סימן כג ס"ו), שבזמנו נהגו היתר להיכנס אב ובנו לבית המרחץ, כיון שמכסים ערוותם. וכתב שם הפתחי תשובה (ס"ק ה), שבזמנינו שאין מכסים את הערווה, אין היתר לרחוץ אב ובנו ביחד. ע"כ.

ובשו"ת ויעמד פנחס (עמוד קי) כתב בשם ספר תולדות אדם, שהגר"ז מוילנא הלך פעם אחת לבית המרחץ, וכאשר בא לפתח בית המרחץ ומצא את חותנו שם, שב לאחריו וברח משם כבורח מן הארי. ואמר, דאף שרבינו הרמ"א המציא היתר, כל זה לפי זמנו שהיה מנהג לילך במכנסים במרחץ, אבל עכשיו החוש מעיד על הפך הדבר, והוא איסור גמור מדינא דגמרא בלי שום חולק. עכ"ד. וכן כתב בשו"ת שיח כהן (ח"ג סימן ד), שהמיקל בזה כיום, אין לו על מה לסמוך.

ומכל מקום כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן רב), שאם הבן הוא קטן ביותר שלא שייך בו הרהור, אין למחות במקילים לרחוץ עמו. ע"ש. ובספר כבוד הורים (פרק יד ס"ק לה) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, שכל האיסור לרחוץ עם ילדיו, הוא דוקא בילדים

מגיל עשר ומעלה, אבל בפחות מכאן כל אחד לפי חריפותו ושכלו. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן סט).

לרחוץ את אביו הזקן

כתב בשו"ת שבט הלוי, חלק ח (סימן ערב), שאדם שיש לו אב זקן שהוא מוגבל ברגל אחת, וצריך עזרה להתקלח מפני שחושש להחלקה, יכול בנו לרוחצו, מפני שהוא בגדר ספק סכנה וישתדל הבן שלא יסתכל. ע"ש.

ובשו"ת בארו של אברהם (ח"ב סימן סו) כתב, שבן שהוריו סעודיים וזקנים, וזקוקים שירחצו אותם, אם אין מי שיעשה זאת, רשאי הבן לרחוץ את אביו על ידי שהאב ישאר עם בגד תחתון, כדי שלא יראה את ערוותו. אבל את האם אסור לו בשום פנים לרחוץ, אלא ישכור לה אשה שתרחץ אותה. ועיין בשו"ת אגרות משה (ח"ב יו"ד סימן קמז) שדן אם מותר לבן לרחוץ את אביו לאחר מותו. ע"ש.

כיצד התקלח רבי פנחס עם ר' שמעון בר יוחאי

בגמרא שבת (לג:) מסופר, שכאשר יצא ר' שמעון בר יוחאי מהמערה, יצא לקראתו ר' פנחס בן יאיר, ונכנס עמו לבית המרחץ. והקשה בשו"ת שמע אברהם, דלכאורה קשה, כיצד רחץ רבי פנחס עם רבי שמעון בר יוחאי, והרי אמרו במסכת פסחים (נא.) שאסור לרחוץ עם חמיו?

ותירץ, דשאני ר' שמעון בר יוחאי ור' פנחס שהיו כמלאכי השרת, שהחומר שלהם הזדכך לגמרי, ולכן אין חשש שירחצו ביחד. והובאו דבריו בספר מאור ישראל (שם). וכתב על זה, שלדעת האומרים שרבי פנחס היה חמיו של רבי שמעון, ניחא, שהרי רבי פנחס היה לבוש, ור' שמעון שהיה חתנו, מותר לו לרחוץ כשהוא ערום נגד חמיו, שלא אסרו אלא כשהחותן ערום, משום שכשרואה את ערוותו, נותן לבו שיצתה אשתו מכאן, ואיכא הירהורא. ע"כ.

וכשאני לעצמי נראה לי ליישב קושיתו על פי דברי הרמ"א הנזכר בתחילת דברינו, שבזמנו נהגו היתר להיכנס אב ובנו לבית המרחץ, כיון שמכסים ערוותם, אם כן אף לדעת האומרים שרבי פנחס היה חתנו של ר' שמעון בר יוחאי, ניחא מדוע נכנסו יחד למרחץ, משום שדרכם היה לכסות ערותם, ולכן הותר להם להיכנס ביחד לבית המרחץ. וראה בספר מנחת יהודה אפשטיין (שבת שם).

השכרת אולם לצורך אירוע מעורב

כ. מותר לבעלי אולמות, להשכיר את האולם ליהודים שאינם שומרים מצוות, אף שיתכן מאוד שיערכו באולם שמחה מעורבת [גברים ונשים יחדיו ללא הפרדה].

ועל כל פנים, ראוי ונכון שבעל האולם יעמיד לרשותם מחיצות, כדי שתהיה להם אפשרות להשתמש באולם בהיתר על ידי הפרדה כדת וכדין, ובאופן כזה, אפילו אם בעלי השמחה לא ישתמשו במחיצות, הרי הוא את נפשו הציל, והם עוונם ישאו.[21]

21. ידוע הדבר ומפורסם הענין, כמה רעות רבות וצרות יש בריקודי תערובת, לך נא ראה מה שכתב בזה הרב שדי חמד (מע' ק כלל ז), מילים כדורבנות בחומרת הענין. ע"ש. וכבר כתבנו בזה בס"ד בכמה מקומות בספרינו.

ומעשה היה שפעם בשעת הדלקת המדורה בל"ג בעומר בקבר ר' שמעון בר יוחאי, התמוטט הקיר שתמך את הגג, ונהרגו תשעה אנשים ונפצעו כחמישים איש. וכששאלו את הבבא סאלי זיע"א לפשר הדבר, השיב להם, כי באותם שנים קודמות, היה קטרוג של שר ישמעאל בשמים על הפריצות שהחלה בארץ, ועל תערובת בחורים ובחורות יחד. ובאותה שנה השתתפו בטכס ההדלקה בחורים ובחורות לבושים בגדי פריצות, ושרו שירי עגבים, ואז קטרג המקטרג, ומצא בעל חוב את חובו, ולכן נעשה האסון. (סידנא בבא סאלי). ואם כן לכאורה אין להשכיר אולם לאנשים שיערכו בו ריקודים מעורבים, ויגרמו רעה להם ולאחרים.

אולם יש לומר, דדוקא כשנותן לחברו חפצא של איסור, כגון מושיט יין לנזיר, שהיין עצמו הוא איסור לנזיר, ואין לו שום היתר לשתותו, אזי חל איסר לתת לו, מפני שמכשילו בכך. אבל כאן, האולם הוא דבר של היתר, ורק אותם אנשים ששוכרים אותו, משתמשים בו באיסור, לכן בכהאי גוונא אין איסור להשכיר להם אולם. וכיוצא בזה כתבנו לעיל (סוף פרק ו) שמותר להשכיר בית למחלל שבת, מפני שהבית הוא היתר, ואין עלינו אחריות מה עושה בו השוכר.

ותעלוזנה כליותי בראותי שכן כתב להקל בשו"ת אגרות משה (יו"ד סימן עב), דמסתבר שלא אסרו משום לפני עור ומסייע, אלא בנותן לו דבר שיעשה בו רק איסור, אבל בדבר שעיקרו עומד למעשה היתר, כגון שכירת האולם שהוא נועד לעשות בו החתונה והסעודה, רק הם יעשו שם גם דברים אסורים של ריקודים מעורבים, אין להחשיב את השכירות לאיסור, דאם כן, היה לנו לאסור מלמכור כל כלי לעוברי עבירה, כגון קדרות לבשל, משום דיבשל בהן גם בשבת, וגם יבשל מאכלות אסורות. אלא ודאי, כל שעיקר הדבר אינו לאיסור, לא אסרו בזה.

קניית מוצרים שאינם צנועים

כא. מוצרים שמפורסמים על גביהם תמונות לא צנועות, כפי שמצוי בסבונים וקרמים למיניהם, ראוי לאשה להזהר שלא לקנותם, כדי שלא תכשיל את בעלה במראות אסורות.

ויש אומרים שיש בכך גם איסור מסייע לעוברי עבירה [שמסייע מממונו לחברה], ולכן תמנע מלקנות מוצרים אלו, ותשא ברכה מאת ה'.[22]

22. כן נראה פשוט, שהאשה צריכה להזהר שלא להכשיל את בעלה, ואפילו שאין התמונה פרוצה לגמרי, יש להזהר בזה. וכבר אמר רב ששת בגמרא שבת (ס"ד), מפני מה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים, לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורפה. ע"כ.

ומה שכתבנו שיש אומרים שיש בזה איסור מסייע, כן כתב בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (חלק א סימן עג), דהרי אם ימנעו כל היהודים שומרי המצוות להזקק למוצרים אלו, אזי היו בעלי המוצרים מסירים את התמונות הללו מהמוצרים. אך כאשר רואים שגם דתיים קונים מוצרים אלו, אינם נמנעים מכך, ולכן הוי מסייע. ע"ש.

וכתב לי מורינו הרה"ג ר' חיים רבי שליט"א בגליון הדף, שכדאי לה להתקשר לאותם מפעלים, ולומר להם שאם יפסיקו לפרסם תמונות אלו, ימשיכו הם וחבריהם לקנות, ועל ידי כך יכולים להשפיע עליהם לבטל תועבות אלו. וכל ערום יעשה בדעת.

ומכל מקום, באופן שהאשה מוכרחה לקנות מאותם מוצרים, ואין לה אפשרות להשיג מוצרים אלו ללא תמונה שיש בה פריצות, צריכה האשה להסיר את התמונה הלא צנועה מעל גבי המוצר, ורק לאחר מכן להכניסו לבית, כדי להציל את בעלה וילדיה ממראות אסורות.

רכיבת בנות על אופניים

כב. יש להורים למנוע את הבנות שהגיעו לגיל חינוך, מלרכוב על אופניים, או על סוס, או על גלגיליות וכדומה, במקום שמצויים גברים, מפני שיש בדבר חסרון צניעות, וכשלון לאחרים הרואים אותן.[23]

23. פשוט, וכן כתב בספר חבל נחלתו (עמוד 393) שרכיבה על סוס ונסיעה על טרקטורונים לנשים, יש בכך חיסרון צניעות. וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י עמוד כד), שרכיבת ילדות על אופנים במקום שאין חשש של חוסר צניעות, נראה להקל עד גיל 9 שנים, מחשש השרת בתולים. ע"ש.

רכיבה על אופניים לילדים

וראה בספר ילקוט אברך (תשנ"ז עמוד נו) שהדגיש, שחוץ מהפריצות שיש בכך שהבנות נוסעות על אופניים, והחצאית מתרוממת, הרי גם משחקים אלו מסוכנים לילדים, וכבר אירעו אסונות בנפש רח"ל בגלל משחקים אלו. ע"כ.

וכן כתב להזהיר בשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סימן שיג) שאין לתת לבנות לנסוע על אופנים לפחות משהגיעו לגיל שש, שאז חייבות הן בחינוך, ולפי דעת המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן עה), יש להחמיר בזה משהגיעו לגיל שלש שנים, והמחמיר בדיני צניעות, תבוא עליו הברכה.

ויש לעורר את ההורים שיפקחו עיניהם, ויאסרו לילדיהם לרכב באופניים על הכביש, כי הוא מקום מסוכן מאוד, וכבר כמה חללים נפלו שם, וקול דמיהם צועקים מן האדמה, ובודאי חכמינו ז"ל היו אוסרים לנסוע בכלי זה, כמו שאסרו ללבוש סנדל המסומר, משום שפעם אחת נהרגו אנשים על ידו (שבת ס.).

ילד הנוסע באופניים על הכביש, הרי הוא בגדר מאבד עצמו לדעת, וההורים המרשים לילדיהם לנסוע באופניים, הרי הם כמוסרים חרב עם שני פיפיות בידם, והאשמה מוטלת על ההורים שאין אוסרים על בניהם ליסע על הכביש. ע"ש.

לא להכשיל אחרים

כג. מי שאינו זהיר בשמירת העיניים, יש להמנע מלשלחו למקומות שמצויים שם נשים שאינן לבושות בצניעות [כגון קניונים וכדומה], מפני שהשולח אותו למקומות אלו, גורם לו להיכשל במראות אסורות.[24]

וכמו כן, יש להזהר שלא לשלוח את ילדיו, לקנות בחנויות שמצויים בהם עיתונים וירחונים חילוניים המלאים בפריצות ותועבה. ושומר נפשו ונפש ילדיו, יתרחק וירחיק את בני משפחתו ממקומות אלו.[25]

24. כתב בספר חסידים (סימן קיח): הנותן יין למי שעסקו עם נשים, הרי זה מסייע לעוברי עבירה, כי הוא ממשיך את האדם לידי עבירה. ע"כ. והוא הדין בנידון דידן צריך להיזהר שלא לשלוח אדם למקומות שיש בהם פריצות, כדי לא לתת בפני מכשול. ועיין בשו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא (אורח חיים סימן לד). ודו"ק.

ומכל מקום נראה, שאם עבר ושלחו למקומות שיש בהם פריצות, אינו עובר באיסור לפני עור לא תתן מכשול, מפני שרק באופן שנותן לו דבר שבודאי יעבור איתו איסור, כגון עיתון וכדומה שאין אפשרות להשתמש בו בדרך המותרת, אזי עובר הנותן על איסור. אבל בנידון דידן, ישנה אפשרות ללכת עם ראש למטה ולא להביט במראות האסורות המצויות שם. וכמו כן, יכול ללכת בזמן שאין מצויים שם הרבה אנשים, ולכן אין זה בגדר "לפני עור". אבל בודאי שיש להמנע מלעשות כן, וכבר אמרו במדרש תנחומא (פ' פנחס פכ"א), גדול המחטיא לאדם יותר מן ההורגו.

25. על פי הנזכר לעיל. וכן העיר בספר אום אני חומה (עמוד טל), והוסיף שיש להקפיד שלא ללכת עם ילדים קטנים למקומות שנמצאות שם נשים שלבושות שלא כדין, מפני שילד קטן אינו יכול לשמור עצמו מלהסתכל, ויש בזה היזק גדול לנפשו.

יחוד עם בעל מקצוע

כד. אשה שבעלה בעיר, והגיע לביתה בעל מקצוע כדי לעבוד בבית, מותר לה לשהות עמו לבד בבית, אף אם הדלת נסגרת באופן שאי אפשר לפותחה מבחוץ, משום שיש לה פחד להיכשל בעבירה כשבעלה בעיר.

ומכל מקום, חייבת האשה להודיע לאותו בעל מקצוע, שבעלה נמצא בעיר, ולכן היא מרשה לעצמה לסגור את הדלת ולהתייחד עמו, ואם אינה אומרת לו, הרי היא מכשילה אותו, ונחשבת למסייעת לעוברי עבירה.[26]

26. הנה דין זה יתבאר בס"ד בהרחבה בספר ואין למו מכשול חלק ח (עמוד), והבאנו שם מה שכתב בשו"ת שער יוסף (סימן ג) שכאשר בעלה בעיר, יש אימה ופחד על הגבר המתייחד להיכשל בעבירה, מפני שחושש שמא יבוא בעלה של האשה ויתפסהו. ואם כן, באופן שלא ידוע לו שבעלה של אותה אשה בעיר, אינו ירא מבעלה, ויש לחוש שיפתה אותה לעבירה, ולכן צריכה להודיע לו שבעלה בעיר, כדי שיכנס בו פחד מבעלה, וימנע מעבירה.

וכן תחזה בשו"ת מנחת שלמה חלק א (סימן לה אות ד), שמי שנכנס אצל אשה, אף על פי שהיא יודעת שבעלה בעיר ומותר מן הדין להתייחד עמה, אפילו הכי היא חייבת להקדים ולהודיע לו שבעלה בעיר, ואם לא תקדים לומר לו זאת, הרי היא מסייעת בידי עוברי עבירה ומכשילה אותו באיסור, שהרי ודאי אסור ליתן לחבירו בשר טלה, אם אותו חבר חושב שהוא חזיר ורוצה לאוכלו, כיון שגם על זה בעי סליחה כמבואר בקידושין (פא.). וכך גם כאן, הרי הוא מכשיל את השני במחשבת פיגול של איסור יחוד, כיון שהוא אינו יודע שהבעל בעיר. ע"ש.

פרק ט"ז - צער בעלי חיים

א. מותר למכור חומרי הדברה נגד חרקים, וכן מלכודת עכברים, ומנורת חשמל להריגת יתושים, וכן כל כיוצא בזה, ואין המוכר עובר על איסור לפני עור, אף שגורם לקונים לצַעֵר ולהרוג בעלי חיים, מפני שצער האדם, חשוב יותר מצער בעלי חיים.[1]

בענין הריגת בעלי חיים

1. ידוע הדבר שאיסור צער בעלי חיים הוא מדאורייתא, וכפי שציותה התורה לפרוק את המשא מעל חמורו של חברו, כשהוא רובץ תחת משאו, ולמדו מכאן במסכת בבא מציעא (לא:-לב:), שאיסור צער בעלי חיים הוא מהתורה.
ובמסכת שבת (קכח:) אמרו: בהמה שנפלה בשבת לתוך אמת המים, ואי אפשר לספק לה מזון בעודה שם, מותר להניח כרים וכסתות תחת רגליה, כדי שתעלה עליהם ותצא מן הבור. ואף על פי שעל ידי זה נתבטל הכלי מהיכנו, אפילו הכי התירו, משום שצער בעלי חיים הוא מהתורה, ואתי דאוריתא ומבטל דרבנן. וכן פסקו הרמב"ם (שבת פרק כה ה' כו), ומרן השלחן ערוך (או"ח סימן שה סעיף יט).
ומאחר שיש איסור מהתורה לצער בעלי חיים, לכאורה יש לאסור מכירת כלים וריסוסים להשמדת בעלי חיים, מפני שמכשיל את הקונים בלאו דאוריתא. וכבר מצינו בגמרא (ב"מ פה.) שרבנו הקדוש היה מרחם אף על שרצים (חולדות), ולא נתן לשפחתו להזיק להם, מפני שנאמר "ורחמיו על כל מעשיו", ומאחר שריחם על הבריות, גם הקדוש ברוך הוא ריחם עליו, וניצול מהיסורים שפקדו אותו עקב זה שציער בעלי חיים.
והן עתה בא לידי ספר 'פתורא דאבא' והוא מנהגי האר"י ז"ל, וכתב שם (ח"ב אות ט), ששום ברייה לא נבראת לבטלה, ואסור להרוג אותה שלא לצורך, ומורי ז"ל (האר"י) היה נזהר שלא להרוג שום רמש מן הרמשים אפילו מן הקטנים והפחותים, ואף אם הם מצערים אותו. ע"כ. ואם כן לכאורה יש לאסור איסר בנידון דידן.
וראה בספר קב הישר (פרק פג) שכתב, שאחד מדרכי היראה הוא דלא לנהוג בביזיון על חנם לשום בריה בעולם, וכמו שמזהיר על זה בזוהר (פ' יתרו), שכל הנבראים הן מעשה ידיו של הקב"ה, וכולן הן צורכי העולם, ועל כן לא יהרוג אדם שום בריה על חנם, ואפילו דבר המזיק לבריות, כגון נחש ושממית, אם אינו רודף אחריו להזיקו, לא יהרגו. ועל כן בוודאי עתידים ליתן את הדין אותן בני אדם, המורים חצים ובליסטראות אחר עופות וחיות טמאות שלא לצורך כלל, והורגים בעלי חיים בחינם, ואין מדרכי ישראל עדת קודש לעשות רעה לשום בריה בחינם, ואפילו לאילנות ועשבים ושאר גידולי קרקע, שכולן נבראו לצורך, ולכן אין לנהוג בהם בזיון שלא לצורך. ע"ש.
אומנם יש לומר שכל הקפידא שלא לצער בעלי חיים, נאמרה דווקא כשאין זה בא על חשבון צער האדם, אבל אם האדם מצטער על ידם, כגון שיתושים עוקצים אותו, ועכברים מזיקים את ממונו וגורמים לו צער, מנין לנו לאסור להורגם, וכי צער האדם קל יותר מצער בעלי חיים?

וזכר לדבר מצינו בגמרא שבת (יב.) תנו רבנן: המפלה את כליו [מוציא כינים מבגדיו], מולל וזורק ובלבד שלא יהרוג. אמר רב הונא, הלכה מולל וזורק וזהו כבודו. ופרש"י: מולל וזורק בשבת, מולל להתיש כוחן של כינים שלא יחזרו אליו, ובלבד שלא ימלול בדוחק ויהרוג, דסבירא ליה הריגת כינה שבות. ע"ש.

ומדברי הגמרא משמע, שאין איסור למלול את הכינים, ואף להורגם היה מותר לולי שהיה חל עליו איסור שבת. ומוכח דבכהאי גוונא שבעל חי מצער את האדם, ליכא למיחש לאיסור צער בעלי חיים, ומותר להורגם. וכן כתב בהדיא הגאון רבי עבדאללה סומך בשו"ת זבחי צדק (ח"ג סימן א), שפשוט שמותר להרוג עכברים שמזיקין, ואין לרחם עליהם. ע"ש.

ובספר אוסרי לגפן (עמוד שצז) נשאל אודות מה שאמר האריז"ל, שמי שהוא משורש קין, לא יהרוג בעלי חיים, מה יעשו כשיש עכברים או חולדות בבית, ובעוון מה באים. והשיב, שמותר להרוג עכברים, דעכברים רשעים הם, ובאים מפני פגם הברית, או מפני עין רע, והוא הטעם גם לגניבות. ע"כ.

ובשו"ת יעב"ץ (סימן ק) נתן טעם לשבח להיתר הריגת עכברים וכדומה, מפני שצער בעלי חיים הוא רק בבני מלאכה או בני תרבות, אבל שקצים ורמשים אין בהם משום צער בעלי חיים, ואין צריך לומר היכא דמאיסי, או גורמים צער לבני אדם. עכ"ד.

ומדבריו משמע דלא מבעיא היכא שמזיקין ומצערים אותו דשרי להורגם, אלא גם בלאו הכי אין איסור להורגם, מפני שאינם מצטערים בכך. ואף על פי שבגמרא אמרו שרבי נמנע מלהזיק לחולדות, יש לומר דהוי מילי דחסידותא, וכפי שנהג האריז"ל מהטעם הנזכר לעיל.

מדוע לא חשש רבי לצער בעלי חיים

ויש להקשות מהא דאיתא בגמרא חולין (ז:), דרבי רצה לארח בביתו את ר' פנחס בן יאיר, אולם כשראה ר' פנחס פרדות לבנות בביתו של רבי, אמר: מלאך המוות בביתו של זה ואני אסעוד אצלו? [שמכה שנותנות הפרדות אין לה רפואה. רש"י]. כששמע זאת רבי, אמר לר' פנחס: עקרנא להו [הוריד להם את הפרסות שלא יוכלו לבעוט. רש"י], אמר לו: איכא בזה צער בעלי חיים. אמר לו רבי: קטילנא להוא [על ידי סם, שאין בזה צער בעלי חיים. בן יהוידע], אמר לו: איכא בל תשחית. ע"כ.

וקשה, כיצד סבר רבי מעיקרא לעקור פרסות הפרדות, ולא חשש לצער בעלי חיים, והרי ראינו שרבי נזהר שלא יזרקו את החולדות משום צער בעלי חיים? אולם נראה לבאר בס"ד, דמאחר שפרדות יכולות להזיק לבני אדם, אזי עדיף לגרום להם צער בעלי

חיים, מאשר יגרם צער לבני אדם, ולכן רצה רבי לעקור פרסותיהן כדי שלא יוכלו להזיק לאחרים.

אבל ר' פנחס אמר לו שלא יצערם, מפני שאפשר לשומרם שלא יזיקו, ובכהאי גוונא אין לבטל לאו דצער בעלי חיים, אלא שהקפיד עליו על מעיקרא מדוע גידלם בביתו [וכתב הבן יהוידע, שאותם הפרדות שלח המלך לרבי במתנה כי היה אוהבו, ומשום כבוד מלכות, הוכרח רבי להניחם אצלו].

אתה הראת לדעת, שבמקום דאיכא היזק מהבעלי חיים, מותר להורגם, כפי שבאמת רצה רבי לעשות, ואף שרצה להורגם בסם כדי שלא יצטערו, היינו משום דאפשר בהכי. אבל היכא שאי אפשר לעשות כן, מותר להורגם אף אם יצטערו. ואף שרבי לא ציער את החולדות, היינו משום שאינם מזיקות, אלא אדרבה אוכלות את העכברים שבבית.

ותנא דמסייע לן הוא הרדב"ז בתשובותיו (ח"ב סימן תשכז), שנשאל אם מותר להרוג זבובים בחול המועד, מאחר שאין בכך לא צורך המועד ולא צורך האדם? והשיב שהריגת זבובים ויתושים אם הם מצערים אותו פשיטא שמותר להורגם, דאין לך צורך האדם גדול מזה, ואע"ג דמצי להבריחם, מיד יחזרו עליו. לפיכך מותר להורגם דאית ביה תרתי לטיבותא שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויש בה צורך האדם. ע"כ.

להרוג עכברים ברחמנות

וטוב עין יראה בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סימן מז) שכתב, דמה שרבי חמל על החולדות, משום שסתם חולדות לא מזיקות, ואדרבה עשויות לנקר את הבית (אוכלים את העכברים. רש"י), ולכן הקפיד רבי שלא יצערו אותם. אבל עכברים המצערים את האדם וכן זבובים, אין שום איסור לצערן. ולכן כשהדבר גורם לבהלה לבני הבית וכדומה, מותר גם להורגם, שהרי התורה התירה לשחוט בהמה לצורך ישראל.

ומכל מקום עדיף שלא להורגם בידו ממש, אלא על ידי הנחת סם ההורגם, מאחר שמצינו שעל ידי שעושה אדם מעשים של אכזריות כגון רציחה, אפילו למחויבים מיתה על ידי בית דין [כגון שליח בית דין שמוציא להורג], הוצרכה התורה להבטיח שהקדוש ברוך הוא יתן לאותו רוצח רחמים, שאף שמדרך הטבע נעשה אכזרי, הקדוש ברוך הוא יצילהו מכך, מפני שעוסק במצוה. ולכן אם יש לו עכברים ויתושים וכדומה, יהרוג אותם על ידי רעל, וישתדל שלא להורגם בידים. עכת"ד.

וכן תראה בשו"ת תולדות יעקב (כהנא עמוד עד.) שכתב בשם אביו, שלא הניח להעמיד לפני הזבובים מים שיש בהם ארס, כיון שקודם בואם למיתה, סובלים מזה הזבובים צער עד מאוד, ולכן עדיף לגרשם ולסלקם, מאשר להשקותם מי המרים האלה, ויש

למחות ביד הקטנים המתעללים בזבובים ובשאר חרקים, שדבר זה מטביע בהם מידת האכזריות. ע"ש.
וגם הרה"ג ר' מרדכי גרוס בספר מנוחת אמת כתב, שאף על פי שמותר להניח מתקן שידבקו עליו זבובים וחרקים, מכל מקום עדיף להניח מנורה צבעונית עם זרם חשמלי, שהורגת מיד את החרק, ולא נותנת לו לסבול עד שימות. וראה בשו"ת שאילת יעקב (חי"ד סימן מד).

מדוע נמנע האר"י להרוג יתושים

וכן העלה להקל בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן תשכו), וכתב שאינו מוצא שום איסור להרוג זבובים ויתושים. ואף שמסופר על האר"י ז"ל שלא רצה להרוג אפילו זבובים, אין זה מטעם צער בעלי חיים אלא מרוב קדושתו נמנע, לפי שאין בעלי חיים בלי תועלת ותכלית, ולכן לא רצה להורגם, אבל ברור שאין זה אסור אלא לחסידים וקדושי עליון כמותו. ואף דלהורגם שלא לצורך אסור משום ורחמיו על כל מעשיו, מכל מקום לצורך אין להחמיר.
וכן מצאתי בספר חסידים (סימן תתלא), שאדם אחד לא רצה לשרוף זבובים, ואמרו עליו "אל תהי חסיד הרבה", והלא מוטב לשורפם שלא יפלו במאכל, ואין בזה בית מיחוש. עכ"ד.
ואנכי חזון הרבתי בשו"ת משנה הלכות (ח"יב סימן רפד) שכתב לישב מדוע אמרו על האר"י ז"ל שלא הרג שום בעלי חיים, מפני שהיה מבחינת מלאך אלוקים, ואיש קדוש כמותו לא נראה זבוב על שולחנו, וכל שכן על גופו, ולא ציערו אותו, ולכן לא הוצרך להורגם על חינם. אבל על אנשים בינוניים כמונו אמרו, "אל תצדק הרבה", וכל שמצער את האדם מותר להורגו, וליכא בזה משום צער בעלי חיים, רק שלא יהרגנו באופן שיצטערו יותר מהצריך. ע"כ.
והן אמת שדינו דין אמת, אבל מה שכתב לישב שרבינו האריז"ל לא הרג זבובים משום שלא ציערוהו, אחר המחילה מכת"ר, כנראה לא ראה הדברים בשורשם, שהרי כבר הזכרנו לעיל דברי תלמיד האריז"ל בספר פתורא דאבא, שהעיד בגודלו, דאף על פי שהיו מצערים החרקים את רבינו האר"י, לא היה הורגם, ועל כורחך צריך לומר שלא הרגם משום חסידותו, כפי שכתב האגרות משה.
ואגב דאיירינן על עובדא דרבינו האר"י, אמרתי להעיר עוד על מה שכתב בשו"ת תורה לשמה (סימן שצז), דנשאל אם יש מקור למה שאומרים שהאר"י ז"ל נזהר שלא להרוג שום ברייה, והאם כינים בכלל ההזהרה. והשיב, שדבר זה מפורש בכתבי רבינו

האריז"ל, שגם כינים היה מקפיד שלא להרוג אף על פי שנוצרו מזיעת האדם. ושורש דין זה מובא בתלמוד שבת (יב.), שהיו כמה אמוראים שהרגו כינים בידים ולא חשו, אך רבא היה חושש ולא היה הורגם בידים, אלא היה משליכן בספל של מים. ובודאי שסברת רבא בזה היתה כסברת רבינו האריז"ל, ולכן לא היה הורגם. ועל כן טוב לעשות כרבא דקיימא לן כוותיה, וכסברת האריז"ל. עכ"ד.

ולא זכיתי להבין כיצד דימה את מעשיו של רבא, להנהגתו של רבינו האר"י, והרי האר"י היה מקפיד שלא להרוג בעלי חיים אפילו בגרמא, ואילו רבא זרק את הכינים לכוס מים, ושם מן הסתם היו מתים, ועל כורחך צריך לומר שהיה עושה כן כדי לא להטביעה בלבו מידת האכזריות, כפי שכתב האגרות משה הנ"ל, אבל לקושטא דדינא נהג רבא להרוג בעלי חיים שמצערים אותו. ודו"ק!

ואם כן יצא לנו מן המחובר, דשרי להרוג בעלי חיים המצערים אותו. וכן כתב בספר פניני הלכה (ח"ד עמוד 184), והתיר שם להדביר חרקים ושאר מזיקים מן השדות, והוסיף להסביר שאיסור צער בעלי חיים אינו חל על בעלי חיים ירודים שמערכת העצבים והמוח שלהם אינם מפותחים, ותחושת הכאב והצער שלהם חלש מאוד. וכן מוכח להקל בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סימן פג). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת מהרש"ם (ח"ד קמ).

הריגת זבובים ביום טוב

ויתרה מכך מצאתי בספר חלק הלוי להרב חגי לוי שליט"א (עמוד קכו), שהתיר להרוג זבובים ויתושים ביום טוב כשמפריעים לו לישון או ללמוד, מפני שהמלאכות לאוכל נפש אומרים בהם "מתוך שהותרה לצורך הותרה גם שלא לצורך" בתנאי שיש לו צורך קצת. והריגת יתוש הוא בכלל שחיטה, ואם כן לכאורה נראה שמותר יהיה להרוג יתוש אם הוא מפריע לו. ע"כ.

וכן ראיתי להרב אופיר טנגי שליט"א בספר מועדי ה' (חלק ב עמוד נה) שכתב בשם האחרונים שמותר להרוג ביום טוב, זבובים או יתושים המטרידים אותו, ובפרט אם מפריעים לו לישון. ע"ש. [ועיין בשו"ת באר משה (ח"ב סימן כג אות ה), דמשמע מדבריו, שאין להתיר הריגת זבובים המצערים אותו ביום טוב].

וגם הלום ראיתי לגאון ר' יצחק זילברשטיין בספרו חשוקי חמד (סוכה עמוד קעא) בשם הגאון ר' יעקב קמינצקי זצ"ל, שאם יתוש או זבוב מצערים אותו בסוכה, מותר להרגו, דאמרינן מתוך שהותרה נטילת נשמה לצורך, הותרה גם שלא לצורך כמבואר במשנה ברורה (סימן תקיח ס"ק א) דכל המלאכות השייכות לאוכל נפש, כגון הבערה ושחיטה, אמרינן מתוך שהותר לצורך הותר שלא לצורך. ולכאורה מותר להרגם גם בכל יום טוב

ולאו דוקא בסוכה. ואולי בשאר יום טוב אפשר לו להכנס לחדר אחר, מה שאין כן בסוכות. ע"ש.

להרוג עכבר בשבת

וראה בשו"ת ברכת יהודה (חלק ב סימן כז), שהתיר לומר לגוי להרוג עכבר המהלך בבית, ובני הבית נפחדים ואינם יכולים לישון בגללו, משום דהוי שבות דשבות במקום צורך, דשרינן אף במלאכה שאינה צריכה לגופה, כי אינו צריך לגוף העכבר כי אם לסילוקו. ע"ש. וראה בשו"ת יפה מראה (סימן ד), שהקל בשבת להוריד מים בשירותים אף שיש באסלה נמלים. וראה בספר חשוקי חמד (שבת עמוד תרמה). ועוד חזון למועד.

פרק י"ז - מידות

א. אדם שגורם לחברו להיכשל במידות רעות, כגון שעושה לו דברים שיגרמו לון לכעוס, או שמשבחו ברבים וגורם לו להתגאות, יש אומרים שעובר בכך על איסור לפני עור לא תתן מכשול.

ויש חולקים ואומרים, שרק כשמחטיא את חבירו באיסור, עובר באיסור לפני עור, אבל כשמחטיא את חבירו במידות רעות, לא חל על זה איסור לפני עור.

ובמקום צורך, המיקל לגרום לחבירו כעס כדי לחנכו ולהדריכו בדרך הישרה, אין מוחים בידו. וכן מי שמשבח את חבירו כדי לחזקו ולאמץ את רוחו, יש להקל בזה, אף אם חבירו עלול לבוא לידי גאוה.[1]

1. במסכת קידושין (לב.) מסופר על רב הונא, שקרע בגד חשוב בפני רבה בנו, כדי לנסותו אם יכעס. ומקשה הגמרא, כיצד עשה כן, והרי יש לחוש שמא בנו ירתח, ויבוא לומר לאביו איזו מילה פוגעת, ואם כן, הרי אביו יעבור על איסור לפני עור, משום שגרם לבנו לחטוא. ותירצו, שרב הונא מחל על כבודו, ולכן אף אם בנו יאמר לו דבר שאינו הגון, אין לו בכך חטא. ע"כ.

והקשה בשו"ת תורה לשמה (סימן שע), מה הועיל רב הונא בזה שמחל על כבודו, והרי יש לחוש שבנו יכעס, ונמצא שגרם לבנו להיכשל בעוון הכעס החמור, ועבר בכך על לפני עור. אלא על כורחך שיש להביא מכאן ראיה, שהגורם לחברו לכעוס כשיש צורך בדבר, אינו עובר משום לפני עור, ורב הונא עשה זאת כדי לחנך את בנו ולהדריכו בדרך הישרה. ע"ש.

וכן ראתה עיני בספר שערי שלום (עמוד עז) שכתב, שכן דעת רבינו ישראל מסלנט זצ"ל. וכן ראיתי בספר דרך שיחה (עמוד שסט), שהגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א אמר בשם רבי ישראל מסלאנט, שבמידות לא נאמר הלאו דלפני עור לא תתן מכשול. ע"ש.

ובספר "זה השולחן" לגאון ר' שריה דיבלצקי שליט"א (ח"ב סימן קנו), הביא ראיה דלא שייך לפני עור במידות, מהא דאיתא בברכות (דף נ"ה), שרבא ביום הראשון למחלתו, אמר לבני ביתו שלא יגלו לאנשים שהוא חולה, כדי שלא יורע מזלו. מכאן ואילך, אמר להם: צאו והכריזו בשוק שאני חולה, שכל מי ששונא אותי ישמח, וכתיב בספר משלי: "בְּנָפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח, וּבְכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו, וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ", ומי שאוהב אותי יבקש עלי רחמים. ע"כ. הרי מכאן ראיה דלא שייך לפני עור במידות, דאם לא כן, לא היה לו לגרום שישמחו שונאיו במחלתו, משום דעובר בזה על לפני עיור. ע"כ.

ומצאתי סיוע לזה ממה שכתב בספר אורחות צדיקים (שער האהבה): אמרו חכמים, כשתרצה להתחבר עם אדם - הכעיסהו, ואם יודה לך האמת בשעת כעסו - תתחבר לו, ואם לאו, עזוב אותו. ע"כ. ומבואר שמותר להכעיס את חבירו כשיש צורך בדבר, ולא חיישינן לאיסור לפני עור.

ואל תתמה ממה שכתב בספר אורחות צדיקים (שער הקנאה), שחכמים הראשונים היו מתפללים שלא תהא קנאתם על אחרים ולא קנאת אחרים עלינו. ולמה היו מתפללים על זה? אלא כך הענין, כי הרבה בני אדם גורמים שיתקנאו בהם ויחמדו אותם, לכן היו מתפללים על אחרים, כי אולי הם גורמים הקנאה לאחרים, והתורה אמרה: "ולפני עיור לא תתן מכשול". לכן מידה טובה באדם, שלא ילבש בגדים נאים ומשובחים יותר מדי, לא הוא ולא אשתו ולא בניו, כדי שלא יקנאו בו אחרים. ע"כ. ומשמע שיש אוסר לפני עור כשמכשיל את חבירו במידות רעות.

אולם החילוק ברור, דבאופן שיש לו צורך בדבר, כגון שרוצה לדעת האם רשאי הוא להתחבר לאדם מסויים או שמא עליו לברוח ממנו ומחברתו, באופן כזה רשאי לנסותו, מכיון שיש לו בכך צורך להצלת נפשו. מה שאין כן כאשר לובש בגדי יוקרה ופאר, וגורם לאחרים קנאה שאין בה שום צורך ותועלת לא לו ולא לאחרים, בכהאי גוונא שפיר קאמר האורחות צדיקים שיש להמנע מכך, כדי לא לגרום קנאה לחבירו.

והן עתה ראיתי בספר כהונת רפאל (קוק עמוד תכא) שכתב, שאיסור לפני עור נאמר דווקא כשעושה מעשה כדי להכשיל את חבירו, אבל כל שאין המעשה נעשה כדי להכשיל, אלא אדרבה כדי להציל את עצמו או את חבירו מאיסור, אין כאן מעשה הכשלה, ואינו עובר בלפני עור.

והגע בעצמך, במעשה שהיה ששכרו שני אנשים חדר אצל אלמנה, ולאחר מכן הודיעום שאסור להם להתייחד שם [ויש בזה איסור מדרבנן מכיון שהם שניים], ורוצה האחד לפרוש

מחדרו בלילה כדי לא לעבור איסור דרבנן, וחבירו אינו רוצה ללכת משם [ואם ישאר לבדו יעבור על איסור יחוד מדאורייתא], האם נאמר שאסור להשאיר את חבירו לבדו כדי שלא יעבור איסור דאורייתא, ואם ישאיר אותו יהיה בזה איסור לפני עור? ודאי שלא, משום שרצונו ללכת משם כדי להציל את עצמו מאיסור, ובכהאי גוונא לא חל איסור לפני עור, אף שגורם לחבירו מכשול.

ולפי זה כתב לבאר, שרב הונא ניסה את בנו, ולא חשש שמא יכעס, מכיון שרצה לנסותו, כדי שאם יכעס, יוכיחו על זה ויצילו מאיסור בפעמים רבות אחרות, ובכהאי גוונא לא נאמר איסור לפני עור, כיון שאינו גורם לו מכשול, אל מתקנו ומדריכו בדרך הישרה. ע"ש.

ואנכי הרואה למרן החיד"א בברכי יוסף (יו"ד סימן רמ אות יג) שכתב, שאסור לגרום לחברו שיכעס, והא דרב הונא גרם לבנו שיכעס, יש לומר שהיה קים ליה לרב הונא שרבה בנו לא ילכד בסוג הכעס שאמרו עליו חז"ל ששקול כעבודה זרה, רק אפשר דרתח כל שהוא ויאמר לו איזה דבר בשעת רתיחתו, באופן דלית ביה משום עוון הכעס, רק שמיקל במורא אב, ולזה רב הונא ראה והתקין דמחל ליקריה. ע"כ.

וכיוצא בזה כתב יש ליישב בשו"ת שלמת חיים (ח"ב סימן עד), שרב הונא לא חשש לאיסור לפני עור במה שגרם לבנו לכעוס, משום, שבמקום שראוי לכעוס, אין כאן קפידא, ומה שאמרו חכמים במסכת נדרים (דף כ"ב) בענין הכעס, הוא במקום שאינו ראוי לכעוס. ע"כ.

ולכאורה צריך ביאור דמנין יצא לו למרן החיד"א שיש לחלק בין כעס מועט לכעס מרובה, דהן אמת דלא אתי לשבור כלים בחמתו, אבל גם כעס כל שהוא יתכן דהוי בכלל אביזריהו של הכעס החמור ששקול כעבודה זרה, וכבר נאמר בקהלת: "הסר כעס מלבך העבר רעה מבשריך", משמע דאף על כעס בלב הקפיד הכתוב. וי"ל.

ושוב ראיתי בספר "להעיר להורות ולהשכיל" (עמוד רסב) שהעיר כן על דברי הרב חיד"א, דהיכן מצינו לחלק בדרגות של כעס ולומר שהדרגה הנמוכה אין בה כלל עוון, וגם לא אמר לנו מה הוא גבול ההיתר. ויתר על כן, הרי כל כך הגיעה דרגת הריתחא של רבא עד שיאמר לאביו דברי חוצפה, וכי כעס כזה מותר הוא?! ע"ש.

ועל כל פנים הרב חיד"א דעת שפתיו ברור מללו, שגם המחטיא את חבירו במידות רעות, עובר באיסור לפני עור, וכן תחזה בספר פלא יועץ (ערך דיבור) שכתב, שהאומר שבחו של אדם בפניו באופן שיכול להיות גורם לו שיגיס דעתו, במקום מצוה עבירה

היא בידו, שעובר על לפני עור לא תתן מכשול. ע"כ. ומוכח דסבירא ליה כהחיד"א. ועיין בשו"ת ודרשת וחקרת (חלק ג עמוד נ).

לכבד חכם כשעלול לגרום לו להתגאות

והנה בשלמא לדעת האומרים שאין איסור לפני עור במידות, אתי שפיר מדוע חייב לכבד כל חכם, בין צעיר ובין זקן, ולא חיישינן שיבוא על ידי כך לידי גאוה, משום שאפילו אם יתגאו, אין עלינו אשמה, ואין זה בגדר מצוה הבאה בעבירה.

אבל לדעת האומרים שיש בכך איסור, אם כן המכבד את החכמים ותלמידיהם בקימה והידור, לכאורה עושה בכך מצוה הבאה בעבירה, שהרי אם אותו תלמיד חכם יתגאה על ידי כך, נמצא שהמכבדו נכשל באיסור לפני עור.

וראיתי שכבר עמדו על זה בקובץ "הר המור" (ניסן תשמ"ג עמ' 35), וכתבו ששאלה זו שאל הגאון רבי יצחק בלזר את רבו מרן הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל, על מצוות "בפני שיבה תקום והדרת פני זקן", והרי יתכן שעל ידי כבוד זה שקמים לפניו, יבוא הזקן לידי הרהור גאוה, ואם כן, יש בקימה לפני זקן חשש של לפני עוור.

והשיב על זה הרב ז"ל, שיסוד ברור הוא, שממצוה אי אפשר שתצא ותתפתח שום עבירה, ואם העושה את המצוה כוונתו נקיה רק לקיים מצות מפני שיבה תקום, סגולת המצוה מסייעת שלא תצא תקלה על ידה. ודפח"ח.

הכאת בניו

ב. המכה את בנו הגדול עובר משום לפני עור לא תתן מכשול, מפני שגורם לבנו שיתחצף אליו, ועלול אף להרים עליו ירים כדי להתגונן.[2]

2. בגמרא מועד קטן (יז.) אמרו, ששפחתו של רבי, ראתה אדם אחד מכה את בנו הגדול, ואמרה: יהיה אותו אדם בנידוי, משום שעבר על לפני עור לא תתן מכשול. ופירש רש"י, דכיון דגדול הוא, שמא מבעט באביו, והוה ליה איהו מכשילו. ע"כ.

וכן פסק הרמב"ם (פ"ו מהל' ממרים ה"ט), שהמכה את בנו גדול, מנדין אותו, שהרי הוא עובר על ולפני עור לא תתן מכשול. וכתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו החפץ חיים, שאם מכה אותו כדי שיקים מצוות, ולא יעבור על העברות, ליכא איסורא, ואדרבא חיובא איכא. ע"ש. ועיין בספר אור משה (סופר סימן כג).

ג. מה שאמרו חכמים שאסור להכות את בנו הגדול, אין זה דווקא בן גדול, אלא כל בן שאביו מכיר אותו שהוא שעלול להתחצף אליו, ימנע מלהכותו.[3]

ואם רצונו של האב לחנך את בנו, אין צורך להשתמש דווקא בידיים, אלא יש עונשים אחרים שבהם אפשר לחנך את הילד בדרך הישרה.[4]

3. כתב הגאון הקדוש רבי אליעזר פאפו זיע"א בספרו פלא יועץ (ערך הכאה): אמרו רבותינו ז"ל, המכה בנו גדול חייב נדוי, ולפום טעמא אף אנו נלמוד דלאו דוקא המכה בנו גדול, שהרי הטעם הוא לפי שגורם לבנו שיהא בועט בו, ויהא מקלה אביו, ונמצא עובר על ולפני עור לא תתן מכשול. הנה כי כן לא גדול גדול ממש, אלא אפילו קטן לא יכנו, כל שיודע בו שאינו מקבל מרות, כגון בדורות הללו דחוצפא יסגא, ובן בועט באביו, ולא על ידי הכאה בלבד, אלא אפילו אם גוער בו בכעס, גם הבן יכעס, ואינו מקבל גערה. ולכן הכל לפי מה שהוא הבן ולפי מידותיו. וכן מבואר בספר חיי אדם (כלל ס"ז סעיף כא). ע"ש.

וכן כתב בספר מאור ישראל (מו"ק שם) בשם הריטב"א בחידושיו, דנראים הדברים דהאי "במכה בנו גדול" דקאמר, לא גדול גדול ממש, אלא הכל לפי טבעו, שיש לחוש שיתריס כנגדו בדבורו או במעשיו, ואפילו לא יהיה בר מצוה, אין ראוי להביאו לידי איסור "מכה אביו" או "מקלל אביו", אלא ישדלנו בדברים, ומשום דאורחא דמילתא דבגדול שכיח כהאי גוונא, נקט גדול".

4. כתב בספר 'עלי שור', שמה שאמר שלמה המלך ע"ה במשלי "חושך שבתו שונא בנו", הרבה דברים הם בגדר "שבט", כגון מבט זועף, או העמדת פנים של הכזבה, מפני שליבו הרך של הילד, מתפעל מאוד מהבעת צער כל דהו מצד הוריו או מחנכיו, ואם שוללים מהילד קצת ממנת הממתקים שהוא רגיל בהם, זהו כבר עונש המורגש מאוד. ע"כ.

וכן כתב בספר אבני שלמה (וולבה עמוד ס), שבשום אופן לא להרביץ לילדים. היום צריכים לחנך על ידי "מקל נועם", ולא "מקל חובלים", יש משהו "באויר" שגורם למרידה, כך שאי אפשר להכות ילד, ואפלו קטן ביותר. אפשר לראות זאת בחוש, פעם כשהרביצו לילד אפילו גדול, הוא בכה ונכנע. היום כשמרביצים אפילו לקטן, הוא מרביץ בחזרה. וידוע שרבי אליהו לופיאן זצוק"ל אמר, שלעת זקנותו הוא מתחרט על כל מכה שנתן לילדיו כשהיו קטנים.

פעם נכנסנו לשיחה אצל המשגיח רבי שלמה וולבה, ובאמצע השיחה יצא בחור כבן שש עשרה החוצה. אמר המשגיח: ראיתם את הבחור הזה, אבא שלו שבר מטאטא על הראש שלו. אתם יודעים מה אני חושב, אני חושב שצריך לשבור מטאטא על הראש של אבא שלו.

ובספר עלינו לשבח (ח"ג עמוד שעג) מסופר על רבי יהושע לייב זצ"ל, שכאשר נאלץ לפעמים להכות את ילדיו, שמעוהו הילדים מוציא מפיו בעת נתינת המכות את הפסוק "יַסֵּר בנך וְיַנִיחֶךָּ ויתן מעדנים לנפשך". ולפעמים היה אומר להם בשעת נתינת המכה

"יצר הרע צא החוצה", והסביר להם שאינו מתכוין להרביץ להם אלא ליצר הרע שבתוכם. בצורה כזו גם הילד יבין שהמכות נועדו לטובתו.

לשון הרע

ד. מותר לספר לשון הרע כשיש בכך תועלת, כגון על שידוכים שאינם הגונים וכדומה, ואף שהשומע מקבל את הדברים, אין עובר המספר על איסור לפני עור, בכך שגרם לשומע לשמוע לשון הרע, מפני שבאופן כזה לא נאסור הדיבור.[5]

5. כן כתב בשו"ת אז נדברו (ח"י סימן מו), וכתב שם שגם מצוה יש בדבר, שמונע מכשול מחברו. ע"ש. וראה בשו"ת מים ההלכה (ח"ב סימן עה) שכתב אלו דברים צריך לספר ואלו לא. וראה עוד בספר ואין למו מכשול חלק ו.

קנאה

ה. הלובש בגדים יפים ומשובחים יותר מהרגיל, ועל ידי כך מקנאים בו בני אדם, יש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול, מפני שמכשיל אחרים שיקנאו בו.[6]

6. כתב בספר אורחות צדיקים (שער הקנאה), שחכמים הראשונים היו מתפללים שלא תהא קנאתם על אחרים ולא קנאת אחרים עלינו. ולמה היו מתפללים על זה? אלא כך הענין, כי הרבה בני אדם גורמים שיתקנאו בהם ויחמדו אותם, לכן היו מתפללים על אחרים, כי אולי הם גורמים הקנאה לאחרים, והתורה אמרה: "ולפני עיור לא תתן מכשול". לכן מידה טובה באדם שלא ילבש בגדים נאים ומשובחים יותר מדי, לא הוא ולא אשתו ולא בניו, כדי שלא יקנאו בו אחרים. ע"כ. וכן כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו החפץ חיים.

שער ההלכות - חושן משפט

פרק א' - הלואה- וגזלה

א. אדם שרוצה להלות מעות לחברו, צריך להלות לו בפני עדים, או שיעשו ביניהם שטר חוב, כדי שאם ישכח הלוה מהחוב, יוכל המלוה להזכיר לו על ידי העדים או השטר, שעדיין לא פרע את חובו. ואם לא עשה כן, הרי עובר המלוה בלאו של לפני עיור לא תתן מכשול.[1]

1. הנה בדין זה דשו כבר רבים ושלמים, אולם כידוע אין בית המדרש ללא חידוש, ועוד מאחר שראיתי כמה פוסקים שרצו ללמד זכות על המקילים, לכן אמרתי לנפשי לאזור חלצי, ולראות אם יש בדברי הפוסקים מקורות נאמנים ללמד זכות על המקילים להלוות ללא עדים. וזה אחלי בעזרת ה' צורי וגואלי:

גרסינן בגמרא בבא מציעא (עה:), אמר רב יהודה אמר רב, כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים, עובר משום לפני עור לא תתן מכשול [שעובר על רוחו של הלוה לכפור. רש"י], וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו שנאמר: "תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק". ופירש רש"י, כשתובעו המלוה וזה (הלוה) כופר, הכל מקללים אותו (את המלוה) ואומרים שהוא דובר שקר על צדיק עתק. עכ"ל.

[וראיתי לרבינו יוסף חיים שהקשה בספר בן יהוידע, מדוע יקללו את המלוה ולא את הלוה, והרי יתכן שהלוה כופר בממון שקיבל. ע"ש. ונראה ליישב, דמאחר שקיימא לן דאין אדם מעיז פניו נגד בעל חובו (כתובות יח.), מסתבר יותר לומר שיחשדו במלוה שהוא שקרן, ולא בלווה].

ועוד איתא התם בגמרא, דאמרו ליה רבנן לרב אשי, קא מקיים רבינא כל מה דאמור רבנן. שלח ליה רב אשי בהדי פניא דמעלי שבתא, לישדר לי מר עשרה זוזי, כדי שאוכל לקנות קרקע שהזדמנה לי. שלח ליה רבינא, ניתי מר סהדי ונכתוב כתבא. שלח ליה, ואפילו אנא? אמר ליה: כל שכן מר דטריד בגירסתו ועלול לשכוח, ועל ידי כך אגרום רעה לעצמי, שיקללוני הבריות, שיאמרו שאני תובע ממך מה שלא הלויתי. ע"כ.

[נראה דשלח ליה הכי דווקא בערב שבת, משום שרצה לנסותו אם בשעה זו שכולם עסוקים בצורכי שבת ואין אנשים מצויים להעיד, גם אז יקפיד רבינא שלא להלוות ללא עדים. והכי נמי משמע ממאי דשלח ליה רבינא לרב אשי "ניתי מר סהדי", דמשמע שלא היו מצויים לו עדים באותה שעה, ולכן ביקש ממנו שיביא לו עדים. ושוב ראיתי שכן כתב היעב"ץ שם. ותאזרני שמחה].

ויש להתבונן, מדוע אמר רבינא לרב אשי, שאינו שולח לו מעות מפני שחושש להביא על עצמו קללה כדקאמר ריש לקיש, ולא שלח ליה דחושש נמי משום לאו דלפני עיור לא תתן מכשול, כדקאמר רב?

וראיתי שבספר מקצוע בתורה (סימן ע ס"ב) כתב ליישב, דמשום שלגבי רעים אהובים כרבינא ורב אשי איכא תקנתא, דאם ישכח רב אשי מההלואה, ויכפור ולא ישלם, ימחל לו רבינא מחילה גמורה, ואזי לא יעבור רב אשי על לפני עור לא תתן מכשול, אבל מכל מקום יגרום רבינא קללה לעצמו, בעצם התביעה שיתבע את רב אשי. ע"כ. והו"ד בשות יביע אומר (ח"ז סימן ז).

ולפי דרכו לכאורה עדיין קשה, דאדרבא מאחר שהם רעים אהובים, אזי כשיראה רבינא שרב אשי לא בא לשלם את חובו בזמן הפרעון, יבין ברוחב דעתו שרב אשי שכח מההלואה, ומחמת ידידותם לא יבוא לתובעו, ולא יביא קללה על עצמו, ואם בכל זאת חשש רבינא לקללה, מדוע לא חשש גם ללפני עור?

ועל כל פנים אפשר לישב כפי שתירצו האחרונים, שרבינא אמר לרב אשי שחושש להלוות לו ללא עדים כדי לא להביא קללה על עצמו, ולא אמר לו שחושש משום לפני

עור, משום כבודו של רב אשי, שלא רצה לקרות עליו פסוק זה של "לפני עור", דביזוי הוא לומר לחכם "עור". ע"ש.

האם המלוים ללא עדים יש להם על מה לסמוך

ולעצם הדין, הנה פסק מרן בשולחנו הטהור (חו"מ סימן ע ס"א), שאסור להלוות בלא עדים ואפילו לתלמיד חכם, אלא אם כן הלוהו על המשכון, והמלוה בשטר משובח יותר. וכל המלוה ללא עדים עובר משום לפני עור לא תיתן מכשול, וגורם קללה לעצמו. ע"כ. ומבואר יוצא מפה קודשו של מרן, שאין להקל להלוות ללא עדים או שטר. וכן פסק בסכינא חריפא מרן מלכא בשו"ת יביע אומר (ח"ז חו"מ סימן ז). יעו"ש. ואם כן מוטל עלינו לישב על מה סמכו העולם להקל בזה.

הנה הגאון החח"ם בספרו שדי חמד (כללים מע' ה אות חף) כתב בשם מרן החיד"א שכתב בשם הריטב"א (מגילה כ"ח), שדין הלואה בפני עדים אינו אלא מידת חסידות, ואין בו אפילו אסור דרבנן, ולכן כתב השדי חמד שיש להפך בזכות הרבה מאוד בזמן הזה שאין נזהרים בזה, דיש להם על מה לסמוך. אולם פשוט שיש להזהר בזה כסתימת הפוסקים שהחמירו בדין זה. ע"ש.

ושפיר עינא דחזיא בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ז סימן מז), שגם כן הסתמך על דברי הריטב"א הנ"ל, וכתב לישב על פי זה מנהג העולם שנהגו להקל בזה, וצירף שם עוד כמה צרופים להקל, כדי לישב המנהג. כיעו"ש.

ועיני ראו בשו"ת משנה הלכות (מהדו"ת ח"ב סימן תט) שכתב לישב מנהג העולם, על פי מה דאיתא בגמרא יבמות (קכב): דין תורה, אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה, שנאמר "משפט אחד יהיה לכם", ומה טעם אמרו דיני ממונות אין צריכים דרישה וחקירה, שלא תנעול דלת בפני לווין. ואם כן, אולי גם בזה סמכו להלוות ללא עדים, משום שלא תנעול בפני לווין, שהיה קשה בכל עת לילך אחר עדים או לכתוב שטר וכיוצא בזה, והוי ליה בכלל זה. ע"כ.

ואחר המחילה מהדר"ג אין הנידון דומה לראיה, שהרי מה שאמרו בגמרא שלא תנעול דלת בפני לווין, שייך רק בכהאי גוונא דאיכא הפסד ממון למלוה, כמבואר בדברי רש"י בגמרא סנהדרין (ג.) וזו לשונו: שימנעו מלהלוות, שמא יכפור הלוה, והעדים יטעו ולא תהא עדותם מכוונת ויפסיד. עכ"ל. אבל בנידון דידן ליכא שום הפסד אם נצריך עדים, ואדרבה טירחא לצורך היא, שעל ידי העדים או השטר, לא יגיע המלוה לידי הפסד. ודו"ק.

ועוד רגע אדבר בו, דהנה בשו"ת אלקבץ (אפללו חלק א חו"מ סימן ז), הביא מה שכתב בשו"ת ברכת שמים (חו"מ סימן יד), שיש לישב מנהג העולם, שבזמן הגמרא היו שני הקצוות, תלמידי חכמים שטרודים כולם בגירסתם, ולכן אפשר שיבואו לשכוח מההלואה. והקצה השני היו עמי הארץ, ואפשר שיכפרו כשלא יהיו עדים. לא כן בזמן הזה שאין לנו דין תלמיד חכם ולא דין עם הארץ, לא חוששים מלהלוות ללא עדים. עכ"ד. ולענ"ד יש להשיב על זה, דהרי גם בזמן מרן רבינו יוסף קארו זיע"א לא היה דין עם הארץ (עיין או"ח סימן קצט), ולא דין תלמיד חכם כמבואר בשלחן ערוך (חו"מ סו"ס א), ואף על פי כן פסק מרן בשולחנו הטהור, שאין להלוות ללא עדים. ואם כן ודאי שאין לנו כח לדחות מסברא זו את היתד התקועה שתקע מרן בשולחנו הטהור. וכן פסק בשו"ת אלקבץ הנ"ל, שאין לסמוך על מנהג העולם להקל בזה.

וכעת נדפס שו"ת שבט הלוי חלק י', וראיתי לו בסימן רס"ט שכתב, שאין לסמוך על המקילים להלוות ללא עדים, מפני שלא רק תלמיד חכם יש לו טירדות, אלא לכל אדם מישראל יש טרדות שונות ומשונות, ועלולים לשכוח, ולכן אין הבדל בין זמנינו לזמנם. ע"ש. וכן עיקר. ועוד חזון למועד.

קניית דבר גנוב

ב. אסור לקנות חפצים גנובים מאדם שחשוד כגנב, והקונה ממנו, הרי הוא מחזיק בידי עוברי עבירה, וגורם לגנב שיגנוב שוב.[2]

2. כן כתב מרן בשלחן ערוך (סימן שנו חו"מ ס"א), ועיין בט"ז (ס"ק א), ובשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (חלק א סימן פא). וכתב בספר מעשה איש (עמוד קמה), שפעם שאלו את החזון איש אם מותר לקנות בשוק שחור, והשיב, שאינו יודע. ולא רצה להתיר.

וכתב הרב סימן טוב דוד זצ"ל בספרו מרכבו ארגמן (עמוד צג), שאסור להכניס את הרכב לטיפול במוסך, כשידוע שהמוסך סוחר בחלקי חילוף גנובים, או שרוב החלפים במוסך גנובים. ע"ש.

חשש גזל

ג. מותר למכור דיסקים וכדומה, במקומות ציבוריים, ולכתוב שישימו את הכסף בקופה המונחת שם, ואף שלפעמים גונבים קצת מהכסף לפני שמספיקים לרוקן את הקופה, אין בזה איסור לפני עור לא תתן מכשול.[3]

3. כן הורה הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בספר שאילת רב (עמוד נא).

ד. "כרטיס הזהב" של חברת פולגת, וכן כרטיס "חברותא" שניתנים לכל בחור ישיבה ואברך, אין לבעל הכרטיס להעביר את הכרטיס לאחרים בהשאלה, אפילו אם גם הם

בחורי ישיבות, מאחר שמתנים בעלי הכרטיסים הנ"ל שלא להעביר כרטיסים אלו לאחרים, והעובר על זה, הרי הוא מכשיל את חבריו באיסור גזל.[4]

4. כן פסק הגאון רבי משה לוי זצ"ל והובאו דבריו בספר ויען שמואל (ח"ד עמוד קטו בקונטרס תורת משה). ופשוט שאסור להעביר לחברו או לקרובו כרטיס "חופשי יומי" או "חופשי חודשי" משום גזל, ובמקום אחר הארכנו בזה, ועוד חזון למועד.

לנסות פועל

ה. אדם שיש לו פועל העובד בחנותו, וכן אשה שיש לה עוזרת בית, ורצונם לנסות האם הם אמינים או לא, ולכן רוצים לזרוק שטר כסף בחנות או בבית, לפני שהעוזרת או הפועל יבואו לעבוד, כדי לבדוק אם יקחו את הכסף לעצמם, או יחזירו אותו לבעלים, יש להתיר לעשות זאת באופן שיפקירו תחילה את השטר שזורקים, כדי שלא יעברו על איסור "לפני עור לא תתן מכשול".[5]

5. גרסינן בגמרא קידושין (לב.), רב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה, אמר, איזיל איחזי אי רתח אי לא רתח [פירוש: רב הונא קרע בגד חשוב בפני רבה בנו כדי לנסותו אם יכעס]. ומקשה הגמרא, ודלמא רתח [ואמר לאביו מידי בריתחיה. רש"י], וקעבר אביו אלפני עור [שגורם לבנו לחטוא. רש"י]? ומשני, דרב הונא מחל על כבודו, ולכן אף אם בנו יאמר לו דבר שאינו הגון, אין לו בכך חטא. ע"כ.

וכתב שם הגאון רבי יוסף חיים בספר בניהו בשם הריטב"א, דקשה, מה הועיל רב הונא בזה שמחל על כבודו, והרי בנו לא ידע מכך, והוי כמי שעלה בידו בשר כבש, ונתכוין לאכול בשר חזיר, שצריך על כך כפרה? ותירץ, דאפשר דבלאו דלפני עור, כיון שהוא לאו כולל, לא מחמירים בו כל כך, ולכן שרינן למעבד הכי, כדי לנסותו אי רתח.

ועל פי זה כתב שם הרב בניהו, שיש ללמוד דין אחר, באחד ששכר משרת בתוך ביתו, ורוצה לנסותו, יכול להשליך מטבע בחדר ולהפקירו, ואז אם נטל המשרת את המטבע, ידע בעל הבית שהוא גנב, ומאידך לא עבר המשרת על "לא תגנובו", מפני שזכה בו מדין הפקר. ואם תאמר, כיון שהמשרת אינו יודע שהוא הפקר ונתכוין ללוקחו לעצמו, נמצא זה הבעל הבית עובר משום לפני עור? הנה כבר הסביר הריטב"א, שכל כהאי גוונא לא מחמרינן בזה, ושרינן בהכי כדי לנסותו. ע"כ דב"ק.

וכן כתב להקל בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז סימן מד), וביאר שאיסור לפני עור נאמר דווקא כשכונתו להכשיל את חברו באיסור, מה שאין כן בנידון דידן, מעולם לא התכוון בעל הבית להכשיל את המשרת באיסור, אלא כל כונתו היא לנסותו אם הוא נאמן או לא, כדי שלא יגרם לו הפסד. ועוד, הרי הוא עושה זאת לטובת המשרת, שהרי על ידי שבעל

הבית יגרש אותו על שנתפש בגנבתו, יהיה המשרת מוכרח להטיב דרכו, כדי לקיים עצמו, ולכן העלה להקל בזה. ע"ש.
והן אמת שבשו"ת תורה לשמה (סימן תז) העלה שנסיונות כאלה אסור לעשות, כי שמא יעבור המשרת ויחטא, ונמצא זה עובר על לפני עור. ע"ש. מכל מקום אם מחבר התורה לשמה הוא הגאון רבי יוסף חיים, הרי הדר הוא לכל חסידיו, בספרו בניהו כנ"ל, ודעתו להתיר. ואם לאו מר בריה דרבינא חתים עליה (עיין יביע אומר ח"ט), ודאי שדברי הריטב"א הנזכרים ראויים לסמוך עליהם אף לכתחילה, ובפרט שמפקיר את השטר לפני שזורקו. ובמקום אחר הארכנו בזה עוד בס"ד, ועוד חזון למועד.

הרימו מכשול מדרך עמי

הקדמה קצרה

יש אומרים שאיסור לפני עור שייך דווקא כשנותן לחבירו מכשול בידים, אבל כשרואה את חבירו שבא לעשות איסור מסויים ואינו מונע אותו מכך, אינו עובר באיסור לפני עור. ויש חולקים וסוברים שגם בזה שאינו מוחה בידו, עובר הוא באיסור לפני עור. ולכן אמרתי בס"ד להזכיר כאן כמה דברים שבני אדם לא נזהרים בהם, ולהרים מכשול מדרך עמנו.
הנה אף שממשמעות הפסוק "לפני עור לא תתן מכשול" משמע שדוקא ליתן המכשול לפני העור אסור, אבל אם המכשול כבר נתון בפניו, אין חובתנו לסלקו מלפניו, אף שיש בידינו לסלק המכשול. מכל מקום אין הדבר כפשוטו, אלא נחלקו בזה הפוסקים, כפי שתראה בספר שדי חמד (מע' ו כלל כו אות כה) שאסף איש טהור דברי הפוסקים בזה. ע"ש. ולא עת האסף.

נטילת ידים

א. הרואה את חברו שמחכך בראשו, או שמוציא לכלוך מאוזנו בשעת התפילה או לימוד תורה, צריך לומר לו שיטול ידיו, וכל שכן אם חברו שליח צבור שמוציא אחרים ידי חובתם, יש להעיר לו על כך.[1]

1. כן כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו כף החיים (סימן ח אות כט). וסיים, שלא יכלם האדם מלהוכיח על דבר זה אפילו שאותו שכנגדו הוא אדם גדול, כי כך היא דרכה של תורה. ע"ש. ועיין בשו"ת יחוה דעת חזן (ח"א סימן ג).
ולענין צואת האף, בספר מעשה רב לגר"א (אות לו), הקל בנוגע בצואת האף, שאין צריך נטילה. וגם הגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה (סימן צב דף מה) כתב, שצואת האף יבשה

לא חמירא מצואה ממש, שבזה ובזה אין צריך נטילה. וכן כתב המשנה ברורה (סימן צב ס"ק ל). ע"ש. וראה עוד בשו"ת מנחת דוד חלק ב (עמוד קנא).
ובספר אורחות רבנו הסטיפלר (חלק א עמוד נח) מובא, שלא היה מקפיד בצואת האף ליטול עם מים. וכן כתב בספר מנחת גדעון (עמוד רצב) בשם הפוסקים. יעו"ש. ועל כל פנים היכא דאפשר, ראוי להחמיר בזה כמבואר בשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד כד), ובספר שלחן ערוך המקוצר (רצאבי חלק א עמוד צה) ע"ש. ואכמ"ל.

גזירת ציפורנים

ב. ישנם אנשים שהורגלו לחתוך בפיהם את ציפורני הידים, ואינם נזהרים ליטול את ידיהם לאחר מכן, מפני שחושבים שרק אם גוזז את כל ציפורניו במספרים או עם גוזז, צריך נטילה, אבל אם גוזז בפיו מעט מציפורניו, אינו צריך נטילה.
ויש להודיעם, שאפילו בגזיזת ציפורן כל שהיא בכלי או בפה, צריך ליטול את הידים, ואין הבדל בזה בין איש לאשה.[2]

2. הנה בשלחן ערוך (או"ח סימן ד ס"ט) כתב, שאחד הדברים שהעושה אותם צריך ליטול ידיו, זה הנוטל ציפורניו. וכתב כף החיים (ס"ק סח) בשם הפוסקים, שאפילו לא נטל כולם, צריך נטילה. כיעו"ש. [ואף שבשלחן ערוך כתב "ציפורניו", יתכן שכתב כן משום שכך דרך העולם לגזוז ציפורניהם בפעם אחת, ולא זעיר פה וזעיר שם]. וכן כתבו בשו"ת רבבות אפרים (חלק א סימן י אות א), ובספר מנחת גדעון (עמוד רכג), שאפילו תלש ציפורן אחת בשיניו צריך נטילה. ע"ש.
וכן העלה בספר נתיבות החיים (חלק א עמוד קיד), שאותם בני אדם שקוצצים ציפורניהם בידיהם או בשיניהם אחת הנה ואחת הנה, צריכים ליטול ידיהם. ע"ש. וכן תחזה בספר שמירת הגוף והנפש (עמוד רל) שהרב תהילה לדוד (מהדו"ת סימן ד) כתב, דאפילו גזז ציפורן אחת, חייב בנטילה. ע"ש.
ולא אכחד שבספר "נקיות וכבוד בתפילה" (עמוד קסד) הביא תשובת הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א שלחלק יצא, דבגוזז ציפורן אחת בפיו, אין צריך נטילה. ובגוזז כמה ציפורניים בפיו, כן צריך נטילה. ע"ש. ובמחילה מהדר"ג על פי דברי הפוסקים הנ"ל נראה שיש להחמיר בזה, וחמירא סכנתא מאיסורא, ובפרט לפי מה שכתב בספר חופת אליהו (שער ח), שמי שלא נזהר ליטול ידיו לאחר גזיזת ציפורניים, מפחד 40 יום ו- 40 לילה ואינו יודע ממה מפחד, ואורחותיו מקולקלים, ותפילתו אינה נשמעת. ע"ש.
ומה שכתבנו שאין הבדל בזה בין איש לאשה, כן כתב בשו"ת שרגא המאיר חלק ה (סימן קיח אות ד), והוסיף שם, שהגאון בעל שו"ת מהר"י אשכנזי, ראה בעיניו שהרב 'השיב

משה' היה נושא ונותן בדברי תורה בעודו נוטל צפורניו, וכן פסק בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן קמח) שמותר לדבר בדברי תורה בשעה שנוטל את צפורניו.

לברך בנקיות ידים

ג. בזוהר הקדוש מבואר, שמי שמברך בידים מזוהמות חייב מיתה. ולכן אם בתוך סעודתו רוצה לאכול פירות ומגדנות, וידיו מלוכלכות מהתבשיל שאכל, ישטוף ידיו תחילה או ינגבם במגבת, ורק לאחר מכן יברך על הפירות והמגדנות.[3]

3. ראה בספר בן איש חי (פרשת בהר אות ו), ובכף החיים (סימן קנח ס"ק נג), וראה עוד בספר ואין למו מכשול חלק ה (עמוד).

תפילין

ד. מקום הנחת תפילין של ראש, צריכה להיות במקום שהשער מתחיל לצמוח. ולכן הרואה שהתפילין של חברו אינם מונחים במקום הנכון, יעיר לו בעדינות שיסדר את התפילין במקום הראוי.[4]

4. ראה בשלחן ערוך (סימן כז סעיף ט). וכתב כף החיים פלאג'י (סימן י אות כ), שמהר"י דאנון היה דרכו להקפיד על זה, והיה מוחה לאחרים כשאינם מניחים במקום הראוי. וכתב בספר יקרא דחיי (עמוד 24), שאפילו מי שרוצה לעשות חסד עם חבירו, אין לו לגעת בו סתם ללא נטילת רשות, כגון הרוצה לסדר לחבירו את התפילין השמוטים לצד הראש על מנת להעמידן במרכז הראש, צריך לבקש ממנו רשות תחילה, וזהו כבודו. ע"ש.

שינה עם תפילין

ה. מי שרואה את חבירו שנרדם באמצע התפילה עם התפילין, אם ידוע לו שחבירו לא יכעס עליו אם יעיר אותו, יש לו להעירו בעדינות ובנחת, כדי להציל את חבירו שלא ישן עם התפילין. אבל אם חבירו עלול לכעוס עליו, לא יעיר אותו משנתו.[5]

5. הנה בשולחן ערוך (סימן מד סעיף א) כתב: כל זמן שהתפילין בראשו או בזרועו, אסור לישן בהם אפילו שינת עראי, אלא אם הניח עליהם סודר, ישן בהם שינת עראי. וכיצד הוא עושה, מניח ראשו בין ברכיו, והוא יושב וישן. וכתב המשנה ברורה (ס"ק א), שיש לחוש שמא יבוא להפיח בהם. ע"ש. ולפי זה, לכאורה חלה חובה להקיץ את מי שנרדם עם תפילין.

אולם ראה ראיתי בשו"ת חיי הלוי (חלק א סימן ח) שכתב, שמאחר שלהקיץ את חבירו הוא איסור דאורייתא, משום שנאמר "לא תונו איש את עמיתו", אם כן, רק כשנכשל באיסור דאורייתא, יש מצוה להקיצו ולהפרישו. אבל הישן עם תפילין שהוא איסור מדרבנן, אין חובה להקיצו.

וכיוצא בזה כתב בשו"ת קרן לדוד (או"ח סימן יח), שמי שרואה את חבירו שהוא ישן בזמן התפילה, אינו מחוייב להקיצו כדי שלא יעבור זמן התפילה, שהרי אמרו בברכות (יג:), שאם היה ישן בקריאת שמע, מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון [שהוא מדאורייתא], ומכאן ואילך אין מצערים אותו. ע"ש.

ולכן כתבנו שבאופן שידוע לנו שאותו חבר שנרדם לא יכעס ולא יצטער על כך שהעירו אותו, אלא אדרבה ישמח ויודה לזה שהקיצו משנתו, שפיר יש להעירו. אבל באופן שעלול להצטער על כך, וכל שכן אם עלול לכעוס על כך שהקיצו אותו משנתו, אין להקיצו.

תפילה וקריאת התורה

ו. ראוי ונכון להנהיג בכל בית הכנסת, שכאשר יש סיבה שלא לומר וידוי [כגון שיש חתן או סנדק וכדומה], יודיעו על כך לשליח ציבור קודם שיתחיל להתפלל, כדי שלא יתחיל לומר וידוי לאחר החזרה, ואז כשיעירו לו שאין אומרים וידוי, עלול להפסיק באמצע אמירת אנא ה', ונמצא שהזכיר שם ה' ללא צורך.[6]

6. פשוט, וכן העיר לנכון בספר שארית יוסף (ח"ג עמוד רמא). ומכל מקום אם לא הודיעו לשליח ציבור על כך קודם התפילה, וכבר התחיל לומר אנא ה', ואז קפצו הקהל והעירו לו שאין אומרים וידוי, ימשיך לומר את הוידוי עד "אנחנו ואבותינו ואנשי ביתנו".

ז. יש לעורר את העם, שאין לשבת מיד לאחר סיום תפילת העמידה של לחש, אלא צריכים לעמוד במקומם לכל הפחות עד שיתחיל השליח ציבור את תפילת החזרה, וראוי להחמיר לעמוד במקום ולא לשבת עד לאחר שיסיימו אמירת קדושה עם הציבור.[7]

7. גרסינן בגמרא יומא (נג:), כיוון שפסע ג' פסיעות לאחריו "התם איבעי ליה למיקם". משל לתלמיד הנפטר מרבו, אם חוזר לאלתר, דומה לכלב ששב על קיאו. ע"כ. ומשמע מדברי הגמרא, שדווקא לחזור למקום שהתפלל בו מיד, אסור, משום דהוי ככלב השב על קיאו. אבל אם רוצה לשבת או ללכת למקום אחר מותר.

מיהו, כתב בספר כף החיים (סימן קכג ס"ק יא), דממה שאמרו בגמרא "התם איבעי ליה למיקם", משמע שצריך גם כן להיות נשאר שם עומד. וכתב עוד בס"ק טוב: מהתימה שהמון העם מקילין בזה ויושבים מיד כשגומרים תפילתם, וכשמגיע השליח ציבור לקדושה עומדים. והוא כנגד הדין המפורש בשלחן ערוך, ולכל הפחות צריכים לעמוד על מקומן עד שיתחיל השליח ציבור את התפילה. ומן הראוי לעורר העם על הדבר. ע"כ.

וכן דעת מרן שליט"א בשו"ת יחוה דעת (ח"ה סימן יא בהערה), והבין שכן דעת מרן

השלחן ערוך שכתב: במקום שכלו ג' פסיעות, יעמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע שליח ציבור לקדושה. ומדקאמר יעמוד ולא יחזור למקומו, מוכח שאין לו לזוז ממקומו כלל. ובהיותי בזה ראיתי בספר מאמר אסתר (עמוד קלו) שעמד בנידון זה, ואימץ את לבבו לחלוק על דברי מאור עינינו מרן מלכא שליט"א, ודייק מדברי הראשונים, שכל הקפידא היא שלא יחזור למקום שעמד בו בתחילה משום דדמי לכלב השב על קיאו, אבל אם ברצונו לשבת או ללכת למקום אחר, שפיר דמי לעשות כן. ואף שמרן השלחן ערוך כתב "יעמוד ולא יחזור למקומו", אין הכונה יעמוד בדווקא, אלא ישתוק, כפי שכתב בשו"ת יחוה דעת הנ"ל על דברי הרמב"ם שכתב: והכל עומדים (בחזרה) ושומעים ועונים אמן וכו', שאין הכוונה לעמידה אלא לשתיקה, ואם כן גם בדעת השלחן ערוך יש לומר הכי. והביא שם שכן סבירא ליה להגאון הנאמ"ן שליט"א, וכן הסכים מהר"ם הלוי זצ"ל. ע"ש. ולכאורה יש להשיב על דבריו, דהנה מקורו הטהור של השלחן ערוך הנ"ל הוא מדברי הרי"ף והרא"ש כמבואר בבית יוסף, וכפי שכתב גם בבאר הגולה, והשם עיניו לראות לשון הרי"ף בברכות (כד: בדפי הרי"ף) יראה שכתב בזו הלשון: כיוון שפסע ג' פסיעות לאחוריו, התם מיבעיא ליה למיקם. משל לתלמיד וכו', אלא מבעיא ליה למיקם התם עד דפתח שליח ציבור וכו'. עכ"ל.

וכן תחזה להרא"ש (פ"ה סימן כג) שכתב: כיוון שפסע ג' פסיעות לאחריו, התם איבעיא ליה למיקם. משל לתלמיד וכו' אלא מיבעיא ליה למיקם התם, עד דפתח שליח ציבור וכו', ואיכא מאן דאמר עד דמטי שליח ציבור לקדושה. ע"כ.

ומלשונם אתה למד, שאין לזוז ממקום שכלו ג' פסיעות עד שיתחיל שליח ציבור את החזרה או עד שיגיע לקדושה, ואין הבדל אם הולך למקום אחר או למקום שעמד בתחילה, דלא פלוג בזה, אלא אמרו "התם איבעי ליה למיקם" ולא בשום מקום אחר. ועל כורחך שגם דעת השלחן ערוך הכי, שהדגיש "במקום שכלו ג' פסיעות יעמוד", דהיינו שאין לו לזוז משם אלא לעמוד, ואם רוצה לחזור למקום שעמד, צריך להמתין עד שיגיע שליח ציבור לקדושה.

ומה שכתב בספר מאמר אסתר להסביר בדברי מרן השלחן ערוך, שיעמוד פירושו ישתוק כפי שפירשו בדברי הרמב"ם, לענ"ד אין לדייק כן מדברי השלחן ערוך, מפני שכבר כתב מרן זאת להדיא לקמן (סימן קכד ס"ד) כיעו"ש. ואם כן הכא על כורחך כוונתו כפשוטו, שיש לעמוד ולא ללכת למקום אחר או לשבת. וכן ראיתי בספר שולחן יוסף שמואליאן (סימן קכג') שכתב לדייק כדברינו מדברי הרמב"ם, והעלה שם שיש חיוב להמתין במקום שגמר תפילתו, ולא ילך למקום אחר. כיעו"ש. וראה עוד בספר קצות

השולחן (סימן כ אות כד) מה שכ"ב. ומה שכתב בשו"ת ויוסף אברהם (דיין סימן יב) אחר המחילה מכת"ר אין דבריו מוכרחים.
ועל כל פנים כתב לי הגאון הרב חיים רבי שליט"א, שלכאורה בערבית אין צורך לעמוד עד שיתחיל החזן קדיש, משום שבערבית אין חזרה, ורק כשיש חזרה הקפידו על כך. וכן מבואר בשו"ת משנה הלכות חלק יא (סימן פה). ע"ש.

ח. ישנם חזנים שכאשר מגיעים לאמירת "מודים" שבחזרת השליח ציבור, מנמיכים את קולם ואומרים זאת בלחש, ויש להעיר להם שצריכים להגביה את קולם כמו שמגביהים באמירת כל החזרה.[8]

8. כתב המשנה ברורה (סימן קכד ס"ק מא), שכיום נוהגים איזה חזנים לומר המודים בתחלתו בלחש, ולא ידעתי מאיזה מקום יצא להם המנהג הזה, דאף שנוהגים הצבור לאמר באותה שעה "מודים דרבנן", מכל מקום תפילת החזן נתקנה כדי להוציא מי שאינו בקי, ולכן צריך החזן לומר "מודים" קצת בקול, כדי שיוכלו לשמוע עשרה בני אדם העומדים סביבו. ע"כ. וראה בספר כתר שם טוב (גאגין עמוד נח).
והנה מרן בשולחן ערוך (סימן קכז סעיף א) כתב, שכשיגיע שליח צבור למודים, שוחין עימו הציבור, ואומרים: מודים אנחנו לך וכו'. וכתב שם המשנה ברורה (ס"ק ג), שאין החזן צריך להמתין עד שיסיימו הצבור מודים דרבנן, אלא מתפלל כדרכו. ע"כ.
וצריך ביאור, שהרי אם הציבור אומרים "מודים דרבנן" בשעה שהחזן אומר מודים של החזרה, אם כן, מדוע הצריך המשנה ברורה שהחזן יאמר "מודים" בקול רם, והרי בלאו הכי הציבור אינם יכולים לשומעו, מפני שעסוקים הם באמירת "מודים דרבנן", ומה הועיל החזן בהגבהת קולו.
וראיתי בשו"ת שרגא המאיר (חלק ו סימן לב) שעמד בקושיה זו, וכתב ליישב, שמאחר שרבותינו תיקנו חזרת השליח ציבור כדי להוציא את מי שאינו בקי, על כן צריך הוא לומר "מודים" בקול רם, כדי שיוכלו לשמוע אותו עשרה בני אדם העומדים סביבו, ואף על פי שאותם בני אדם אומרים מודים דרבנן ואינם מכוונים לשמוע את השליח ציבור, אין חיסרון בדבר, כיון שהחזן אמר את החזרה כתקנת חכמינו ז"ל. ע"כ. ודפח"ח. ועיין בשו"ת רבבות אפרים חלק א (סימן צא).

ט. ישנם אנשים שחושבים, שכאשר עולים הם לתורה, עדיף יותר שהם יקראו את הקריאה שלהם מאשר החזן, ויש להסביר להם שעדיף יותר שהחזן יקרא בתורה מאשר הם יקראו, כדי שלא לגרום בושה לאותם עולים שלא קוראים את עלייתם.[9]

9. הנה אמת נכון הדבר שבשלחן ערוך (סימן קמא ס"ב) מבואר שיכול העולה לקרוא בתורה במקום החזן. מכל מקום כתב שם הבית יוסף, שנהגו ששליח ציבור קורא, מפני שאין כולם בקיאים בטעמי הקריאה, ואם יעלו אותם שאינם בקיאים ויקראו, אין הציבור יוצאים ידי חובה, ומאידך אם לא יתנו להם לקרוא, אתו לאינצויי עם השליח ציבור, ולכן תמיד יקרא רק השליח ציבור. ועוד כתב הר"ן, שהאידנא שליח ציבור קורא כדי שלא לבייש את מי שאינו בקי בדקדוק הקריאה, ולכן אפילו הבקי אין לו לקרות. ע"ש. וכן כתבו הכף החיים (סימן קמא אות טו), והמשנה ברורה (שם ס"ק ח), וראה בשו"ת ארחות יושר (שרביט ח"א סימן ז).

בית הכנסת

י. ישנם שנוהגים להתנשק עם קרוביהם בבית הכנסת לאחר שעלו לתורה, וראוי להעיר להם שימנעו מכך, מפני שצריך להראות בבית הכנסת אהבה וחיבה רק כלפי ה' יתברך [ולכן אין לנשק את בניו הקטנים בבית הכנסת].

ומכל מקום אותן עדות שנוהגים להקל בזה, יש להם על מה לסמוך, ובפרט אם ניגש אליו קרוב משפחה כדי לנשקו, ואם ימנע ממנו לנשקו, עלול אותו קרוב להיפגע מכך, רשאי להתנשק עמו. וגדול השלום.[10]

10. הנה בשו"ת בנימין זאב (סימן קסג) כתב בשם האגודה: אסור לנשק את בניו הקטנים בבית הכנסת ולהראות להם חיבה, כי עליו לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום. וכן פסק הרמ"א (סימן צח ס"א) בשמו.

ועל פי זה כתב בשו"ת יחוה דעת (ח"ד סימן יב), שאין להתנשק עם קרובו או חבירו בבית הכנסת, ואין חילוק בין אדם גדול לקטן, שבכל ענין חל עלינו חובה לקבוע רק אהבת ה' ויראתו בלבנו, בהיותינו בבית הכנסת. וכן משמע ממה שכתב הבן איש חי (ויקרא יא), שאסור לנשק ידי קרוביו שאינו חייב בכבודם, דאין ראוי להראות כבוד לבשר ודם, במקום המקודש הזה, כי אם רק כבוד המקום ברוך הוא. עכת"ד. והניף ידו שנית בשו"ת יביע אומר חלק ט (עמוד רכה). וכן כתב בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (חלק א סימן כב).

לעומתם בשו"ת שמש ומגן (חלק א סימן לט) כתב, שיש להקל להתנשק עם העולה לתורה, שכל מה שאסר הרמ"א להתנשק בבית הכנסת, היינו עם בניו הקטנים, שיש לאדם חיבה יתרה אליהם. אבל כאשר גדלו ונעשו לאנשים, לא נשארה אותה אהבה וחיבה. לפיכך אם מנשקים אדם שיורד מהתורה, אין בכך פגיעה באהבת המקום ברוך

הוא, אלא אדרבה מראים חיבה לתורה, שמנשקים את האדם שעלה לתורה, מפני ששאב קדושה ממנה. עכ"ד.

וכשאני לעצמי נראה לי בס"ד להביא ראיה לדברי המיקלים, דהנה בספר בן יהוידע (עבודה זרה י"ז) כתב על מה שאמרו בגמרא, שעולא היה מנשק את אחיותיו על ידיהם, ויש אומרים כנגד החזה. והסביר, שטעם הנשיקות של עולא, משום שכך היה מנהג אצל הראשונים בזמן חכמי התלמוד לנשק על החזה, וכן המנהג בבגדד, שהכלה בליל חופתה, מנשקת את בגדי אביה ואחיה הגדולים במקום שכנגד החזה, ורומזת להם בכך, שאף על פי שאני יוצאת מהבית שלכם, הנני שוכנת עוד בקרבכם, ועודני דבוקה בכם. ע"כ.

ומזה נלמד שעצם הנשיקה שמנשקים לאדם גדול, אינה משום אהבה וחיבה דווקא, אלא להראות ידידות וקשר נפשי, שהרי אם אכן היה הדבר משום אהבה וחיבה, כיצד נהגו לתת לאחות לנשק את אחיה, והרי אמרו חז"ל הרחק מן הכיעור ומין הדומה לו (חולין מד:), ומרן השולחן ערוך (סימן כא סעיף ז) פסק, שהמחבק או המנשק אחת מהעריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהם, כגון אחותו הגדולה ואחות אביו וכיוצא בהם, אף על פי שאין לו שום הנאה כלל, הרי זה מגונה ביותר, ודבר איסור הוא ומעשה טפשים, שאין קרבים לערוה כלל, בין גדולה בין קטנה. ע"כ.

אלא ודאי שנשיקה שנעשית לשם כבוד והערכה ולא לשם אהבה וחיבה, מותרת. ולכן גם כשמתנשקים עם העולה לתורה, אין זה לשם חיבה ואהבה, אלא לשם ידידות וקרוב נפש, ואין זה דומה לנישוק ילדים קטנים, שהנשיקה להם היא משום חיבה ואהבה יתירה שנודעת להם.

ומה שכתב הבן איש חי הנ"ל שאסור לנשק את קרוביו על ידיהם, אפשר לומר דאין זה משום שאסור להראות ידידות בבית הכנסת, אלא משום שאסור להראות הכנעה וכבוד למי שאינו חייב בכבודו, ומאחר שנישוק היד היא הכנעה, לכן כתב לאסור איסר בזה [אלא אם כן מנשק את ידי אביו או רבו שכבודם חשוב ככבוד שמים]. אבל נשיקת הפנים לגדול דלא הוי הכנעה, יתכן שבזה לא אסר הבן איש חי, ולכן המיקלים בזה יש להם על מה לסמוך.

וחבלים נפלו לי בנעימים בשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד רצז) שכתב, שאותם שנוהגים לנשק זה את זה בבית הכנסת, אין למחות בידם, מפני שיש להם על מה לסמוך, שהרי מנשקים דרך כבוד בעלמא אחר העלייה לתורה או באמירת שבת שלום, ולא כמנשק בניו מתוך אהבה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת חמדת יוסף (ח"ד סימן ע).

והן עתה ראיתי בספר בית יצחק (פינקלשטיין עמוד 23), שהביא דברי הרמ"א שאסר לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, ודייק דמשמע מלשונו שדווקא בניו הקטנים אסור, אבל בניו הגדולים שאין אהבתו אליהם עזה כל כך, מותר לנשקם בבית הכנסת כמו שמותר לנשק לאיש אחר, שהנשיקה אינה אלא אהבת רעים, ומקיים בזה מצות ואהבת לרעך כמוך, וכן מצינו לרבי טרפון שנשק לרעיו בבית המדרש.

וכדי להבין את החילוק שיש בין נישוק בניו הקטנים לנישוק שאר אנשים, יש לבאר, שאהבת האבות לבניהם הקטנים, היא אהבה שאינה תלויה בדבר, אלא אהבה טבעית, ולכן אסור להראות אהבה כזו במקום שיש להראות אהבת המקום ברוך הוא, אשר גם היא אהבה שאינה תלויה בדבר.

מה שאין כן אהבת בניו הגדולים שאהבה הלזו היא תלויה בדבר, מפני שנמצא בהם דבר טוב [כגון שהם תלמידי חכמים וכדומה], ודאי מותר לנשקם, ועושה בכך נחת רוח לה' שאוהב חכמה ודעת. וכן לגבי אהבת איש לרעהו אשר מקיים בזה מצות ואהבת לרעך, מותר. ע"כ. וי"ל בדבריו. ועיין בשו"ת עמק יהושע (חלק ו סימן כא), ובשו"ת אדני פז חלק ד (סימן ג).

לנשק בניו וקרוביו בבית האבל

ולעת כזאת ראה ראיתי בשו"ת שואלין ודורשין (שלזינגר ח"ה עמוד תסח), שנשאל כיצד יהיה הדין בבית האבל, האם מותר לאדם לנשק שם את בניו הקטנים, או מאחר שמתפללים שם, אסור לנשקם כדין נישוק בבית הכנסת שאסור.

והשיב, שהדעת נוטה לומר, שכל האיסור לנשק הוא מחמת "קדושת בית הכנסת", ולכן כל מקום שיש בו קדושת בית הכנסת, שם חל גם ענין איסור הנישוק. אבל במקום שאין עליו קדושת בית כנסת, גם לא חל איסור זה של נישוק. וכן משמע גם מלשון הרמ"א (שם), שאם תאמר שענין הנישוק נאסר מחמת שעתה מתפלל בבית האבל, אם כן גם בביתו לעולם לא יוכל לנשק לבניו, כיון שלפעמים מתפלל בביתו. ועל כן יש לומר שענין הנישוק נאמר על בית הכנסת בדווקא, משום שבית הכנסת הוא מקום השראת השכינה. ע"כ. וראה בשו"ת אדני פז (ח"ד סימן ד), שמותר לנשק את הילדים בעזרת נשים, באופן שאין הגברים מתפללים שם. ועיין בשו"ת שערי יושר (חנניה ח"ג סימן לז).

יא. אסור לישון בבית הכנסת אפילו שינת עראי. ולכן מי שרואה את חברו שמתנמנם בבית הכנסת, יש לו להעירו בנחת כדי להצילו מאיסור. וכמו כן, יש להעיר את חבירו, אם הוא מתנמנם באמצע שיעור תורה.[11]

11. כתב בשלחן ערוך (או"ח סימן קנא ס"ג) אין ישנים בבית הכנסת אפילו שינת עראי, אבל בבית המדרש מותר. ע"כ. וכתב כף החיים (ס"ק כט) בשם השל"ה, שעל כן חל חיוב לגעור באותם שעושים כן, ומכל שכן אותם בני אדם אשר נמשלו כבהמות נדמו, וישנים בשעה שדורש הדורש, שאז עבירה גוררת עבירה, מסירים אוזנם משמוע תורה, גם תפילתם תועבה. ע"כ.

ברם אם המתנמנם הוא תלמיד חכם שלומד תורה בבית הכנסת, ומתנמנם מעט כדי לאגור כח להמשיך בלימודו, אין צריך להעירו, מפני ששם הוא ביתו, וכבר כתב הגאון יעב"ץ (מגילה כח:) שתלמידי חכמים העומדים בבית הכנסת ולומדים שם, מותרים בכל דבר הנאה בלי שום תנאי. וכן כתב בספר בני ציון ליכטמן (סימן רנא). והוסיף בספר יפה ללב (שם ס"ק ד), שתלמידי חכמים הלומדים תמיד בבית הכנסת, אדרבה טוב ונכון הוא שיאכלו וישתו בבית הכנסת, ממה שילכו לבתיהם, ויתבטלו בשעת ההילוך מתורה. עכ"ד. ונראה דהוא הדין לגבי שינה. ועיין בשו"ת פרי יצחק (ח"ב סימן ה). ואכמ"ל.

שבת ומועדים

יב. ישנם אנשים רבים שעושים דיאטה, ונמנעים מלאכול לחם וכיוצא בזה. ואף שאין בכך איסור, מכל מקום יש להעירם שאין להם להימנע מאכילת לחם בשבת, שהרי אסור לבטל סעודות שבת כדי לשמור על דיאטה. ולכן יאכלו פת כשיעור כביצה (54 גרם), ואם קשה להם, יאכלו לכל הפחות פת כשיעור כזית (27 גרם).[12]

האם מותר לעשות דיאטה

12. בראשית מאמר יש לברר, האם מותר בכלל לעשות דיאטה בימות החול, דהרי אמרו בגמרא בבא קמא (דף צ'), שאסור לאדם לחבול בעצמו, ומאחר שעל ידי הדיאטה נעשית חבלה בגוף האדם, לכאורה יש מקום לאסור זאת.

ברם, כל איסור חבלה נאמר רק כשמצר לעצמו, אבל בנידון דידן אף על פי שמיצר עתה, שמח הוא לאחר זמן, ולכן לא נחשב הדבר לחבלה האסורה, וכמו שכתב בכיוצא בזה בשו"ת יביע אומר חלק ח (חו"מ סימן יב), שמותר לעשות ניתוח פלאסטי בפנים, מטעם זה ששמח הוא לאחר מכן. ע"ש, וכן כתבו להקל בשו"ת עטרת פז (א/ג עמוד תנב), ובשו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן רמו-רמז). ולכן גם בנידון דידן יש להקל, ואדרבה הכא קיל טפי, כיון שאינו חובל בגופו בידים, אלא עושה זאת בגרמא.

וכן בקודש חזיתי בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סימן סה) שכתב, דלא מבעיא אם עושה דיאטה לרפואה דשרי, אלא אפילו שעושה כן לשם נוי ויופי יש להקל, משום

דלאו צער הוא לו, אלא אדרבה שמחה היא בשבילו, ועל זה לא חל מה שאמר ר' אליעזר הקפר שהיושב בתענית נקרא חוטא. עכ"ד.
וכן כתב הרב הראשי לישראל בשו"ת מים ההלכה (ח"ב סימן כד), שיש לחלק בין תענית שבאה כסיגוף אידיאולוגי, ומתוך ראיה השקפתית שכך יש לנהוג בחיי האדם, לבין אם התענית נובעת ממטרה שונה של יופי ונוי, שבזה יש להתיר, אלא שאין להרעיב את עצמו לחלוטין. ע"ש.
אולם כל זה דווקא כשהדיאטה אינה נעשית על חשבון קיום מצוות חיוביות. אבל לעשות דיאטה על חשבון מצות סעודות שבת, בודאי שאין להתיר זאת, ועל כן מחויב כל אדם לאכול בשבת לכל הפחות פת כשיעור כביצה, כדי שיוכל לקיים המצוה כראוי. וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד קצב), והוסיף שם, שאם האוכל מזיקו, יכול להימנע מהאכילה אפילו בשבת. ע"ש. וכן הוא בשו"ת רבבות אפרים (חלק ו סימן קפט).
וכן מצאתי שכתב הרה"ג רבי יוסף בר שלום בשו"ת ויצבור יוסף (חלק א סימן לו), שחובה להקפיד שלא לבטל ג' סעודות עם לחם כשיעור כביצה, וכן יאכל בשר, אבל יכול למעט באכילת פרפראות המשמינים. ע"כ. וכן כתב בשו"ת מים ההלכה חלק ג (סימן מא). וכתב בספר ילקוט יוסף (ד/ד עמוד קעג), שאם קשה לו לאכול כביצה פת, לפחות יאכל פת כשיעור כזית.

יג. ישנם אנשים שחושבים, שכל יין שחתום עליו הכשר בהשגחת הבד"ץ, הרי הוא כשר לקידוש ולהבדלה, ומברכים עליו בורא פרי הגפן. וצריך להודיעם שיינות בהכשר הבד"ץ של האשכנזים, אין זה מחייב שגם הספרדים מברכים עליהם הגפן, מפני שפעמים רבות מערבים ביין הרבה מים, עד שנעשית ברכתו "שהכל".
ועל כל פנים ספרדי שאין לו יין בהכשר טוב לספרדים, יכול להבדיל על יין זה במוצאי שבת, מפני שדינו כחמר מדינה, אך לא יברך עליו "הגפן", אלא יברך עליו "שהכל".[13]

13. כתב מרן בשולחנו הערוך לכל (סימן רד ס"ה): שמרי יין, מברך עליהם בורא פרי הגפן. נתן בהם מים, אם נתן שלשה מדות מים, ומצא ארבעה, הוה ליה כיין מזוג ומברך בורא פרי הגפן, והיינו ביינות שלהם שהיו חזקים, אבל יינות שלנו שאינם חזקים כל כך, אפילו רמא תלתא ואתא ארבעה, אינו מברך עליו בורא פרי הגפן. וכתב הרמ"א בהגה: ובלבד שלא יהיה היין אחד משישה במים, כי אז ודאי בטל. ע"כ. ומתבאר מדברי השלחן ערוך, שאף כשיש רוב מים ומיעוט יין, יש אופנים שמברך על זה בורא פרי הגפן. אולם כתב כף החיים (שם ס"ק לב) בשם העולת תמיד, שעכשיו שאין נוהגים כלל למזוג היין במים [כי היינות שלנו רפויים מאוד], אם נתערב מעט מים ביין, אפילו המים שנתערבו

הם פחות מהיין, אפילו הכי אין מברכים עליו בורא פרי הגפן. ולמעשה צ"ע. ובאשל אברהם כתב, שביינות שלנו שאינם חזקים, כל שיש רוב מים ראוי לברך שהכל. ודייק כף החיים, דמשמע שאם היין והמים שוים, יש לברך בורא פרי הגפן, אבל יותר מזה אין למזוג אפילו בשעת הדחק. עכ"ד.

וראה בשו"ת שואל ונשאל (ח"ג סימן לט) שכתב, דאף שמשמע מהאשל אברהם הנ"ל שאם היין והמים שוים, יש לברך הגפן. מכל מקום מאחר והוא ספק, אמרינן ספק ברכות להקל, ולכן יקפיד שיהיה רוב יין. ע"כ. ולכן יש לעורר שלא לברך הגפן על סוגי יין שרובם מים, כפי שמצוי ביינות בהכשר הבד"ץ של האשכנזים.

ועל כל פנים, יש להחשיב יין זה לחמר מדינה, ויוצאים בו ידי חובת קידושא רבה והבדלה כשאין לו יין אחר, דהנה מבואר בשו"ת הלכות קטנות (סימן ט), שאין לקדש ולהבדיל אלא על חמר מדינה דמרווי ומשכר דוגמת היין. ומשמע מדבריו, דכל שמשכר כיין, חשיב חמר מדינה, ומאחר שגם יינות של הבד"ץ משכרים ומרווים, הרי הם נחשבים לחמר מדינה. וכן מצאתי בשו"ת עטרת פז (א/א עמוד שמב) שכתב להדיא, שיין זה, בודאי לא גרע מסתם שכר דמקרי חמר מדינה, שהרי עינינו הרואות שגם הוא מרווה ומשכר, ויכולים לצאת בו בהבדלה, מדין חמר מדינה. ע"ש. [אבל אין להשתמש בו לקידוש הלילה, מפני שעדיף לעשות קידוש בלילה על פת, מאשר לעשותה על חמר מדינה. (ילקוט יוסף שבת א עמוד רפח)].

וסיפר מרן רבינו עובדיה יוסף שליט"א בשו"ת חזון עובדיה (חלק א עמוד פ): פעם אחת הוזמנתי לסדר קידושין אצל אחד מתלמידי, ולא נמצא באולם אלא יין של הבד"ץ, וברכתי עליו ברכת "שהכל", ובברכות הנישואין פתח בהן הגאון רבי יהודה צדקה, ובירך גם כן "שהכל", ונעשה מזה רעש, ואנו החשבנוהו כחמר מדינה.

יד. כששרים שירי שבת, אסור למחות כפים כפי שרגילים בימות החול, וכן אסור לדפוק על השולחנות בשעת השירה, משום שרבותינו ז"ל חששו שמא יבוא לתקן כלי שיר. ולכן מי שמוחא כפים [בלי שינוי], או שדופק על השלחן, יש להעיר לו ולהודיעו שזהו נגד ההלכה, ואסור לעשות כן.

אולם במקום שעורכים שיעורים לקירוב רחוקים, כגון בסמינרים או ב"עונג שבת" וכדומה, והמשתתפים שם שרים ודופקים בידם על השולחנות, ומוחים כפים כהרגלם בימות החול, אין למחות בידם, מפני שעל ידי זה מתלהבים ומתקרבים לאבינו שבשמים, ונחשב הדבר לשמחת מצוה, ועל כגון זה יש לומר "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".[14]

14. הנה במשנה ביצה (דף ל"ו) תנן: כל שחייבים עליו משום שבות בשבת, חייבים עליו ביום טוב. ואלו הן משום שבות, לא עולין באילן וכו', ולא מטפחין ביד, ולא מספקין על הירך, ולא מרקדין ברגלים. ע"כ. ופירשו בגמרא, דטעם האיסור משום דגזרינן שמא יתקן כלי שיר.

ומרן בביתה יוסף (סימן שלט) הביא דברי התוספות בביצה (דף ל') שכתבו, דלדידן שרי לטפח ולרקד, דדווקא בימיהן שהיו בקיאים לעשות כלי שיר, שייך למגזר. אבל לדידן שאין אנו בקיאים לעשות כלי שיר, לא שייך למגזר. ע"כ.

ואחר הדברים האלה, העתיק הבית יוסף את מה שכתב מהר"י קולון (שורש ט) בשם רבינו האי, שביום שמחת תורה, נהגו בו היתר לטפח ולרקד מפני כבוד התורה, כיון דלית ביה אלא משום שבות. עכ"ד. וכתב על זה מרן בבית יוסף: ונראה מדבריו, דלית ליה חילוק בין ימי חכמי התלמוד ליומי דידן כמו שחילקו התוספות, דאם כן, בלא כבוד התורה נמי הוי שרי לרקד. וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שסתמו דבריהם לאסור ולא חילקו בכך. עכ"ל.

וזו לשון מרן הקדוש בשולחנו הטהור (שם סעיף ג): אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדים, גזירה שמא יתקן כלי שיר. ולספק כלאחר יד, מותר. וכתב הרמ"א בהגה: הא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו, משום דמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים. ויש אומרים, דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר, וליכא למיגזר שמא יתקן כלי שיר, דמילתא דלא שכיחא הוא, ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל (תוספות). ע"כ.

נמצא שלדעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, יש לאסור למחות כפיים ולדפוק על השולחנות בשבת בשעה ששרים, מפני הגזירה שגזרו חז"ל שמא יבוא לתקן כלי שיר, ואף שאין אנו בקיאים בכך, לא זזה גזירה ממקומה. וכבר כתב כף החיים (שם ס"ק יד), שכל ירא שמים יחמיר כדעת מרן, ולא כדעת המקילים בזה. ע"ש.

ואף שהרמ"א הביא דברי התוספות שהקלו בזה מפני שאין אנו בקיאים בתיקון כלי שיר, מכל מקום מבין ריסי עיניו ניכר שגם הוא מסכים לדעה ראשונה, שמעיקר הדין יש לאסור מחיאת כפים בשבת, דהרי הביא דעה זו בסתם, ודעה שניה בשם יש אומרים, ומשמע שסובר כהסתם [וכפי שדייק בשו"ת יחוה דעת (ח"ב סימן נח), דכשכותב הרמ"א סתם ויש, הלכה כסתם], ורק משום שמוטב שיהיו שוגגים, כתב שאין למחות בידם.

וכתב הרב יחוה דעת (שם), דיש אומרים שיש להקל למחות כפים ולרקוד בשבת, משום דדמי לשמחת תורה שהתיר מרן בבית יוסף לשמוח לכבודה של תורה על ידי ריקודים ומחיאות כפים, והכא נמי לכבודה של שבת יש להקל בזה.

וזה אינו, שהרי אין מצוה לשמוח בשבת, אלא להתענג, ואין לדמות מילתא למילתא, ולכן אין למחות כפים ולרקוד, משום גזרה דשמא יתקן כלי שיר, וביחוד לנו הספרדים אשר קבלנו הוראות מרן השלחן ערוך שפסק בסכינא חריפא לאסור טיפוח וריקוד בשבת, אין להקל בזה. ומי שמיקל בזה, ראוי להעיר למוסר אוזנו ולהודיעו שזה נגד ההלכה. עכת"ד. והניף ידו שנית בספרו הליכות עולם (ח"ד עמוד רסח) ע"ש. ומי לנו גדול בדור ממרן פאר דורינו ומאור עינינו וגאון עוזינו, ומי יבוא אחר המלך.

האם המקילים למחוא כפים יש להם על מה לסמוך

אולם לי התלמיד, נראה ללמד זכות על אותם שנהגו להקל בזה, כגון בשבת חתן, ובסמינרים, ובכל מקום שאפשר לקרב רחוקים על ידי דברי תורה ושירי שבת. דהנה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן ק) כתב, דיש לתמוה כיצד כתבו התוספות להקל לטפח ולרקד בגלל שלא יודעים כיום לתקן כלי שיר, והרי דבר זה נאסר במנין, וקיימא לן שבכהאי גוונא צריך מנין אחר להתירו, ואף על פי שבטל הטעם, לא בטלה התקנה (וקושיא זו הקשה כבר הבית יוסף הנ"ל).

ואחרי שהאריך הרחיב בזה, כתב למסקנה, דכיון שברור הדבר שאותם חכמים שגזרו לאסור טיפוח וריקוד בשבת, היו מסכימים להתיר בזמנינו את מה שאסרו בזמנם, מאחר שהיו רואים שעוברים על זה מידי שבת בשבתו [וכפי שכתב הרמ"א שיש רבים שנוהגים להקל בזה האידנא ועדיף שיהיו שוגגים], סגי אף לדידהו להחשיב הדבר כנקבצו החכמים והתירוהו. וזה מה שנראה לתרץ שיטת התוספות והרמ"א שכתבו שנהגו להקל בזה. אבל כיון שהמחבר פליג על זה, וטעם התוספות אינו ברור, היה מן הראוי להחמיר לכל הפחות לבעלי נפש, אבל לדינא הא חזינן שמקילין בזה. עכת"ד.

וראה בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א סימן כט) ובשו"ת דברי יהושע (ח"ג סימן מב) שכתבו לישב מנהג הקהילות בישראל שמטפחין ומספקין ומרקדין בידים וברגליים בשירות ורננות, במקום שמחת שבת ויום טוב, ויש להם על מה לסמוך. ע"ש. ואף שבשו"ת יחוה דעת הנ"ל אסר בזה ודחה דעת המקילים בזה, יתכן דאפשר לסמוך על שיטת המקילים כדי ללמד זכות על הנוהגים להקל בזה, כשיש צורך בדבר.

וחבלים נפלו לי בנעימים בשו"ת יפה נוף (סימן כג), שנשאל במה שנהגו בסמינרים למחות כפים, ולרקוד על ידי שאוחזים יד ביד ומסתובבים עם בעלי תשובה בליל שבת,

האם יש על מה לסמוך? והשיב, דאף שלספרדים אין למחות כף אל כף ולא לרקוד, מכל מקום בסמינר לבעלי תשובה מתחילים שנהגו שם לרקוד, יש להקל, מפני שיש לסמוך על דעת המקילין לטפח במקום מצווה. ומאחר שמדובר בבעלי תשובה שחוזרים לאבא שבשמים, ושמחים לקבל עול מצוות, אין לך שמחת תורה גדולה מזו, שזו שמחת ספרי תורה חיים, ולכן המיקל יש לו על מה לסמוך. ועדיף לומר להם שיעשו כן על ידי שינוי. עכת"ד.

ותעלוזנה כיליותי בראותי בשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד רעו) שכתב נמי שהמיקל למחוא כפים בשבת חתן, יש לו על מה לסמוך, משום שיש פוסקים שמקילין לטפח ולרקד לצורך מצוה, ועוד שבצרוף דעת התוספות, אפשר שיש להתיר, ולכן המיקל יש לו על מה לסמוך. ע"כ. ואם בשמחת חתן כתב להקל, ודאי שבמקום שיש קרוב לבבות על ידי השירים, יש להקל, שהרי כל יהודי שמתחזק יותר, נעשה ל"חתן תורה" על ידי קרובו לשמירת תורה ומצוות. ועיין בשו"ת רבבות אפרים חלק ח (סימן תרג).

וחזיתי בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סימן לה) שגם לדידא סבירא ליה שלדינא יש למחות במה שנתפשט הדבר אצל בני תורה להקיש על השולחן בזמן השירים והזמירות, כי אין להקל בזה. אומנם לגבי המון העם, אמרינן מוטב שיהיו שוגגים ולא מזידים. ע"כ. וכן תראה בשו"ת בני בנים (סימן יב) שכתב, שלמעשה כיום נתפשט המנהג להקל ולרקד בשבת, וסומכים על הרמ"א, ויש להניח להם. אבל המדקדקים מטפחים כלאחר יד כפסק השלחן ערוך, ובלבד שלא יכישו עם כלי אוכל זה בזה, שכהאי גוונא אין להקל. ע"כ.

והן עתה ראיתי בספר גינת אגוז (חלק א עמוד 61) שכתב להקל למחוא כפיים בשמחת חתן וכלה, מטעם ספק ספיקא, שמא הלכה כהתוספות שכיום בטלה הגזירה של שמא יתקן כלי שיר, ושמא הלכה כדעת האומרים שבשמחה של מצוה, כגון שמחת חתן וכלה, לא גזרו שלא למחוא כפים, ולכן המיקל בזה יש לו על מה שיסמוך. ע"ש. והכא נמי יש לומר לגבי קירוב רחוקים, דהוי שמחה של מצוה כנזכר לעיל.

ויש להוסיף עוד ספק נוסף להתיר, על פי מה שכתב בספר שערי דעה (יו"ד סימן רפב), שאין לגזור שמא יתקן כלי שיר בבית כנסת, לפי שנמצא שם צבור, וקיימא לן דרבים מדכרי אהדדי, כפי שמצינו לגבי עשרה המסתפגים באלונטית אחת, והוא הדין בגזרת שמא יתקן כלי שיר. והו"ד באור תורה (תש"ן עמוד תרכג). ע"ש. ולכן כששרים הציבור ביחד ודופקים על השלחנות, יש מקום להקל בזה לבעלי תשובה. ועיין בשו"ת שלמת חיים (סימן קצג - קצה).

ובשעת הנעילה בא לידי ירחון "וקנה לך חבר" (תשס"א סימן כח), וראיתי שגם שם כתבו להקל בנידון דידן, והוסיפו שמוטב שיחללו שבת אחת, על מנת לקרבם כדי שישמרו שבת אחרת. ודמי לשמחת תורה דשרי לטפח ולרקד. ע"ש. ולכן נראה שהמיקל בזה במקום צורך אין מזניחין אותו. וראה עוד בספר מנהגי מהרי"צ הלוי (עמוד כא).

טו. מנהג ישראל לרקוד ולשמוח עם ספרי התורה בשמחת תורה, ומקיפים את התיבה עם הספרים. וצריך לדעת, שיש חובה לעמוד בשעת ההקפות, ואם רואה את חברו יושב בהקפות, יש להעיר לו שיעמוד, או שישב בחוץ.

אומנם אם אותו אחד שיושב, הוא אדם זקן או חולה, יש להקל לו לשבת בין הקפה להקפה כשלא הולכים עם ספרי התורה אלא עומדים במקום. אבל כשממשיכים בהקפות, צריכים לעמוד מיד.[15]

15. כן פסק מרן הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יחוה דעת (ח"ו סימן מב). וראה עוד בספר חשוקי חמד (סוכה עמוד שפז). וכתב בספר ילקוט אברך (התשנ"ו עמוד מה) בשם הגר"מ גוטליב, שגם צעירים שרקדו הרבה זמן, הרי הם כמו חולים שסובלים מחולשה ברגליהם, שעל זה כתב בשו"ת יחוה דעת הנ"ל, שרשאים להקל בישיבה בין הקפה להקפה. ע"כ.

לימוד זכות על המקילים לשבת בשעת ההקפות

ולא אחשוך פי מלהזכיר מה שכתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שיט), שיש ללמד זכות על הנוהגים להקל לשבת גם בשעת ההקפות, דמאחר שכבר כיבד את הספר תורה על ידי עמידה לכבוד התורה פעם אחת, ויצא ידי חובת כבוד הספר תורה, יתכן דאינו חייב לעמוד יותר. ע"ש.

וכן בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סימן קלט), תר וחיפש אחר לימוד זכות לנוהגים להקל לשבת בשעת ההקפות, וכתב, שיתכן שדוקא כשמוליך ספר תורה כדי להגיעו לאיזה מקום מיוחד בשביל איזה צורך, צריכים לעמוד מפניו כל זמן ההולכה. אבל אם המוליך את הספר מסתובב עימו סחור סחור, ואין דעתו להוליכו לאיזה מקום יעד, נחשב כל שטח הסיבובים כמקומו של הספר, והרי זה כאילו הספר תורה מונח במקומו, ואין צריכים לעמוד בפניו. ע"ש.

והן עתה ראיתי בקובץ אורייתא (חלק יב עמוד קמ) בתשובתו הרמתה של הגאון רבי שריה דבלצקי שליט"א שכתב צד היתר לזה, על פי מה שכתב השלחן ערוך ביורה דעה (סימן רמב סעיף טז) בהגה בשם הרמב"ם, שיש אומרים שאין חייב לעמוד בפני רבו בכל פעם אלא רק שחרית וערבית, ולדעה זו, כיון שבגמרא (קידושין לג:) למדו את חיוב

הקימה בפני ספר תורה בקל וחומר מקימה בפני רבו, אם כן אפשר לומר, דדיו לבא מן הדין להיות כנידון.

ולפי זה, אותם אנשים שקשה להם לעמוד כל זמן ההקפות, יש להורות להם שיעמדו בשעה שכל הספרי תורה מסתובבים בפעם ראשונה, עד שנעמדים בסוף ההקפה הראשונה, ומאז והלאה אין חיוב לעמוד, שהרי זה כאילו כבר עמד בפניהם שחרית כנזכר לעיל. עכ"ד. ואף שלדעת מרן השלחן ערוך צריך לעמוד בפני רבו בכל פעם, מכל מקום ראוי לסמוך על דעת הרמ"א במקום הצורך.

וכן ראיתי להרה"ג רבי אפרים גרינלבט בספרו רבבות ויובלות (סימן קנה), שכתב ללמד זכות על המקילים לשבת בשעת ההקפות, והביא סיוע לזה מדברי הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך בספר הליכות שלמה (פרק יב אות יג), שכיון שמרקדים עם הספר תורה, חשוב כל בית הכנסת מקומו של הספר תורה, והרי הוא כמונח במקום אחד. ועוד שהרוקדים מסביבו נחשבים כעין מחיצה בין היושבים לספר תורה. ע"ש.

טז. אף על פי שיש מצוה לשיר ולרקוד בשמחת תורה, מכל מקום אין ליטול את הפעמונים של הספרי תורה [רימונים], ולקשקש בהם ביום טוב, משום שאסור להשתמש בכלי שיר, ויש לבטל מנהג המקילים בזה.[16]

16. על פי המבואר בשו"ת יביע אומר (ח"ג סימן כט אות ו), וראה בספר ואין למו מכשול חלק ג (עמוד) האם מותר לתת לילדים בשמחת תורה, דגלים שיש בהם צפצפה.

ודרך אגב, ראיתי חידוש בענין הרימונים של הספר תורה, בספר הנחמדים מפז (עמוד) וז"ל: סגולה שמענו מזקני עירנו פעיה"ק ירושלים תובב"א, שאם יש ילד או ילדה אשר אין הם מדברים באופן רהוט וטוב, מפני שהם כבדי פה וכבדי לשון, לוקחים את הרימונים הללו אשר הם מונחים על הספר תורה, ומניחים אותם במים במשך לילה אחד, ויהיו המים הללו מכוסים מפני הגילוי, ואחר כך בבוקר יתנו להם לשתות את המים, ויועיל להם ושב ורפא לו. ועל כל פנים בודאי הוא שהכל הוא זכות התורה הקדושה, ועל ידי תפילה ותחנון לפני ה' יתברך, וכמו שנאמר במשלי: "לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון".

קדושה וצניעות

יז. יש להיזהר ולהזהיר את אותם הנוסעים בחופשים לבתי מלון וסופי שבוע, שלא ישבו שתי משפחות שונות על שולחן אחד, מפני שיכולים להגיע על ידי כך לקלות ראש, ולעוון הסתכלות, ולהרהורי עבירה. אבל אם כל משפחה יושבת בשולחן בפני עצמו, יש להקל בזה.[17]

17. כן כתב להזהיר בשו"ת אז נדברו (חלק יב סימן מח), וכן כתב בספר עבד לעבדי ה' (עמוד מז), והוסיף שיש להעמיד במקומות אלו משגיח כשרות גם על הצניעות, ולדרוש בסעודה על גודל מעלת שמירת העינים שלא להסתכל אנה ואנה. ואין זה סותר למה שכתב בשו"ת יביע אומר (ח"ו סימן יג אות ה). ע"ש.

שמירה יתירה על גדרי הצניעות

וכאן המקום להעתיק מה שכתב הרה"ג ר' ישראל לוגסי בספרו בים דרך (עמוד שדם): מצער מאד לראות בני תורה מטיילים ברחובות עם נשותיהם בשחץ ובגאווה, וללא בושה נכנסים למסעדות, ויושבים זוגות זוגות מול זוגות, ומביטים אלו באלו, הלא אף בלעם הרשע נתקנא ביופי ובהדר שבאהלי יעקב שאינם מכוונים אלו לאלו.

וכי לבני תורה צריך להסביר, שמפגשים וביקורים של זוגות אצל זוגות בישיבה אחת המעורבת, ובהחלפת מילים, ובדיחות אלו עם אלו, יש בהם משום פריצות?! והלא על זה נאמר: שחוק וקלות ראש מרגילים את האדם לערוה, וכן אמרו: כל הצופה בנשים סופו בא לידי עבירה. אם כך הבטיחו לך חז"ל, מה יהא בסופך, והיאך לא תירא ותרעד להבטיח לעצמך הבטחה כוזבת שלא תיכשל, ובפרט שעצם הראיה והשחוק, זה עצמו מכשול.

וכמו כן מפגש גיסים וגיסות יחד, או בני דודים וכדומה, שנעשה היום כדבר המותר, ואולי גם מחוייב, למען השלום ושמירת הקשר המשפחתי, עד שהמסרב לכך, נחשב כאיש מחלוקת המעורר פירוד בין אחים. מנין ההיתר לזה? הרי צריך להיות טיפש ורשע כדי להתיר מפגשים שכאלו. וישנם שטוענים - "אנו משפחה". וכי במשפחה אין גדרי עריות? אין הרהורי עבירה? אין איסור "ולא תתורו"? פתאום נהיינו צדיקים האוהבים זה לזה.

וכבר ששמעתי מאחד שאמר שזה מותר, כי יש לגבש את המשפחה להיות כאחד. מאיזו עבירה באה לו אותה רוח שטות לזמר כדבר הזה? אמת, יש להיות באחדות ובקשר משפחתי, אולם על פי גדרי הלכות צניעות, ולזאת לא ייקרא "אהבה" כי אם "תאווה", והלא כל הרחוב הפושע מלא באהבת רעים המתבטאת רחמנא לצלן בעברות חמורות, וכי זו תיקרא "אהבה"? החסרות דרכים לגבש משפחה? ברוך ה' יש שמחות וארועים שאפשר להזמין את כל בני המשפחה באופן צנוע וכשר, גברים לבד ונשים לבד, ובזה ישמר הקשר המשפחתי על טהרת הקודש.

וכמו כן, אפשר לקיים ביקורים באופן הצנוע, הגבר יושב עם גבר, והנשים לבדיהן משוחחות ביניהן, וברור הוא שאם נצפה לגיבוש דרך תערובת, אין ספק שמכאן יצא

החורבן והפרוד, וכנאמר במשלי: "ולתאווה יבקש נפרד", מתאווה יוצא אך ורק פרוד והרס.

וכמו כן, כמה יכאב על זוגות רבים המתלכדים בבתי מלון, ושם נלכדים הם ברשת היצר לחטוא בעיניהם ובלבותם. יושבים בארוחות השבת משפחות משפחות אלו לעומת אלו, והקשר בין שולחן לשולחן נוצר בקלות, והתוצאות מי ישורם, ובוש לא יבושו והכלם לא יכלמו, לעמוד האנשים על הנשים בתור מעורב לנטילת ידים, או בתור ליטול אוכל מהשולחנות המרכזיים, כדי להביא לשולחנם הפרטי, הלזה ייקרא נופש ומנוחה? הלא בזה תלאה הנפש הקדושה, ותתייגע בעמל האוון הפוגע ברגשות הצניעות והטהרה, לחבל ולהרוס את חומת הקדושה, ולפרוץ בה פרצות המתחילות מסדקים ועד חורים שאי אפשר לסתמם.

וכמו כן ערבי שירה, האסון הנורא לנערי ונערות ישראל, כמה לדאבוננו קיפחו את נשמתם בערבים שכאלה, כידוע ומפורסם, הלא זה מתרמית הרע לצוד נשמות ישראל בערב תמים של שירה עריבה כביכול, ובערב שכזה, מתערבים נערים ונערות יחד, לפחות בכניסה או ביציאה, ערב של קלות ראש, ערב של התפתחות יצרים כאש בנעורת, ורבים יכולים להעיד על רצח נשמות בניהם מערבים כאלה. עכ"ד. ישמע חכם ויוסף לקח.

יח. אסור לשכב פרקדן [על הבטן או על הגב], מפני שיכול להיכשל בהרהורי עבירה, ועלול לבוא לידי פגם הברית חס ושלום, ועוד כמה טעמים נאמרו בזה.

ומי שרואה את חברו שוכב על הבטן או על הגב, אם יודע שחברו לא יכעס עליו אם יהפוך אותו, ראוי ונכון להשכיבו על הצד, כדי למנוע אותו מחשש איסור.

אבל אם חברו הוא אדם קפדן ורגזן, ואם יהפוך אותו על הצד, עלול חבירו להתעורר ולכעוס עליו, לא יזיזנו. וכן אם רואה את אביו שוכב פרקדן, לא יזיזו, משום מצוות כיבוד הורים.[18]

18. בגמרא ברכות (יג:) אמרו, דרבי יהושע בן לוי, לייט אמאן דגני אפרקדן. ע"ש. וכן פסק הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ד הלכה ה): לא יישן אדם לא על פניו ולא על ערפו אלא על צדו, בתחלת הלילה על צד שמאל, ובסוף הלילה על צד ימין. ע"כ. וכמה טעמים נאמרו לכך כפי שתיראה בראשונים ובאחרונים הלא המה בספרתם, וראה מה שהאריך בזה ידידי הרה"ג אלמוג לוי נר"ו בשו"ת אבני הלוי חלק א. ואין כאן המקום להאריך בזה. אולם, טעמא חדתא ראיתי בשו"ת עולת יצחק (חלק א סימן מח), שלאדם הראשון היו שתי נשים קודם חוה, ואחת מהן רצתה שיהיה הוא למטה והיא למעלה בשעת תשמיש,

ולא רצה בכך, וברחה ממנו ונעשתה "לילית". לפיכך כשרואה אדם שוכב על גבו, חושבת שהוא מזומן לה, ועל ידי זה מגיע לידי שז"ל. וסיים שם בדברי המשנה ברורה (סימן רלט ס"ק ו), שיש להחמיר שלא לישון לא על גבו ולא על בטנו, ורק אם שוכב כדי לנוח מעט, אין קפידה בדבר.

והניף ידו שנית בחלק ב' (סימן צ) וכתב, דפשוט הדבר שמי שנתהפך באמצע שינתו ונמצא שהוא פרקדן, צריך להזיזו ולהשכיבו כדין, ואף שיש מתעוררים מזה או נבהלים, מכל מקום הכי עדיף טפי מאשר יבוא לידי איסור חמור. ודלא כמו שכתב בשו"ת אז נדברו (חי"ב סימן מב) שאין צריך לסובבו כיוון שנרדם בהיתר ורק בשינתו התהפך באונס, דזה אינו נהירא. ע"ש. וכן כתב בשו"ת עשה לך רב (ח"ח עמוד שסט), שהדבר פשוט שמצוה לעורר מהשינה אדם ששוכב פרקדן, כדי להצילו מאיסור. ע"ש.

וכן יש ללמוד ממה שכתב בשו"ת נצח יוסף (ח"ב סימן סב), שנשאל אודות בן הרואה את אביו ישן פרקדן, האם יש לו לעוררו או לא. והשיב, שאין לעוררו משנתו, שהרי חייב הוא בכבודו של אביו, ואם יעוררו, ייתכן שיכעס עליו אביו על שגזל את שנתו, ובפרט כשאביו זקן שאין חשש להוצאת ז"ל, לא יעירנו. ואף שבשלחן ערוך פסק שאם רואה את אביו עובר עבירה ירמוז לו כדי להצילו מאיסור, התם מיירי ברואהו שעושה ודאי איסור, אבל בספק איסור כדהכא אין להעירו. עכת"ד.

ומדבריו אתה למד, שדווקא את אביו אין להעיר, משום שאין לעשות איסור ודאי, כדי להציל את אביו מספק איסור. אבל אם רואה את חברו שישון פרקדן, יעירנו כדי להצילו מספק איסור. וכן ראיתי בספר בירור הלכה (זילבר ח"ד עמוד פו) שכתב בשם ספר הנהגות ופסקים מרבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, שאסור לישון כשהוא פרקדן, בין על דבר רך ובין על דבר קשה, כגון ספסל. ואם רואה אחר שישן פרקדן, צריך להעירו כדי שלא יבוא לידי עבירה. ע"כ.

אולם רואה אנכי בשו"ת משנה הלכות חלק יב (סימן שס), שהביא מה שכתב בספר חוקי חיים (קעניג ח"ב סימן ב), בענין לעורר מי שישן פרקדן, שהגם שאפשר שיבא לידי טומאת קרי, אין להקיצו משנתו, מפני שמה שיבוא לידי איסור מתוך שינה, אינו כלום. וכתב על זה הרב משנה הלכות, דלכאורה מה זה שונה ממי שעושה עבירה, שצריכים למונעו, והגע בעצמך, אם נראה אדם שעובר על זמן קריאת שמע וכיוצא בו, ודאי צריך להקיצו, וגם אם נראה שאוכל נבילות וטריפות בשנתו, או שבא על אשת איש בשנתו, פשוט שצריך לעוררו שלא יכשל.

ומיהו יש לומר שהשוכב פרקדן, כיון שאינו ברור שיראה קרי, וגם אפשר שאפילו אם יעררו כדי שישכב על צידו, מיד לאחר מכן עלול להתהפך שוב על ביטנו או גבו, כי זה מדרך בני אדם, ולכן אולי אין לעוררו משום שיש כאם ספק ספיקא, שמא לא יראה קרי, ושמא שוב יחזור לשכב פרקדן, ולכן להלכה יפה כיון בספר חוקי חיים הנ"ל. ע"ש.

וגם בספר שאילת רב (עמוד שו) שאלו את הגר"ח קניבסקי שליט"א, בענין הרואה את חבירו באמצע הלילה שהוא ישן פרקדן, האם צריך לעורר אותו על מנת לאפרושי מאיסורא. והשיב, שאין צריך להעירו, וגם אין הבעל צריך להגיד לאשתו שאם תראה אותו ישן פרקדן, תעורר אותו מיד. ע"כ.

ובהיותי בזה ראה ראיתי לגר"ש חיררי שליט"א בשו"ת לב שמחה (סימן לח), שיצא לחלק בין איש למשנהו, שאם ידוע לו שאותו אדם שישן פרקדן הוא חרד לדבר ה', הרי זה בהוכח לחכם ויאהבך, ולכן יש לו לעוררו. אבל אם הוא אדם רגיל, שאם יעורר אותו ויאמר לו שלא ישכב פרקדן, יכול לגרום לו לחרון אף ולכעס, לא יעוררו, כדי שלא יצא שכרו בהפסדו. ע"כ. ולכן הכל תלוי לפי מה שהוא אדם. וכיוצא בזה כתב הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (עמוד קפט). וכן עיקר.

לחנך בנין הקטנים לא לישון פרקדן

וראה בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן רלא) שכתב, שיש להקפיד גם על ילדים קטנים שלא ישנו פרקדן, כדי שלא ייכשלו בהוצאת זרע לבטלה חס ושלום. כיעו"ש. וכן בשו"ת שבט הלוי (חלק י סימן רלז) נשאל, האם להרגיל את הילדים הקטנים לשכב על צידם, כיון שההרגל נעשה טבע. והשיב, דודאי פשוט דמצוה להרגיל אותם בזה, ופשוט שהחינוך בזה מתחיל מאוד בצעירותם.

דרך אגב, ראיתי בספר אבני שלמה (עמוד יב) שכאשר היה הגאון רבי שלמה וולבה זצ"ל מדבר בישיבה על הזהירות בעניני קדושה, הזכיר את האיסור לשכב "פרקדן", וסיפר שמקובל כמסורת, שכאשר שבתי צבי ימ"ש טען שהוא משיח, והיתה בזה מבוכה גדולה בתפוצות ישראל, שלח הטורי זהב את חתנו לתהות על קנקנו. בהיותו חתן של גדול הדור, קיבל אותו שבתי צבי בכבוד מלכים, ואף התפלפל עימו בתורה, ושלח מתנות עבור הטורי זהב, וכשחזר החתן לחמיו, אמר לו שלדעתו שבתי צבי הוא "משיח שקר". שאל הטורי זהב: מניין לך זאת? ענה החתן: כשנכנסתי אליו, שכב פרקדן. משיח צדק לא שוכב פרקדן! וכך נתגלתה תרמיתו של אותו רשע. וראה בספר שאל אביך ויגדך (ח"ג עמוד קלז).

יט. יש למנוע מחתן הבר מצוה מלעלות לעזרת נשים לאחר קריאתו בתורה, אף שעולה כדי לנשק ידי אמו וסבתו, יש למנעו מכך, מפני שיכול להיכשל שם בכמה איסורים. ועל כן ינשק ידי אמו וסבתו רק לאחר שיצאו מבית הכנסת.[19]

19. כן הזהיר בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (ח"ב סימן ל), והסביר שכיון שכעת נעשה הילד בר מצוה, צריך להוסיף קדושה וטהרה, ולכן יש למנוע ממנו לעלות לעזרה, מפני שבדרך כלל יש שם נשים שאינם צנועות, וגם מנשקות אותו הדודות והקרובות, ונמצא שנכשל בכמה איסורים שיכל להימנע בקלות. ולענין נישוק סבתו ואחותו ודודותיו, ראה מה שכתבנו בס"ד בחלק ח (פרק).

כ. יש לבעל למנוע את אשתו מלעשן סיגריות, מפני שאין זה מדרכי הצניעות שבת ישראל כשרה תעשן, ובפרט אם עושה זאת בפני אחרים. ודברי חכמים בנחת נשמעים.[20]

20. כתב בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ו אה"ע סימן עה), שעישון סיגריות לנשים ובפרט בפני רבים, זה ממש פריצת גדרי הצניעות. ולכן האיש מצווה למנוע את אשתו מכך. ע"ש. וכן כתב בשו"ת באר משה (ח"ד סימן עה). וכן תראה בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תנו) שעישון סיגריות לנשים זהו דבר זר ופריצות ממש, וראוי לחוש בזה לאיסור תורה "דלא יהיה כלי גבר על אשה". ואף שמצוי היום בעוונות הרבים נשים שמעשנות סיגריות, היינו בגויים, אבל הצנועות שומרות יחודן וקדושתן. עכ"ד. וראה מה שכתבנו בס"ד בס' ואין למו מכשול חלק ב (עמוד).

טומאת מת ואבלות

כא. אסור לכהנים להיטמא למת. ולכן יש למחות באותם כהנים שנכנסים לבקר את קרוביהם בבית החולים, מפני שעל פי רוב בכל בית חולים גדול, נמצאים בחדרי הקירור נפטרים שגורמים טומאה לכל בית החולים, ולכן אסור לכהן להיכנס לשם לצורך ביקור, אלא רק כדי להתרפאות.[21]

וכמו כן, אסור לכהן להיכנס לבית חולים כדי לבקר את אשתו לאחר לידה וכדומה, ולכן יש להמליץ למעוברות שבעליהן כהן, שילכו ללדת במקום שמחלקת היולדות מופרדת משאר המחלקות ומהחדר קירור, כדי שבעליהן יוכלו לבקרן ללא חשש איסור.[22]

21. הנה דין תורה הוא, שאסור לכהן להיכנס לאהל שבו נמצא המת, ולמדים זאת מן הפסוקים "לנפש לא יטמא בעמיו", ומאחר שמצוי מאוד בבתי חולים שעלול להיות שם מת, או אפילו איבר מן החי שנחתך בניתוח, לפיכך אסור לכהן להיכנס לשם, מפני שהבניין מאהיל על הטומאה. ואפילו אם יש ספק אם יש שם טומאה, מכל מקום כתב בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן ק) בשם המרחשת, שכהן המטמא עצמו בספק

טומאה ברשות הרבים, אף שאינו עובר על לאו של "לא יטמא", מכל מקום עובר על לאו דלא יבוא מספק באוהל המת, וכמו שאסור לו ליכנס לבית שיש שם גוסס, גם בזה אסור. ומכיון שאסור לכהן ליכנס תחת אהל אשר מת או אפילו כזית מן המת תחתיו, וטומאה זו שבתוך האהל מתפשטת גם לחדרים הסמוכים אם יש פתח או חלון פתוח, כמו כן כל החדרים אשר צריכים להוציא דרכם את המת, דינם כאילו המת עצמו נמצא שם גם בשעה שהחדרים סגורים, לפיכך צריכים הכהנים להימנע מלהיכנס לבתי חולים כדי לקיים מצות ביקור חולים.

וכן תחזה בשו"ת משנה הלכות (חלק ד סימן קמו) שכתב, כי זה שנים רבות אשר הוא מורה לכֹהנים, שלא ליכנס בבתי חולים אפילו לפעמים, כי ידוע שבכל בתי חולים יש להם הרבה אברים שלמים של מתים מונחים במרתפיהם, והם מונחים שם תדיר להתלמד בהם, וגם יש להם עצמות ממתים שלמים, וזה ידוע ומפורסם לכל, וכן שאלתי ונתברר לי שכן הוא בכל בתי חולים בלי ספק. ועל כן אין כאן החשש משום שמא ימות או שמא יהיה שם מת, אלא המציאות היא שלעולם ישנו שם טומאת מת המטמא באוהל, והסכימו עמי כמה גדולים להזהיר על זה. ע"ש.

וכן מוכח בשו"ת מלמד להועיל (חלק ב סימן קלו), ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן רטו), ובשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק ב סימן קסו), ובשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תתעח), בשו"ת עטרת פז (חלק א יו"ד סימן ג), וכן כתב בספר יקרא דחיי (עמוד 113), ועיין עוד בשו"ת יביע אומר חלק ד (יו"ד סימן לה) .

ויהי אחרי הדברים האלה, וישא אברהם את עיניו וירא והנה בשו"ת מעשה ניסים כהן (ח"ב סימן רסד) נשאל בנידון דידן, והעלה שאין נראה כלל לאסור על הכהן לבקר את החולה, מפני שאיך אפשר שקרובי החולה ימנעו מלבקר החולה, והרי בודאי שקרובי החולה ידאגו לו יותר משאר אנשים. ואף אם ניכנס הכהן לבקר את החולה, והיה מקרה שבאותה שעה שנכנס הכהן, נלקח לבית עולמו אחד מהחולים, לא עובר אותו כהן על לאו מהתורה, ורק אם יבואו ויגידו לו שיש טומאה, צריך לצאת. אבל כל זמן שלא ידע, פטור. ע"ש.

ואחר המחילה הרבה מכת"ר, אין להתיר כניסה לכהנים בגלל סיבות שכאלו, מפני שאין נשקפת לחולה סכנה אם לא יבואו אותם כהנים לבקרו. ובספר קול חוצב מסופר על הגאון רבי שלום הכהן שבדרון זצ"ל, שבזמן שאשתו הייתה בבית החולים, גם ברגעיה האחרונים לפני פטירתה, לא נכנס עם בנו לבקרה, כיון שהיה כהן, וחשש לטומאה הנמצאת שם, ורק הבנות ושאר בני המשפחה שלא היו כֹהנים, נוכחו בשעת הפטירה.

ועל כל פנים, יתכן שבמקום הצורך יש מקום להקל בזה, וכפי שכתב בספר זכרון מאיר (עמוד 75), שאם אי אפשר לברר אם יש מת בבית החולים, יש מתירים לכהן להכנס לשם כשיש צורך גדול, כגון שהרופאים אומרים שזה יהיה לתועלת החולה, או שהחולה מבקש ממנו שיבקרו, ויש חשש לטירוף הדעת וכדומה. וכן אם הביקור נוגע לשלום בית ולשלום המשפחה. ע"ש. וכן מבואר בשו"ת תשורת ש"י (סימן תקנט), וראה בשו"ת שבט הלוי חלק ה (סימן קפד ד"ה וכיון).

כהן שאשתו רוצה שיהיה עמה בלידה

22. מהטעם הנ"ל. אומנם, ראה בשו"ת דברי דוד (טהרני ח"ב סימן סז) שנשאל בדין אשת כהן שהולכת ללדת בבית חולים שיש בו טומאת מת, ורוצה שבעלה יתלוה אליה בשעת הלידה, בכדי לתת לה הרגשה טובה, אם מותר הדבר או לאו. והשיב שמכיון שבשבת מתירים אנו לבעל להתלוות לאשתו בנסיעתה לבית החולים, כאשר היא מבקשת זאת ממנו, משום יתובי דעתה, כל שכן הכא שמותר לבעל ללוות את אשתו לביתה חולים אף שיש שם טומאה, שהרי אם בשבת החמורה שזדונה סקילה, הקלנו מפני יתוביה דעתה, טומאה שזדונה מלקות לא כל שכן שנקל.

ומכל מקום, לאחר הלידה יצא הבעל מיד מבית החולים, ולא ישאר שם, וכן לא יבוא לבקרה, ולא יבוא לשחרר אותה מבית החולים. וכמו כן אסור לו לשלוח על ידי אחרים את הילדים (הבנים) לבקר את אשתו, מכיון שהם כהנים, ואסור להכניסם לאוהל המת. וכן הורה למעשה הגאון רבי יעקב תופיק שליט"א. ע"ש.

וכן תחזה לגאון רבי נסים קרליץ שליט"א בספר חוט השני (ח"ד עמוד רמד) שכתב, שבעל שהוא כהן, ואשתו נמצאת בבית חולים שיש בו חשש של טומאת מת, אם יש צורך לראות שכל עניני היולדת מסודרים על הצד הטוב בענין הצלתה ורפואתה, ואין אדם שאינו כהן שיכול לעשות זאת כמו בעלה, מותר לבעל הכהן להכנס לשם פעם אחת להתעניין בכל הנזכר לעיל. וכן אם היולדת עוברת ניתוח, מותר לבעלה לשהות בבית החולים עד שתצא מחדר התאוששות וידבר עימה, ולאחר מכן יזדרז לצאת.

כב. אשת כהן שהגיע זמנה ללדת, ראוי ונכון שתקפיד ללדת בבית חולים שמחלקת היולדות אינה מחוברת לשאר המחלקות שיש בהם חשש לטומאת מת, כדי למנוע את התינוק [שהוא כהן] מטומאת מת.

אולם באופן שיש ליולדת צורך ללדת דווקא בבית חולים שיש בו חשש לטומאת מת, כגון ששם הבטיחות ליולדת יותר טובה, ויש לה שם יותר ישוב דעת, יש להקל לה

ללדת שם. ועל כל פנים תשתדל להוציא את התינוק בהקדם האפשרי, כדי למנוע אותו מטומאת מת. (וכמובן שתעשה זאת על פי התייעצות עם הרופאים).[23]

23. ראשית, צריך לברר האם מותר לאשת כהן מעוברת להיכנס לאוהל המת, שהרי יתכן שיש לה בבטנה בן, והוא כהן, ואסור לו להיטמא למת, ואם תכנס לאוהל המת, נמצאת מכשילה את בנה בטומאה.

אולם בספר כף החיים (סימן שמג ס"ק ד) כתב בשם הרוקח, דאשת כהן מעוברת מותרת להכנס לאוהל המת, משום ספק ספיקא, דשמא העובר נקבה, ואפילו אם הוא זכר, שמא הוא נפל, ואינו מצווה על טומאת מת. עכ"ד. והסביר מרן רבינו עובדיה יוסף בספרו לוית חן (סימן שמג אות קכז), דאף שהספק השני "דשמא הוא נפל" הוא ספק שאינו מצוי, מכל מקום דעת הפני יהושע, שמהני סברא זו להצטרף לספק ספיקא, ולכן יש להקל לאשת כהן מעוברת להיכנס לאוהל המת.

אומנם פש גבן לברוריה, האם מותר לה ללדת בבית חולים שיש בו טומאת מת, או שמא כל מה שהתיר הרוקח היינו דווקא להיכנס לאוהל המת כשהעובר בבטנה, אבל להוציא את העובר שם, לא התיר. דהנה מצינו בגמרא יבמות (דף קיד): "אמור אל הכהנים ואמרת עליהם לנפש לא יטמא בעמיו", מה תלמוד לומר "אמור" "ואמרת", להזהיר גדולים על הקטנים שלא יטמאו בידים. ומדאמרו שיש להזהיר הקטנים שלא יטמאו באוהל המת, לכאורה יש ללמוד שאין לאשת כהן ללדת בבית חולים שיש בו טומאת מת, מפני שמביאה את בנה הכהן לידי טומאה בידים, שעצם זה שנכנסה לשם כדי ללדת באותו מקום, נחשב שהכניסה אותו בידים לאוהל המת.

ברם, בשו"ת עטרת פז (א/ב סימן ג) כתב על זה, שהיות ועצם הכניסה של האשה לבית החולים היתה בהיתר [על פי הס"ס של הרוקח], שרינן לאשה שמלאו ימיה ללדת להיכנס לאוהל המת, ואין הדבר נחשב שמטמאת אותו בידים. ולכן גם בהמשך השהייתו של הולד שם יש היתר, מפני שדומה הדבר לקטן שנכנס מאליו לבית אשר יש בו טומאה, שאין צריך להוציאו, כי ענין זה דהוזהרו גדולים על הקטנים, הוא דווקא שלא לספי ליה איסורא בידים, אבל במקרה שהקטן עושה איסור מעצמו, כתב מרן בשלחן ערוך (או"ח סימן רמג) שאביו מצווה לגעור בו ולהפרישו מדין חינוך. והרי כל מצות חינוך חלה על האב רק בתינוק שהוא בר הבנה, אבל בתינוק שאינו בר הבנה כלל, אין אביו מצווה למונעו בעל כורחו מלאכול מאכלות אסורות, או מלחלל שבת, אף על פי שעושה איסור תורה, כיוון שאינו מבין כלל הענין שממנו הוא מונעו ומפרישו, והוא הדין אם הקטן כהן, אין צריך להוציאו מבית שהטומאה בתוכו, אלא אם כן הוא בר הבנה, שאז חל

חיוב חינוך על האב, וצריך להפרישו, כמבואר במשנה ברורה (סימן שמג ס"ק ג) ובכף החיים (שם ס"ק יא).

ומעתה נימצא דאיכא טעם כעיקר בהיתר השהיית הרך הנולד בבית החולים, דלפי האמור עצם ההכנסה היתה בהיתר מטעם הספק ספיקא של הרוקח, ולאחר שכבר נולד הכהן, אין צריך להפרישו, משום שקטן כזה אינו בר הבנה. ולכן תינוק זה שהוא בן יומו ומוטל בעריסה, אין מחויבים להפרישו מאיסור. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן רסא).

אך זאת למודעי, דעדיין יש בעיה אחרת, דהנה כתב בספר תורת היולדת (סימן נז אות ג), שיש לחשוש שמא בעת שנולד התינוק, לא היה בבית חולים טומאה, ורק אחר כך במשך הזמן שמשהים את התינוק בבית החולים, יכניסו לשם טומאה. נמצא שעל ידי השארת התינוק, נכשל המכניס טומאה באיסור, שהרי מטמא את הכהן הקטן בידים, ועל כן יש להוציא את התינוק מבית החולים בהקדם האפשרי. ע"כ. וכן כתב להזהיר הגאון רבי נסים קרליץ בספר חוט השני (שבת ח"ד עמוד רצא). ע"ש.

הא חזינן, דאף אם נאמר שאין איסור על האשה ללדת בבית חולים שיש בו טומאת מת, מכל מקום יש איסור שם להשהות את הכהן הקטן מהחשש הנ"ל. וכן נראה שחשש לזה בספר יקרא דחיי (עמוד 114), שכתב, דאף שיש להקל לאשת כהן ללדת בבית חולים רגיל, מכל מקום אם אין התנגדות מצד הרופאים, יש לקחת את התינוק הביתה כעבור 24 שעות. ע"כ. וכן כתב בספר חיים וחסד (עמוד שיז). ולכן כתבנו שישתדלו להוציאו בהקדם האפשרי.

כניסת מעוברת לבית חולים כשיודעת שיש לה בן

והנה בספר תורת היולדת (הנ"ל) כתב, שבימינו שאפשר לגלות על ידי "אולטרא סאונד" אם העובר זכר, מסתבר שאם נודע שהעובר זכר, אין כאן את הספק ספיקא של הרוקח, וחייבת האשה ללדת בבית חולים שאין בו טומאת מת (כשאין חשש פיקוח נפש), אולם אינה חייבת להיבדק באולטרא סאונד כדי לברר זאת. ע"כ. וכן כתב בספר חוט השני (שם).

אולם אשרי עין ראתה למהר"ם הלוי בשו"ת תפילה למשה חלק ג (סימן לט) שעמד בדבר השאלה אודות אשת כהן מעוברת, שנודע לה על ידי בדיקת "אולטרא סאונד" שעוברה זכר, האם מותרת להכנס לאהל המת או לבית הקברות, או אסורה, מפני שנמצאת מכניסה את עוברה שהוא זכר, לאהל המת ולבית הקברות, ואסור מן התורה לגרום להכניס קטן לשם, כמבואר בשלחן ערוך (יו"ד סימן שעג סעיף א).

והביא דברי המאירי (סוכה כא.) שכתב, שאין חשש טומאה לאשה בעוד שהיא מעובר, משום שבאותה שעה טומאת בית הסתרים היא. וכן כתב הרב כנסת הגדולה (יו"ד סימן שעא) וזו לשונו: ראיתי בעיר תירי"א ובשאר מקומות, אשת כהן מעוברת שנזהרת שלא ליטמא למת, מפני העובר, ויראה לי שמנהג בורות הוא, משום שקודם שיצא לאויר העולם, לא שייך טומאה בעובר, וכן מנהג קושטא שלא ליזהר בזה.

ומבואר מדבריהם, שלא שייך טומאה בתינוק שעדיין לא יצא לאויר העולם. ונראה שטעמם על פי מה שאמר רבה בגמרא חולין (עא.), כשם שטומאה בלועה אינה מטמאה, כך טהרה בלועה אינה מיטמאה. ופרש"י: כשם שטומאה בלועה אינה מטמאה אחרים, כך טהרה בלועה אינה מיטמאה, כגון בלע טבעת טהורה ונכנס לאהל המת, אינה מיטמאה, ומסיק שם רבא, שאין חילוק בין טבעת לעובר, ושניהם נחשבים בלועים לענין טומאה. ולכן גם בנידון דידן נראה שיש להקל בזה גם אם נודע לה שיש לה בן. ע"ש. וכן כתב בשו"ת שבות עמי (ח"א יו"ד סימן ד).

כג. יש להזהיר את הנשים שלא תצאנה אחר מיטת המת לבית הקברות, אלא תעמודנה בפתח החצר בעת הוצאת המיטה. ואם כבר נכנסו לבית הקברות, יש להיזהר ככל האפשר שלא יתראו הגברים עם הנשים בשעת ההלוויה. וגם לאחר ההלוויה יש למצוא דרך חילופית לצאת משם, כדי שלא יפגשו חזיתית הגברים והנשים (ואין הבדל אם האשה טהורה או לא).

אומנם נשים שרוצות ללכת לקברות צדיקים, או לקברי הוריהן בימי ליבונן (שבעה נקיים), אין למחות בידם. ובמקום צורך גדול מותרות ללכת גם בימי ראייתן (בזמן המחזור), אך תשתדלנה שלא להיכנס בתוך ארבע אמות (כ- 2 מטר) של הקבר.[24]

24. גרסינן בגמרא ברכות (נא.): אמר ר' יהושע בן לוי, ג' דברים סח לי מלאך המוות, ואחד מהם, אל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת, מפני שאני מרקד ובא לפניהם וחרבי בידי, ויש לי רשות לחבל. וכתב המהרש"א בחידושי אגדות, שכן איתא במדרשות, שהם הביאו המיתה לעולם, ועדיין הוא מרקד ביניהם בעידן ריתחא.

ומרן הבית יוסף (יו"ד סימן שנט) הביא דברי הזוהר הקדוש שכתב, שיש למנוע מהנשים לצאת לבית הקברות, מפני שאם יוצאות גורמות רעה לעולם. וכתב בספר נהר מצרים (ה' אבלות סימן מה), שהמנהג במצרים שאין שום אישה יוצאת אחר המיטה כלל לא בעיר ולא מחוץ לעיר, ומנהג יפה הוא, ומציל מכמה סכנות ח"ו, וכזה ראה וקדש. ע"ש. והן עתה ראיתי בספר ויען שמואל בקונטרס תורת משה (עמוד לד), שהגאון רבי משה לוי כתב לענין כניסת אשה לבית הקברות, שידוע שעל פי הקבלה אין זה ראוי כלל,

דיש לחוש לנפש של אחד הנפטרים שהיה פרוץ בעריות, שתדבק באשה הנכנסת שם, וכמו שכתבו בשם האר"י ז"ל, ולא ידוע לי חילוק בין אשה מעוברת לסתם אשה, וכן אנו מזהירים על זה בציבור, זולת מקברות צדיקים שלא נמצאים בתוך בית קברות, שמותר לאשה להכנס. ע"כ.

ונראה שמקורו טהור ממה שכתב בספר כף החיים (סימן פח ס"ק יב) בשם אגרת הגר"א שכתב: ותשמור שלא תלך לבית הקברות כלל וכלל, ששם מתדבקין הקליפות, וכל שכן בנשים. ועל פי זה כתב החיי אדם, שראוי לנהוג שלא יעלו נשים לבית הקברות, וביותר יש להזהר שלא יעלו בשעת נידותן עד שתטבול. ע"כ.

ומטעם זה כתבנו שיש למצוא דרך חילופית בחזרה, וכן כתבו בספר חיים וחסד (עמוד פד) ובספר גשר החיים (חלק א פי"ד אות כ), שנהגו לחזור בדרך אחרת כדי שלא להיפגש עם הנשים. ע"ש.

וראה בשו"ת מים ההלכה (ח"ב סימן לח) שכתב, שדעת הרב באר מרדכי, להתיר לאישה נידה לעלות לקברי צדיקים. ובספר חיבת ירושלים כתב שראוי להחמיר בזה. ע"ש. וראה עוד מה שכתבנו בס"ד בס' ואין למו מכשול חלק ו (עמוד), ובמה שכתבו בשו"ת דברי שלום (קרויז ח"ג סימן קמו), ובספר מנחת כהן (קרפמן עמוד סב).

ולעניין הליכה לבית הקברות בימי ליבונה, כתב בשו"ת יביע אומר חלק ד (יו"ד סימן לה אות ה), שכל הקפידא שלא תלך האשה לבית הקברות, היינו דווקא בימי ראייתה, אבל לא בימי ליבונה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת יפה נוף (עמוד קפ), והוסיף, שאם רוצות ללכת לקברי הוריהן ביום השנה וכדומה, או לקברי צדיקים, יש להם על מה לסמוך אף אם הולכות בימי ראייתן, מפני ששומר מצוה לא ידע דבר רע. עכ"ד. וכן מבואר בספר יקרא דחיי (עמוד 98) ע"ש.

ומה שכתבנו שתתרחק ד' אמות מהקבר, כן כתב בשו"ת באר משה (ח"ה עמוד קיב). ומכל מקום כתב לי הרה"ג ר' חיים רבי שליט"א בגליון הדף, שאם היא חפצה מאוד להתקרב לקבר, אפשר להקל אם היא כבר באה.

כד. ראוי ונכון לנהוג שבניו ובנותיו וכל יוצאי חלציו של הנפטר, לא ילכו להלויתו, מכיון שאינם עושים לו בכך נחת רוח, אלא גורמים לו צער גדול.

ועל כל פנים, אם בכל זאת אין הבנים והבנות רוצים לשמוע על כך, יש ליעץ להם שילכו לבית הקברות לפני שתבוא מיטת הנפטר, וימתינו למיטה ליד הקבר.[25]

25. הנה בשו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד סימן כז) כתב, שמעיקר הדין אין איסור לילדים ללוות את אביהם לבית הקברות, אך לפי מה שגילו חכמי הסוד שאם יוצאי חלציו מלוים

אותו לבית הקברות, באים איתם כל המזיקין שנבראו מפגם הברית (אפילו באונס) של הנפטר, ומלפפים אותו ומצערים אותו מאוד, לכן אין ראוי לילדיו ללוות אותו לבית הקברות. ומכל מקום לא יגרמו בשביל זה מחלוקת. ע"ש.

וכעת נדפס ספר חיים וחסד, וראיתי (בעמוד פה) שכתב, שאם אחד מהבנים או הנכדים מתעקש להיות בבית הקברות בשעת הקבורה, יש לזרזו שיצא לפני המטה, וימתין ליד הקבר עד שתבוא המיטה, כפי שכתבו האחרונים. ע"ש. וכן ראיתי בספר מנהגי ארץ ישראל (עמוד שו), שבאופן שהבן מוכרח להיות בבית הקברות לצורכי קבורתו, הוא יוצא קודם שמוציאים את המת, וממתין שם בבית הקברות עד שיובא המת לשם. ע"כ.

והן אמת שבספר יקרא דחיי (עמוד 78) כתב, שאם אחד מהבנים לא רוצה לוותר על הלוית אביו ולכן הולך עימו לקבר, אזי מותר גם לשאר יוצאי חלציו ללכת לבית הקברות, דמאחר שיצא אחד מיוצאי חלציו אחר המיטה, הרי יצאו איתו גם המזיקים, ואם כן יותר אין תועלת בזה שישארו שאר הבנים בבית. ואין מועיל שילכו הבנים לפני שתבוא המיטה, מפני שלחיצונים לא משנה אם הולכים קודם המיטה או אחר, ובכל עניין הם נדבקים. ע"כ.

מכל מקום מאחר שנתבאר לעיל שמנהג ארץ ישראל ללכת לפני המיטה, מן הסתם יש למנהג זה מקורות נאמנים ואין לזלזל בו, כפי שכבר כתב הרשב"א בתשובה, שכל מנהג שנהגו בו נשים זקנות, אין לזלזל בו, והובאו דבריו בשו"ת השיב משה (סימן יג), וכל שכן הכא שהוא מנהג ארץ ישראל. והנח להם לישראל במנהגם, שאם אינם נביאים בני נביאים הם.

כה. ישנם אנשים שחושבים, שיש נחת רוח לנפטר כשעושים לו כל שבוע השכבה במשך כל ימי חייהם, ויש ללמדם שלאחר סיום השנה, אין לעשות השכבה לנפטר כלל ועיקר, כיון שאז בית דין של מעלה מעיינים בפנקס הנשמה, ואם אינה ראויה, גורמים לה צער גדול חס ושלום.

אומנם בראש השנה, וביום הכיפורים, וברגלים, או כשיש שמחות במשפחה, או שחלם על הנפטר, נוהגים לעשות ההשכבה לנפטר [וראה בהערה לגבי השכבה בשבת].[26]

26. כתב הגאון הצדיק רבי יצחק אלפייה בספרו הקונטרס היחיאלי (עמוד יב.), שלא יפה עושים מקצת המוני העם, בעשייתם השכבות לכל מיתיהם, בכל עת וזמן שעולים לספר תורה, כי אם בזמנים אלו ראוי לעשות השכבות:

א'. בכל האחד עשר חודש של שנה ראשונה, נכון לעשות השכבה באמירת "אל מלא רחמים", היות והנשמה סובלת יסורין ודינים קשים בגיהנם וכיוצא בזה, וצריכה היא

סיוע מהחיים בבקשם עליה רחמי שמים, ובאמירת קדיש, ועשיית צדקות ומצוות ומעשים טובים, ולימודים שונים, אך לא יעשו השכבה בחדש השנים עשר, כדי שלא להחזיקו רשע כידוע.

ב'. ביום פקודת השנה של שנה ראשונה, שהוא סוף ה- י"ב חודש של יום הפטירה. והטעם הוא, שבכל שנה ביום פקידת השנה, מעיינים בבית דין של מעלה בפינקסה להעלותה למעלה ממדרגתה, ומדקדקים אז עימה על העבירות היותר קלות, והוא הדין בכל זמן עליית הנשמה ממדרגה למדרגה יותר עליונה, חוזרת לתת חשבון, ולכן צריכה עזר מקרוביה.

ג'. ביום הכפורים, שאז אין שטן שולט באותו יום, ואם יזכירו את הנשמות, יעוררו רחמי שמים עליהם, ובפרט שבאותו יום אנחנו בתשובה שלמה לפניו כמלאכי השרת, ותפילותינו מקובלות יותר.

ד'. גם בראש השנה מזכירם את הנשמות, הואיל וספרי מתים וספרי חיים לפניו פתוחים.

ה'. נוהגים לעשות השכבות ביום שיש שמחה לאדם, כגון חתונה, ובעל ברית וכיוצא בזה, מטעם המובא בזוהר הקדוש (פינחס דף ריט:) שהקב"ה מביא מגן עדן את קרוביו שנפטרו, כדי לשתפם בשמחתו, לכן לכבוד בואם מזכירים אותם, ונותנים צדקות עבור עילוי נשמתם כידוע.

אך בזמנים אחרים, לא טוב כלל וכלל להזכיר הנשמות, כי מעוררים עליהם הדינים, וכשמזכירים אותם, אז בית דין של מעלה מעיינים בפנקס הנשמה, ואם אינה ראויה, גורמים לה צער גדול. ויען שראיתי איזה אנשים שחושבים שזאת היא בכלל חובה או מצוה לעשות השכבה בכל עת עלייתם לתורה, לכן שרטטתי בקיצור רב הזמנים הראויים וטובים להזכרת הנשמות, וראוי מאוד להיזהר מזה. עכ"ד.

ואמרו מדרש תנחומא (פרשת האזינו סימן א) אדם נמשל לשנים עשר מזלות, בתחלה כשנולד נדמה כטלה שהוא רך, ומתגבר כשור כשגדל ונעשה תאומים, כלומר שלם וגדל בו יצר הרע, ותחלתו חלש כסרטן, ואחר כך כשנתגדל נתגבר כאריה, ואם חוטא נעשה כבתולה, ואם מוסיף עונות, שוקלים אותו במאזנים, ואם יעמוד במרדו, מורידין אותו לשאול תחתית וגיהנם כעקרב המוטל לארץ ולשיחין, ואם ישוב, זורקים אותו לחוץ כמורה החץ בקשת. לכך רגילין להזכיר המתים בשבת שלא ישובו לגיהנם, שכן איתא בתורת כהנים, "כפר לעמך ישראל" אלו החיים, "אשר פדית" אלו המתים, מכאן שהחיים פודים את המתים. לכך אנו נוהגים להזכיר את המתים ביום הכפורים ולפסוק עליהם צדקה. ע"כ.

וראה עוד בשו"ת מעשה נסים (ח"ה סימן סה), שכתב בשם ספר גאולי כהונה (מערכת א אות ג), שהמנהג פשוט לעשות השכבה לקרובים בתוך הי"ב חודש, ובפרט באזכרה של השבוע, ושל החודש, ושל השנה, וכן לפעמים אם רואה את הנפטר בחלום, למחרתו אחר העליה לספר תורה עושה לו השכבה. ע"ש.

ועל כל פנים מדברי המדרש הנ"ל משמע, שגם בשבתות יש ענין לעשות השכבה למתים. וכן תחזה בשו"ת דברי בניהו (חלק ח סימן מז), שכתב ללמד זכות על אותם הנוהגים לעשות השכבות לנפטרים בכל שבת ושבת במשך כל ימי חייהם, והביא לכך מקורות מן הפוסקים, והנח להם לישראל במנהגם. ע"ש. וראה עוד בספר כתר שם טוב (גאגין עמוד קטו), ובשו"ת ישכיל עבדי (חלק ז סימן מד אות יא).

עניינים שונים

כו. אסור בהחלט לבקר בכנסיות של נוצרים, אף כשהולכים לשם טיול בלבד. וכן אסור לבעלי מלאכה לעשות שם מלאכה, ויש בכך פגם לנשמה הקדושה כשנמצאת במקום של טומאה ועבודה זרה.

וכמו כן, ראוי ונכון להחמיר שלא להיכנס למסגדים של ערבים, ובמקום לבקר במקומות אלו, יבקר בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וכפי שאמר דוד המלך: אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי וכו', ולבקר בהיכלו.[27]

27. בספר חסידים (סימן תלה) הביא מעשה בנכרי אחד שהיה חייב כסף ליהודי, וכשהיהודי היה בא לתבוע ממנו את חובו, היה הנכרי בורח לבית תיפלתם (בית עבודה זרה). פעם אחת נכשל היהודי, ונכנס אחריו לבית תיפלתם, כדי לתבוע מהנכרי את חובו, ונתחרט על כך, ושאל לחכם להורות לו דרך תשובה, והשיב לו, שבכל שנה באותו יום שנכנס לבית התיפלה, יתענה. וכך היה נוהג כל ימיו.

ושוב מעשה ביהודי אחד, שהלך בחצר של בית עבודה זרה, ושמע בת קול מכרזת ואומרת: "ואותי השלכת אחרי גויך", והיה מתענה כל ימיו בשביל זה. ע"כ. ומזה נלמד, עד כמה חמור הדבר לבקר בכנסיות של הנוצרים שהם מקום עבודה זרה, ואפילו אם נכנס ללא כוונה, הרי שיש בכך חטא.

וכבר הזהיר על זה מרן פאר הדור בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סימן יא), והוסיף שם במילואים, שיש להזהיר גם את בעלי האומנויות, שלא להיכנס לכנסיות כדי לתקן את המקום בבנין, וסיוד וכיור, וריהוט של כלים וכדומה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תסו) לאסור איסר בזה.

מכירת לבנים וחולות לנוצרים

וראה בשו"ת פרי מלכה (סימן נט) שנשאל, האם מותר ליהודי למכור חול ולבנים לנוצרים שקונים זאת כדי לבנות כנסיה, והביא דברי השולחן ערוך ביורה דעה (סימן קנא סעיף א), שדברים שהם מיוחדים למין ממיני עבודת כוכבים שבאותו מקום, אסור למכור לעובדי אותן עבודת כוכבים שבאותו מקום. ודברים שאינם מיוחדים לה, מוכרים אותם סתם. ואם פירש העובד כוכבים שהוא קונה אותם לעבודת כוכבים, אסור למכור לו. וכתב הרמ"א: אסור למכור לעובד כוכבים מים, כשיודעים שרוצה לעשות מהם מים להטביל. ע"כ.

ומשמע שאסור למכור להם אבנים וחולות, כשיודע שלוקחים זאת לצורך בניית כניסה. אולם למסקנה העלה שם להתיר זאת, משום שאפשר להשיג לבנים וחול ממקום אחר, ובאופן כזה יש כמה צדדים להקל. ע"ש. ועיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן קלט).

כניסה למסגד של ערבים

ולענין כניסה למסגד של ערבים, חזיתי בשו"ת אשמח בהשם (חלק א סימן כה) דצדיק עתק מה שכתב בשו"ת עשה לך רב (חלק א סימן נט), דאף שיש איסור להיכנס לכנסיה אף לשם ביקור בעלמא [ואף שהנוצרים בזמננו אינם עובדי עבודה זרה, מכל מקום לגבינו שאנחנו מצווים להאמין באל אחד ואין זולתו, הרי הם כעובדי עבודה זרה], במסגד של ישמעאלים לא חל איסור כלל, מפני שאין שם עבודה זרה. ולכן במערת המכפלה אף שיש שם מסגד, נכנסים היהודים ומתפללים שם. והסכים עמו הרב המחבר, וכתב שאין דבריו צריכים חיזוק. ע"ש.

והניף ידו שנית בשו"ת שער שמעון אחד (ח"ה סימן כ), וכתב שמותר להיכנס למסגדי הישמעאלים, מפני שאין בהם עבודה זרה, אבל אסור להיכנס לכנסיות הנוצרים. ע"כ. וכן כתב בשו"ת אבני ישפה (חלק א סימן קנג). ע"ש.

ויתרה מכך ראתה עיני בשו"ת עין יצחק (סימן יא), שכתב להקל לעשות בית הכנסת, במסגד של ערבים שנטשו אותו והלכו. וכן כתב בשו"ת יפה נוף (פנחסי סימן ז). ע"ש. ועיין בשו"ת שואל ונשאל (ח"ז או"ח סימן טז), שהתיר לברך על בשמים של ישמעאלים, כיוון שאינם עובדי עבודה זרה. ע"ש.

והן אמת שבשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סימן צא) כתב לאסור להיכנס לכנסיה ולמסגד, והביא לכך ראיה מדברי הר"ן שכתב, דלמדנו שהקדשים של כותים והמשוגע (מוחמד) של הישמעאלים, אף על פי שאין טועים אחריהם לעשותם אלהות, הואיל ומשתחווים אליהם השתחואה של אלהות, דין עבודה זרה יש להם. ע"כ. ומזה נלמד שגם המסגד שבו משתחווים לנביא השקר שלהם, אסור להיכנס לשם כדין עבודה זרה. עכ"ד.

מכל מקום בשו"ת אשמח בהשם (סימן כב) הביא דברי הביאור הלכה שביאר את דברי הרא"ם, שמקום שהתפללו שם עובדי גילולים, אלא שלא הכניסו שם את אלוהיהם, מותר להתפלל בו ולעשות אותו בית הכנסת, שהרי לא היה שם עבודה זרה. וכן כתב הגאון שואל ומשיב (ח"ג סימעב, עג), שכל שלא נכנס לתוכו עבודה זרה, יש להקל בו יותר מכנסיה. ע"ש. ולפי זה, מכיון שבמסגד לא נכנס עבודה זרה, לא נאסרה הכניסה לשם, ויש למקילים על מה לסמוך.

והן עתה ראיתי בספר ילקוט יוסף בהוספות שבסוף הספר לחלק ב' (עמוד תיח) שהביא תשובת מרן שליט"א בענין זה, שאכן הביא דברי הר"ן הנ"ל דסבירא ליה שהישמעאלים נחשבים לעובדי עבודה זרה, אולם יש לדחות שאף על פי שבזמן חכמי התלמוד היו הישמעאלים עובדי עבודה זרה, מכל מקום כשקבלו עליהם אחר זמן דת מוחמד, קיבלו עליהם ייחוד ה', וכמו שכתב הרמב"ם (פרק יא מה' מאכלות אסורות ה"ז). ועל פי זה דחה את דברי הרב ציץ אליעזר הנ"ל. כיעו"ש.

וכן כתב בשו"ת דברי בניהו (חלק ח סימן סב), ועל פי זה העלה, שמי שהביא לביתו ערבים שישפצו לו את הבית, ובאמצע עבודתם פרסו שטיח והתפללו בביתו, אין הבית נאסור, משום שלדעת הרמב"ם אינם עובדי עבודה זרה, אלא מתפללים לה' יתברך. ע"ש.

כז. יש להזהיר את המון העם שלא יצניעו את שערות זקנם שנשרו, בתוך ספרי קודש, מפני שאין זה כבוד הספרים להניח בהם דברים כאלו. ואפילו דפים קרועים של ספרי קודש שבלו, אין ראוי להניחם בתוך הספרים, אלא יש להניחם בגניזה.[28]

28. כן כתב בשו"ת תורה לשמה (סימן שו), וכן נימשך אחריו בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן תנט), והוסיף, דאף שנהגו כך כמה אדמורי"ם, אנו הדיוטות אין לנו ללמוד מהם וממעשיהם, שאולי אצלם היה טעם מיוחד. אבל לדידן אף שאין לעקור מצינורות הזקן, מכל מקום ודאי שאין בשערות קדושה, ואסור מדינא להצניעם בספר. ע"כ. וכן דעת מרן רבינו עובדיה יוסף כפי שכתב בשמו בספר ברכת נפתלי (פרק ט).

ובענין הדפים הקרועים, כתב בשו"ת ישיב משה (עמוד טז), בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, שאסור לבזות את הספר ולעשותו כלי לדברי גניזה, ולכן אין להניח בו דפים קרועים. ע"ש. וראה בספר לימוד התורה (עמוד 163).

כתב בספר גוילי ספרים (עמוד לא) בשם הצמח צדק, שמקובל הוא על ספר התשב"ץ [והוא שו"ת לרבינו שמשון בר צמח], שאין רימה שולטת בו, והטעם בזה הוא, משום שהרשב"ץ היה נזהר לנקות את כל ספריו במפה של משי, כדי שלא יצטבר עליהם אבק, והיה נוהג כבוד גדול מאוד בספרי הקודש אשר היו לו, ועל כן נוהגים בו מן השמים

מדה כנגד מדה שספרו ישאר מכובד, ולא ישלוט בו רימה ותולעה. ובדקו בכמה ספריות בעולם, ומצאו שספר התשב"ץ לא ניזוק גם כשנמצא בין שאר ספרים שפגע בהם העש.

כח. יש להקפיד לשלם את חשבונות החשמל והטלפון ומסי העריה בזמן, כדי שלא להיכשל בלאו של "לא תלין פעולת שכיר", ובחשש איסור ריבית.[29]

29. כן כתב הגר"י זילברשטין שליט"א בספר טובך יביעו (חלק א עמוד שעב). וכן ראיתי בספר הזכרון "כנסת עזרא" (עמוד קד), שהגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל, נזהר מאוד לשלוח את שליחו כדי לשלם בזמן את חשבונות הגז והחשמל של בית הכנסת שלו [שכידוע בענותנותו קיבל על עצמו חלק מהאחריות על הגבאות של בית הכנסת], ואמר שעושה זאת למהר בתשלום, מחמת שירא ונזהר שלא להכנס לחשש ריבית, שישנו בתשלומי הקנס שחברת החשמל והגז גובה מהמאחר בתשלום.

ובספר מלוה ה' (חלק א עמוד קח) כתב, שעבור כל יום של איחור בתשלום, החברות גובות ריבית מהלקוח, והמאחר לשלם, מכניס עצמו בחשש איסור ריבית, מפני שמסתבר שאין הם גובים תוספת בתשלום משום קנס בלבד, אלא גם שכר עבור המתנתם לתשלום הלקוח שמאחר לשלם. ומכל מקום מי שמאחר לשלם, בדיעבד אפשר להקל לו שישלם את חובו כדי להמשיך לקבל מהם שרות.

כט. ישנם אנשים שכאשר פוקדת אותם איזו צרה, ממהרים לפנות לכל מיני "רואי מזוזות", או מגלי עתידות למיניהם, וכן כל כיוצא בזה, ויש להישמר מכל משמר שלא להתפתות ללכת לאנשים אלו, גם אם הם נראים כחכמים ויראי שמים, משום שיש בזה חשש איסור מן התורה. וכבר נאמר: "תמים תהיה עם ה' אלוהיך".[30]

30. כתב בספר נטעי גבריאל (נישואין עמוד ט), שבימינו נתפרסמו כמה בודקי כתובות. מצד אחד הוא דבר טוב, שמונעים מכשולים, לפי שבעוונות הרבים הרבה כתובות הן פסולים מן הדין, משום שנעשו שלא כהוגן, או בשגגה כשגגת תלמיד, או מחמת בהילות הזמן.

אך מצד שני, מחפשים מומים בכתובה, ומדייקים דיוקים אשר בדו מלבם, אשר לא שערום אבותינו, ואם הכתובה כשירה, אז מחפשים פסולים בשמות. הנה אין זו דרך התורה, ואין לחדש דברים, ובפרט שאינו מן הראוי ומדרך היושר להחריד ולצער את אחינו בית ישראל, בשמועות שונות אשר אין להם שחר, ודרכיה דרכי נועם כתיב. וכעין זה כתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קפא) שיפה לנו שלא להבעית את ישראל בחדשות שלא שערום אבותינו. ע"ש. והגם שאין מדרכינו להתערב בענינים כאלו, מכל מקום נאלצתי לזה על פי פקודת רבותינו הגאונים. ע"כ.

וראה עוד מה שכתב בזה בשו"ת בנין אב (ח"ג סימן נח), והוסיף שם, שאף על פי שיש ענין גדול בבדיקת הכתובה, וכן בשינוי השם בעת הצורך, אולם כל זה רק כשהדבר נעשה על ידי מי שראוי לכך. ע"ש. ולענין שינוי שם משפחה, כתב בספר ילקוט יוסף הלכות כיבוד הורים (ח"ב עמוד צ), שאין בזה קפידא כל כך כמו בשינוי שם פרטי, אולם אם לא ניחא להורים בזה, אין לו לשנות.

ל. יש למנוע את הנשים בזמן עיבורן, מלעשות בדיקת "חלבון עוברים" [אלא אם כן תשאל לחכם ויתיר לה], מפני שלפעמים אומרים להורים שיש חשש זעיר שהעובר לא בריא, ועצם החרדה והדאגות, מסכנים את האם ואת העובר.[31]

איזה בדיקות מותר למעוברת לעשות ואיזה אסור

31. כתב בספר שער אשר (אות קי), שבדיקת חלבון עוברי ומי שפיר, אין לעשותם מבלי להתייעץ עם חכם, כי בדרך כלל ההיזק בזה הוא רב, ואין בו תועלת, שבבדיקת מי שפיר, עצם הבדיקה גורמת ל- 50% חשש הפלה. וגם בבדיקת חלבון עוברי שבו מגלים אם העובר בריא ושלם, אף שאין סכנה בבדיקה, מכל מקום כשאומרים להורים שיש חשש של אחד לכמה מאות שהילד לא בריא חלילה, הרי עצם הדאגה והחרדה מסכנת את האם, ובפרט את העובר חלילה. ע"כ.

וראה גם בשלחן ערוך המקוצר לגר"י רצאבי (חלק ו עמוד), שיש שלוש בדיקות שהרופאים מציעים, ודעת הרבנים שאין לאשה להסכים להם, כי כל המטרה של הבדיקה היא כדי לדעת אם להפיל את העובר או לא, והמעוברת נכנסת מזה לחרדה ופחד רח"ל. ואלו הן הבדיקות: בדיקת "סִיסֵי שִׁלְיָא" (בלעז - סִי בִּי אֵס C.V.S), בדיקת "מֵי שָׁפִיר", ובדיקת "חלבון עוברי".

בדיקת סיסי שליא נעשית אצלם כשהעובר כבן עשרה שבועות [חודש שלישי] על ידי הכנסת צינור הנקרא 'צנטר' דרך צואר הרחם עד השליא, כדי לבדקו מבחינה "גנטית" [תורשתית] אם אין בו איזה מום.

בדיקת **מי שפיר**, נעשית כשהעובר כבן י"ט שבועות [חודש חמישי], על ידי מחט מחוברת למזרק, השואב מקצת מים של השפיר מחלל הרחם דרך הבטן, כדי לבדוק אם יש חשש פיגור שכלי, או עניין "גנטי" אחר, על פי חומרים הנמצאים במי השפיר המופרשים מן העובר.

נשים ההולכות בדרכי אומות העולם, כשנודע להן חשש כזה, עושות הפלה על ידי הזרקת חומר הגורם התכווציות ברחם, ואז נולד עובר השוקל כ- גרם אחד, ומת, וזה איסור גמור של רציחה, והם מצאו מקום ל"היתר" רציחה זו בשינוי, השם שקראו לזה

"**הפסקת הריון**", או "הפלה מלאכותית". ולכן אין לעשות בדיקה זאת, או הבדיקה הקודמת, אף כשהמעוברת, כי ממה נפשך גם אם יתגלה חשש כזה, אסור לעשות הפלה. כמו כן בדיקות אלו יכולות לגרום ראיית דם, וגם אירעו נזקים לעוברים וכן טעיות בהבחנת הבדיקות.

בדיקת **חלבון עוברי** גם כן אין לעשותה, שהיא בדיקת דם הנעשית כשהעובר כבן י"ז שבועות [חודש חמישי], כדי לברר אם יש חשש פיגור שכלי, או מום בחוט השדרה, ולפי זה מחליטים אם יש צורך לבדוק את מי השפיר.

בדיקה הנקראת "**סקירת מערכות**" נעשית כשהעובר כבן עשרים ושנים שבועות [חודש ששי], ובדיקה זו אינה פנימית אלא חיצונית, ומטרותיה לבדוק את מערכות הגוף, כגון המוח, הגולגולת, הלב, הבטן, השתן והעיכול, הידים והרגלים וכדומה, ולהרגיע את המעוברת שהכל בעובר ללא שום מום. ועוד שאם נמצאת איזו בעיה, מטפלים הרופאים בזה מיד אחרי שהתינוק נולד, או מספר חדשים לאחר מכן. וכן אם רואים שתיגרם סכנה בשעת הלידה עצמה, קובעים להוציאו בניתוח קיסרי וכדומה.

ישנם רבנים שמתירים בדיקה זו, או אפילו ממליצים לעשותה, אבל בתנאי שלא להפיל העובר ח"ו, בגלל מה שאולי יתגלה בבדיקה. ומכל מקום בדיקה זו אינה הכרחית, ומה גם שלפעמים אדרבה גורמים למעוברת חרדה שיש איזו בעיה, שלבסוף נפתרת מאליה קודם הלידה, ועוד שגם אם לא מצאו אז בעיה, אין זה אומר שלא תתעורר ותתחדש אחרי בדיקה זו, ולכן הבטחון בו יתברך, הוא העיקר הגדול בזה, ותלוי לפי העניין אם הכל אצלה כשורה. ע"כ. וראה בספר שושנת העמקים לגר"י זילבשטיין (עמוד לג), ובספר דרך שיחה (עמוד תעד) מה שכתבו בזה.

לא. אסור לעזוב את ארץ ישראל שלא לצורך, ואפילו אם יוצא לזמן קצר וחוזר מיד, אסור. ויש למחות באותם אנשים שנוסעים לחוץ לארץ לשם טיול והנאה.[32]

אבל אם נוסעים לצורך מצוה, כגון לקברי צדיקים, ובכללם לקבר הצדיק ר' יעקב אבוחציירא שבמצרים, וכן אם נוסעים כדי להשתתף בחגיגת בר מצוה או חתונה של קרובי משפחה, המיקל בזה אין למחות בידו, כיון שיש מקילים לצאת לצורך מצוה.

ועל כל פנים לאחר שסיימו להתפלל בקברי בצדיקים, או שהסתיימה החתונה או חגיגת הבר מצוה, יקפידו לחזור כמה שיותר מהר לארץ הקודש.[33]

32. כתב הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ה הלכה ט): אסור לאדם לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה, או להציל מן הגוים, ולחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה. ע"כ.

וכתב המאירי (כתובות קיא.), שמה שאסרו לצאת מארץ ישראל לחו"ל, מפני שסתם חוצה לארץ, אין חכמה ויראת חטא מצויין בה לישראל, לרוב הצרות ועול הגלויות שסובלים שם, אלא אם כן על ידי עמל גדול וצער גלגול סבל הצרות וההתיאש מהם לעבודת השם לשרידים אשר ה' קורא. וסתם ארץ ישראל, חכמה ויראת חטא מצויין בה, עד שמתוכם משיגים כבוד בוראם, וזוכים להנות מזיו השכינה, ועל זו אמרו, אפילו שפחה שבארץ ישראל, מובטח לה שהיא בת העולם הבא. ע"כ.

וראה מה שהאריך בזה מרן שליט"א בשו"ת יחוה דעת (ח"ה סימן נז), והוכיח שלצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לסחורה ולהרווחה מותר, ואילו לצאת לטיול אסור. ע"ש. וכן תחזה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קעג), שכל טיול לא נקרא צורך, ולכן אין לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לשם טיול, ורק אם הולכים לזמן מועט כדי לראות פלאי הבריאה של הבורא יתברך, יש מקום לצדד להקל. ע"כ.

ובספר אבני חן (זילברשטיין ח"ב עמוד לד) כתב, שאפילו יציאה לשעה קלה אסורה, ולכן לא טוב עושים אותם שטסים במטוס מחוץ לגבולות ארץ ישראל, לשם טיול, אף שחוזרים מיד. וסיפר שהגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א שאל את החזון איש זצ"ל, איך מותר להתרחץ בים של ארץ ישראל באותם מקומות שהים הוא הגבול, והרי אסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל. והשיב לו, שבאותו מקום בים שאפשר להתרחץ בו או לשוט שם, נחשב עדיין ליבשה, ועדיין ארץ ישראל הוא.

ועל כל פנים אותם שבכל זאת יוצאים לחו"ל לשם טיול, יש לייעץ להם מה שייעץ הגרי"ש אלישיב שליט"א, שישפיעו בחוץ לארץ על חבר או ידיד, שיקבע מזוזה על פתח ביתו, או שיניח תפילין, או שיתחיל לקיים אחת מהמצוות שעד עתה לא קיים אותה, ואז תיחשב נסיעתו לחו"ל, נסיעה לדבר מצווה, וגם לא גרע ממסחר שעבורו מותר לצאת לחו"ל. עכ"ד.

33. כתב הגאון רבי אברהם מיוחס בשו"ת שדה הארץ חלק ג (אבן העזר סימן יא), שאפשר שיש מצוה להשתטח על קברי הצדיקים, שיתפללו עלינו, וכמו שמצינו בכלב בן יפונה שהלך ונשתטח על קברי האבות, ואמר, אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים (סוטה לד:), ולכן מותר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ כדי להשתטח על קברי הצדיקים, כיון שדעתו לחזור לארץ ישראל. ע"ש. וכן העלה בשו"ת פרי הארץ חלק ג (יורה דעה סימן ז). והובא בשו"ת יחוה דעת (שם). ובשו"ת כפי אהרן (יו"ד סימן טו) כתב, שלבקר בקברי צריקים, יש בזה סרך מצוה. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת עטרת פז (א/א סימן י) בשם הפוסקים, והסביר שם, דמאחר שכל הטעם שאסור לצאת לחו"ל לשם טיול, זהו משום שנראה כמחשיב את חו"ל ומזלזל בארץ ישראל, והוי כאומר שאין לו די ביופיה של ארץ ישראל, ולכן יוצא לחו"ל. אבל כשכל מטרתו לצאת לחו"ל רק כדי להתפלל על קברי הצדיקים, וללא זה לא היה יוצא, אין בכך פגיעה בארץ ישראל. ועם כל זה עדיף להימנע גם מזה, כי אין זו משנת חסידים, וגם אלו שהולכים, יקצרו בביקורים אלו עד כמה שאפשר. עכ"ד. וראה בשו"ת מים ההלכה (ח"ד סימן לא).

ומטעם זה יש ללמוד, שמותר לצאת לחוץ לארץ לצורך מצוה, כגון חתונה וכדומה, כיון שאין בכך פגיעה בארץ ישראל, שהרי יש לו צורך ביציאתו, ואינו יוצא סתם לשם נופש והנאה. וכן כתב להדיא בשו"ת באר משה (ח"ז עמוד שכה אות ב), וראה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן סא).

יציאה לחו"ל כדי לבקר קרובי משפחה

וכמו כן, מי שהולך לבקר את ילדיו או קרוביו בחו"ל, יש להתיר זאת, מפני שאין זה יציאה לשם טיול, אלא געגועיו גברו לקרוביו, ולכן נפשו חפצה לצאת מהארץ, ואין זה משום שארץ ישראל אינה טובה עבורו, שהרי אם קרוביו היו באים אליו, לא היה הוא יוצא אליהם, ועל כן יש להתיר. וכן מוכח מדברי הטור (או"ח סימן רמח), וכן כתב בספר אבני חן (שם עמוד לח), וראה עוד בשו"ת ברכת יהודה (ברכה ח"ב עמוד רנז). וכתב בספר חלק הלוי (עמוד צח), שאסור לצאת לחו"ל כדי לסייר במחנות ההשמדה.

בענין השתטחות על קברי צדיקים

ואגב דאיירינן בענין קברי צדיקים, ראיתי לנכון להעתיק כאן מה שכתב הגאון ר' מאיר ועקנין זצ"ל ראב"ד טבריה בשו"ת ויאמר מאיר (סימן י), שבתחילה הביא מה שמסופר בספר 'מסעות ירושלים' על האדמו"ר מהרי"ש משינאווא זי"ע, שהגיד כי בהיותו בארץ הקודש, נשאר עד לתאריך ט"ו תמוז, כדי להיות בהלולת האור החיים הקדוש, והיה לפלא בעיניו על אשר הספרדים לא באו לציון הקדוש שלו, ורק רובא דרובא מהאשכנזים היו שם, וחקר על כך, והשיבו לו, כי בהיות שהאור החיים הקדוש היה לו מלחמות עם הספרדים כי הכיר במצחם את מעשיהם, והם לא הכירו גדולת קדושתו, ממילא גם אחרי הסתלקותו, לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו לרומם קדושתו. לא כן האשכנזים שהכירוהו. ע"כ.

וכתב על זה בספר ויאמר מאיר, שרי להו מארייהו לאותן האנשים שנתנו טעם לפגם, ודברו דברים מגונים בהוצאת לשון הרע ודבה, על עם ה' הישרים והתמימים הספרדים

הי"ו, אשר מעולם לא עלתה מחשבת פיגול בלבבם ח"ו כלפי מאורן של ישראל רשכבה"ג מרן הקדוש אור החיים בן עטר זצ"ל, אשר שמו הקדוש מהולל ומפואר, ומפורסמים הנפלאות שנעשו על ידו בעיר 'סאלי' יע"א, ודרשותיו שהיה דורש מדי יום ביומו לפני אנשים נשים וטף, וכולם הכירוהו וידעו כי איש אלהים הוא, והיו מעריצים ומקדישים את שמו, ומי הוא שיעיז פנים כנגדו, ומעולם לא שמענו שהיה לו מלחמה לא עם הספרדים ולא עם זולתם.

והסיבה שלא הולכים הספרדים על ציונו הקדוש ביום ההילולא שלו, אין זה מחוסר ידיעה מגדולתו הרוממה, כי מי הוא אשר לא ידע מיוקר תפארת גדולתו, והלא תורתו מכרזת עליו. אלא הסיבה היא פשוטה, שאחינו האשכנזים החסידים, מעת שהופיע עליהם עִיר וקדיש נחית מן שמייא כ"ק מרן האדמו"ר הבעל שם טוב הקדוש זיע"א, הנהיגם בשיטה זו להשתטח על קברי צדיקים, ונטע בלבם רשפי אש להבת שלהבת שיטת וסדר החסידות והנסיעה להאדמורי"ם מעיר לעיר וממחוז למחוז, והתרגלו בכך, לפיכך הולכים הם לכל יארצייט של הצדיקים חסידי עליון.

לא כן הספרדים, מעולם לא ראו שיטה כזו, ולא נסעו ממקומם, וכל רבותינו גאוני וצדיקי עולם המפורסמים בקדושתם וחסידותם, הלכו במשטר ובסדר אחר, ולא הנהיגום בשיטה זו, ולוּ היה להם כמרן הבעל שם טוב שיחנכם בשיטה זאת, לא היו נופלים מאחינו האשכנזים, והלא גם מרן האר"י ז"ל שהיה רק עם הספרדים, לא הנהיגם בסדר זה, ולכן אינם הולכים לא להאר"י ז"ל, ולא למרן הבית יוסף, ולא להרמב"ם ז"ל ביום פטירתם, ואפילו לר' שמעון בר יוחאי זיע"א מעט המה שהולכים למירון להילולתו, והסיבה אחת, שהאבות לא נתרגלו, וממילא הבנים לא נתחנכו בזה. והאם משום כך נאמר שהספרדים היה להם מחלוקת עם ר' שמעון בר יוחאי, והאריז"ל, והבית יוסף ושאר כל הצדיקים? אלו דברים שלא ניתנו להאמר, וכל שכן לא להדפיסם ולהפיצם ברבים. עכ"ד.

וראה בספר דרך שיחה (עמוד תכז), שהגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א נשאל, האם מרן הקהילות יעקב זצ"ל היה נוסע ועולה על קברי צדיקים? והשיב, שהיה במערת המכפלה ולא רצה ליכנס בפנים, כיון שעשו שם תיפלה. במירון היה פעמיים, פעם אחת כשמרן הרב מבריסק זצ"ל היה חולה, נתבקש לנסוע, ופעם שניה נתלווה אל החזון איש כשהיה החזון איש בצפת ונסע לשם. אבא זצ"ל לא היה הולך לבית העלמין ביארצייט של החזון איש ושל אמא ע"ה, אני כן הולך, משום "הסר ממך עקשות פה" שלא ידברו. ע"כ. ודי בזה.

לב. רבותינו זכרונם לברכה, אסרו לצייר צורת אדם בולטת אפילו שעושה אותה לנוי. וכמו כן, אסור להניח בביתו פסל בדמות אדם שלם.
ויש לעורר, שאסור לבקר במוזיאון השעוה, מפני שיש שם דמויות שלמות של בני אדם, ואסור להנות מדבר שנעשה בעבירה. ועוד, יש אומרים שיש בכך פגם בנפש, ושומר נפשו ירחק מזה.[34]

34. במסכת עבודה זרה (מג:) מבואר, שאסור לעשות צורת אדם בולטת. וכן פסק בשלחן ערוך (יו"ד סימן קמא ס"ד) שאסור לצייר צורת אדם (בולטת) אפילו לנוי, ואפילו אם עשאה גוי, אסור לישראל להשהותה בביתו. ע"ש.
ולכן עצם עשיית בובות השעוה הם מעשה עבירה, כיוון שהבובות שלמות בכל גופם, ולכן אין להנות ממעשה של עבירה. וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סימן תקד), שבביקור במוזיאון השעוה, יש חילול ה', מפני שבאים להסתכל על דבר שנעשה בעבירה, והמבקר שם מראה שאינו חושש לכבוד שמים. ע"כ.
וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן רסג), והוסיף בנותן טעם שעל פי הסוד כל ראייה בדברים האסורים, פוגם בנפש. והמסתכל בצורת אדם הנעשה באיסור, פוגם בנפש. ולכן אפילו קטנים, ראוי לחנכם בקדושה, ולמנועם מלבקר במקומות אלו. וכן כתב לאסור בשו"ת אבני ישפה (חלק א סימן קנא), והסביר שיש בזה איסור מסייע בידי עוברי עבירה, וגם הנאה ממעשה עבירה. ע"כ. וראה עוד בשו"ת אז נדברו (ח"ח סימן נט), ובשו"ת יחוה דעת (ח"ג סימן סד).
וראה זה חדש בספר הלכות עולם (ח"ז עמוד רפה), שאותם הנשים שלובשות פאה נוכרית, ויש להם בבית פסל בצורת אדם בולטת כדי להניח עליו את הפאה, קורא אני עליהם עבירה גוררת עבירה, שהניחו בביתם צורת אדם בולטת, שהיא אסורה לדעת כל הפוסקים. ומכל מקום אם אין הצורה שלימה אלא רק חצי העליון של אדם, אין בכך חשש איסור. ע"ש.

לג. אדם שנמצא ברחוב בשעה שמשמיעים צפירה לזכר חללי צה"ל, והציבור שבאותו מקום עומדים, אין לו להמשיך ללכת בדרכו באותה שעה, מפני שגורם בכך מחלוקת וחילול ה', ועל כן יש לעמוד ולאמר פרקי תהילים או משניות, לעילוי נשמת הנפטרים תנצב"ה.[35]

35. כן הורה מרן הגר"ע יוסף שליט"ר והובאו דבריו בספר הבית היהודי (ח"ד עמוד 275), וביאר שם, שאין בזה איסור של "ובחוקותיהם לא תלכו", כיון שיש סיבה לכך

שעומדים, ורק כשעושים דבר בלא טעם ובלא סיבה, יש בזה משום חוקות הגויים. ע"ש. וכן כתב בספר עבד ה' (עמוד קפד).

וראה עוד בשו"ת בני בנים (סימן י) שכתב, דגם אם נשמע צפירה בשעה שלומדים בבית המדרש, ובית המדרש פתוח לרשות הרבים, יעמדו וימשיכו להרהר בלימודם בשעת הצפירה, מפני שהעולם מקפיד כשיושבים בשעת הצפירה. ע"ש.

והנה בספר על משכנות הרועים (עמוד קצט), נשאל מדוע אין עומדים בצפירה, והרי זה נראה כבזיון לחללים שנפלו על קידוש ה'. והשיב, שענין הצפירה נלקח מן הגויים, ובמקורות של עם ישראל אין לכך כל מקור ושורש, ואין כיום שום כוח בעולם שבידו להנהיג מנהגים חדשים לעם היהודי, כדי להנציח זכרו של אדם שנהרג או נרצח על קידוש ה', וכדי לעשות נחת רות לנשמתו ולזכותו של מי שנפטר לבית עולמו, יש לעם היהודי דרכים, והן - אמירת קדיש, לימוד משניות לעילוי נשמתו, לתת כסף לעניים או לתמיכה בלימוד התורה. כל מעשה שיש בו קדושה ותועלת רוחנית, זוהי הדרך של העם היהודי להנציח זכרו של הנפטר. ודעת הגרי"י קניבסקי זצ"ל, שיש בעמידה בשעת הצפירה משום חוקות הגוים. ע"ש.

וכבר נתבאר שאין לחוש בזה לחוקות הגויים, ונראה שבאופן שהולך באמצע הרחוב ושומע צפירה, גם הגאון רבי יעקב ישראלי קניבסקי זצ"ל, מודה שצריך לעמוד, כדי למנוע חילול ה'.

לד. כשמברכים שבע ברכות לחתן ולכלה, אין לעזור למברך באמירת "אלוקינו מלך העולם", והעושים כן יש למחות בידם, מפני שנושאים שם שמים לבטלה, ובפרט שלפעמים עומדים שם אנשים שאינם חבושים כיפה וגם הם מצטרפים לקול המזמרים, ונושאים שם שמים בגילוי ראש.[36]

36. כן כתב לעורר בשו"ת יחוה דעת (ח"ד עמוד מב), וכן כתב בשו"ת ויצבור יוסף ב"ש (ח"ג סימן עח). ע"ש. ועל כל פנים אין לעשות מלחמה בעבור זה, דכבר כתב הגאון הנאמ"ן בירחון אור תורה (התשנ"ב), על מנהג העולם שעונים ברוך הוא וברוך שמו, ואחר כך אומרים אלוקינו מלך העולם, דשיעור הלשון, "ברוך הוא וברוך שמו של אלוקינו מלך העולם", וממילא אין בזה הזכרת השם לבטלה, ודומה הדבר למה שאומרים "שבח לאל" וכיוצא בזה. והובאו דבריו בספר מנהגי לוב (עמוד ד).

האם מותר להזכיר שם "אלהים" לבטלה

כל האמור לעיל הוא לענין הזכרת שם "אלוהינו" שהוא חלק מהברכה, ואסור להזכירו לבטלה. ולענין שם "אלקים" האם נחשב גם הוא כשם ה' לענין זה שאסור להזכירו

לבטלה, דעת התימנים שאינו בכלל הזכרת שם ה' ומותר להזכירו ככתבו [באות ה"א], ואין בזה איסור הזכרת שם שמים לבטלה, כמבואר בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סימן עד), שהזכרת שם אלקים בקו"ף במקום ה"א כפי שנפוץ בזמננו, וכן "קל" במקום "אל" וכיוצא בזה, לא נזכר שמץ מהם בדברי חז"ל והקדמונים, ועד שעלינו מתימן לארצנו הקדושה, לא נשמע מי שיבטא השמות באופן זה, ואדרבה יש לומר שהוא גנאי לכנות כך את שמו יתברך, כפי שכתבו הפוסקים לענין המזכירים "אדושם" או "אמוני" וכדומה. עכת"ד. וכן כתב בספר חלק הלוי (עמוד צא) בשם הגר"י קפאח זצ"ל. ע"ש.

אולם, במסכת סוטה (ט:) אמרו על הפסוק: "ותרא דלילה כי הגיד לה [שמשון] את כל לבו", מניין ידעה? אמר אביי, ידעה בו באותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה, כיון שאמר לה: "נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מִבֶּטֶן אִמִּי, אִם גֻּלַּחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כֹּחִי, וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּכָל הָאָדָם", אמרה: השתא ודאי קושטא קאמר. ומבואר שאלהים נחשב לשם שמים ואסור להזכירו לבטלה. וראה בזוהר הקדוש (בראשית פז:) דמוכח להדיא, ששם "אלהים" הוא בכלל שם שמים, ואסור להזכירו לבטלה. ע"ש

ובשו"ת משפטי צדק לגר"ש גרמיזאן (סימן פו), נשאל בענין ספר הנקרא 'בית אלהים', וכתוב שם הספר בדפים כמו שנהגו קצת, מהו לפותחו, לפי שהוא כמוחק את ה'? תשובה: מסתברא דאסור, והראיה מהרמ"א (סימן שמ ס"ג) דיש בזה משום מוחק השם, ואפילו היה הדין שאין בו משום מוחק, אין ראוי לכתוב שם אלהים בדפים, כיון שלא נכתב בקדושה, ויכול לכתוב אלקים בקו"ף. ע"כ.

וראה בשו"ת מורשת משה (סימן יא) שכתב, שיש קדושה בשם "אלקים" ואסור להזכירו לבטלה. והביא ראיה לכך מדברי הריב"ש (סימן תח), ומדברי המשכנות יעקב (קדושין אות כב). ע"ש. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תרלח), שיש למחות ביד אלו שכותבים שם אלקים עם ה"א כשמו יתברך. והגדיל לעשות בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן רפח), שצידד לומר שאסור למחוק שם אלקים אפילו שנכתב עם קו"ף. ע"ש. ומצאתי בחפישה בשו"ת שמע שלמה חלק א (יו"ד סו"ס ו), שהביא מכתב מהגאון הנאמ"ן נר"ו, שמנהג האשכנזים מאז ועד היום שכותבים "אלקים" בקו"ף, וכן מנהג הגאון רבי יוסף חיים בספריו, ולא שמעתי מי שמערער על זה זולתי התימנים. ע"כ. וראה עוד בספר שדי חמד (מע' ב אות נו).

ברם, כל זה דווקא כשמתכוין לקרוא בשם "אלהים", אז יש להמנע מלהזכירו לבטלה, אבל לקרוא לבית הכנסת בשם "בית אל" וכדומה, מותר, כיון שאינו מתכון לשם ה', אלא לשם המקום, כמבואר בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן קפד), ובשו"ת שבט הקהתי

(ח"ב סימן קפז). ולפי זה גם מותר לקרוא בשם של ילדה שנקראת "בת אל" ואין בזה איסור הזכרת שם השם לבטלה. ואכמ"ל.

לה. רבים ושלמים נהגו לחגוג מסיבת יום הולדת, ומנהג טוב ויפה הוא, ויש לו יסודות נאמנים בהלכה. ובאותו היום, יודה לבורא עולם על שזיכהו להוֹלִיד יהודי, ולשמור את תורתו ומצוותיו היקרות.[37]

אולם מה שנהגו בכמה מקומות להדליק נרות כמנין השנים, יש לעורר שמקור מנהג זה בא ממנהג הגויים, ולכן ראוי לבטלו. אולם אותם שנוהגים להדליק נרות לכבוד הצדיקים, רשאים הם להמשיך במנהגם.[38]

37. בראש ובראשונה, יש לברר האם יש יסוד כל שהוא למנהג שנהגו לחגוג מסיבת "יום הולדת" או לא. ומראש צורים נפתח בדברי הגאון רבי יוסף חיים בספרו בן איש חי (ראה אות יז) שכתב, שיש נוהגים לעשות בכל שנה את יום הלידה ליום טוב, וסימן יפה הוא, וכן נוהגים בביתנו. עכ"ל.

וכן בקודש חזיתי בשו"ת גנזי יוסף (סימן ד), שמביא מאנשי מעשה, שבכל שנה ביום הולדתם, מהדרין לברך שהחיינו על פרי או בגד חדש, והכתב סופר העיד על עצמו, שהיה עושה סיום על איזה מסכת ביום שנולד בו, ובנוסף לכך, היה עושה חשבון נפש באותו היום, וכפי שמספרים שפעם אחת נכנס אליו אחד מתלמידיו, וראה אותו גועה בבכי. שאל התלמיד: מדוע הרב בוכה?

אמר לו הרב: דע כי היום הזה הוא יום הולדתי, והרי אני בן נ"ד שנים, וד"ן אני את עצמי במה עסקתי כל אותם השנים הללו, ומצאתים בלא תכלית הרבה, אין בי לא תורה ולא חכמה ולא צדקות, ולמה לא אבכה על בילוי ימי אשר אינם חוזרים, ויש לי לבכות אין הפוגות. כשמוע התלמיד את דברי רבו, בכה גם הוא ואמר: אם בארזים נפלה שלהבת אשר כל ימיו עסק רק בתורה ותפילה וגמילות חסדים במידה גדולה, ובכל זאת בוכה ודואג, מה יענו אזובי הקיר אשר באמת בילו את שנותם בבהלה. ע"כ.

וגם בשו"ת שער שמעון אחד (חלק ג סימן קכו) כתב, שבודאי יש יסוד למנהג עשיית חגיגת יום הולדת, וטעם הדבר, מפני שצריך האדם להכיר בטובתו של הקדוש ברוך הוא, ולכן ביום היוולדו עושה חגיגה, להודות לבוראו שביום הזה בראו בהאי עלמא. עכ"ד.

וכן מצאתי בשו"ת יצחק ירנן (ח"ה סימן נד) שכתב, דהן אמת שמצינו בתורה "יום הולדת את פרעה ויעש משתה", מכל מקום מצינו שגם לישראל יום הלידה הוא זמן שמחה, כדאיתא במדרש "שכל טוב", שרוב בני אדם מחבבים אותו היום שנולדו בו, ושמחים

בו ועושים בו משתה, ולכן יש סמך למנהג זה. ע"כ. ואם בארזים נהגו כן, בודאי הוא שאין עוררין על כך, ומנהג כשר הוא.

ולא אכחד שבשו"ת נחלת פנחס (חלק א עמוד קפד) כתב, שאצל אומות העולם נהגו לעשות סעודה בכל יום הולדת, אבל אין מנהגנו כן, וכתב בספר דברי תורה (ח"ה אות חף), שהטעם לזה הוא, משום שבאמת טוב לו לאדם שלא נברא משנברא, שהרי רבים הם המצוות וקשה לו לקיימם, ואם כן לשמחה מה זו עושה. אומנם אצל אומות העולם שאיו להם אלא ז' מצוות, לא שייך לומר שטוב להם שלא נבראו, שהרי קל בידם לקיים המצוות. וכיוצא בזה כתב בשו"ת קנין תורה (ח"ג סימן כא). ע"ש.

והגדיל לעשות בשו"ת מקוה המים (ח"ד חאו"ח סימן סג) שכתב, שאין שום מקור בדברי חכמינו ז"ל ליום ההולדת, ואינו אלא נטע זר בתוכנו, והבל הוא מעשה תעתועים, ושומר נפשו ירחק מזה. ע"ש. ובספר אוצר מנהגי ישורון (עמוד 60) כתב, שלדאבון לבנו, בני ישראל אחינו, אוהבים לחקות כל מעשה שכניהם הגויים, כקוף המחקה בלי דעת בין טוב ובין רע, עושים חג כשמחת קציר ליום הולדת, ושמחה מה זו עושה.

ואחר המחילה מכת"ר הפריזו על המידה בזה, ולא זכרו מכל הנזכר לעיל. וכבר דחה הרה"ג ר' אהרן זכאי בספרו מתנה לבר מצוה (חלק א עמוד 193) את דברי הרב מקוה המים הנ"ל, והעיר עליו שלא זכר מדברי הבן איש חי שהעיד בגודלו שכך היה מנהגו לעשות יום הולדת.

וראה עוד בשו"ת אפרקסתא דעניא (חלק א סימן קכג), שהביא מה שאומרים בשם החתם סופר, שאין לישראל לחוג את יום הולדתו, כי אם את יום שנכנס בבריתו של אברהם אבינו ע"ה. ולעומת זה, מצינו לחתם סופר בספרו תורת משה (פ' וירא), שכתב על הפסוק "ביום הגמל את יצחק", שמנהג העולם שיעשה אדם סעודה ביום שנולד לו בן, או ביום המילה לכבוד המצוה. ומוכח שגם ביום הלידה נוהגים לעשות סעודה.

וכעת נדפס שו"ת ויצבור יוסף בר שלום (חלק א סימן נא), וראיתי שחיזק שם את מנהג ישראל הנוהגים לחגוג מסיבת יום הולדת, ואף שאחינו האשכנזים לא ניחא להו במנהג זה, אנו הספרדים נהגנו לקיים המנהג. ע"כ. וראה עוד בספר ילקוט אברך (התשנ"ז גליון 603), ובספר דרך שיחה (עמוד קעד), ובספר גם אני אודך (סימן פא).

מסיבה כשהגיע לגיל ששים ושבעים

ובאותו ענין מצינו בשו"ת בית דוד (לייטר סימן קעו), שנשאל אודות מה שחוגגים יום חג בהגיעו לגיל הששים או השבעים, מדוע לא הרימו הרבנים קול להזהיר את החרדים שלא לעשות כמנהג הגוים אשר אנו דרים סביבותיהם, אשר עושים יום חג ביום הולדתם.

והשיב, שאינו רואה בזה שום פקפוק לשמוח ביום שנולד בו האדם, וכבר מצינו במסכת מועד קטן (דף כ"ח), שרב יוסף כשהיה בן ששים, עשה יום טוב לרבנן, ואמר: "נפקי לי מכרת" [שמי שנתחייב כרת, אינו עובר את גיל ששים]. וכן תחזה בספר לקט יושר חלק ב (יו"ד עמוד מ), שביום שסיים בעל תרומת הדשן את ספרו, עשה סיום, וזימן אליו ב' זקנים כדי לפטרו גם מסעודת ששים. ע"כ. ומשמע שיש בזה קצת מעין חיוב, ויש להקפיד לעשות כן.

וגדולה מזו כתב בשו"ת חות יאיר (סימן ע), שסעודה שעושים בגיל שבעים, יש מקום לומר שיברך שהחיינו שהגיע לגיל זה. ואף שלהלכה כתבו האחרונים שלא יברך שהחיינו, מכל מקום יש ללמוד מכאן שמנהג הסעודה שעושים ביום ההולדת אינו מנהג גויים, ויסודתו מהררי קודש. ע"ש.

וראה גם לגאון רבי חיים פלאג'י בספרו גנזי חיים (מע' י אות טז) שכתב: ואני נהגתי לעשות סעודה לרבנן ותלמידהון, משהגעתי לשנת שבעים ואילך בכל שנה ביום שנולדתי, ובתשלום שבעים שנה, ברכתי שהחיינו על בגד חדש. ע"כ. ועיין עוד בשו"ת דברי ישראל חלק ב (סימן יח).

ואף על פי שבשו"ת ארוגת הבושם (או"ח סימן רטז) לא הוה ניחא ליה במנהג זה שנהגו לחגוג חגיגת יום הולדת, ביום הגיעו לגיל שבעים. כיעו"ש. מכל מקום, כבר העירו על דבריו בשו"ת שרגא המאיר (חלק ד סימן סט) ובשו"ת קנין תורה (ח"ג סימן כא), וכתבו לקיים המנהג. והנח להם לישראל במנהגם.

ועל כל פנים כתב בשו"ת בית ישראל (סימן לב), שהן אמת שמצוה לעשות סעודה ושמחה ביום הגיעו לגיל שבעים ולגיל שמונים, מכל מקום כיום לא נהגו לעשות כן, משום שחוששים שלא ישלוט בו עין הרע, ועל כן מסתירים את שנותיהם. ועיין בשו"ת ויאמר מאיר (ח"ג סימן כט).

הדלקת נירות ביום ההולדת

38. והנה לעצם הדין אי שרי להדליק נרות כמספר השנים, אפתח בדברי הגר"י בן נאים זצ"ל בספרו נוהג בחכמה (עמוד ריט), שכתב בזו הלשון: מנהג מצוי אצל היהודים שיש להם בנים ובנות, כשיהיה הילד או הבת בני שנה, עושים עוגה עבה במיני מתיקה, ונועצים שעוה מצוירת בגוונים (נרות), ומדליק אותה הילד או הבת שהשלימו השנה, וכן כשיהיו בני שנתיים יעשו שני נרות, וכן מוסיף והולך לפי הגיל, ומזמין ילדים וילדות כגילם, וההורים מזמינים את הקרובים, ואחר שהות מה, שרוצים לאכול העוגה ההיא, מכבה אותה הילד או הבת, ומסיר אותה (את השעוה) מהעוגה, והילדים מנגנים ניגון

ידוע לזה, ואוכלים העוגה ושותים כוס תה וכו', ושמחים שמחה רבה, ומבקשים עליהם שיזכו לשנה אחרת, ויעשו שוב יום הולדת בשנה הבאה, וכל זה לסימן טוב. ע"כ.
והנה נשמע מדבריו, שהיו נוהגים להדליק נרות על העוגה, ולאחר מכן לכבות הנירות, כפי שנוהגים האידנא. אולם יש להעיר על מנהג זה, חדא, דמבואר בדברי חז"ל שאין לכבות נר בפיו, והמכבהו בפיו דמו בראשו, כמבואר בספר כף החיים פלאג'י (סימן לא אות כה), ובבן איש חי (פ' פנחס אות חי), ובספר שמירת הגוף והנפש (סימן רסז ס"ח). ע"ש. ולכן יש לבטל מנהג זה שמכבים הנירות בפה, משום סכנה.
ובנוסף לכך כתב בשו"ת ויצבור יוסף חלק א (סימן נא), שמנהג זה יסודו מהנוצרים, ויש בבני ברק בן של אחד הכמרים הגדולים שנתגייר ולומד בכולל, ושאלוהו למנהג זה, והשיב, שזה מנהג חשוב אצלם בכנסיה, שביום ההולדת, מדליקים נרות כפי מניין השנים של האדם, והוא מכבה אותם בפעם אחת, וזה דרכם כסל למו, ולכן יש לבטל מנהג זה. ע"כ. וכן כתב בשו"ת מים ההלכה (ח"ד סימן מו), שמנהג חגיגת יום הולדת יש לו יסוד, אבל מנהג הדלקת הנרות יש לבטלו, מפני שמקורו מן הגויים.
ואנכי הרואה בשו"ת ויצבור יוסף חלק ב (סימן סה) שכתב, שיש שמתחכמים להדליק נרות לכבוד הצדיקים בחגיגת הבר מצוה או יום ההולדת, וגם זה יש למנוע, כיון שתחילת המנהג הוא מהגויים שמדליקים נרות ביום ההולדת, לכן אין להדמות להם כלל, ויש לבטל מנהגים אלו. ע"ש.
ואחר המחילה מכת"ר יש להפריד בין הדבקים, שדווקא כשמדליק נירות לכבוד יום הולדתו, יתכן שיש בכך דימיון למנהג הגויים, ולכן יש לבטלו. אבל כשמדליק נירות לכבוד הצדיקים, הרי הוא מראה בכך כבוד לצדיקים, ויש בהדלקה זו טעם והגיון, ולכן אין בזה חשש איסור משום חקות הגויים. וכן הסכים עמי מורינו הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א.

לו. יש לעורר את המון העם, שכמו שאסור לגלח את הפנים עם סכין גילוח (תער), כך ראוי ונכון להיזהר שלא לגלח את שיער השפם ושיער שתחת הגרון עם סכין גילוח. אולם לסדר את הזקן והשפם במספריים, מעיקר הדין מותר.[39]

גילוח השפם ושיער שתחת הגרון בתער

39. כתב הרמב"ם בהלכות עבודה זרה (פרק יב ה"ח): השפם מותר לגלחו בתער, והוא השיער שעל גבי השפה העליונה, וכן השיער המדולדל מן השפה התחתונה. ואף על פי שהוא מותר, לא נהגו ישראל להשחיתו, אלא יגלח קצתו עד שלא יעכב האכילה והשתיה. עכ"ל.

ומרן הבית יוסף (סו"ס קפא) הביא דברי הרמב"ם, וכתב בזו הלשון: ואיני יודע טעם למנהג זה, ושמא יש לומר שנהגו כן לחוש לדעת רבינו חננאל שפירש, דשני גבולי השפה מימין ומשמאל הוי מקום השפה, והיו נוהגים שלא לגלח כל השפה, אטו שני גבולי השפה. וצריך לומר דהאי שנהגו שלא לגלח אלא קצתו דקאמר רבינו חננאל, בתער היא, דאי במספרים, אמאי היו נוהגים שלא לגלח כולו, הא אפילו מקום הפאות עצמם מותר, ואפילו במספריים כעין תער. עכ"ל.

לעומתו, הרב בית חדש כתב טעם אחר למנהג זה שהביא הרמב"ם, דכיוון שנהגו הגויים להשחית שער השפם, על כן לא נהגו ישראל להשחיתו, דאסור לישראל להתדמות להם בגילוח שיער כמו שהם עושים, דגם זה בכלל "ובחוקותיהם לא תלכו". עכ"ד.

אתה הוראת לדעת, שלפי דברי מרן הבית יוסף, יש לאסור גילוח השפם בתער מפני חשש איסור דאוריתא [ולא מפני שיש איסור מן הדין בגילוח השפם בתער], והוי כגדר וסייג שלא יבואו לגלח במקום הפאות עצמן בתער. ואילו לדעת הבית חדש, אסור לגלח את השפם בתער מן הדין של בחוקותיהם לא תלכו, ולא משום גדר וסייג.

וכבר כתב הרב מגדול עוז על הרמב"ם הנ"ל, שיש מחמירים וחולקים על הרמב"ם שכתב שמעיקר הדין מותר לגלח השפם, וכתבו רבותינו, משעמדנו על דעתנו, לא העברנו ברזל על בשרנו אפילו במספרים כלל, לא בראש ולא בגוף מן השפה ולחוץ. ע"כ. ואף שהנהגה זו היא חומרא שלא לגלח השפם במספריים, מכל מקום לכל הפחות יש להיזהר שלא לגלח את השפם בתער.

ואנכי חזון הרבתי בשו"ת שער שמעון אחד (ח"ד סימן ו), שכתב בשם הגאון רבי מסעוד בן שמעון נר"ו, שהרב דינא דחיי על הסמ"ג (לאון נח), סבירא ליה בפירוש כדברי הבית יוסף, שנהגו שלא לגלח השפם בתער, כדי לחוש לפירוש רבינו חננאל, שסובר ששני גבולי השפה הם מפיאות הזקן, ומאחר שכן דעת גדולי עולם, בודאי שיש לחוש לזה, ולאסור גילוח השפם בתער. ע"כ.

וגם בשו"ת שערי צדק (ח"ב יו"ד סימן ח), הביא דברי הרב יפה ללב (ח"ג סימן קכא) שכתב, דמשבח הוא למקומו, כי רוב אנשי מעשה יראי שמים ותופסי תורה, אינם מגלחים בתער לא השפה ולא תחת הגרון, זולת בשיער שעל השפה המעכב האכילה, הם חותכים במספריים וכו'. ע"ש. וכן כתב בשלחן ערוך המקוצר (רצאבי ח"ד עמוד תמח), שהמנהג שלא להעביר תער גם על השפם, אלא גוזרים אותו כדי שלא יעכב האכילה והשתייה. ע"ש. ועל כן מן הראוי להקפיד שלא לגלח השפם בתער.

ולעניין גילוח בתער תחת הגרון, תחזינה עיניך בדברי מרן בבית יוסף (יו"ד סימן קפא), שכתב בשם רבנו יונה, שהמדקדקים במצוות, אפילו תחת הגרון מגלחים במספריים, וכן נוהגים בכל הגלות החל הזה אשר בצרפת. אומנם תחת הגרון אינו אסור מן התורה, לפי שאין שם פיאה, אבל אסרו חכמים להעביר שער בתער בכל מקום שבגוף וכו'. וזו לשונו הסמ"ק: טוב שלא להעביר שום תער על הזקן ואפילו תחת הסנטר וכו'. עכ"ל הבית יוסף. וכן כתב בספר יפה ללב (ח"ג סימן קכא), וכן בספר ברית כהונה (מע' זקן) כתב, שהמנהג שלא לגלח תחת הגרון בתער. ע"ש. וכן כתב בשלחן ערוך המקוצר (ח"ד עמוד תמח),

ולא אכחד שבשו"ת מן השמים (סימן מב') כתב: שאלתי על מה שאנו רגילים לפעמים להעביר תער סביבות הגרון, האם יש בו נדנוד עבירה או מותר לכתחילה? והשיבו: לך אכול בשמחה לחמך וכו' כי רצה ה' את מעשיך. ע"כ. וכוותיה כתב בספר שולחן גבוה (סימן קפא), שבעיניו ראה לכמה גדולים בתורה, שהיו מגלחים השפם בתער וגם תחת הגרון, זולת איזה בני עליה והנם מועטים. ע"כ. ולפי זה, יש למקילים על מה לסמוך.

אומנם עם כל זה, אל לו לאדם להקל בדברים שבקלות יכול להינצל מספק איסור דאוריתא, ובפרט שלא בשמים היא, וכידוע אין לסמוך על מה שכתב בשו"ת מן השמים, כפי שכתב שר התורה בשו"ת יביע אומר (חלק א סימן מא). ע"ש.

וכעת ממש ראיתי בירחון אור תורה (התשל"א סימן יט) שהרב הכותב העלה שאסור מדאוריתא להעביר תער על כל חלק מהפנים, ואפילו השפם אסור, ורק במה שנוגע לשיער הגרון, יש להסתפק אם הוא נכלל בכלל הפיאות לחייב עליו משום פיאה או לא, אבל על כל פנים אסור להעבירו בתער מדרבנן, והירא את ה' ואת דבריו, ובמצוותיו חפץ מאוד, ישמור עצמו מזה, ויגלח מקומות אלו במכונת גילוח הדומה למספרים, שמותר מדינא. ע"ש.

לז. אבי הבן שהוריו אינם שומרים מצוות, וברצונו לכבד תלמיד חכם שישב סנדק, צריך להיזהר שלא יגרם להוריו צער ופגיעה, עקב זה שלא כיבד את אביו בסנדקאות.

ולפעמים האב אומר שהוא מוחל על כבודו, ומסכים בלב שלם שישב תלמיד חכם סנדק במקומו, אבל בתוך תוכו מקפיד הוא על כך, ואינו מוחל בלב שלם. ולכן יש להתייעץ עם תלמיד חכם כיצד לנהוג עם הוריו כדי שלא יפגעו. (ועיין עצה טובה בהערה).[40]

40. הנה אמת נכון הדבר שיש לאדם לחזר ולהדר אחר מוהל וסנדק היותר טוב וצדיק, כמבואר ברמ"א (יו"ד סימן רסד), וכן מבואר באחרונים, שיש להימנע מליתן סנדקאות לאדם רשע. אומנם כשהדבר נוגע לביטול מצות כיבוד הורים ולמחלוקת, נראה שאין

להושיב תלמיד חכם לסנדקאות, אלא יכבד את אביו שישב סנדק, כדי שאביו לא יפגע ויחשוב שמזלזל בו.

וכן תחזה בשו"ת מבשרת ציון (עמוד רלה), שכתב בשם הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, שיש מצוות עשה לכבד את אביו בסנדקאות, כי מצינו שהאבות מקפידים על כך, ועל ידי שמכבדם, גורם להם נחת רוח נפלא. והן אמת שכתבו הפוסקים שיש להדר אחר סנדק תלמיד חכם וצדיק, כל זה דווקא לאחר שכיבד את אביו ואת חמיו, או שאינם בחיים, או שהם בחיים ומוחלים בלב שלם, אבל כשהם קיימים, היות והמנהג פשוט לכבדם, אם נמנע מזה, הוי זלזול בכבודם. ע"ש. וכן מבואר בספר למנוע מכשול (עמוד 163).

וכן ראתה עיני בספר יקרא דחי (עמוד 156), שאין חובה לכבד בסנדקאות לתלמיד חכם, כל עוד שלא זימן וכיבד את ההורים, ובפרט שכך מנהגם, ומקפידים שלא מכבדים אותם בסנדקאות. ואם יש השפעה על התינוק כשהסנדק הוא חכם וגדול, כך יש השפעה חיובית על התינוק שקיימו הוריו מצות כיבוד הורים ומנעו מחלוקת וחילול ה', והחכם עיניו בראשו. ולא יסכים התלמיד חכם להיות סנדק, עד שיבדוק היטב בכל מקרה לגופו היכן עומדים הדברים, ויזכה על ידי כך לקדש שם שמים. עכ"ד. ודפח"ח.

עצה למי שאביו הרשע יושב סנדק

ומצינו עצה טובה למי שמושיב סנדק את אביו שאינו שומר מצוות, דהנה כתב בשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סימן לד), שעיקר פעולת הסנדק היא לאחוז בילד היטב בידיו, ובזה יסייע למוהל בשותפות לקיום המילה. וכתב בספר זוכר הברית (פרק יט אות יא), שיתנו התינוק על ירכיו של הסנדק, והסנדק יסייע באופן היותר מועיל למוהל, על ידי שיהיו רגליו על השרפרף באופן שיגבהו, ויקרבם זה לזה שלא יפול הילד, ובידו ידחוק רגלי הילד למטה, ואז יהיה האבר בגובה, ואם הוא זקן וכדומה יתפוס אדם אחר רגלי התינוק. ע"ש.

וראה גם בשו"ת מבשרת ציון (ח"א עמוד רלד), שיש מוהלים שהנהיגו למול על גבי ארגז שמניחים אותו על ברכי הסנדק, או שיש הנוהגים לקחת כסא מיוחד שזור בחבלים, וקושרים התינוק עליו, ומניחים אותו על ברכי הסנדק, ונמצא הסנדק אינו משמש מאומה, וכמאן דליתיה דמי, כי בידיו אינו מסייע כלום, שהרי רגלי התינוק קשורות לכסא, וברכיו משמשות מושב לכסא, וכדאי להמנע מזה, ורק כשהסנדק זקן מאוד ומרתת, או כשהסנדק אינו שומר מצות, וחוששים אם לא יושיבוהו שיהיה בכך

מחלוקת, אפשר לדחוק ולעשות כן, אך לכתחילה בודאי שראוי לבטל מנהג זה שלא נעשה ברצון חכמים, ויש להחזיר עטרה ליושנה כמקדם. ע"כ.
נמצא שמעלת הסנדק גדולה בכך שמסייע למוהל בעשיית הברית, ועל פי זה כתבו כמה אחרונים, שהאב ישב סנדק, ואת רגלי התינוק יאחוז תלמיד חכם ויסייע למוהל, ואז גם האב וגם התלמיד חכם מסייעים למוהל בעשיית הברית, ואותו תלמיד חכם נחשב כסנדק לענין זה, וישפיע מטובו על אותו תינוק הנימול.
וכעת נדפס ספר ילקוט יוסף (כיבוד הורים ח"ב עמוד סח), וראיתי שגם לדידא סבירא ליה שבכהאי גוונא שהאב חילוני, ישב האב סנדק, אלא שהאב יחזיק את התינוק על ברכיו, ואחד מן הקרואים שהוא תלמיד חכם וירא שמים, יחזיק את רגלי התינוק בשעת המילה, שהחזקת הרגלים היא עיקר הסנדקאות, מפני שנעשה עזר לסנדק, והרי הוא קרוב למעלת הסנדק. ובזה יצא ידי חובת כבוד אביו, וזכה גם לסנדק תלמיד חכם. וראה בספר חשוקי חמד (פסחים עמוד תצב).

לח. יש להודיע לרבים, שאדם שלא היה בכותל המערבי יותר משלושים יום, מחויב על פי דין לקרוע את חולצתו, כדי להתאבל ולהצטער על חורבן בית מקדשנו, ואין לחפש תחבולות שונות כדי להיפטר מזה [כגון להקנות את בגדו לחבירו וכדומה]. וכל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בנחמתה.[41]

41. כתב מרן בשולחן ערוך (או"ח סימן תקסא ס"ב): כשרואה בית המקדש אומר: בית קדשינו ותפארתינו וכו' וקורע, וכל קריעה טפח. ע"כ. וכתב שם המשנה ברורה (ס"ק ו) בשם הבית חדש, שחייב להשתחוות ולקרוע את בגדיו ולבכות ולהתאונן ולהתאבל על החורבן. וכשקורע מברך (בלי שם ומלכות) ברוך דיין האמת. ע"כ. ושפתי מרן ברור מללו, שיש חיוב לקרוע על ראיית החורבן, כדי להראות צער על חורבן בית מקדשנו.
וראה בספר מועדים וזמנים (ח"ה סימן שנ) שכתב, שהמהרי"ל דיסקין, מעולם לא הלך להתפלל בכותל המערבי, ומקובל אצל תלמידיו, שהטעם הוא, משום שחשש שמא כשיגיע לכותל יתעלף, ולעתים תכופות היה מסתכל מחלונו לעבר הכותל, והיו עיניו זולגות דמעות. ע"ש.
והנה כמה מאחרוני זמננו יצאו לחלק בין דורות קודמים, לדורנו אנו, שדווקא בדורות קודמים היה צריך לקרוע על ראיית הכותל, מפני שהאבלות האמיתית על המקדש, היא בגלל יד הגויים השולטת בו. ואילו כיום שאנו שולטים על הכותל ועל הר הבית, והעיכובים לבנין בית המקדש הם רק מצדנו, לא חל חיוב קריעה, כמבואר בספר מקור חיים הלוי (ח"ב פרק צה) בשם הגרי"צ קוק זצ"ל. ע"ש. וכן כתבו בספר אור שרה (עמוד

282), ובספר פניני הלכה (חלק א עמוד 245), שהמנהג שלא לקרוע כיום על המקדש. ע"ש.

וכן ראתה עיני בשו"ת מעשה ניסים כהן (ח"ב סימן קסח) שפסק, דאין מנהג לקרוע על ראיית הכותל, מפני שזיכנו ה' יתברך למדינה יהודית בהסכמת חבר לאומים, וצריכים אנו לשמוח כשאנחנו רואים שאויבנו נסוגו מפנינו בס"ד בכמה מלחמות שנערכו נגדם, וירושלים עברה לרשותנו. ע"כ.

ואחר המחילה הרבה מכבוד תורתם, אין להביא ראיה מכך שכבשנו את ירושלים, כדי לפטור אותנו מקריעה על ראיית הכותל, שהרי הקריעה היא על עצם החורבן שבית המקדש שומם, ושועלים קטנים מחבלים כרמים הולכים בו, ועל אלה אני בוכיה. וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, ולכן גם האידנא צריך לקרוע כדין השלחן ערוך.

וכן בקדש חזיתי לגאון ר' עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח סימן כה אות ד) שכתב, דאף על פי שעתה בית המקדש הוא תחת שלטוננו, מכל מקום עצם זה שאנו טמאי מתים ואסורה עלינו הכניסה להר הבית עד שיבוא משיח צדקנו ויטהר אותנו על ידי אפר פרה, מתייחסים לזה כחורבן, וצריך לקרוע, ודלא כמו מי שכתב שאין צריך לקרוע על החורבן משום שהיא תחת שלטון ישראל. עכ"ד.

וכמו כן כתב בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן עג), דאף שבזמנינו השלטון בירושלים הוא בידי ישראל, חושבני, שכל זמן שרואים עדיין בערי הקודש והמקדש כנסיות של נוכרים, וקברי עכו"ם, ואין אנו יכולים לעקור אותם משם, עדיין היא בחורבנה, וצריך לקרוע על ראייתה. ע"ש.

וטוב עין יראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן עח) שהעיר, שמה שנוהגים העולם שמשתמטים אפילו מחיוב קריעה על מקום המקדש, ועושים תחבולות שונות להיפטר מזה, אין זה מנהג ותיקין, ודברי הש"ס במסכת מועד קטן (כו:) והטור ושלחן ערוך מטפחים על פניהם. ע"כ. וכן העלה בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן שלא), שחייב לקרוע את בגדיו על המקדש. ע"ש. וכן משמע בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סימן נה). וכן עיקר.

והן אמת שבשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן קי) כתב ללמד זכות על אותם אנשים שלא קורעים על המקדש, וטעמו ונימוקו עמו, דמאחר שצער הגלות גרם להם שכאשר רואים מקום המקדש בחורבנו לא מתרגשים ואין להם עוגמת נפש, ואדרבה אם יקרעו, יש

להם עוגמת נפש על הבגד שנקרע, ואולי יש בזה משום בל תשחית. אולם מי שיראת ה' נוגעת ללבו ולבו עליו ידוה ויש לו צער, ודאי יעשה כהלכה ויקרע. ע"ש.
והרואה יראה שכל דבריו אינם אלא בגדר לימוד זכות, אבל גם הוא מודה שמעיקר הדין יש חיוב לקרוע. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סימן לט), שסומא לא חייב לקרוע כשמגיע לכותל, מפני שאינו רואה את החורבן. ע"ש. ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סימן רפה) כתב, שקטן פחות מגיל י"ג פטור מקריעה על הכותל. ע"ש.

מדוע לא מועיל הקנית בגד לחבירו כדי לפטור מקריעה

ומה שכתבנו שאין לעשות תחבולות כדי לפטור עצמו מקריעה [כגון שמקנה את בגדיו לחברו, וכן חברו מקנה לו את בגדיו, ואומרים שבגד שאול פטור מקריעה כשכל אחד מקפיד על הבגד שלא יקרענו], כן העיר לנכון הגר"ש מונק זצ"ל בשו"ת פאת שדך (סימן נז) וזה ת"ד: הדבר פשוט, שמה שמקנים בגד מאחד לשני, וכל אחד אומר שמקפיד על בגדו שלא יקרע, אין זה כלום, ואנן סהדי דלא מקפיד [שהרי במציאות אין זה הבגד שלו], ואין זו אלא הערמה לבטל דברי חכמים, ולא מצינו שהתירו הערמה אלא לצורך, והכא אינו צורך, וכל שכן שאנן סהדי שאותו אחד לא מקפיד אם יקרע חברו את חולצתו שלו. ולא עוד, אלא זו היא מדת אכזריות לבקש תואנה, כדי להפקיע חיוב קריעה בכהאי גוונא, ומי שאינו מרגיש שצריך לקרוע, אין זה אלא מפני חסרון אהבת ה', ומזלזל בשריד בית מקדשנו וצער השכינה, ומוציא עצמו מכלל המתאבלים על ירושלים, וגלי אנפשיה שכל מעשה האבלות שלו אף בבין המצרים וט' באב, אינם אלא מצות אנשים מלומדה, ולכן אין להתיר שום הערמה, ובמקום צורך והפסד יש לעיין בדבר. עכ"ד.
וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן קלא), דלא מהני להקנות הבגד מפני הטעם הנ"ל. ע"ש. וכן ומצאתי את שאהבה נפשי בספר יקרא דחיי (עמוד 40-39), שכתב בשם מרן רבינו עובדיה יוסף שליט"א, שיש חיוב גמור לקרוע על הכותל, ולא מהני הקנית הבגדים לאחר. וכן מתבאר בשו"ת אגרות משה, שלא מועיל לעשות קניין בחולצתו לאחר, משום דהוי כחוכא ואיטלולא. וכן לא מועיל פתיחת כפתור במקום קריעה.
ומכאן תשובה מוצאת למה שכתבו בהגהות איש מצליח (סימן תקס"א) שמהני הקנית הבגד לחברו כדי להיפטר מהקריעה, וראה עוד מה שכתב בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן נט), ולפי האמור לעיל יש להשיב על דבריהם כמבואר. ושוב ראיתי שכבר העירו על כך בשו"ת נחלת לוי (סימן כא), ובשו"ת ברכת יהודה (ח"א סימן מה). ע"ש. וראה עוד בשו"ת רבבות אפרים חלק ח (עמוד שלא), ובמה שכ' בס"ד בספר ואין למו מכשול חלק ה (עמוד). ואכמ"ל יותר.

לט. ישנם אנשים שחושבים, שרק כאשר בונים או קונים בית חדש צריך לעשות חנוכת בית, אבל כשעוברים לדירה שכורה, אין צורך לעשות חנוכת בית. ויש ללמדם שגם בשכירות דירה צריך לעשות סדר חנוכת הבית, כדי לקדש ולברך את הבית ואת הדרים בו.

ואף אם כבר דרו בבית זמן רב ללא חנוכת הבית, וכעת נודע להם שיש צורך לעשות חנוכת בית, יש לערוך את סדר הלימוד של חנוכת הבית בכל זמן שיהיה, וזריזים מקדימים למצוות.[42]

מה המקור ל"חנוכת הבית"

42. כתוב במדרש תנחומא (בראשית אות ב), שחייבים בית ישראל לנַח ביום השבת, מפני שכאשר ברא הקדוש ברוך הוא את העולם, בראו בששה ימים, ונח ביום השביעי, וברכו וקידשו כמו מי שבונה בית וגמר לעשותו, שאז עושה יום טוב וסעודת חנוכת הבית, כך גם אנו מצווים לשמוח ולנח ביום השביעי, שבו כילה הקדוש ברוך הוא את מלאכתו. ע"כ. ומבואר שיש לעשות סעודה ויום טוב בגמר עשיית הבית.

וכן כתב בספר השרשים לרד"ק (שורש חנך) וזו לשונו: התחלת האכילה בבית חדש יקרא 'חינוך', כמו שיקרא התחלת הלימוד בנער. ומנהג הוא שעושים סעודה ושמחה באכילה ראשונה שיאכל בבית החדש. וכן ביארו "ויחנכו את הבית", דהיינו שיעשו סעודה. ע"כ. וראה עוד בשו"ת באר שבע (סימן ע) שכתב, שסעודת חנוכת הבית שעושים בארץ ישראל, נחשבת לסעודת מצוה. ע"ש.

ואף שהתשב"ץ קטן בדיני חנוכה ופורים (אות קע), הביא בשם רבו המהר"ם מרוטנבורג זצ"ל, שסעודת חנוכה נחשבת לסעודת הראשות, כל שכן שחינוך הבית הוי רשות. ע"ש. מכל מקום, טוב עין יראה בספר ים של שלמה (ב"ק פ"ז סימן לז) שכתב: סעודת חינוך הבית, בודאי הוא דרך רעות וכו', ואותם סעודות וחינוכים שעושים ההמון עכשיו, הוא קלון, ועושים כן רק כדי לרוות הגרון בשחוק וקלות ראש. וכן מצאתי שפסק מהר"ם. ומכל מקום נראה שמי שהוא יראה אלקים, ורוצה לחנוך ביתו בתורה ומצוות ליתן שבח למקום אשר חנכו, ולא יניח מתחילה לשתות בביתו ולשחוק בו ולנהוג קלות ראש, אלא מתחילה יעשה סעודה לחנכו לומר בו דברי תורה, ולדרוש בו מעין המאורע, ואז שפיר הוי סעודת מצוה, ועליו נאמר המקרא "שתו ושכרו דודים בימי המילואים". ע"כ.

ומבואר מדבריו, שכאשר אומרים בבית דברי תורה, ואומרים תהילות לאל עליון, אזי לכולי עלמא הוי סעודת מצוה. וכן כתב להדיא בספר אמרי פי (עמוד קעא). ועיין עוד בשו"ת תורה לשמה (סימן תפד), שדייק ממה שדימה המדרש (הנ"ל) את חנוכת הבית

לשבת, מוכח דהוי סעודת מצוה דומיא דסעודת שבת. ע"ש. ומבואר יוצא, שיש מצוה לערוך חנוכת בית כשקונה דירה חדשה.

חנוכת בית לדירה שכורה

ולענין חנוכת בית לדירה שכורה, כתב בקונטרס היחיאלי (בית האדם עי' ה), שהלימוד של חנוכת הבית מועיל הרבה מאוד לשמירה והצלחה, ולא רק לבונה בית ולקונה בית בנוי, אלא הוא הדין לכל השוכר בית, שבהיכנסו לדור בו, ילמד סדר תיקון הבית, ואז ירוויח רווח גדול בכל מילי דמיטב, ובהני תלתא ברכתא, בבני, חיי, ומזוני, והוא בדוק ומנוסה, ומועיל גם כן להסיר מעליו עין הרע וכו'. ע"כ דב"ק.

וכן כתב בספר גאולי כהונה (מע' ח אות ט), שמי שבנה בית חדש או שכר בית חדש, מזמין עשרה אנשים וקוראים בסדר שתיקן הרב חיד"א. וכן כתב בספר כתר שם טוב (חלק א עמוד תרמז). ע"ש. ובשו"ת אבני ישפה חלק ה (עמוד עח) כתב, שאצלם לא נהוג לעשות חנוכת בית בדירה שכורה, אבל שמע שהגאון רבי בן ציון אבא שאול אמר, לעשות חנוכת בית גם בדירה שכורה.

ותבט עיני בספר 'הבית' (סימן כב אות ב) שכתב בנותן טעם, מדוע גם בשכירות עושים חנוכת בית, מפני שאם דר לפניו גוי עם עבודה זרה, עליו לעשות תיקון כדי להבריח הקליפות והרוח הרעה השורה שם מחמתו, בכדי שלא יזוקו מהם. וכן אם היה דר בבית זה רשע או עם הארץ, יש לתקן את הבית בלימוד תורה ושירה. ע"ש.

ומטעם זה יש ללמוד, שאף אם דרו בבית כמה שנים ללא חנוכת בית, יש לערוך כעת את סדר הלימוד, כדי לטהר ולקדש את הבית בדברי תורה ושירה וזימרה לריבון התהילה. וכן מתבאר ממה שכתב בספר ילקוט אברך (תשנ"א עמוד קנב). ע"ש.

מ. אסור להזמין "קוסם" למסיבות שעורכים למבוגרים או לילדים, ואותו שמזמין, הרי הוא מכשיל את הרואים, ויש למחות בו על כך. אולם אם "הקוסם" מראה קודם עשיית הקוסמות, דוגמא כיצד הוא עושה את הקסמים, יש מקום להקל בזה, והמחמיר שלא להזמין קוסם כלל, יבורך מפי עליון.[43]

43. כתב הרמב"ם (פי"א מה' ע"ז ה"ט): האוחז את העינים, ומדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמהון, והוא לא עשה, הרי זה בכלל מעונן ולוקה. ע"כ. וטעם הדבר שהעושה מעשה תמוה על ידי זריזות ידיים הוי בכלל מעונן, נתבאר בספר המצוות להרמב"ם (מצוה ל"ת ל"ב), מפני שגונב דעת הבריות וההפסד המגיע לזה גדול, כי כן ציור הענינים הנמנעים תכלית המניעה האפשרית אצל הנשים והקטנים, רע מאוד ויפסיד שיכלם, וישיבם להאמין הנמנע, והיותו אפשר שיהיה. והבן זה. ע"כ.

והנה המעיין בדברי קודשו של הרמב"ם, יראה שאיסור אחיזת עינים הוא כדי שלא יבואו המון העם להאמין שיש בכוחו של אדם לעשות דברים מעל הטבע, ואזי יחלשו באמונה בבורא יתברך. ואם כן, באופן שהקוסם מראה להם שהכל אחיזת עינים, ואין זה אלא זריזות ידים ולא שינוי הטבע, יתכן שבאופן כזה לא אסר הרמב"ם. וכן כתב להקל בספר שלחן ערוך המקוצר (ח"ד עמוד ת), שאם הקוסם מראה לקהל כיצד עשה את הקסם, יש להקל בזה. ע"ש. וכן מצאתי בקיצור שלחן ערוך ילקוט יוסף (מהדורא קמא סימן קעט ס"א), שכתב להקל בכהאי גוונא. ע"ש.

והן עתה ראיתי להרה"ג ר' מרדכי גרוס בספרו מנוחת אמת (עמוד קעד) שכתב גם כן, שאם מגלה כיצד הוא עושה את הקסם, יש על מה לסמוך, וציין שם לעיין בספר יבין דעת (יו"ד דף קיט), ושו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סימן יג), ושו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן יג), ושו"ת דברי יציב (יו"ד סימן נז), ושו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן עח), ושו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קכט). והוסיף שכל זה דווקא כשמראה להם כיצד עושים את הקסם קודם לעשייתו, אבל אם אחר פעולותיו מראה את אשר עושה, ומוכיח להם שאינו אלא מהירות הפעולה וכיוצא בזה, אסור, אף שבדרך כלל כולם יודעים שאינו אלא התחכמות בזריזות הידים. ע"ש. וראה עוד מה שכ' בס"ד בספר ואין למו מכשול חלק ב.

מא. ישנם כאלה, שכאשר ילדיהם הקטנים בוכים בבית הכנסת, נותנים להם בידם סידור או ספר קודש אחר, כדי להשתיקם, והילדים תולשים את הדפים, או זורקים את הספרים על הארץ. ויש לעורר שאין לעשות כן, מפני שעוון בזיון הספרים הוא חמור עד מאוד.[44]

עונשו של המזלזל בכבוד הספרים

44. פשוט, וכן העיר לנכון בספר למנוע מכשול (עמוד 39). וראה בספר חסידים (סימן צז) שהביא מעשה בחסיד אחד, שצוה לבנו שלא יהנה יותר מדאי מן העולם, ושלא יעברו עליו יותר משלשים יום בלא תענית, וכשמת הוציאוהו מקברו והכוהו, ונצטערו מאד על הדבר, ובא בחלום בלילה לאחד ואמר לו, מפני כשהייתי רואה ספרים נמחקים קרועים עם דפי ספרים, לא הייתי קושרם יחד ומצניעם.

וכתב שם מרן החיד"א בברית עולם, דהיינו דתנן "כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות", 'כל' לאתויי כגון החסיד הזה, שהיה בצד מה מחלל התורה, שלא חש לביזוי ספרים נמחקים וכו', לכן גופו דייקא מחולל, שהוציאו גופו מקברו, והכוהו ונתחלל הגוף, כדי לכפר זה החטא.

ובענין כבוד הספרים ראיתי בספר טובך יביעו (חלק א עמוד שפט), שבני זוג צעירים הגיעו למרן הסטייפלר זצ"ל, וסיפרו לו שהאשה הצליחה ללדת כמה ילדים, אך כולם היו מונחים הפוך בבטן האשה, ולכן הוזקקה לניתוח קיסרי, וגם הפעם עומדת האשה לפני לידה, והרופאים הודיעו לה שהעובר הפוך.

אמר הרב לבני הזוג, שיחזרו לביתם ויחפשו האם אין בארונות ספרים הפוכים. ואכן בדקו וגילו בספריה כמה ספרים הפוכים. ובס"ד לאחר שהניחו את הספרים כראוי, התהפך העובר חזרה, והלידה עברה בשלום, וכך ילדה את כל לידותיה בשלום. ללמדנו עד כמה חשובה קדושת הספרים וכבודם.

מב. אין ראוי לשמוע ולהשמיע שירים שמורכבים מפסוקים של "שיר השירים", כדי שלא יבואו השומעים שאינם מבינים את פשט המילים, לחשוב שהמילים כפשוטם, והרי זה ביזיון לקדושת הפסוקים.[45]

45. גרסינן בגמרא סנהדרין (קא.) תנו רבנן: הקורא פסוק של שיר השירים, ועושה אותו כמין זמר [שקורא במנגינה אחרת שאינו נקוד בה, ועושה אותה כמין שיר, אסור. רש"י], והקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו, מביא רעה לעולם, מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא ואומרת לפניו, רבונו של עולם, עשאוני בניך ככינור שמנגנים בו לצים. ע"כ.

וכתב שם המהרש"א, שאסור לשורר פסוקים מ"שיר השירים", לפי שהספר מדבר במשל ומליצה, ויחשוב המשורר לעשותו כמין זמר ושיר בעלמא. אבל שאר פסוקים אסור לשוררם דוקא במשתאות ושמחות הרשות, דהוי שלא בזמנו, לאפוקי ממשתאות ושמחות של מצוה דהוי בזמנו, יש להקל. ע"כ. ומוכח מדבריו, שאסור לשורר פסוקים משיר השירים אפילו בשמחות של מצוה.

וכן מבואר משו"ת אגרות משה (ח"ב יו"ד סימן קמב). וכן ראו עיני בספר חלק הלוי (עמוד קא) שדעת הגר"י קפאח זצ"ל, שכיון ששיר השירים פשוטו הוא דברי חשק ואהבה, לפיכך סתם אדם שלא למד את פירוש המילים של שיר השירים, ודאי מתכוון לפשוטם של מילים, ולכן אסור לשורר שיר זה במנגינות. עכ"ד. וכן כתב בספר אנשי קודש (עמוד יז) ע"ש. וראה בשו"ת דברי בניהו (ח"ה סימן יב), ובשו"ת דברי דוד (טהרני ח"ב סימן לז).

וראה עוד בשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד קלה), שמותר לשיר זמירות שיש בהם שם ה', כגון "יודוך רעיוני ה' רועי", וכן "צור משלו אכלנו" וכדומה, ואין לחוש בזה להזכרת שם

ה' לבטלה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן כג) וראה עוד בשו"ת וללוי אמר (ח"ב סימן ח). ע"ש.

מג. רבים מיראי ה', נוהגים לקרוא פרשת פיטום הקטורת כשהיא כתובה על קלף בכתב אשורי, ודבר חשוב הוא. אולם יש לעורר את הסופרים, שאין נכון לכתוב על קלף את פרשת הקטורת, אלא רק את הברייתא, מפני שאין לכתוב רק פרשה אחת של תורה בפני עצמה. ועל כל פנים אם עברו וכתבו, מותר לקרוא את הפרשה מהקלף.[46]

46. הנה מעלת אמירת פיטום הקטורת כשכתובה על קלף, מבוארת בכף החיים (סימן קלב אות כג), שהיא סגולה לעושר ולהצלחה בכל ענייניו, ובסדר היום (סדר עבודה עמוד טו) כתב: החושש עליו ועל נפשו, ראוי להשתדל בכל עוז בענין זה, ולכתוב כל ענין הקטורת בקלף כשר בכתיבה אשורית, ולקרות אותו פעם אחת בבוקר ובערב בכונה גדולה, ואני ערב. ע"כ.

אולם בגמרא גיטין (ס.) גרסינן: בעא מיניה אביי מרבא, מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה [פרשה לבדה של תורה או שתיים. רש"י], תבעי למן דאמר תורה מגילה מגילה ניתנה [כשנאמרה פרשה למשה, היה כותבה, ולסוף ארבעים שנה כשנגמרו כל הפרשיות, חיברן בגידין ותפרן. רש"י]. תיבעי למאן דאמר תורה חתומה ניתנה [לא נכתבה עד סוף ארבעים יום לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן. והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה, היו סדורות לו על פה עד שכתבן. רש"י]. תיבעי למ"ד תורה מגילה מגילה ניתנה, כיון דמגילה מגילה ניתנה כותבין, או דלמא כיון דאידבק אידבק, ואסור להפרידן שוב. תיבעי למ"ד תורה חתומה ניתנה, כיון דחתומה ניתנה אין כותבין, או דלמא כיון דלא אפשר, כותבין. אמר ליה, אין כותבין. ומה הטעם? לפי שאין כותבין. ע"כ.

אתה הראת לדעת, שלפי מסקנת הגמרא, אין כותבין פרשה אחת כדי להתלמד בה, ולא שרי לכתוב אלא את כל התורה כולה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך יורה דעה (סימן רפג סעיף ב). ע"ש.

ומבואר באחרונים, שטעם הדבר שאין לכתוב פרשה אחת לבדה, מפני שכל התורה, היא שירה אחת, וכשכותב רק פרשה אחת, הרי הוא מפריד את השירה. ויש שביארו, שהרבה דרושים נדרשו מסמיכות הפרשיות שנסמכו זה לזה, ולכן אין יכולים להפרידם, כמבואר בספר מזהב ומפז (ח"ב עמוד ריח ומשם בארה).

וכתב שם בסוף דבריו, שדעת מרן הראש"ל שליט"א, כדעת מרן השלחן ערוך, שאסור לכתוב רק פרשה אחת. ולכן הכותבים את סדר פיטום הקטורת על קלף בכתב אשורי, ראוי הוא שלא יכתבו את פסוקי התורה שיש בתחילת פיטום הקטורת, אלא יתחילו

לכותבו מהברייתא של הקטורת, דהיינו מ"תנו רבנן". ומכל מקום מי שכבר כתב את הפרשה על קלף, אין לפסול זאת. עכ"ד. וכעת האיר וזרח יביע אומר חלק ט' וכתב שם (יו"ד סימן כג) כן להדיא. וראה בשו"ת תפילה למשה חלק ג (סימן כז).
תם ונשלם שבח לאל בורא עולם